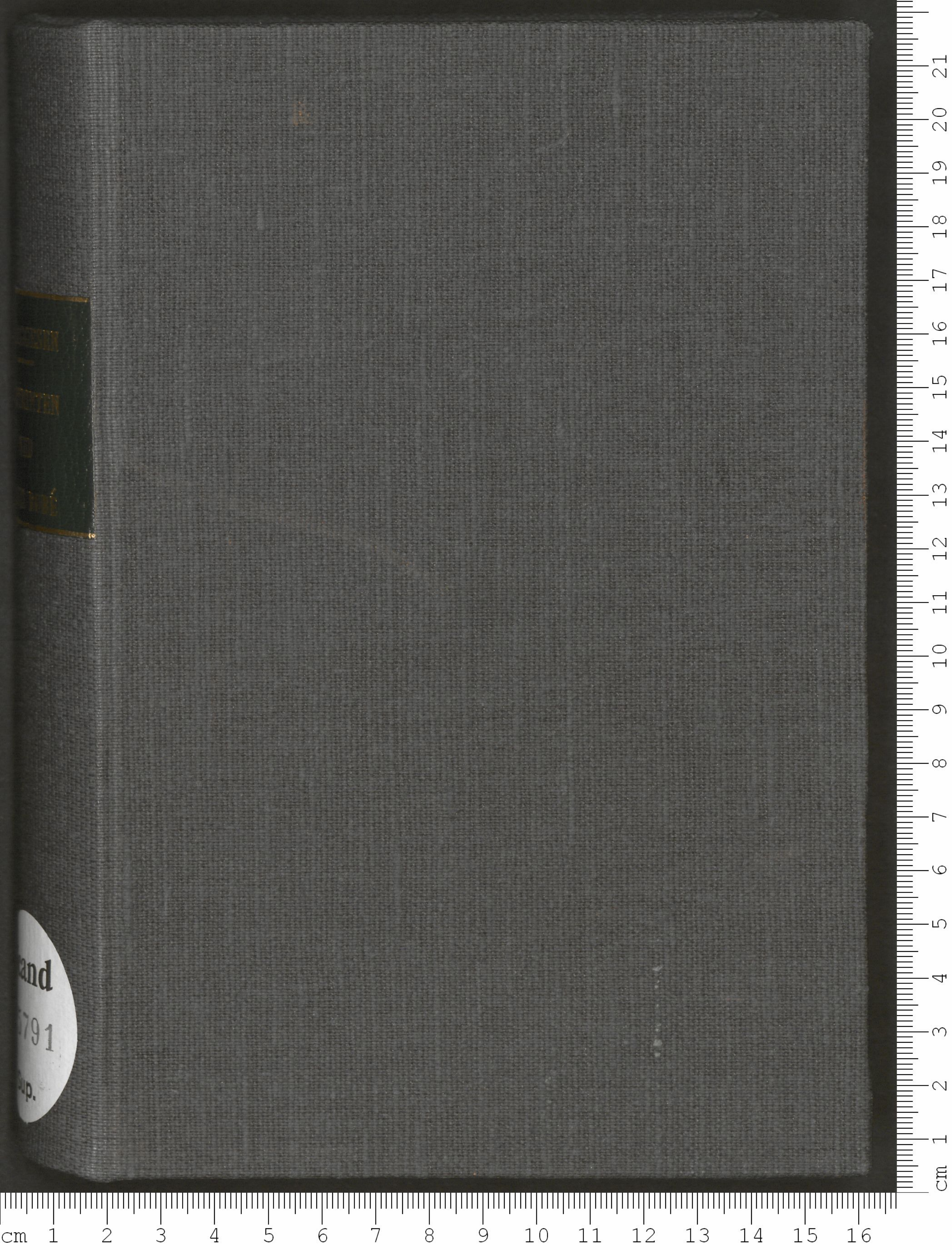
J. BAGGESEN

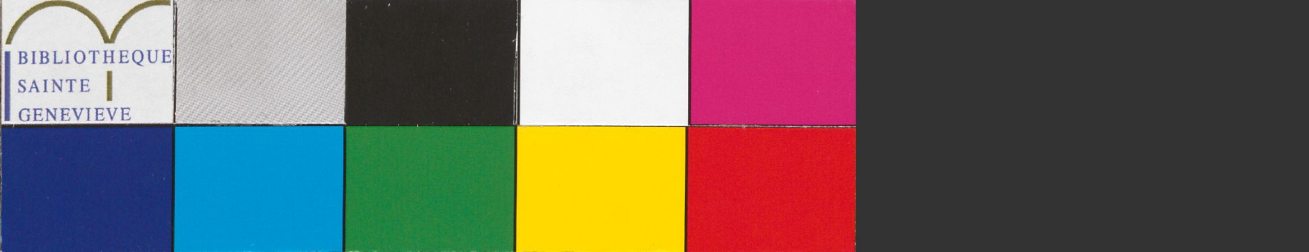
LABYRINTHEN
VED
LOUIS BOBÉ

Scand
25791
Sup.

VIALETTE
2004

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

JENS BAGGESEN

LABYRINTEN

VED

LOUIS BOBÉ

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
KØBENHAVN KRISTIANIA

BIBLIOTHEQUE SAINTE GENEVIEVE

1414

JENS BAGGESEN

LABYRINTEN

MINDESMÆRKER
AF
DANMARKS NATIONAL-LITTERATUR

UDGIVNE AF
VILH. ANDERSEN

II

JENS BAGGESEN

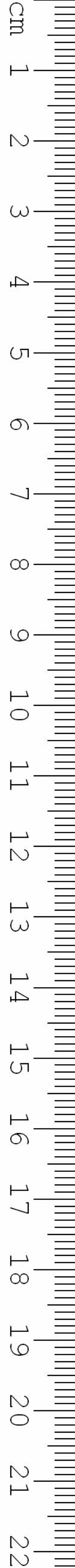
JENS BAGGESEN

LABYRINTHEN

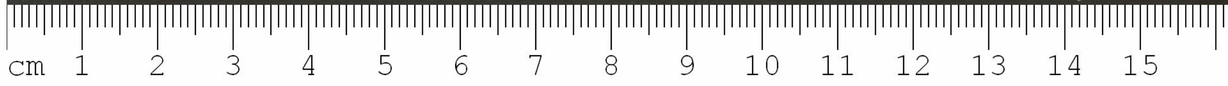
VED

LOUIS BOBÉ

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
KØBENHAVN 1909 KRISTIANIA

KØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

KØBENHAVN

REJSENS BESTEMMELSE

Ingen af alle de utallige rejsende fra Syndfloden indtil det første franske Frihedsaar, som til Vands eller til Lands, paa en Baad eller paa et Skib, til Fods eller til Hest, i lukt eller aaben Vogn, i krum eller lige Linje har flyttet sig eller ladet sig flytte med eller imod en af de Verdens fire Vinde, har været mere oplagt til dette Forehavende end den for Resten ubetydelige Person, der spiller Hovedrollen i denne labyrintiske Historie.

Sandelig, jeg havde ikke blot al mulig Lyst, men tillige al tænkelig Aarsag til at rejse. Den skarpsindige *Sterne* har inddelt alle løse og ledige Personer, som forlader deres Hjem, i 4 Hovedklasser; dem nemlig, som enten rejser formedelst legemlig eller aandelig Brøstfældighed, eller af uomgængelig Nødvendighed, eller af nogen anden eller af slet ingen Aarsag. Jeg hørte virkelig i strengeste Forstand til alle disse Klasser. Jeg vilde rejse, kort sagt, fordi mit Legeme var sygt, fordi min Sjæl var ikke frisk, fordi alle Omstændigheder tvang mig dertil, og endelig fordi jeg i dette Tilfælde ikke indsaa, hvi jeg skulde lade det blive.

Solen selv — jeg vil ikke sige *Phøbus;* thi en rejsende bør ligesaa lidt som en Historieskriver have Religion, altsaa ikke heller den hedenske — Solen selv vakte mig om Morgenen, idet dens Straaler saa længe pikkede paa mine Øjne, indtil de endelig lukte op. Her er jeg, raabte jeg og for op af Sengen. Det var den skønneste Majdag. Hele Jorden

syntes at vaagne med mig i Himmelens Favn. Ubeskrivelig Henrykkelse gennemstrømte i dunkle Anelser mit Hjerte. Alle mine Sanser syntes at skærpes i Fornemmelsen af en ny Natur — min Fantasi gav alt det Liv, jeg fandt omkring mig, et nyt Spil — min Andagt hævede sig paa lettere Vinger over den hele Skabning. Jeg har aldrig vaagnet saa aldeles.

Hvad er det? spurgte jeg mig selv — Fortjener en Rejse fra København til Kiel — fra København til Kiel og fra Haderslev til Kiel er omtrent det samme — og overalt til Søs — fortjener slig en Gert-Westphaler-Rejse en saa højtidelig Stemning? Og om den endog forlængtes siden til Pyrmont? styrter ikke Taarerne dig af Øjnene, som om du var i Begreb med at gøre en Rejse til Montblanc — eller til Paris — eller til Orion?

Jeg begreb mig ikke selv — o! der er tusinde Øjeblikke, hvori vi ikke begriber os selv — jeg græd og vidste ikke hvi jeg græd, saa lidt som det nyfødte Nor, der første Gang vaagner paa sin Moders Skød — jeg forstod det ikke. Men I, himmelske Væsner, hvis finere Blik gennemflyver Rummet og Tiden, uhindret af skuffende Materie, I usynlige, som stundom tilhvisker os Fremtidens Hemmeligheder i sovende eller vaagne Drømme, forstod det — og smilte over min Forvirring.

Jeg følte mig frisk. Halv død af en i fem Aar bestandig tiltagende Udmattelse havde jeg Aftenen tilforn haft Umage med at opholde saa meget Liv, som er nødvendigt for at — sove; omsonst! Slummeren veg den fra mit Livs Begyndelse igennem 25 Aars Lidelse til Fortvivlelse voksne Kummer. Smerte havde tilsidst bedøvet mig mod Enden af Natten. Hvilken Forandring! Formaar den blotte Forestilling om Rejsen til Pyrmont et saadant Underværk, hvad maa ikke Rejsen selv, hvad maa ikke Pyrmontbrønden virke! tænkte jeg.

Man maa ville, saa følger alt andet af sig selv. Det er kun det første Skridt, som koster Anstrengelse. Og — det

Vidnesbyrd maa jeg give mig — jeg vilde med en overordentlig Alvorlighed. Mit hele Væsen var intet uden Vilje.

Jeg vilde, at denne Rejse for mig maatte blive den nyttigste, den fornøjeligste, den lykkeligste; ligesom jeg i dette Øjeblik vil, at den og for Læseren maa blive den lærerigste, underfuldeste og morsomste, der nogensinde er bleven trykt — ikke hos Bogtrykker *Schultz*; thi fra hans Presse er, saa vidt jeg ved, endnu ingen saadan fremgaaet — men hos hvilken anden Bogtrykker i Evropa eller Amerika man vil forestille sig.

PASSET

Klokken 9 skulde Paketbaaden afgaa. Alt mit Tøj var allerede om Bord. Selskabet, jeg skulde rejse med, opholdt sig i Nærheden af Toldboden for paa Skipperens Vink at indborde sig. Man meldte mig, at Klokken var over otte — der var den yderste Hast — „Giv mig Deres Pas," sagde Professor *Cramer*, „saa vil jeg besørge det i Forvejen...—" „Pas?" sagde jeg; „jeg har ikke drømt om Pas! Er et Pas nødvendigt for at komme levende bort fra København?"— „Saa nødvendigt, som en Luftkugle for at komme levende bort fra Jorden." — „De havde bedre kunnet glemme alt andet," sagde en anden. — „De havde lige saa godt kunnet glemme Dem selv," sagde den tredje.

Her var gode Raad dyre — man udsteder ingen Passer om Søndagen — og . . . Lykkeligvis var Manden i Huset, hvor jeg opholdt mig, Raadmand.

„Hr. Raadmand! jeg har taget mig den Frihed at lade Dem opkalde, for at give mig et Raad i en vis Forlegenhed. Jeg skal afgaa med Paketbaaden i dette Øjeblik, og jeg har intet Pas?"

„De maa gaa til Deres Vært for at faa en almindelig Kvittering for alt og gaa med den til Raadmand **," svarte Raadmanden.

Jeg styrtede ned ad Trapperne og standsede ikke min

Fart før midt paa Østergade, da en pludselig Betragtningsfeber angreb mig med rystende Kulde: Klokken er næsten 9! Klokken 9 Slæt letter Skipperen! Din lille Kuffert med alle Nødvendigheder er i Skibet! alt det øvrige, du ejer i denne Verden, fra Bailes Leksikon til den umage Sølværmeknap, der udgør din hele Fædrenearv, er indesluttet i Fru B*'s forladte, tillukte Værelser! Din Sundhed, Munterhed og hele tilkommende Velfærd hænger af denne Rejse! Din Vaaning i København er opsagt! Selv dine Manuskripter er indesluttede . . . Alle disse Forestillinger gav mig den fuldstændigste Koldfeber: Du har intet Pas!

Man kommer ikke vidt i denne Verden med stillestaaende Betragtninger. Skuepladsen var udenfor en Galanteribod. Det faldt mig ind, at Fru *** for nogle Dage siden, før jeg endnu tænkte paa at rejse bort, havde bedt mig købe sig et Par Flasker Bergamotte. Intet er nødvendigere end at skynde dig, tænkte jeg, for, om muligt, at faa et Pas, og komme tidsnok tilbage dermed — her er den yderste *Periculum in mora* — og gik ind i Boden for at tilhandle mig et Par Flasker. Da jeg ingen Smaapenge havde, maatte jeg veksle en Seddel. Under Vekslingen, som gik meget langsomt for sig, randt det mig i Sinde, at mine Medrejserinder i Indpaknings-Tummelen muligvis kunde have glemt at sørge for vellugtende Vande, der er meget nødvendige om Bord for Damer — „det er varmt i Luften, Kahytten er lille, vi er ti Personer deri — kort sagt: noget vellugtende kan være saare nødvendigt.“ Jeg kunde ikke andet end gøre min Betænksomhed en Kompliment ved denne Lejlighed — og gav mig ret sindigen til at probere de forskellige Sorter for at vælge den stærkeste — fik endelig en fat, som syntes mig den passeligste — betalte — og stod igen med mine tre Flacons paa Gaden.

Som en Lynstraale for her den Tanke gennem mit Hoved, at jeg var paa Vejen til min Vært og Raadmand **, at Tiden jeg havde tilovers næsten var udrunden, og at det var

egentligen mer et Pas end lugtende Vand, jeg skulde hente. Mine Fødder fik herved pludselig Vinger, jeg fløj mer end gik; men i Flugten stødte de tre Flasker sammen i min Lomme — jeg maatte for ikke at knuse dem ved min heftige Bevægelse gaa sindigen og langsomt — og kom endelig paa denne Maade til min Vært.

Han skrev mig en Kvittering, og jeg besørgede imidlertid i god Magelighed de to Flasker til Fru ***. Jeg tog derpaa atter Fod i Haand, raskere end før, efter at have udlosset de to Flasker, og kom pustende til Raadmand **s Port. Jeg ringede. Der kom langt om længe en Pige og lukte op: „Herr Raadmanden er ikke rigtig opstaaet.“ Saa vil jeg opvarte ham paa Sengen, sagde jeg. — „Jeg skal melde det til Tjeneren,“ sagde hun. Tjeneren kom: „Herr Raadmanden er aldeles ikke staaet op.“ Lige meget! jeg skal tale med ham. — „Ja! jeg skal melde Dem.“ Tjeneren kom ud igen: „Herr Raadmanden skal barberes i dette Øjeblik.“ — Jeg vil tale med ham ubarberet. Tjeneren ind og ud igen: „Herr Raadmanden er indsæbet.“ „For tusind Raadmænd!“ — brød jeg ud — og løb stærkt op og ned i Salen — „en Raadmand burde aldrig lade sig barbere! en Raadmand burde aldrig være glat om Hagen! Afskylige Misbrug! Forbandede Afskaffelse af den gode gamle, ærværdige, for alle passøgende bekvemme Skik, da Raadmænd havde lange Skæg og ved ingen Sæbe sinkedes i deres Avdienser!“ Klokken er Ni, sagde Repeter-Uret. Jeg stillede mig hen for det og betragtede hvert Ryk af Sekundviseren; aldrig har et Ur syntes mig at have et ærgerligere Fysiognomi — hvert Ryk syntes mig en spottende Mine, hvert Slag et Skældsord. Jeg havde kunnet slaa det med knyttet Næve lige i Ansigtet. Jeg vendte mig fra det igen, gned mine Hænder, bed Læberne sammen, lukte Døren op, slog den i igen, stampede med Fødderne — og det ubarmhjertige Ur slog en uudslukkelig Latter op over min Forlegenhed i en uendelig Vækkeklang.

Endelig fremtren den ragede Raadmand, saa glat om Ha-

gen som et nyfødt Menneske. Jeg forklarede ham allegro prestissimo min Forlegenhed; han svarte mig, at jeg havde gjort vel i, om jeg Dagen før havde tænkt derpaa — at man om Søndagen ingen Passer uddelte — og at han overalt ikke havde dermed at gøre — alt sammen i den uudholdeligste Adagio. Jeg drev det endelig saa vidt ved de heftigste Forestillinger, at han gik over til Largo, med at fortælle mig, hvorlunde Herr Passkriver L ** alene kunde redde mig af denne Knibe; at samme boede i Vingaardsstræde, hvor det harmoniske Selskab harmonerer — og bevidnede mig i øvrigt paa den høfligste Maade af Verden sin Medlidenhed.

Vingaardsstræde ligger, som hele Verden ved, lige saa langt fra Raadmand **s Gaard, som Asien fra Evropa ved Dardanellerne. Jeg holdt det altsaa for raadeligt, da jeg var kommen Halvvejen, at stige ind i en tom Hyrevogn. Jeg kom hen til Gaarden, gik ind, til en Dør, til den anden, til den tredje — endelig fandt jeg i Baggaarden en Skabning i Pigedragt, som berettede mig, at Hr. Passkriveren ikke boede der længer, men var flyttet til Kompagnistrædet for et Par Dage siden. Saa har da hele Pas-Amtet sammensvoret sig til din Undergang? raabte jeg, og løb ned igennem Vingaardsstrædet for at naa en anden tom Hyrevogn, hvori jeg satte mig og kørte til Kompagnistrædet. I det jeg steg ud, erindrede jeg først, at jeg ikke vidste Nummeret paa Huset — og altsaa kunde gaa Hus fra Hus den hele Dag, inden jeg fandt Paskontoret. Jeg foresatte mig virkelig dette — og begyndte med yderste Taalmodighed min Leden. Ingen vidste af det at sige, jeg ledte om. En Haarskærer var saa artig at følge mig hen til et Hus, som han formodede var det rette. En Løjtnant havde rigtignok boet der, og var rejst til Norge. Mat og aandeløs kom jeg omsider til en Kælder, hvor man sagde mig, at Passkriveren rigtignok boede der i Gaden, men var med sit hele Hus kørt ud paa Landet tidlig i Morges —

Jeg havde nu næsten opgivet alt Haab. Klokken var saa mange, at jeg kunde formode, Skipperen alt havde lettet.

Holdt! raabte jeg i denne min Beængstelse til en forbifarende Hyrekusk, kør mig etsteds hen! Hyrekusken holdt stille — Jeg skal køre for Jomfru Winther, sagde han — og saa sig om: „Se! der gaar Grev ***** i Kirke!“ — Hvor? hvad? — „Den Mand hist henne i den graa Frakke! ja paa min Salighed! er det Grev *****, ja!“ klisk! klask! og han kørte videre.

Jeg er ikke en af disse vidundersyge, som vor Herre har lært mig at tage mig i Agt for, som *Augustinus* siger, der finder Mirakel i enhver Ting, hvis Aarsag ikke ligger lige for deres Næse, og umager Himlen for at løse hver Knude indtil Knuden paa deres Strømpebaand; men jeg kan ikke nægte, at dette besynderlige à propos syntes mig og synes mig endnu saa himmelfaldent som noget andet Tilfælde af den Historie, jeg kender — fra Solens Stillestaaen i Gilead til min Stillestaaen paa Østergade. Jeg lader mig nøje med dette Vink til videre, for ikke ved at ville løse Knuden i dette Tilfælde at overskære Traaden i min Fortælling.

„Deres Ekscellence tilgive mig, at jeg standser samme! Den falder pludselig, som ned af Himmelen for mig i denne Gade — jeg er i den yderste Forlegenhed — i Begreb med en Rejse til Badet skal jeg afgaa i dette Øjeblik med Paketbaaden — og — jeg har intet Pas.“ . . . „Det skulde I have tænkt paa i Gaar“ . . . „Ganske rigtig, Deres Ekscellence! det ved jeg, men det ved jeg først i Dag.“ . . . „Hvem er I?“ . . . Jeg sagde ham mit Navn. . . . „Jeg kender Jer ikke.“ . . . „Det er ikke min Skyld, Deres Ekscellence! men kendt eller ukendt, haaber jeg, at denne lykkelige Hændelse, som lader mig træffe Deres Ekscellence her, redder mig af min Forlegenhed“ . . . „Jeg kan ikke hjælpe Jer heri, min kære Baggesen, jeg har intet med Passernes Uddeling at gøre; gaa til Passkriveren!“ . . . „Han er ikke hjemme, han er paa Landet.“ . . . „Paa Landet? det er slemt, at I ikke betænkte det i Gaar; jeg kan ikke hjælpe Jer; men i Aften kommer Passkriveren vist hjem igen; thi han kan ikke blive nogen Nat paa Lan-

det." . . . „Men jeg kan ikke bie nogen Time længer! Skipperen letter maaske i dette Øjeblik." . . . „O! nej! Vinden er jo stik imod! — (Hans Ekscellence saa op paa Skyerne og Nikolaj Kirke Fløj — Vinden var netop fuldkommen med.) Skipperen gir sig vel Tid; slaa Jer til Rolighed." . . . „Jeg kan ikke slaa mig til Rolighed, Deres Ekscellence! vær i det mindste saa god at sige mig, om et Bevis fra Hans Durchlauchtighed, Prinsen af Augustenburg, kan tjene mig ved denne Lejlighed i Steden for Pas!" — „Kender I Prinsen af Augustenburg!" — „Jeg har den Lykke, Deres Ekscellence" . . . Min kære Baggesen! (han klappede mig paa Skuldrene) jeg vilde gerne hjælpe Dem, om jeg kunde; men hør dog — gaa ned til Raadmand ***" — „Jeg har alt været hos ham, han sagde mig som Deres Ekscellence, at han intet havde dermed at gøre" . . . „Ja, det er rigtigt nok; men hils ham kun fra mig, at han gerne kan udstede Dem et overordentligt Pas og antegne det, saa skal jeg i dette Tilfælde indestaa derfor." — „Jeg takker Deres Ekscellence for denne Artighed." — „Farvel, min kære Baggesen, Lykke paa Rejsen!"

Jeg løb nu af alle Kræfter den lange Vej ned til Raadmanden igen. Han var i Begreb med at klæde sig paa. Jeg maatte atter bie et halvt Kvarter, som forekom mig evigere end alle de foregaaende. Endelig kom han ind. Jeg fortalte ham mine Hændelser og mit lykkelige Møde, og efter nogen Overvejelse tog han sin Hat og bad mig følge med til Raadhuset. Der fandt vi en Skriver, som lod os vide, at Passkriveren havde taget Nøglen med til Pulten med Blanketterne i. Alt Haab var nu udslukt — og min Pas-Fortvivlelse var paa sin højeste Spidse.

Men Skæbnen eller hvad det er, som man saa tankeløs belægger med dette Navn, vilde, at jeg skulde rejse — og da jeg ikke kunde rejse uden Pas, og da et Pas ikke kan blive til uden Blanket, havde den med en over al menneskelig Anstalt ophøjet Forsigtighed besørget en saadan ned

imellem Væggen og Pulten saaledes, at en Flip deraf stak frem og røbede mig, hvad jeg søgte. Det var en virkelig Blanket — vi opdagede den alle tre næsten i et og samme Øjeblik — og Passet blev i en Hast færdigt.

Jeg havde det i mine Hænder. Det begejstrede mig til den skønneste Taksigelsestale, der nogen Sinde er strømmet fra mine Læber — og Raadmanden og jeg blev meget gode Venner. Han raadte mig for min Sundheds Skyld — thi jeg havde virkelig ikke mange Livsaander tilbage — at tage en Vogn til Toldboden. Jeg var saa lykkelig straks at finde en i Vimmelskaftet. Kør, sagde jeg, alt, hvad Tøjet kan holde, til jeg raaber Stop i Bredgade. Han kørte.

Niels Klim kan ikke have været gladere over sit *Testimonium academicum*, end jeg over dette Pas. Trojas, den hellige Gravs og nu nylig Oczakovs Erobring har ikke indgivet deres Sejervindere mere triumferende Følelser, end dets Erobring indgav mig. Imidlertid blev jeg dog enig med mig selv om, at det første, jeg vilde besørge herefter, naar jeg rejste fra København til Kiel, skulde være et Pas.

„Holdt!" raabte jeg udenfor ***s og sprang op ad Trappen. Der stod skrevet paa Døren med hvide Bogstaver: Du forefinder alt paa Toldboden. „Kør," raabte jeg igen, „som om Døden var os i Hælene, til Toldboden!"

Hændelsen havde givet mig den raskeste Kusk i hele København. Han kørte som Kong *Antiochus Epiphanes's*, da han fik sin Ormsyge og styrtede bag af Vognen. I tre Minutter var jeg hos mit Rejseselskab, der aldeles havde opgivet Haabet om mit Komme. Det var netop det yderste Øjeblik.

En Slup laa færdig for at bringe os ud til Paketbaaden. Vi pakkede os i samme tillige med vore Levnedsmidler. De tilbageblivende stod paa Broen. Sluppen gled med os ud i Søen; min Rejses første Dags *Iliade* var forbi, og *Odysseen* begyndte.

MADKURVEN

Næst et Pas er uimodsigelig en Madkurv noget af det nødvendigste til en Rejse over Søen, hvad enten man rejser for at forbedre sin Mave eller sin Hjerne. Da jeg rejser for saa vidt muligt at forbedre begge, fortjener den i mine Tanker et Kapitel for sig selv — og sandt at sige holder jeg en Madkurv for et af de rigeste og behageligste Emner, man kan vælge sig at afhandle, enten det saa er paa Vers eller i Prosa. Den udødelige *Homer* selv synes at have været af samme Mening. I Beskrivelsen over Ulysses' Sørejser opholder han sig ved intet saa længe og saa gerne som ved Maaltiderne — og Moralen af alle de tyve Bøger, Odysseen indeholder, er i Grunden ingen anden end den: at Søen tærer, hvorfor og Engellands prosaiske Homer kalder dette Digt meget sindrigen: Ædedigtet.

Jeg elsker usigelig Havet og begriber af alt det, den himmelhøje Pindarus i sin uafselige Ørneflugt har henbruset, intet saa godt som den første Linie i hans Ode til Hieron: *Ariston men hydor* (Vandet er det herligste blandt Elementerne) — jeg er ingensteds saa rask, saa levende, saa meget Helt, som paa Søen; men ingensteds føler jeg alligevel saa meget som der Sandheden i vor *Wessels* Bemærkning: at „Uden Øl og Mad er Helten ingenting."

Saa fortræffelig Søen er efter min Smag til at sejle paa, saa lidt duer den efter samme Smag til at drikke af. Alt dette løb om i mit Hoved, idet Sluppen stødtes fra Broen, og jeg pludselig erindrede mig, at jeg lige saa vel havde glemt at sørge for Proviant som for Pas. Damerne, som jeg ytrede min Bekymring for, trøstede mig imidlertid med, at de begge havde taget hver sin Madkurv af klækkelig Størrelse med og haabede, jeg deri skulde finde nok til at holde Helten ved lige. Med de gladeste Følelser herover stod jeg bag paa Sluppen som en Flagstang, vinkede med Hatten til de farvelvinkende paa Broen og kom paa denne Maade gennem Sø-

skoven, mellem hvis Toppe Morgensolen fremskyder sine vækkende Straaler til Danmarks Hovedstad, yderst ud paa Reden til Paketbaaden, hvor vi alle steg om Bord. Min Appetit var allerede paa dette korte Stykke Vej stegen til en temmelig Højde, jeg spiste og drak alt i Tankerne, idet jeg tren op paa Rejlingen, af Overflødigheden i de to Madkurve, da —

„Hvo kan fortælle sligt og bare sig for Graad?“ —

Selskabet i samme Øjeblik opdagede, at den ene Madkurv, altsaa den hele Halvdel af Fortæringen til Rejsen, var borte.

Det var virkelig meget nær ved, at jeg, som *Æneas* fordum, havde grædt om Bord; men hvad enten nu min Fortvivlelse var for stor til Taarer, eller Undseelsen over at græde i Damernes Nærværelse var større end min Fortvivlelse — nok sagt, jeg græd ikke, men sprang i dets Sted i den tomme Sluppe med to Matroser, for at indhente om muligt den anden Paketbaad, der alt havde lettet, og som vi formodede af en Fejltagelse havde taget vor Madkurv med sig.

Med mig steg endnu i Sluppen en køn lille holstensk Pige, „som havde mistet al sin Tyg“ og ligeledes var i Fortvivlelse.

Vi stødte fra Skibet. *Jason* kan ikke med fuldere Begejstring have foretaget sig Toget til Kolchis — hvad siger jeg? hans Iver kan ikke have været at ligne med min i dette Øjeblik. Man sige, hvad man vil, Æren har rigtignok en stor Spore; men Mad og Drikke har en endnu større — og godt og vel, naar man ser sig til, om ikke de fleste af dem, der med saa megen Hidsighed fremløber paa hin lige saa tornefulde som glimrende Bane, har taget det for himmelsk Enthusiasmus, apollonisk Ild og guddommelig Indskydelse, som i Grunden er intet andet end — Hunger. Jeg turde næsten paastaa, at Penge selv (saa aldeles jeg i øvrigt indrømmer denne Guddom Primrollen i den nyere Historie) ikke formaar at fremtrylle saa overordentlige Særsyn. Det er

ingen Sag for den, som fra Morgen til Aften sit hele Liv igennem har flyttet sig eller ladet sig flytte fra et overdækket Taffel til et andet, at foragte denne Livets upaatvivlelig allernødvendigste Nødvendighed; men den, som blot et Hundrede Dage har forsøgt at savne den i fire og tyve Timer, og den, som blot en Gang har maattet undvære den i tre Dage — vil næppe betænke sig paa at indrømme den Rangen over al Verdens Ridderbaand, Kroner og Udødeligheder. „Jeg vil have dette gyldne Skind, det koste, hvad det vil,“ sagde Jason og lod Argonavterne ro af alle Kræfter. „Jeg vil have denne Madkurv,“ sagde jeg og lod mine to Matroser gøre det samme.

Jeg havde den Fordel, at Vejen til den anden Paketbaad, som havde min Kurv om Bord, ikke var nær saa lang som den til Kolchis — men Jason havde derimod den, at det Sted, hvor han søgte sit Skind, laa ganske stille. Argonavternes Ukyndighed og Uerfarenhed i det den Gang nye Søvæsen gjorde ham det rigtig nok vanskeligere at opnaa sit Maal; men Skibsfolkenes Færdighed paa den bortsejlende Paketbaad og dens store Sejl gjorde det næsten umuligt for mig. Vore Mangler og Fordele gik altsaa temmelig lige op imod hinanden.

Dersom det ikke var overflødigt — da Hunger er mer end almindelig nok i den poetiske Verden — vilde jeg ønske enhver begyndende Digter min Begejstring.

Det oprørte Hav, Bølgernes Skvulpen, Fraaden og Brusen, Stormens Hvin imellem de tovslagne Master og den bestandige Gyngen i den vippende Sluppe, der hver for sig, og alt tilsammen taget efter manges Forsikring skal ene være nok til at begejstre, forhøjede og forstærkede endnu mere min Entusiasme!

Madkurv! Madkurv! raabte jeg — Min Appetit fløj i dette Raab imod det flygtende Skib med en saadan Voldsomhed, at den syntes i sin Fart at trække Baaden, jeg var paa, med sig. De to Matroser lod til at dele min Begejstring; de

roede med en Iver, som om de roede efter — Mad og Drikke. Min Tyg! Min Tyg! raabte den lille Pige; men Stormens Tuden, Bølgernes Brusen og mit høje Raab overdøvede det spæde Skrig saa aldeles, at ingen — ikke en Gang de smaa Engle, der omflagrer den bestjaalne Uskyldighed paa Vandet, kunde høre det. Jeg er ellers vis paa, at det vilde have trakt mer end alle Sejl og Appetitter i Verden. Selskabet paa Paketbaaden, vi havde forladt, trak os overalt med deres Blikke — der strammede sig mer og mer, alt som vi kom længer bort — lige saa meget tilbage, som vore Ønsker skød os frem. Men hvad enten det nu var en synlig eller usynlig Magt, der satte sig mod vort Foretagende — nok, vi søgte forgæves at indhale den for fuld Vind sejlende Galease. Da den imidlertid maatte gøre et Slag, kom vi den ved denne Lejlighed pludselig saa nær — at vi ved den lykkeligste Hændelse af Verden — nogle Haandbredder fra dens Stavn undgik at blive sejlet i Grund af den.

Vi samlede i et samlet Raab alle vore begejstrede og ubegejstrede Kræfter, men fik intet Svar. „Holdt doch!“ skreg den lille Pige; men et Skib i Børens fnysende Fart bryder sig lige saa lidt om et Holdt eller Stop — som den franske Friheds Aand om Hoffolkenes Pst! — Farvel, Madkurv! god Nat, min Tyg! Vi maatte med uforrettet Sag vende tilbage.

Der er, tror jeg, intet i Verden saa fortrædeligt for en Elsker, som naar han i sin Elskovs stedse stegne, til yderste Heftighed hævede Flamme, idet den spidser sig paa hans Læber til et Uskyldigheden gennembrændende Kys — faar et Ørefigen — selv den flove Følelse af at omfavne en Sky i Steden for en Gudinde er ikke at ligne dermed — efter alle deres Forsikringer, der har været i slige Tilfælde. Jeg vil ikke afgøre dette — ihvorvel jeg for min Part vilde foretrække en Sky, naar den ikke var alt for stor, for et Ørefigen — men det tror jeg at turde paastaa med Vished, at

hverken den ene eller den anden af disse Forflovelser kan være større, end vores var ved at gaa glip af Madkurven.

Jason skulde saaledes, efter saa mange Tusinde udstandne Møjer og Farer, et Bøsseskud, for ikke at sige en Haandbred fra Kolchis, have maattet vende pludselig om igen — uden saa meget Skind, som der er bag paa min Haand — og man skulde have hørt en Skrigen!

Og dog er al Verdens gyldne og ugyldne Vædderskind ikke saa meget værd som et eneste Smørrebrød, naar man er hungrig.

Den lille Pige var trøstesløs og græd. „Jeg ser aldrig min Tyg mere," sagde hun — og Taarerne styrtede oven paa hinanden.

Der er en Ting i denne solbare Verden, som trodser den noksom omtalte mægtige Fjende — endskønt og desværre kun en føje Tid — den alle øvrige Magter overvindende Kærlighed — og der er en eneste Ting, som i de skønneste Tilfælde erstatter Mangelen af samme: Medlidenhed.

Du Menneskets menneskeligste — Menneskets guddommelige Menneskelighed! Egenskab, som vort Hjerte ser sig nødt til at tillægge Guddommen, trods alle Fornuftens Indvendinger, for at elske den! Eneste fuldkommen ædle, fuldkommen himmelrene Følelse — Moder, var det endog blot i tiende Led, til al Støvets selskabelige Lyksalighed — og er der en Lyksalighed, som ikke er selskabelig? — ve den hjerteløse, som har smagt din Vellyst i lindrende Taarer, og ikke, som i Kærligheds fuldeste Henrykkelse, glemt alle egne Lidelser deri! Ve den usle — — — men der er intet saa umenneskeligt Menneske paa Jorden! ingen, der aldrig har følt Medlidenhed, ingen, der ikke i denne salige Smerte har glemt sit hele Jeg, eller hvad der er det samme, henkastet det i en anden Skabnings blødende Hjerte.

„Jeg ser aldrig min Tyg mere," sukkede hun.

Men dette Suk hørte Renhedens, Sædelighedens og Uskyldighedens Engle; dette Suk var fint som Æteren og blev

baaret varligen af de himmelske, som hørte det, gennem Stormen og Skyerne til den, der kunde bønhøre det.

Det gennemtrængte mit Hjertes Inderste. Jeg saa paa hende og ønskte mig hendes eget Blik, for at hun deri kunde læse tydeligere, hvad jeg følte. Jeg bemærkede og ved denne Lejlighed, at hun var mer end køn; men hvilken Evadatter er i en saadan Scene, i en saadan Forfatning, paa det oprørte Hav, mellem to Matroser, glemmende sin Angst for Havet over Tabet af sine Halstørklæder, Snørliv, splinternye Forklæder, Sølv-Skospænder, som maaske oven i Købet var en Foræring af Ham — o! hvilken Evadatter er i en saadan Tilstand, set gennem Medlidenheds Glas, ikke mer end køn? Hun var i dette Øjeblik det smukkeste Fruentimmer, jeg havde set — det var Rezia, bortført af Røvere.

Havde hun sagt: jeg *faar* aldrig mit Tøj mere — som et Mandfolk vilde have sagt, eller som et Fruentimmer, der ikke mer er Fruentimmer, vilde have sagt; men hun sagde: jeg *ser* aldrig mit Tøj mere. Det var uudholdeligt.

Jeg forestilte mig hende ved Indpakningen i sin lille Garderobe. Hvor net hun havde lagt al Ting sammen — hvert Stykke saa rent og skært, som det, hun havde paa, vidnede det maatte have været — de fineste Tistiller — de hvide, de blaa, de rosenrøde Baand — og nu, hvorledes det alt i dobbelt yndige Billeder for derhen med det grusomme Skib . . .

Og du, som græd over *Angelicas* eller vor *Preislers* forladte Ariadne i det Øjeblik, Skibet taber sig af Syne, sig mig, tabte denne lille Pige ikke virkelig mere end en Theseus?

Det var et af disse Øjeblikke, hvor det smertede mig blodigen at være pengeløs. Jeg havde intet uden Ord — og noget, som Bølgernes Stænk bortskyllede paa mine Kinder: jeg trøstede hende.

Søen gik temmelig stærkt — vi naaede endelig igen vort Skib; men jeg ved ikke, hvorledes det gik til, idet vi entrede

Paketbaaden — næppe havde jeg hjulpet hende lykkeligen op og selv faaet den ene Fod paa Reilingen, før Sluppen kantrede med begge Matroser. De reddede sig straks i den lykkeligvis tæt ved liggende Skibsjolle — og bandede, idet de rystede deres vaade Kavajer, Madkurven, mens Sluppen med Kølen i Vejret af Strømmen blev dreven hen imod Kysten. Der blev en jammerlig Skrigen og Larmen paa Dækket ved denne Lejlighed. Man saa paa Søen den omkantrede Sluppe uden Folk og troede dem alle paa Bunden, indtil vi endelig ved vores Nærværelse forjog den halve Skræk, og straks derpaa de to Matroser ved deres Torden og Lynen overbeviste hele Selskabet om, at de vilde have Drikkepenge.

Den lille Piges Skæbne, som jeg besørgede i Damernes Varetægt, og denne sidste larmende Tildragelse forstrøede aldeles min Fortvivlelse; men den samlede sig igen med alles Deltagelse, da Vinden blev svagere og svagere, idet vi passerede Kastrup — og gav os Anledning til den hungrige Betragtning, at Rejsen kunde vare meget længe. Jeg vil ikke beskrive de mange herlige Sager, som tabtes i denne Madkurv — *ingentem, regina, nolo renovare dolorem!* men det ved jeg, at næst efter et Pas skal det første, jeg besørger herefter, naar jeg rejser fra København til Kiel, være en — Madkurv.

KØGE BUGT

Vi gled ved Hjælp af en svag Vind igennem Køge Bugt henimod de møenske Kridtbjerge. Halvtredsindstyve engelske, hollandske, tyske og danske Skibe gled os forbi. Det var den skønneste Aften, man kan indbilde sig. Tordenen fra den russiske Flaade dundrede langt borte — dens Lyn tabte sig i svagere og svagere Glimt i den dunklere Horisont. Vi glemte lidt efter lidt den tabte Madkurv og holdt os til den, vi havde. Ingen af os var søsyge. Damerne put-

tede sig i deres Køjer — og alle begav sig til Rolighed, saa nær som jeg, der i den aabne Kahytdør, gennemtryllet af tusinde vekslende Erindringer, Forestillinger og Fantasier, hele Natten betragtede den blaa Himmel imellem Sejlene.

DET BALTISKE HAV

„Du Danskes Vej til Ros og Magt,
Sortladne Hav!
Modtag din Ven, som uforsagt
Tør møde Faren med Foragt,
Og kæk, som du, mod Stormens Magt
Sortladne Hav!
Og rask igennem Larm og Spil
Og Kamp og Sejer før mig til
Min Grav!"

Hvilket majestæstisk Syn er Havet i Dagbrækningen, naar den luerøde Sol fremkommer af Østen i al sin straalende Herlighed! hvilket Billede paa Evighedens Fødsel! Men hvilken Gysen gennemsitrer alle Nerver i tilbedende Rædsel, naar midt paa Havet Øjet, som opløftet paa Overfladen af en umaalelig, hele Jorden overdækkende Tordensky, ikke opdager uden en eneste Genstand i Naturen: Solen paa den hvælvende Himmel!

Vinden rejste sig, og de tynde Dampe, som havde borthyllet de omringende Kyster, hævede sig til tyk Taage, der varede hele Dagen, saa vi ikke nød den ellers skønne Udsigt til Skovene paa Falster og Lolland. Selskabet var imidlertid meget muntert; thi Skipperen spaaede os om fire og tyve Timer at naa Kiel. Vi havde altsaa trods Tabet af den ene Kurv mer end nok af Levnedsmidler og gjorde vore Maaltider med lige saa megen Sorgløshed som Rundhed.

Vi havde om Bord en gammel polsk Israelit med et graat Skæg, som næsten naaede ham til Bæltet, klædt i Pjalter, og med et Ansigt som St. Peters i Fængslet paa Preislers Kobberstykke. Han laa paa Storlugen uden Hoved-

dække. Min Søster gik til, tog et Tørklæde af sin Hals og bandt det om hans Hoved. Den lille Ida bød ham Penge, men han vilde ingen have. Hans Føde bestod i brunt Sukker, som han havde i et Stykke Trykpapir og nippede sparsomt til. Professor *Cramer* tillavede ham efter sine bedste Indsigter i den gamle jødiske Historie en saa mosaisk Mad, at enhver Jøde med den mest hierosolymitanske Samvittighed havde kunnet spise den; men han afslog det og strøg sig om Skægget.

Vi erfarede siden i Kiel, at denne besynderlige Mand havde tilsjakret sig flere Penge, end vi besad alle sammen.

KIEL

Schrewenborn, den 30. Maj.

Jeg er nu allerede paa femte Dag i dette Paradis, i hvis Midte jeg forestiller mig Kiel med sit Universitet som Kundskabens Træ paa godt og ondt. Beliggenheden af denne ret artige Stad er meget behagelig, og Egnen rundt derom er fortryllende. Man sige hvad man vil, saa ligger Holsten dog upaatvivlelig sydligere end Danmark. Jeg ser ingen Grund, hvorfor jeg skulde nægte dette — og fortie, at Foraaret her er allerede fuldmodent. Jeg tager heller ikke i Betænkning at fortælle Dem, hvorlunde Indbyggerne paa denne Side Ejderen ogsaa forekommer mig at bære noget mere Præg af Syden end de paa den anden Side — at Bønderne her forekommer mig større, raskere, mere levende og Bønderkonerne nettere, pænere og mere vimse — at deres Huse forekommer mig bekvemmere, husligere og overalt bedre indrettede, deres Kvæg og Bæster større, federe og stærkere — deres Agre og Enge bedre holdt i Hævd — og det hele, for at bruge det lemfældigste Indtryk, jeg i en Hast kan finde, mere fysiognomiskt. Jeg ved ikke, hvi jeg skulde fortie min Næstes Fortrin; men jeg ved vel, hvi jeg skulde tildække hans Fejl — og hvad Holsten angaar, da maa jeg tilstaa, at jeg holder min Broder, uagtet han er friskere end jeg, for lige saa vel at være min Faders Søn som jeg selv.

Jeg glæder mig over, efter en lang Fraværelse igen at se en saadan Broder. Modtager han mig med aabne Arme, med broderlig Gæstfrihed, som den, i hvis Ansigt han genkender den fælles Faders Træk — saa glæder det mig endnu mere; og finder jeg, at det i hans Hus staar bedre til end i mit, saa kan jeg vel rødme, men umulig harme mig derover.

Det var derfor med en inderlig Fornøjelse, at jeg om Morgenen den 26. Maj, efter den behageligste Indsejlen i Kielerbugten, var den første paa Land — og igen hilste den skønne Jord, i hvis Lunde Fuglene for 2 Aar siden henkvidrede saa mange af mine Lidelser. Det faldt mig aldeles ikke ind at tænke paa Førstefødselsret, paa min Moders Kæledæggerier eller paa min glatte Hud — det laadne, jeg fandt, forekom mig laaddent, og jeg lod det være laaddent uden at fordømme det, fordi det var laaddent; thi det har aldrig faldet mig ind at efterabe den første Jøde, den søde velsignede Jakob.

Jeg gjorde endnu samme Eftermiddag en Spadseregang fra Kiel, gennem den yndige Allé langs med Strandbredden til Skovbrinken ved Planteskolen Düsternbrook, et Sted, der har overmaade megen Lighed med vores Springforbi — og hvor jeg forrige Gang med Hellebæks Sanger henryktes over Udsigten til det aabne Hav gennem Mundingen af Bugten. Min Erindring, oplivet af de samme, i lige venligt Solskin omkring mig smilende Billeder, syntes endnu at se og høre denne Jambernes, Øens, Numas og Fremtidens aandrige Digter i fuldeste Begejstring male mig Hellebæks, Hummelbæks og Vedbæks Fortryllelser — og min Fantasi sværmede saaledes paa en Gang med dobbelte Blik mellem alle disse forskellige Egnes Yndigheder. Fuglene sang i Toppene af de høje Træer, som kranser den stejle Brink, og Bugtens udmattede Bølger skvulpede dybt under vore Fødder.

Den følgende Dag gjorde jeg en af de behageligste Land-

rejser, jeg hidindtil har gjort. Efter et lille landligt Maaltid med et lykkeligt Ægtepar paa det dejlige Schirensee — lejret paa en grøn Plads, omringet af Lilienkonvaller, overfor en Bakke, der vrimlede af bøgende Køer og brægende Lam, omtonet af alle Havens Nattergaler — hvor jeg havde kunnet lært, hvis jeg ikke før havde vidst det, hvor lidt der er nok, og hvor Nok er uendelig meget i Naturens Skød — kom jeg til *Bordesholm*, to Mile fra Kiel. Grev H** modtog os her med sin sædvanlige Munterhed og Gæstfrihed. Selskabet var temmelig stort, men yderst utvungent. Det bestod for det meste af Damer — jeg behøver altsaa ikke at fortælle Dem, at jeg morede mig. Dagen derefter, i Gaar, sejlede jeg med Professor Cramer og hans Kone, deres Børn og Hr. S**, en ung tysk Lærd med udmærkede Talenter, hvis Bekendtskab jeg, især paa Musikkens Vegne, beklager De ikke fik Lejlighed til at gøre i København — over Fjorden til Kysten paa venstre Haand, hvor en Vogn holdt færdig for at hente os til dette Elysium. Vi kom igennem de yndigste Skovegne til Slottet, som ligger overmaade fortroligen indbarmet i Naturens Favn mellem lutter bebuskede Høje. Det tilhører en Familie, som man efter to Dages Bekendtskab ønsker sig indlemmet i, og jeg befinder mig her, som var jeg paa Trolleborg i Fyen eller paa Kristianssæde i Lolland.

Iblandt de mangfoldige landlige Forlystelser, som har delt mine Sanser og mit Hjerte mellem sig, har imidlertid intet saa meget tiltrakt sig min hele Opmærksomhed som et Bondehus her i Nærheden paa et af de skønneste Steder i Skoven. Den indvortes Forfatning, hvori jeg fandt det, og hvori det bestandig er, naar man kommer, ved Morgen, Middag eller Hanegal, fortjente, som det mest idealske Mønster paa fuldkommen Orden og Renhed, mer end noget andet i Nærheden af Kiel en omstændig Beskrivelse; men til at gøre denne har jeg hverken Tid eller Evne. De maa

nøjes for denne Gang med et løst Blik derover, ved at forestille Dem alt, hvad der hører til en Bondehusholdning, bestaaende af 9 Personer, uden Undtagelse i en saa fuldkommen Orden som Hjulene i et velindrettet Ur, og saa rent som alle de indvortes Dele af samme, naar det gaar fuldkommen rigtigt.

I alle de Stadsstuer, jeg hidtil har set, fra Skoleholderens i Hulby til Kongens i København, har jeg forgæves søgt om den fuldkomne Pænhed, som jeg fandt her — i Køkkenet.

Der fandtes i alle Værelserne, efter den omhyggeligste Søgen, ingen Plet, hvor man jo kunde have henlagt det fineste Linned, indtil i Krogen bag Kakkelovnen. Man havde maattet bruge Forstørrelsesglas for nogensteds at opdage Støvgran — og kort, det syntes, som om Solen og Vinden alene beboede dette Dukkeskab.

„Men hvorledes er det muligt?“ udbrød vi næsten alle paa en Gang til Husmoderen, som viste os omkring, og som var ligesaa pæn som alt det øvrige. „Der er intet i Verden lettere,“ sagde hun. „Hele Hemmeligheden bestaar i to meget simple Midler, hvis bestandige Anvendelse er bleven mig Vane: altid at lade enhver Ting have sit bestemte Sted, og straks at gøre rent igen, hvad man har smudset.“ — „Men det maa dog medtage skrækkelig megen Tid saa ængsteligen at holde alting rent og i Orden.“ — „Tværtimod, sagde hun; det er den eneste sikre Maade at skaffe sig Tid paa.“ — „Men Børnene — fem Børn . . .“ „Jeg ved, hvad De vil sige,“ blev hun ved; „men dels holder jeg dem fra Brystet af til intet saa strengt som til Renlighed; dels finder de alting rent omkring sig; og endelig er intet til, som man jo kan holde rent, naar man for Alvor vil.“

Jeg forlod med en Slags Ærefrygt dette Renlighedens, Ordenens og Noksomhedens landlige Tempel. Min Gud! tænkte jeg, hvilket Elysium vilde Jorden være, hvis alle Boliger, fra Kongens til Bondens, var indviede disse Gratier!

Alle Bønderhuse i Holsten er vel ikke som dette; thi alle holstenske Bønderkoner er ikke som den lykkelige Christian Køhlers; men alle de, jeg har set, ligner dog mer eller mindre dette Mønster — hvilket jeg ikke turde sige om dem i Sjælland!

Kiel, den 31. Maj.

Med hvilken Snarhed er disse sidste tre Dage henfløjne! Jeg havde aldrig troet, at Tiden kunde blive en saa kort under bestandig Forlystelse. Jeg har ikke arbejdet det mindste, og dog synes mit Ophold her kun at have varet tre Minutter. Min Helbred er imidlertid ikke blevet bedre. Nætterne har været mig lige saa lange, som Dagene korte; jeg er endnu alt for svag til at udholde for megen Fornøjelse.

Efter at have beset alle de dejlige Lunde og Brinke omkring Schrewenborn er jeg i Gaar kommen over Fjorden fra dette Tryllested tilbage hertil. Det artige Selskab, til Dels af Damer, jeg i Aftes fandt hos Hr. Professor *Ehlers*, og hvoriblandt den smukke Fru B** vilde have tildraget sig min hele Opmærksomhed, dersom ikke Fru C** og Jomfru D** havde bemægtiget sig dens to Tredjedele, lod mig ikke føle Tabet af hine Fortryllelser, og en stedsevarende Musik, om Dagen af Torden og om Aftenen af Bachs Sonater, har aldeles fuldendt min Fortumling. Medens jeg taler om Damer — en Materie, som man aldrig kan blive ked af — kan jeg ikke undlade at fortælle Dem noget om de nydelige Tjenestepiger, som vrimler her paa Gaderne. Deres almindeligen skønne Skabning, nette Liv, sorte Øjne, smaa Fødder og livlige Bevægelse — altsammen indhyllet i en net, pæn og passende Dragt, faldt mig allerede forrige Gang, jeg var her, straks i Øjnene. Om de er saa knibske som pæne, skal jeg ikke kunne sige; men vist er det, at de aldrig mangler en Kurv i paakommende Tilfælde. Alle de, jeg har set, har været udrustede med dette frygtelige Vaaben, hvilket de snart bærer paa Hovedet som en Hjelm, snart paa Armen

som et Skjold; og vist er det, at der ikke hører lidet Mod til at gaa deres Yndigheder i Møde, naar de hopper frem i denne Rustning. Man har rigtignok sagt mig, at de bruger disse overordentlig store Straakurve mere til at beskærme deres Ansigters Roser og Liljer mod Solen end til at forsvare deres Hjerter mod Frieres Angreb; men jeg finder intet unaturligt deri. En Piges Hjerte er skabt til at tabes — det er ikke i Tabet, Fejlen stikker, men i Maaden at tabe det paa — — O! gid alle de, som ikke allerede har tabt deres, maa tabe det paa den bedste, behageligste og lyksaligste Maade!

Alt hvad jeg kan sige Dem om Studenterne, som opholder sig her, og hvis Antal skal beløbe sig til et Par Hundrede, er snart sagt. De synes mig at fordybe sig meget mer i Støvler end i Betragtninger. Det skal være Tilfældet ved de fleste Universiteter. Ved vores derhjemme gaar man heri, som i alting, Middelvejen og fordyber sig hverken i det ene eller det andet.

Om Universitetet for Resten kunde jeg pludre Dem en hel Hoben, dersom det lønnede Umagen at læse, hvad jeg kan skrive om et Universitet. Foruden de Professorer, jeg allerede kendte her, har jeg haft den Fornøjelse at gøre Bekendtskab med den fortræffelige *Hegewisch* og den unge Doktor *Hensler.*

Om Staden Kiel i sig selv, dens Bygninger, Gader, Havn, Slottet og saa videre maa jeg blot anmærke, at det alt har et meget artigt Fysiognomi, der passer sig ret godt til Beliggenheden.

Fru B** gaar i Morgen herfra lige til Poppenbüttel; men jeg har allerede haft nok af to Gange at slæbes igennem den kedsommelige Midte af Holsten. Da jeg overalt gerne tager saa meget med paa min styrkesamlende Rejse som muligt og hader ingen Vej saa meget som den snorlige, vælger jeg hellere at gaa med Professor Cramer over Eutin, Lybek og Tremsbüttel. Lev vel.

EGNEN OM PLØN

Vi kørte forbi Herregaarden *Freudenholm*, som ligger saa behageligt, at det vist staar i dens Besidders Magt at lade den svare til sit Navn. Dens Have er anlagt paa en med Træer bekranset Jordtunge, der spidser sig ud i en lille Indsø, hvis smaa Øer og skovrige Bredder gør hele Egnen saa skøn, at jeg troede det umuligt at faa nogen yndigere Udsigt paa den hele Vej at se. Næsten lige saa behageligt ligger Herregaarden *Leemkulen* siden paa venstre Haand; den hele Vej forbi begge disse Steder er overmaade skøn. Vi kom tæt uden for Landsbyen *Grebin* til en høj Bakke, paa hvis Top laa en Mølle, steg af og gik omkring en indhegnet Kornmark op ad Bakken; men hvilken fortryllende Udsigt udbredte sig her for mit vidtblikkende Øje! Det romantiske *Pløn* med sin runde Indsø ligefor, i Baggrunden vekslende Skovegne, paa begge Sider Høje, kornrige Dale, adspredte Lunde og længere borte smaa Landsbyer. En rigere landlig Udsigt har mit Øje aldrig mødt. Jeg talte til ti forskellige Vande — i de nærmeste laa smaa Lucienholmer og Ermenonviller. Vi steg ned igen og for henrykte hen over dette himmelske Landskab videre frem gennem det smukke Grebin. Det var det behageligste Vejr i Fødselen af Juni — jeg var overmaade munter og glemte aldeles min Svaghed, Hovedstaden og alle dens Ubehageligheder. Tungsindigheden over mit Farvel i Kiel var hensmeltet i stille glad Følelse af den yndige Naturs Venlighed. Lydia, Aglaja S** og Euphrosine R*** var det eneste fødelandske, som fastholdt mine tilbageflyvende Tanker, og Prinsen af Augustenburg, hvis ædle Understøttelse jeg skyldte min Glæde, erindrede jeg med inderlig Taknemmelighed.

Længere borte, omtrent en Mil før man kommer til Eutin, bliver Vejen mer og mer bakket. Man kører igennem lutter Skov; paa den ene Side af Vejen har man opskydende bebuskede Høje, paa hvis Toppe de høje Bøge synes at

knejse mod Skyerne; paa den anden Side synkende Dale, der og er prydede med Træer, mellem hvis Stammer man ser ned i stille Bække. Midt i denne himmelske Egn hæver sig noget borte paa venstre Haand af Landevejen en udmærket høj Skovbakke. Vi gik op paa den igennem labyrintiske Hækker, som slynger sig sneglende paa dens Afhang til Toppen. Vi saa herfra ned over de henbølgende Trægrupper, ud over hele Skoven og Ølundene i de spredte Indsøer, i hvert andet Blik et nyt Landskab og i en Overskuen Naturen i sin hele Herlighed. Selv paa Toppen af de *Blankenesiske* Bjerghøje følte jeg ikke Gud i Naturen saa mægtigen som her. „Det er den skønneste Plet paa Jordkloden!“ raabte jeg. „O! jeg vil ikke rejse længer for at beundre Naturens Skønhed! Det er umuligt at faa et Sted som dette mer at se; paa den hele Kugle er intet Paradis som dette. — Her vil jeg evig knæle,

til under mig og over mig og om mig
den hele Skabning sammenknuses —

Jeg har aldrig været saa henreven af den almægtige Natur. Gud, Kærlighed og Skønhed var den treenige Tanke, som fyldte min hele Sjæl, den trefoldige Følelse, som berusede mit hele Hjerte. Jeg tilbad — thi det er den sande Tilbedelse, saa drukken af Vellyst at beskue Naturen. Vær mig hellig, fortryllende Bakke! *Hjertero* være fra nu af dit hellige Navn! — Jeg rev et Pergamentblad af min Brevtaske, skrev knælende derpaa de nysnævnte hellige Navne, puttede det ned i den hellige Jord, som tredobbelt helligedes derved, ofrede Tobak derpaa — og tredobbelt skøn syntes mig Højen, tredobbelt herlig Udsigten, tredobbelt salig den hele Jord. Jeg hældede mig derover, og en Taare randt ned paa mine Kinder — den sidste Misfornøjelse, som var tilbage i mit Hjerte, flød bort deri — jeg var i dette Øjeblik udsonet med alle Jordens Daarligheder og det menneskelige Livs Lidelser — jeg følte mig i den bedste Verden — og hvad

godt, ædelt, stort følte jeg ikke i dette Øjeblik? — da pludselig en Ræv — den første levende Ræv, jeg har set — sprang mig skraas forbi ned ad den hældende Bakke.

Saa springe mig hver Ræv forbi, naar jeg er midt i din hellige Dyrkelse, herlige Natur! ned ad Bakke — ned ad Bakken!

Alt, hvad vi svage, foranderlige, letsindige Mennesker bygger eller lade bygge i denne Verden, det være sig ved Hjælp af vor Grublen eller Eftertanke eller Indbildningskraft i det nærværende, forbigangne eller tilkommende — er mer eller mindre *Korthuse.* Næppe er vi færdige med vores Bygning, før et uformodet Stød pludselig omstyrter den. Men af alle omviftes ingen lettere end *Andagtens;* fordi den af alle ikke blot er den højeste, men tillige den mekanisk dristigste, idet den lig en omvendt Pyramide, med Spidsen paa Jorden, udvider sig mer og mer, indtil den endelig taber sin Grundflade i Himmelen. Det mindste jordiske Pust er nok til at omvælte den, og den falder da med uhyre Bulder fra sin svingle Højde og knuses i tusinde Smaabrokker.

Lad den springe! tænkte jeg, idet Ræven sprang mig forbi — men min Henrykkelse var forsvunden — og jeg gik ned ad Bakken igen som et andet fornuftigt Menneske.

Vi kørte igennem den fortryllende Skovring, hvori vor forladte Høj var Diamanten. Vejen var en elysisk Labyrint af bestandige Naturafvekslinger. Vi talte om, at det uden Tvivl var saaledes, man paa sin Rejse studerte den sande Æstetik, og blev enige om, at denne Bakke var et sandt Kateder, Skovkransene derom de sande Kollegie-Bænke, og at man havde mer æstetisk Nytte af fra disse at høre Naturen paa Bakken end fra Bænkene i *Göttingens* eller

noget andet berømt Universitets Høresal at høre *** eller nogen anden æstetisk Professor.

Under deslige Samtaler, Udsigter og Betragtninger naaede vi om Eftermiddagen det rolige, landsalige *Eutin.* Paa den hele Vej fra Kiel hertil var min Sjæl intet Øjeblik ubeskæftiget. Saaledes lever man seks Dage i seks Timer.

VOSS

Eutin, den 3. Juni.

Vi steg af midt i Byen uden for et lille, smukt Hus, hvor tre smaa Rollinger kom os i Møde fra Gadedøren. Jeg vilde ikke se paa dem for ikke at se noget af *Voss*, før jeg saa den egentlige *Voss* selv. Han og hans *Ernestine* var med en Landsbypræst, der genkaldte mig den ærværdige Pastor fra Grünau, i Haven. Vi ilte derud, og *Voss* kom os, i en lang Slaabrok med en lille hvid, rund Hat paa Hovedet, i Møde.

Jeg havde ikke gjort mig noget synderligt Begreb om *Voss's* Udvortes. Man havde sagt mig, at han havde noget tørt og stift i sit Ansigt og Væsen; jeg vidste, han var Rektor, og havde nylig lært, at han tillige bar Titel af Hofraad — han udgiver *Virgilii Georgica cum annotationibus* tænkte jeg — af alt dette satte jeg i min Indbildning en Mand sammen, som mer eller mindre lignede en Grammatik eller den lærde Professor **, og forestillede mig Kød- og Benhuset, hvori Louises og Idyllernes Muse boede, gotisk, gammeldags og endog lidt forfaldet. Nu stod han der, høj og slank med apollonisk Anstand for mig med Vaarens eget Smil paa sin aabne Pande — og idet han trykkende min Haand bød mig venligen velkommen, forekom han mig en af de skønneste Mænd, jeg har set i Verden — mine Øjne havde næppe mødt hans Blik, før jeg var hans personlige Ven. Faa Mennesker har ved første Anseelse gjort det bestemte sympatetiske Indtryk paa mit Hjerte.

Det glade Lune, Naturafvekslingen paa Vejen hertil havde stemt mig i, steg efter at have set og hørt ham i en halv Time til sin højeste Spidse. Jeg var overvættes munter.

Ernestine, som sad ved Kaffebordet i Lysthuset, modtog os med en Hyrdindes Gæstfrihed og Venlighed. Det er en lille, rødmusset, landlig simpel, naturlig og godlidende Kone. Jeg havde nær modtaget en Kop Kaffe af hendes Haand, uagtet denne Drik, som De ved, er mig Gift — saa levende blev mig Erindringen af Kaffen i *Louise* her i dette Lysthus, ved hendes Side, mellem *Voss*, den ærværdige Pastor, og den gamle forstandige Kone, *Voss's* Moder, som var nærværende.

Vi spadserte omkring i den lille nydelige Have under vekslende Lovtaler over den landlige Natur, hvis Aftensmil bød os Farvel i Udsigten over Søen, der beskvulper Havens Bredde.

Samtalen blev siden litterarisk, da vi kom op i hans Studereværelse, hvor jeg saa det første Ark af Virgils Georgica. Men da dette Arbejde, saa skønt det for Resten kan være, ikke synderligen interesserte mig, hensnoede jeg Underholdningen til hans andre Arbejder — og især til den mig saa kære *Louise.* Jeg bad ham forelæse os Fortsættelsen af dette homeriske Mesterstykke. Cramer forente sine Bønner med mine — og han læste. Noget rundere, fuldkomnere, mere hjertetryllende har jeg aldrig hørt. Fra det Øjeblik af, Amalie faar det Indfald at lade *Louise* tage sin Brudedragt paa, til Enden, — især under den ærværdige Faders Velsignelse — trillede Taarerne mig i strømmende Vellyst ned paa Kinderne. De maa se til, kæreste S**, at faa dette fortræffelige Stykke saa snart som muligt. Jeg tror, det er indrykket i det tyske Museum. Af alle Stykker af lige Længde, Muserne nogensinde har udklækket i en Digters Hjerne, gad mit Hjerte lige saa bestemt helst have skrevet dette, som mit Hoved *die Künstler* af Schiller. Og denne Mand maa lære voksne Drenge *Fero-tuli-latum-ferre*

og tilbringe de faa Timer, han kan stjæle fra Brødarbejdet, med Korrekturen af de ængstlig sammenpassede Note-Kolumner under en slavisk Oversættelse!

Vi havde en lang Samtale med hinanden om Heksametrer, i hvilken Versart *Voss* upaatvivleligen har samme fortrinlige Rang iblandt de tyske som Virgil fordum iblandt de romerske Digtere. Vor gode *Boie*, som er bleven Konrektor her, havde gjort ham opmærksom paa den danske Litteratur, og vort skønne Sprogs blide Fysiognomi havde snart indtaget ham. Det kildrede mig ikke lidet, at han fandt de fleste af de Heksametrer, der hist og her er indstrøede i Oversættelsen af Klim, fuldkommen rigtige, og ved sit afgørende Bifald aldeles bestyrkede min Teori om denne Versart. Han havde fast foresat sig at ville lære Dansk, sagde han og lovede mig ved min Tilbagekomst at give mig Prøver paa sin Fremgang.

Saa lærerig denne Samtale var for mig, og saa meget jeg tror den vilde interessere Dem, vil jeg dog ikke denne Gang besvære Posten med dens Afskrivning. Mit Brev er desuden allerede temmelig langt, og jeg har endnu et og andet at fortælle, der, saa uvigtigt det er, dog er vigtigere end alle Spondæer og Daktyler.

De kender og beundrer *Voss* som Digter; men det ved De maaske ikke, at han tillige er en af de grundigste Lærde, især i den gamle Filologi, Tyskland besidder. Han har saa dybe og udbredte Kundskaber i den græske og romerske Mytologi, Historie og Geografi, at intet vilde forundre mig mere end Vedligeholdelsen af hans runde, bløde, vellystige Sprogform i Midten af saa mange haarde Materialier, dersom ikke hans utrættelige, næsten ængstelige Flid i at tilskære, tilrunde og affile hans Perioder og Stavelser gjorde det endnu mere bestyrtsende, at han ikke glemmer Materien over Formen. Han har fra denne Side betragtet mere Lighed med Nathans og de antikvariske Breves Forfatter end nogen anden nu levende tysk Skribent. Men Udgaven af hans land-

lige Virgil vil snart lære Dem dette bedre end alt, hvad jeg kunde sige derom.

Som Blidhed, Uskyldighed, livelig praktisk Filosofi og overhovedet landlig Naturlighed, forbunden med en usædvanlig Pænhed, er fremstikkende i alle hans Digte, saa synes det og at udgøre alle Hovedtrækkene i hans Karakteristik som Menneske. Han hader alt det overdrevne, svulstige og stærkt afstikkende. Hans Smag afskyr de mørke Kontraster, og hans Kunst har lært at undvære dem for at sætte det skønne i stærkere Lys — en beundringsværdig Egenskab, som karakteriserer især hans idylliske Epos. Han elsker ikke *Richardsons Clarissa* — han gider ikke været i Selskab med Djævle, allermindst med dem, der bærer Menneskemasker, siger han — men derimod læser han alle Vintre om Aftenen med sin *Ernestine* den *Don-Quixotte*, der ved syvende Gennemlæsning har moret mig lige saa meget som ved første.

Voss burde af adskillige Aarsager, men især for Bibliotekets Skyld, bo i København. Den grundige Lærdom, som i hans Sjæl har truffet den sjældne Forening med Digteraand, Smag og Uskyldighed, burde straale til andres Nytte fra et højere Kateder end Rektorens i Eutin. Han er en Skoleholders Søn; men jeg indser ej, hvi han ikke derfor gerne kunde blive Prokansler. Han taler Tysk, vil De sige — det er sandt; men han skriver det ogsaa. Men jeg maa afbryde — et lille landligt Aftensmaaltid, som jeg vilde, De kunde dele med os, vinker mig bort fra hans Pult. Mit Brev er uden Tvivl det sletteste, som nogen Sinde er kommet fra dette Værksted; men det er dansk, og det er sandt. — Og dermed maa De lade Dem nøje!

MELLEM EUTIN OG LYBEK

„Om nogle Uger er du der igen!" tænkte jeg, idet vi for ud af det stille Eutin.

Hele Naturen smilede — og saa tilbøjelige er vi kongelige Jorddyr til at henføre alting til det lille Middelpunkt, hvorom hele Skabningen, fra de fjerne Taarnspidser af Lybek til de end fjernere ved Enden af Mælkevejen, drejer sig — at jeg troede i dette Smil at bemærke et Slags Velbehag med min Plan, der ikke lidet forøgede mit eget. Dette Himmelens gode Lune varede imidlertid ikke længe; thi ligesom vi kom længer frem paa vor yndige Vej, blev Luften tykkere og tykkere, skønt dog altid gennemsigtig nok for igennem dens Slør at bemærke den himmelsk yndige Egn, som Traven her igennemflyder. Noget uden for den dejlige Flække *Svartau*, hvorigennem vi kørte, optaarnede Lybek for os i sin hele gotiske Majestæt. Denne gamle hanseatiske Hovedstad falder fra denne Side højere, større og prægtigere i Øjet end København. De mangfoldige højspirede Taarne, som knejser fra Bakken, hvorpaa den ligger, giver den et yderst bydende Udseende, og den har af sin fordums Magt og Herlighed i det mindste beholdt Anseelsen i denne Frastand. Vi kørte henved en Fjerdingvej langs med Traven, hvorpaa en Galliot og et andet mindre Skib for fulde Sejl gled hen imellem Træer, med Engens grønne Indfatning i Vandgangen, som genkaldte mig de skønne Syn af samme Art, man har hist og her ved Kanalen og fra Højene i Angeln.

LYBEK

HILSENEN

Vi var næppe komne paa Stadens Territorium, som en Slagbom og to Invalider forkyndte, før en af de mest pudserlige Hilsener bød os velkommen. Det var en Raadsherre *in pontificalibus* med sin Raadsherrinde, der pludselig væltede, idet de med al den Majestæt, en gammel Karet med smeldende Kusk paa Bukken ikke mangler at forkynde, vilde fare os forbi. Jeg har set faa saa tragikomiske Optrin. I Førstningen vidste vi ikke, hvad denne ærværdige Ekvipage indeholdt; men nu udkrøb af det vældige Karetskab en uendelig Paryk med en næsten lige saa uhyre grundmuret Haarfrisure, der trak efter sig den øvrige Del af et Fruentimmer, aldeles som Hviden og Blommen udstyrter af et knust Æg. Af Parykken syntes igen at udkrybe en mindre Skabning, som vor Kusk forsikrede var Raadsherren selv. Det varede ikke længe, inden han kom op igen, lettet ved Tabet af Parykken; men desto længer Tid tog dette med Fru Raadsherrinden, hvis Taarnfrisure udgjorde en fast sammenhængende Del af hendes Legeme, og som en Gang nedstyrtet paa Jorden syntes at ville grundfæste sig der for evig. Hun havde maaske og virkelig maattet blive liggende, hvis Kusken, der var en stærk, haandfast Lybekker, ikke, med begge Hænder og stemmende sig imod Tyngden med Brystet, havde haft Kræfter nok til at opløfte den babyloniske Haarbygning, hvorefter alt det øvrige fulgte, som ingen Ting.

Jeg kom efter ved denne Lejlighed, at Pynten i denne Stad er ligesaa gammelfrankisk som Arkitekturen — og gik min Rejse blot ud paa Kostymer, behøvede jeg ikke at køre ind i Byen, men kunde gerne straks vende om igen.

Men Lybek vinkede mig i adskillige andre Henseender; især i den dobbelte, hvorom *Henrik* taler i Holbergs „*Abracadabra*". Jeg var nysgerrig efter at vide, om alting i Lybek virkelig var lige saa dobbelt som Skillinger og Marker. Staden selv havde allerede, som jeg nys har bemærket, et dobbelt Udseende — og de otte Billedstøtter paa Broen udenfor Holstens-Porten syntes mig ikke at imodsige det, da dette Antal upaatvivlelig er det dobbelte af fire. Saa høflig den første Hilsen af Raadsherren var, saa uartig forekom mig den anden af *Merkurius*, Byens virkelige Patron, der stod imellem disse Støtter og vendte Bagen til Holsten. Det syntes mig en Satire paa Anlægget af Kanalen. Jeg kørte — gennem den faste, mørke, gotiske, taarnspirede, tredobbelte Port over den krumme Trave-Bro, mellem mangfoldige Skibe og Baade paa begge Sider — med fordoblet Opmærksomhed ind i Byen.

DEN DOBBELTE ENGEL

Jeg kan ikke nægte, at der jo i min pirrede Forventning af Lybeks Vidundere blandede sig en hemmelig Frygt for dens Fruentimmeres Tryllemagt. Siden alting i denne By er dobbelt, tænkte jeg, maa dens Skønne ogsaa være det. Jeg har væbnet mig saa meget som muligt imod alle enkelte Yndigheder; men imod dobbelte! — Jeg sitrede — og steg sitrende af Vognen uden for Værtshuset *Engelen*.

Der kom os en lille, netpyntet, særdeles indtagende, endskønt noget mutladende Pige i Møde i Døren — og mit Hjerte slog allerede med dobbelte Slag imod hende. Jeg blev rød og bleg i et Øjeblik — jeg vilde imidlertid se rask ud og give mig Mine af at have set Lybek før. „Sig mig en Gang, lille Jomfru, har dette Værtshus sit Navn af Dem?

eller bor kun lutter Engle i dette Værtshus?" — „Der er saa fuldt," svarte hun, „at vi ingen Plads har til flere." Desværre! og Desbedre! tænkte jeg. Det første paa Følelsens, det andet paa Fornuftens Vegne. „Men heromme i den anden Gade er nok et Herberge, hvor man uden Tvivl vil kunne modtage Dem." — Kør derhen, Svoger, sagde Cramer. Jeg gik med. Det første, det andet, det tredje Skridt gik langsomt. Men næppe var jeg kommen tre Huslængder bort, før jeg tog en stærkere Fart, gned mine Hænder og slog Nakken tilbage. Det var ret godt, sagde den sejrende Fornuft, at du undgik denne Fristelse.

„Og hvad undgik du ved at undgaa den?" sagde Forstanden, idet jeg kom ind i Dielen af det andet Værtshus og mærkede, at ingen Engel der kom mig i Møde. — „Dog vel ingen virkelig Fare?" — „Ikke det jeg haaber!" svarte min Selvtillid, grundet paa adskillige Aars Erfaring. Jeg ser paa en Kvinde som paa en Blomst, som paa et Træ, som paa en Flod, som paa Solens Opgang — som paa det, der er skønnere end alt dette — for at beundre hende. Hvi skulde jeg se paa alle øvrige Værker af Naturen — thi jeg har dog nu en Gang faaet mine Øjne for at se med — og ikke se paa dens Mesterstykker? Og om virkelig min Skuen gaar over til Betragtning, og min Betragtning til Beundring —

„Og din Beundring til Kærlighed?" raabte den strenge Kritiker. —

Ja! der har vi det! Kærlighed! — Kærlighed! — denne Rod til alt godt er det, man saa gerne vilde udrydde af det menneskelige Hjerte for i dens Sted deri at plante Ligegyldighed, Roden til alt ondt! Det er denne, man vil indbilde os om, at den spiller Satans Rolle i en Lysens Engels Skikkelse! Det er denne, vore Lovgivere, vore Teologer, vore metafysiske Filosofister med al deres naturlige og kunstige Kulde forener sig om at bortfryse af Jorden! Arme Kærlighed! hvori bestaar da din Brøde, at man forfølger dig med en Uforsonlighed, som om du var Sandhed selv? Eller er

din blotte Lighed med Dyden nok for at lægge dig ud med hele Verden?

— Og om min Beundring nu virkelig gik over til Kærlighed — som i slige Tilfælde, jeg tilstaar det, hændes meget letteligen og i en saadan Haandevending, at (trods alt, hvad en ond Aand kan paastaa, og en Doktor Faust bedømme), Overgangen selv fra godt til ondt, fra Dyd til Last ikke kan være snarere — hvad da? . . .

Jeg havde næppe begyndt at tænke min næste Tanke, før hun stod for mig igen, og, som det syntes mig, i fordoblet Rustning —

Det var det andet Eksemplar af Engelen i Engelen. Jeg troede virkelig et Øjeblik, at alting i Lybek var dobbelt. „Er det Dem, vi forlod i det andet Værtshus? Er De den samme, som stod, og som ventelig staar endnu i Døren derhenne?“ spurgte jeg. „Det er min Søster!“ svarte hun og smilede. „Er hun Deres Søster, eller er De hendes?“ vedblev jeg. „Jeg tror, det ene er som det andet,“ igentog hun og lo. Tilforladelig, jeg tror det selv, sagde jeg og gik ind.

„Er nu Eventyret ude?“

Ja Madam!

DEN LYBSKE MERKURIUS

Lybek, den 3. Juni.

Jeg kommer fra et Besøg hos Syndikus * *, som meget har moret mig. De topografiske Efterretninger, jeg kunde give Dem ved denne Lejlighed om Gaderne, jeg kom igennem, og Husene, jeg kom forbi, er meget ubetydelige; thi jeg fik ikke Stunder til at se noget af alt dette for de mange artige Fruentimmeransigter, som mødte mig. Det smukke Køn her er virkelig dobbelt smukt. Nogle enkelte Møder har rigtignok ogsaa lært mig, at de stygge er dobbelt stygge; men det er uvist, om dette ikke kan skrives paa Kontrastens Regning.

For at give Dem en Beskrivelse paa en Lybekker, tror jeg ikke at kunne træffe noget bedre Valg end Herr * *, hvis Væsen og Adfærd forekom mig straks at have noget saa nationalt, at jeg umuligt kan tænke mig ham Borger i nogen anden Stad paa denne Side Elben. Paa hin Side har jeg endnu ikke været og kan altsaa ikke dømme derom — en Slutning, som jeg ønskte mere i Moden.

Det var en før, sat, jovial Hanseater, der modtog os midt i sin Familie med ægte tvangløs Gæstfrihed. Han gjorde os i tre Minutter fortrolige med sin hele Tænkemaade og indbildte os allerede i det fjerde til yderste Skuffen, at vi var hjemme. Vi kom snart i en Samtale, hvori han overbeviste mig om, at han var lige saa kyndig som fornuftig og lige saa original som begge Dele. Han holdt Tobaksdaasen for mig, imens jeg stoppede deraf, og fløjtede, naar han vilde have sin Pibe. Vi talte om *Merkuriusses* Støtte paa Holstens-Broen, hvis bagvendte Stilling jeg kan ikke nægte havde saaret en Smule min Delikatesse. Den havde stødt mig som Patriot, som Poet og som Rejsende. Som saa havde jeg lige saa mange Hypoteser om dens Betydning; men ingen af dem lod til at ville smage ham. Han vender Bagen til Holsten, sagde jeg, det betyder, at hver ægte Holstener bør give ham et Smæk derpaa. Han staar i denne Stilling, blev jeg ved, fordi Holsten er et Paradis, og Merkurius som Gud for Handelen er en Hader af den skønne Natur og finder mere Smag i at betragte Tagstenene paa Lybeks Magasiner end i alle dens fortryllende Skuespil. Han staar endelig saaledes, endte jeg, fordi han har ingen Levemaade. Han gengældte mine Hypoteser med Sarkasmer i en ganske anden Anledning, idet vi fra Merkurius, jeg ved ikke selv hvordan, kom paa Tale om det danske Sprog. Han var den første af alle Tyskmælende, jeg hidtil har lært at kende, som lod haant derom. Jeg spurgte, hvad han havde at indvende mod dets Rigdom, Frugtbarhed og Ynde? Alt, svarte han, og især tre Hovedparter: Den første, at det har en alt for stor Lighed

med Dyrenes ved at mangle al Artikulation. Den anden, at det er saa dyndblødt, at Tankerne og Følelserne nødvendigen maa synke til Bunds deri, naar de ikke er saa lette som Fjer, og den tredje — hvilken jeg imidlertid mest holder af, lagde han til — at det tales af ingen. — „To Millioner“ — begyndte jeg . . . „Holdt“, raabte han, „ved at tale forstaar jeg at artikulere —“

Det var overmaade ærgerligt, som De selv vil indse, at denne Indvending just var den sidste — den eneste, som jeg ikke var belavet paa fuldkommen at gendrive — og lade den fare, for at gaa tilbage til de andre, røbede alt for megen Forlegenhed — det var vanskeligt at komme ud af denne Knibe paa en god Maade! Men medens jeg betænkte mig paa et Krigspuds til den Ende — førend jeg endnu havde udfundet, om der virkelig var noget saadant muligt, styrtede paa en Gang *Cramer* med Kavalleriet af sin hele Veltalenhed over alle tre Hovedgeledder saa vældigen, at de lybske Indvendinger pludselig ikke syntes saa meget at flygte som rent at søndertrædes under Forsvarsgrundenes Fødder. Og sandelig, det var at ønske, enhver tysk General med lige Held anførte danske Tropper. Jeg saa med inderlig Fornøjelse paa Nederlaget — uagtet jeg selv ingen Del havde deri; men hvad min Egenkærlighed tabte ved det sidste, vandt min Patriotismus ved det første. Fredstraktaten blev sluttet med eutinsk Øl. Jeg erfor, at der var Tyske, som lod haant om det Danske; men jeg maatte ogsaa tilstaa, at der fandtes Danske, der lader haant om det Tyske — og begge disse Misforstaaelser kan gaa op mod hinanden.

Jeg fandt i dette Selskab et ungt Fruentimmer, som straks derpaa til min store Forundring tiltalte mig paa Dansk. Hun var overmaade vel tilfreds med Lybek og foretrak, uagtet hun for Resten var meget patriotisk sindet, Levemaaden her for den i København. Hendes fleste Grunde herfor var imidlertid saare sanselige. Der var ingen Sammenligning, sagde hun, imellem begge disse Steders Oksekød, Salat og

Asparges, og jeg erindrer ikke hvor mange flere spiselige Ting hun nævnte mig, hvori København kom til kort. „Foraaret er ogsaa her meget smukkere — de dejlige Haver — de smukke Volde — den utvungne Levemaade“. — „Men derimod har De ingen Komedier,“ sagde jeg, „ingen Balletter, ingen Operetter.“ — „Det er sandt,“ sagde hun, „det savner jeg tit i disse Matronal-Selskaber her om Aftenen, hvor man keder sig til Døde undertiden, og hvor en Person af et andet Parti især er ilde faren.“ — „Hvad vil det sige: af et andet Parti?“ — „Ved De ikke, at hele Byen er delt i Partier?“ — „Men om nu de Danske faldt paa det Indfald at belejre Lybek,“ spurgte jeg, „hvilket Parti vilde De da vel slaa Dem til?“ — Hun betænkte sig noget. „I Hjertet er jeg dog Dansk“, svarte hun.

Man tør i Lybek fra Kl. 11 af om Aftenen ikke gaa paa Gaden, end ej i Maanskin, uden Lygte, hvis man ikke vil sættes i Vagten, forhøres en Gang og anden Gang og kort gennemgaa alle de Besværligheder, man kan gennemgaa en Nat og en Formiddag. Dette hører ventelig og til den utvungne Levemaade. Vor Vært boede i Domkapitlet, og derfra til vort Herberge maatte vi passere næsten hele Byen. Klokken var just paa Slaget, da vi gik, og jeg ønskte hemmelig, at vi maatte blive optagne og arresterede; thi det var dog et Eventyr, og et Eventyr er og bliver dog, det være for Resten saa ubehageligt, det vil, et Eventyr. Jeg paastod til denne Ende at finde Vejen paa egen Haand; og enten nu Cramer med eller uden Vilje lod sig lede galt af mig, ved jeg ikke; men nok, vi forvildede os og kom det lange, mørke, tretaarnede Raadhus forbi i en ganske fremmed Gade, hvor vi maatte vende om igen. Vi fandt imidlertid langt om længe Herberget; og der blev til min store Misfornøjelse intet af det haabede Eventyr. Jeg kunde saa skønt ved denne Lejlighed have lært at kende Rigsstaden Lybeks indre Forfatning og prydet dette Brev med Beskrivelser paa dens Vægtere, Soldater, Brikse, Raadsherrer, Forhør, Domme, Vidner og tusinde

andre i vore Tider særdeles mærkelige Ting; i dets Sted maa De nu tage til Takke med min gode Vilje.

† ET KAPITEL FOR PROFESSORER

Det slette Vejr og mit slette Befindende forbød mig at gaa ud, jeg valgte altsaa, hvad den sunde Fornuft gerne raader i saadant Tilfælde, at blive hjemme — og laksere.

„Laksere?“ . . . . . Ja! og er det da saa forskrækkeligt? Er denne nyttige Handling, som endog i de nyere Tider mer og mer er bleven forædlet og, det være nu paa Grund af sit eget Værd eller de fornemmes hyppige Brug deraf, stegen til en saa høj Grad af Anseelse, især i den finere Verden, at man paa en Maade kan regne den iblandt de adelige Andagtsøvelser — er pludselig denne Handling, siger jeg, som næsten er den eneste, Monarken værdiger at dele med Undersaatten, og hvis Udøvelse altid tiltager i Forhold med Stigningen i Rangforordningen, pludselig bleven saa vanhellig, at man korser sig for dens blotte Navn? Hvor vi dødelige dog er ustadige!

Mennesket bestaar af Sjæl og Legeme; og det er endnu indtil i Dag, for saa vidt jeg ved, ikke blevet afgjort, hvilken af disse tvende Dele der spiller Hovedrollen i hans Væsen. Man kan imidlertid, uden at vove meget, antage indtil videre, at Legemet har denne Ære hos de fleste. Af denne Aarsag er man og i Almindelighed tilbøjelig til, om ikke just til at forestille sig alt som legemligt, saa dog ved alle Ting at hæfte visse legemlige Forestillinger. Nu er det upaatvivleligt, at det blotte Ord, som jeg af yderlig Delikatesse ikke vil igentage — uden nogen anden Forbindelse lige saa vel kan betyde en Sjælens som en Legemets Handling — og dog er jeg overbevist om, at i det mindste de to Tredjedele af mine Læsere straks har henført dets Forstand paa Legemet. Det er mig umuligt at forebygge slige forhastede Domme, og jeg erklærer herved en Gang for alle, at jeg herefter i alle lig-

nende Tilfælde vil lade mig nøje med den gode Samvittighed, ikke at have villet fremlokke dem.

Mit Hoved var saa fuldt af Iagttagelser, Bemærkninger og Ideer, som de mangfoldige nye Genstænde efterhaanden havde tyllet deri — at det til sidst (hvad enten nu det kom deraf, at det givne var for stort, eller at det tagende var for lille) var i egentligste Forstand færdigt at springe. Jeg overtænkte, hvor vidt det var tilladt at forsømme slig en Krisis og lade Sygdommen forværre sig til Ulægelighed — den ene Grublen udviklede den anden, og før jeg saa mig til, havde jeg, uden at vide det, udkastet de første Grundlinjer til en „Teori om de menneskelige Forfatterpligter", en væsentlig Genstand for den alting belysende Filosofi, og som dog hidindtil har ligget i et utilgiveligt Mørke.

En sund Sjæl i et sundt Legeme er vel uden Modsigelse i kort Begreb det ønskeligste af alt, paa hvis Vedligeholden det svage Menneske kan og bør anvende sin alvorligste Omhu. Især er denne dobbelte Skat, imod hvilken alle Jordens øvrige Tønder Guld er Kobberskillinger, nødvendig paa en Rejse, og allerhelst paa en saa nydelsefuld, lærende, afvekslende Rejse, som denne min nærværende Rejse virkelig er — eller kan blive. Til intet udfordres en stærkere Sjæl og et stærkere Legeme for den bestandig forandrede Diæts Skyld, hvormed man saa let overlader baade Hoved og Mave, Tænkekraften og alle Sanserne.

Men nu er der intet naturligere, end at en Person, der har tabt den ene af disse Skatte, fordobler sin Omhu for at bevare den anden, hvorfor man ogsaa ser saa mange sunde, tykke og fede Præster, Profeter og Konger, eller med et Ord, kristelige Husfædre, pleje deres legemlige Sundhed med en Tilsidesættelse af al aandelig Omsorg, som om de ikke blot ingen sunde, men i al Forstand aldeles ingen Sjæle havde. I det modsatte Tilfælde er den arme Skrantning, hvis hele Krop ikke besidder saa megen Styrke som en af hines mindste Fingre, nødt til at sørge for Vedligeholdelsen af den

Kraft, der er levnet ham, og uden hvilken han aldeles vilde tabe sin beskyggede Tilværelse imellem hine alt dominerende Maver.

Laksere — er nu et af de fornemste Midler, som begge disse Sundheders Vedligeholdelse har til fælles. Det er saa væsentlig nødvendigt for begge og taber saa ganske sin dobbelte Anvendelse i Historiens Mørke, at jeg holder den Opgave: om Sjælen først har lært det af Legemet, eller Legemet af Sjælen? for lige saa uopløselig som den, om Drikken har været til før Tørst eller Tørst før Drikken? Man indser lettelig, at jeg ikke tager dette Middel blot i sin kunstige, men og i sin naturlige Forstand, og indskrænker det ikke til noget vist Species; hvorfor man og med et almindeligt Udtryk kunde kalde det: Afføring.

Jeg besluttede paa Grund af alle disse Betragtninger og Overlæg at vedligeholde saa meget som muligt mit Hoveds Helbred ved Hjælp af dette Arkanum og til den Ende indrette mig en Dagbog, for, om muligt, hver Morgen og Aften at give den Mængde Billeder, Ideer og hvad man vil kalde dem Luft, som ellers, sammentrykte i min ikke meget rummelige Hjerne og bestandig forøgede med nye Tilpropninger, vilde kun drage min Sjæl den Sygdom paa Halsen, der nøder saa mange af vore grundlærde Professorer til baade mundtlig og skriftlig at ligne de Skabninger, de dog indbilder sig saa uendelig ophøjede over.

Men ikke blot for min egen Skyld, blev jeg ved — i det min Næste faldt mig i Tankerne — vil jeg strengeligen adlyde dette store Naturens Bud: at uddunste. Ogsaa heri findes den beundringsværdigste Lighed mellem Legemets og Sjælens Økonomi, at denne Handlings objektive Nytte er fast uberegnelig. Hvo kan afse de talløse Virkninger af Materiens Sekretioner, fra Myggets til Elefantens? Hvo ved, hvor de bliver af? De spredes allerede umiddelbart, især ved at rejse, paa forskellige Steder — de frugtbargøre den goldeste Jord — hvad siger jeg? de frembringer, rigtig anbragte,

Millioner Smaakloder med utallige Bittebevaanere, som man kan overbevises om uden mindste Hovedbrud i Bogen *De la Philosophie de la Nature*, hvis letdunstende Forfatter godtgør til mer end Tilfredsstillelse, at den flygtigste Uddunstning er svanger med Centillioner spirende, sig efterhaanden i Rummets uendelige Skød udviklende Verdener. Det er bestyrtsende! Men hvad vil det alt sammen sige, hvor taber denne Uendelighed sig som en Draabe i Havet i Sammenligning med Aandens Afføringers mageløse Velsignelse! Hvad er overhovedet (naar vi dog vil tale som Filosoffer) al fysisk Frembringelse mod disses afvekslende, stedse voksende, uendelige, aldeles uudregnelige Nytte for Objektet: det hele intellektuelle Alt? De spreder sig, deler sig, fortynder sig endnu lettere og snarere end hine! Enhver ny Tanke — og alle Tanker er nye, i det mindste hvad Tid og Sted angaar — som farer ud i den uhyre fattende Verden, er en Vind, et Pust, der omsider bliver en af nye Stjerner vrimlende Æter; en aandelig Sædspire, der lidt efter lidt bliver et Æg, hvis Hvide er en ny Mælkevej paa Tankernes udstrakte Befæstning! Jeg svimler paa denne svingle Spidse, naar jeg derfra —

„Højt over Stjerner hvilke Kepler saa —“

overskuer det mulige Produkt af denne blotte Idé — og jeg haaber, at mine Læsere svimler med. O! Svælg af Frugtbarhed!

I denne store filosofiske Overbevisning vil jeg altsaa hver Dag nedsætte mig for min Pult og nedskrive, hvad jeg samler, og hvad der ved min Samling falder mig ind paa denne min medicinsk-filosofisk-æstetiske Rejse. Jeg tror overalt, at enhver Skribent, han være Skoliast eller Digter, Filosof eller Professor i Katalogien, Vers- eller Prosamager (siden en saadan Skribent dog gør Fordring paa Sjæl saa vel som paa Legeme og paa Hoved saa vel som paa Mave) er forbunden til den daglige Stolgang, hvis Bud: *Nulla dies sine linea!* er for den studerende lige saa vigtigt som nogen af den saler-

nitanske Skoles Regler for den digererende. Det synes mig, alvorlig talt, at enhver Videnskabsmand, han være Metafysiker, Fysiker, Matematiker, Historiograf, Politiker, Poetiker, eller hvad han for Resten være vil — Teolog undtagen; thi i dette Tilfælde er det rigtignok hans Pligt at tie — det synes mig, siger jeg, at enhver saadan, der forsætligvis forsømmer denne Pligt, synder lige saa meget imod Naturen som den, der i det fysiske mer eller mindre efterligner vor for Resten berømmelige *Tyge Brahe*. Selv den ellers meget prisværdige Undseelse for Selskabet kan ikke undskylde en saadan Efterladenhed; thi *Cicero* har en Gang for alle rigtigen bemærket, at — *naturalia non sunt turpia.*

MERE OM LYBEK

Lybek er i adskillige Henseender en meget mærkelig Stad, som overalt de Stæder, der har en egen Personlighed, i mine Tanker er. I et Rige, hvor de forskellige Byer under samme Regering er bragte til ens Benævning, leder man forgæves om disse skarpe Træk, som, idet de stærkere maler den indvortes Karakter, gør Fysiognomierne straks kendelige fra hinanden. Jeg hader intet saa meget som de utydelige Ansigter, det være sig iblandt Bøger, iblandt Mennesker eller iblandt Stæder. De røber i alle tre Efterabelse, Slaveri, Mangel paa Originalitet og Selvstændighed. Denne min Dom er imidlertid, hvad de sidste angaar, forudfattet — og jeg anmærker det for de svages Skyld, der saa gerne gør den første den bedste til deres egen, at det er en Fordom, som kun er grundet paa Analogi, og som jeg selv vil mistro saa længe, indtil jeg efter flere Stæders Bekendtskab ved Erfaring bliver overtydet om dens Rigtighed.

Men enten det nu kommer af den republikanske Forfatning eller ikke, saa er det vist, at Lybek har et saa eget Fysiognomi, baade hvad Ansigtet og hvad Kroppen angaar, at man maatte være blind paa begge Øjnene for ikke ved

første Øjekast at overbevise sig om, naar man første Gang kommer dertil — at man ikke har set den før. Hvad dens Gang angaar, der hos enhver Person er noget af det mest karakteristiske, da kan man ikke nægte, at faa Stæder er spadserte igennem Historien med saa lige Skridt, med saa faste Trin og med saa opret Hoved. Den gik fra Midten af det trettende Aarhundrede i Spidsen af de øvrige Hansestæder frem med en Sikkerhed, som røbede, at der randt mer end Ministerpolitik i dens Aarer, og at der var mer end Told-Marv i dens Knokler. Den gik heller ikke af Vejen hverken for Land- eller Sørøvere, og Dannemark selv maatte til en Tid putte dens Puf i Lommen. Dette hanseatiske Overmod er nu rigtignok dæmpet, Tak ske de mange bitte smaa, som gør en Aa i Tyskland; men længe vedligeholdt dog Lybek sin selvstændige Sundhed — og dør den endelig en Gang aldeles, er der al Anseelse til, at det vil ske af Alderdom; thi med den Podagra, den for nærværende Tid er plaget af, kan den endnu leve længe i Kejserdommets Hospital.

Skelettet, som er tilbage af dens Magt, indjager endnu en Slags Ærbødighed for Alderdommens gotiske Energi. Porte, Volde, Kirker, Bygninger og den almindelige Tone, som hersker inden dens Grave, bærer et saa umiskendeligt Præg heraf, at man tror sig flyttet pludselig et godt Aarhundrede tilbage i Tiden. Smag — det eneste, som aldrig fremvirkes af selvstændig Enhed, det eneste dejlige Barn, som aldrig fødes af en kysk Moder, og som til evig Tid vil blive uvidende om sin virkelige Fader — af denne finder man ikke mindste Spor. Derimod stikker alligevel hist og her en forlegen Mode-Luksus frem, der gør en saare ubehagelig Virkning og røber hvert Øjeblik sin *Saulismus* iblandt Profeterne. Et Hus — og desværre der skal være mange af den Sort — hvori en saadan Spitsbub har indsneget sig og vidst at vinde Fruens Fortrolighed, ser ud som — jeg ved ikke hvad — som *Voltaires* Oversættelse af *Shakespears Julius Cæsar*. Jeg havde kunnet give det et Ørefigen, hver Gang jeg traf det. Uagtet

jeg af mit ganske Hjerte hader den gamle modsatte Overdaadighed, som ikke gør Fordring uden paa fysisk Smag — denne Gudinde

Dindonette,

„Nur ein bischen zu dumm, und ein bischen zu fette“,

som Lybek kappes om med Hamburg at tilbede, og hvis Altere man finder her overalt, naar Solen begynder at køre ned ad Bakke, besatte med alle Kanaans Velsignelser — saa opvækker denne Mave-Andagt dog ikke saa meget min Uvilje, Latter og Ærgrelse som den omtalte fremmede Gud; thi hin fordærver kun Legemet og sløver Tænkekraften, men denne forvansker Sjælen og forgifter Sæderne. Dersom den ikke er ledsaget af Oplysning, forvolder den tidlig eller sildig sin Dyrker (det være en enkelt Person, en By eller et Land) total Undergang.

Det var af denne Aarsag meget at ønske, at de høje Herrer, i hvis Hjerner Staternes Vel og Ve destilleres, vilde være betænkte paa at forhindre denne Ødelæggelse der, hvor den ikke allerede er uforebyggelig. Da Erfaring tilstrækkeligen lærer, at det er umuligt for bestandig at udeholde fra sin Stat, skjulte man den endog i de arabiske Sandørkener, den indbrydende Luksus, saa er intet andet tilovers end at forsørge sig i Forvejen med den Oplysning, i hvis Mælk dens Gift alene kan taales. Den kan som andre dræbende Midler blive uskadelig, ja endogsaa nyttig, men aldrig uden Tilsætning — og den eneste Maade at forsætte den paa er at udbrede Industri, Videnskaber og Frihed.

Men — jeg ser Skæven i min Broders Øje, og Bjælken i mit eget bliver jeg ikke var! Idet jeg beler Lybekkernes Luksus og sammenligner den med Kongen iblandt Poeterne, glemmer jeg, med hvilken Ret man her kan spørge mig: „Hvad vil Poeten iblandt Kongerne?“

TREMSBÜTTEL

Den 5. Juni.

Her er jeg da paa en af disse Øer paa fast Land, hvoraf der gives adskillige i det sydlige Holsten. Men hvilken Ø! Hvad er *Alcines, Tinian* og *Isle de St. Pierre* derimod? Dog Naturen er overalt Natur — der gives et Paradis skønnere end et andet fra Krebsens til Stenbukkens Zone — men rejs fra Pol til Pol, fra *Versailles* over *Mexiko* tilbage til *Paris*, og De finder kun en Lovise S******.

Jeg forlod Dem i Lybek. Vi satte os om Morgenen Kl. 6 paa den store Postvogn, som alle Dage gaar fra Lybek til Hamburg og kørte i Selskab med to mavre Jøder, to Skræddersvende og en tyk Snedkerkone, der alene tog lige saa megen Plads som alle vi andre 6 op i Vognen, ud af *Mühlenthor* i det dejligste Vejr. Der tilstødte os intet mærkværdigt, naar jeg undtager de evige Stød af den stenede Vej. Jeg var meget syg og saa kraftløs, at jeg næppe kunde holde mig fast i Sædet paa Vognen — men en gammel Betler, som kom os forbi og saa betimelig ønskede mig Sundhed, at jeg havde kunnet give ham alt, hvad jeg havde, forstrøede min Tungsindighed — og det unge, muntre, levende Paaskeæg, som under Navn af Kusk kørte for os, gjorde mig det rent umuligt at fæste min Opmærksomhed paa noget andet end paa sig. Han var saa umaadelig frisk, at jeg blot ved at betragte ham forekom mig selv at blive det.

Vi for over en Flip af det engelske Herredom, forbi *Georg den Tredje* paa Skiltet af en Kro i Enden af Sachsen-Lauenburg til *Schönberg*, hvorfra vi lejede os en egen Vogn hertil. Hvilken Fart! For første og sidste Gang har man kørt saaledes i Holsten. Vor nye Svoger var beskænket og Hestene galne. Det var Faeton, som havde bemægtiget sig Solens Vogn. Hippogrypherne løb løbsk. Vi kom uden at vide selv hvordan i et Øjeblik til *Tremsbüttel*.

Jeg traadte med bankende Hjerte ind i dette Athenes Tempel, hvor jeg for to Aar siden i Kredsen af Muser og

Gratier henbragte den didindtil nyttigste og behageligste af alle mit Livs Perioder. Den beskedne Kunst, den fuldkomne Orden, den udsøgte Smag, som Dydens Engel bevogter her i Naturens Favn, vilde fordre det hele Elysiums Skaberindes egen Aand for værdigen at beskrives. Det Ideal, Naturens ædelste Talsmand har fremstillet i Beskrivelsen paa *Julies* Anlæg, Husholdning og Levemaade i *Clarens*, finder man her mer end realiseret — og dog glemmer man det alt i en eneste Samtale med dets Besiddere, hvis Nærværelse vilde paa den ødeste Plet af Jorden fremtrylle et Paradis.

Egnen rundt omkring er vild og øde — det er derfor jeg har kaldet det en Landø — men inden dets Grænseskel, saa langt Ejendommens frie og gavmilde Haand har kunnet række, savner man intet af alt det nødvendige og forlystende, det mildeste Klima kunde udklække. Huset er udvortes uden Pomp, som en landlig Bolig bør være det, og indvortes et Mønster paa hvad Orden, Nethed og Smag ved Hjælp af den rige Sparsomhed kan frembringe. Gennem Haven slynger sig i mangfoldige Bugter en stille henrislende Bæk, i hvis spejlklare Krystal jeg saa ofte ved *Louises* Side saa Himmelen hensmile min Kummer og mellem Fuglenes Frihedssange i de omkransende Buske drømte mig i *Numas* hellige Lund lyttende til *Egerias* Visdom. Her vandrer man i kølige Skygger af en Labyrint i en anden mellem en udsøgt Samling af Evropas yndigste Vækster, alle fremelskede af Naturens og dens Betragters — *Bonnets* — bedste Veninde indtil man uden at vide hvorledes, pludselig befinder sig i en Skov, hvis højt knejsende Bøge synes at slaa en Kreds for at udeholde Floras Fjender, Nordens og Østens Storme, fra dette ensomme Eden.

Hvilken Vellyst at tilbringe her — ikke sit Liv! Himlen fri mig fra saa overdaadigt et Ønske! — nej, men blot en Sommer i denne Helligdom. Hvilket Opholdssted, hvilken rørende, hvilken fortryllende Samling af Tilfredsstillelser! En simpel, men yderst bekvem Vaaning, hvor Orden, Nethed,

Fred, Uskyldighed oplives, modnes og beskyttes i Visdoms Hegn og Venskabs himmelske Solskin! hvor man uden Pral, uden Pomp, uden Paastand, finder forenet alt hvad der svarer til Menneskets ædleste Bestemmelse: Arbejde, Landlyst, Ro, Frihed — overalt Natur og Lyksalighed. Hvad fattes et saadant Sted uden Beboere som *Christian* og *Lovise*? Hvilket Nok, i dette Paradis imellem dem at tilbringe nogle Maaneder! Og jeg har nydt denne Fryd — og bevarer stedse i dens Minde en af Forsynets frugtbareste Velsignelser.

Maa alle jordiske Sorger, alle kedende Daarligheder, alle Lidenskaber selv ikke tie i en saadan Himmel! Ogsaa tav de — og jeg var for første Gang, selv uden Sundhed, lykkelig.

Der var fremmede, da vi ankom. Da de var borte, foretog vi tilbageblevne en Spadsering rundt om Tremsbüttel i den yndige Aftenstund. Med hvilken Følelse hilste jeg igen paa alle de kære voksende, grønnende, blomstrende Genstænde, hvis friske Erindring blomstrede i mit Hjerte!

Baggesen, sagde *Lovise*, De maa se mine tvende nye Klenodier. Hun førte mig ind i det Allerhelligste for den ærværdige Bonnets skønne, overmaade lignende Buste. Hvad siger De om dette Landskab, sagde hun, idet hun gjorde mig opmærksom paa Dørstykket, denne Bro — denne Sø — disse Bjerge her? Jeg blev staaende som fastnaglet. Det var en Udsigt over *Thunersøen* imellem *Stokhorn* og *Beatenberg*. En vellystfuld Anelse — en Henrykkelse, jeg ikke kunde gøre Rede for, bemægtigede sig min Fantasi. O! hvi kan jeg ikke rejse til *Genthod* for at høre Naturens Betragter — og til *Thunersøen* for at se Naturen selv! Jeg fantaserte mig dybere og dybere ind i denne Drøm. Men uden Sundhed — uden Vejledning — uden Veksler? —

HAMBURG

JEG har vel aldrig set Hierusalem; men — enten det nu kommer af de smagløse Huse, de trange Gader, det meget Smuds og de mange Jøder, som vrimler her, eller af hvilken anden Aarsag man vil, saa er det vist, at jeg ikke kan faa den Tanke af Hovedet, at *Judas* berømte Hovedstad meget maa have lignet denne By, paa Salomons Tempel nær, der alene rigtignok (hvis man skal tro Historiens Sigende) har været mere værd end alle Hamburgs Bygninger tilsammentagne.

De gotiske Spire, som næsten alle udmærker sig ved en overordentlig Skævhed og Brøstfældighed, giver den i nogen Frastand en Slags Anseelse — nærmere forvolder dens Strækning og de mangfoldige Haver og Lyststeder, som omgiver den, at man, ved første Gang at komme did, tror den prægtigere end København. Men naar man kommer ind deri, er der aldeles ingen Sammenligning. Man ønsker sig ude igen deraf saa snart som muligt.

Øjet og Øret leder forgæves her om behagelig Tilfredsstillelse — og Lugten forbander alle Øjeblikke sin Fødselsdag. Ingensteds Spor af Symmetri — ingen melodisk Lyd — overalt stinkende Kanaler, stinkende Torve og stinkende Israeliter. Smalle, smudsige Gader, utallige Permadsensgange, lurvede Broer, uanselige Huse, faldefærdige gotiske Kirker og en uophørlig Række af Kramboder, der ved hvert andet Skridt vaagner det Spørgsmaal: Hvo køber, hvor alle sælger? og en betydelig Pøbelvrimmel — er de Genstænde, i hvis stride Strøm den ny ankomne rejsendes Opmærksom-

hed henskylles. Den Følelse, herved opvækkes hos en, der ingen anden Hovedstad kender end København, er meget ubehagelig. Hamburg har, som blot Stad, alle en stor Bys Modbydeligheder, ingen af dens sanselige Tillokkelser. Hos os hviler Fodgængerens Øje, efter at have gennemilet Smaagaderne, paa Kristiansborgs store, symmetriske, skønne Stenmasse — ved Enden af de fleste større aander han en kvægende Luft paa Støttepladserne — næsten i alle forstrøs hans sanselige Lidelse eller Kede ved Synet af en smagfuld Bygning — her, især i Midten af Byen, er ingen Trøst; man er og bliver i Hierusalem.

Men man havde meget Uret, om man lod det staa ved dette løse Bekendtskab med Hamburg. Man bør ikke bedømme en Mand efter sit blotte Udvortes — det samme gælder om en Stad. Den bitreste Skal gemmer ofte den sødeste Kerne. En Samling overalt af hundrede og ti Tusinde Mennesker, sammenbundne til et eneste Statslegeme, fortjener nøjere Betragtning. Hvad der desuden selv ved første Øjekast indbyder dertil, er de overalt umiskendelige Træk af politisk Tanke, og de lige saa almindelige Ytringer af politisk Liv i dette æstetisk-hæslige Ansigt.

De tvende karakteristiske Hovedtræk, som først faldt mig i Øjnene og lidt efter lidt saaledes fængslede min Opmærksomhed, at jeg glemte alt, hvad der i Førstningen saa meget havde stødt mig, var Vindskibelighed og Munterhed. De slog mig maaske saa meget mere, da de af alle borgerlige Fænomener hos os er de sjældneste. Det være, som det vil — da jeg skriver for Danske, gælder det relative her positiv — næsten overalt, hvor jeg henvendte mit Blik, fastholdtes det af en usædvanlig Flittighed — og hvor denne hvilede, af en usædvanlig Jovialitet. Man arbejdede eller gjorde sig til gode — rigtignok, som det forekom mig, begge Dele uden denne finere Smag og Delikatesse, hvormed Gratierne tilrunder deres Dyrkeres Arbejder og krydrer deres Nydelser; men — tænkte jeg — Athenens første Husguder var og uhøvlede

Klodse, og dens første Forlystelser ogsaa Æde- og Drikkegilder. Hvor man aldrig falder paa at arbejde, vil man aldrig komme til at arbejde skønt, og hvor man aldrig begynder at nyde Livets første, vil man altid nægtes dets sidste Nydelser. Bedre at arbejde og svire, naar alt kommer til alt, end at sove og bede.

Hamburg er i egentligste Forstand en blot Handelsstad og bestaar alene ved Handelen. Det er vanskeligt at bestemme, hvilken Gren den skylder sin fornemste Næring — dens Vindskibelighed omfatter alle. Beliggenheden er til denne Hensigt yderst fortræffelig. Elben, Alsteren og Billen, som dels omflyder, dels i mangfoldige Kanaler gennemskærer den, driver dens Mølleværker, forskaffer den Vand og letter dens Ind- og Udførsel. Dens Historie har megen Lighed med Lybeks, kun med den Forskel, at den har udholdt endnu flere Ulykker af Pest, Belejringer, Oversvømmelser, Ildsvaader, indvortes og udvortes Uroligheder — og dog endnu mere er i Tiltagen end Aftagen. Ogsaa vil dens Velstand formodentlig endnu længe stige, da den drager al sin Vinding af fremmed Luksus. Dens Rigdom er, efter hvad jeg har hørt, temmelig fordelt, en Følge af dens borgerlige Indretninger, Indbyggernes Spekulations-Aand og Lyst til overdaadig Adspredelse. For de fattige er mangehaande dels forebyggende, dels lindrende Anstalter, som fortjener Opmærksomhed og Beundring. Hvad Pøbelen angaar, da tror jeg at have bemærket nok til den almindelige Slutning, at den heller snyder end tigger. Hos os er dette virkelig omvendt. I øvrigt er Hamburg efter al Anseelse saa velhavende, som en By med 111,000 Indvaanere kan være det.

At den bestaar ved sin Handel, er begribeligt; men hvorved denne Handel bestaar — da saa mange andre til deres Tid lige saa betydelige Handelsstæder er gangne til Grunde — hvoraf det kommer, at Hamburg trods alle de mægtige Rivaler, der paa alle Sider omgiver den og sikkerligen bestræber sig for at hindre dens Vækst, bestandig blomstrer

og vokser, dette lader sig uden Tvivl hverken forklare af dens heldige Beliggenhed eller af dens Borgeres Snildhed og Vindskibelighed alene, hvis man ikke søger Ænigmets Opløsning i dens uden Tvivl ypperlige Konstitution. Dens Indretning synes at være et Mønster for en lille Stat — og adskilligt deri kunde maaske med meget Held efterlignes af en større. Den har paa den kloge Middelvej mellem Aristokrati og Demokrati saa megen politisk Frihed, tror jeg, som en Stat indtil videre — medens virkelig Oplysning og sand Moralitet endnu er saa langt under Meridianen — kan og bør have. Denne vise Konstitution er dens Palladium; den og intet andet skylder den sit Liv og sin Sundhed.

Hamburg er ikke Musernes Tempel; den er deres Herberge, og Gratierne bor der ikke, de logerer der. De ædlere Kunster og Videnskaber vil til evig Tid aldrig hjemme sig i en Stat, hvor alle, der ikke er Købmænd, er — Kræmmere. Den vil kunne føde store Sjæle, men aldrig danne dem.

Imidlertid erstattes Tabet af denne naturlige Interesse ved den kunstige, og den samme Aand, som bortskrækker Musernes Dyrkere fra denne By, trækker dem paa en vis Maade tilbage. Handelen har i Henseende til Videnskaberne en vis Tyngdekraft, der lige saa meget tiltrækker som bortstøder. Hamburg er i Følge denne Bevægelses Lov bleven Mødeplads for Evropas Lærde og saa at sige Musernes almindelige Værtshus. Fra denne Side betragtet er den maaske den interessanteste By, næst Rom og Paris, i Evropa.

Det hænder undertiden, at en og anden af Jordens egentlige Guder, der — fremledte paa en eller anden Maade ved *Merkurius* — tager ind i dette Herberge, lejer sig Værelser der for bestandig. Iblandt disse straaler endnu med fordunklende Glans den evige Yngling *Klopstock. Reimarus, Büsch, Ebeling* i en, *Schrøder* og *Madame Stark* i en anden Konstellation glimrer noget højere over Aftenhorisonten. Egentlig har jeg blandt disse og flere mærkværdige Personer, hvis

Ophold saa meget forskønner Hamburg, kun lært at kende: *Klopstock* og *Schrøder*. Men hver af dem fortjente en Rejse tværs over Jorden fra Syd-, end sige fra Nordpolen.

KLOPSTOCK

„*Homo est, nil humani a se alienum putat*!“

Det er i en Linie det mest karakteristiske, jeg ved at sige om denne Germaniens Homer — det er Hovedtrækket i hans hele Væsen, den herskende Følelse, som igennemstrømmer Hjertet ved hans Underholdning, og Resultatet, hvormed Forstanden forlader hans personlige Omgang.

Saa kendelig den øverste Himmel er i hans Digte, saa ganske fremlyser det bedste af Jorden i hans Væsen. *Klopstock* lever som Mand aldeles paa Jorden — som Digter er han paa hin Side Uranus. Hans Sjæl er opstanden, før hans Legeme døde. Det simpleste Menneske er den mest poetiske Sanger.

Heraf rejser sig den besynderlige Blanding af Majestæt og Barnagtighed — af Sælsomhed og Sædvanlighed i hans Træk, Anstand og Gebærder, som gør det næsten umuligt at afgøre, om der er mer naivt end højtideligt, mer barnligt end helteligt i hans Væsen. Han synes ikke mindre skikket til Anførselen af en Hoben Rollinger i Gimmerom paa en Juleaften end til Rollen i Spidsen af Frankrigs Frihedshelte. Hans Arbejde er disses, og hans Hvile hines.

Hans øvrige personlige Særkender vil jeg ikke stykkevis opregne og gennemgaa. Forfatteren af Kommentaren over *Klopstock* har til aldeles Tilfredsstillelse betaget mig og enhver anden denne Umage. Jeg kan kun bekræfte, hvad han allerede har sagt, og vover blot at tilføje dette: I et Selskab, hvor man sammenlignede adskillige mærkværdige Personer med Blomster, fandt en af de vittigste Damer, jeg kender, Overensstemmelse imellem Forfatteren af Messiaden og en Reseda — jeg vilde efter tusinde valgte og forkastede Bil-

leder paa hans Person til sidst beholde dette. Som Duften af denne Blomst, saa ren, æterisk, uskyldig, blid og stille højtidelig er Aanden i hans Sange, som dens Blust og Blade, saa simpelt, glimmerløst og beskedent er hans Udvortes. Det hele er apollonisk Majestæt indhyllet i barnlig Fortrolighed.

Med hvilken ungdommelig Interesse taler han om alt, hvorpaa man falder i Samtale med ham, fra de sammenkaldte Stænder i Frankrig til det skønne Par Stigbøjler, han har faaet for kort Tid siden! Hans Sjæl hæver sig med samme Fyrighed i hin Forestilling til Udsigt over Frihed paa Despotismens Ruiner, som hans Krop i disse paa Ryggen af det modige Dyr, hvorpaa han galopperer over Alsterens Sletter. Det sidste er ham Symbol paa det første — og saaledes er ham intet egentlig nedrigt eller foragteligt, da hans Aand i det allerubetydeligste Træsnit paa Jorden genkender Træk af Originalmaleriet i Himmelen. Det eneste, hvorom han synes ikke gerne at tale, er Penge — i den Forstand, hvori de fleste med saa megen Interesse taler derom — det lader, som om han enten aldrig ret havde set sligt, eller som om der endnu manglede ham et Symbol i Aandernes Rige paa denne Jordmaterie.

Han har endnu trods sin høje Alder et temmelig skarpt Syn. I hans yngre Dage, sagde han mig, levede han næsten bestandig imellem blinde. Han smilte, da jeg udlod mig med det Haab, at han dog selv endnu vilde miste sit Syn, før han døde. „Det er utilladeligt“, sagde jeg, „at gøre Undtagelser fra visse Regler — *Klopstock* bør en Gang være blind saa vel som *Homer* og *Milton.*“ — Jeg kan trøste Dem med, tilhviskede han mig, at jeg virkelig i de sidste Aar har fornummet en vis Aftagen og ofte haft Møje med at skille en Krage fra en Skade i en vis Frastand.

Hans Øre er overmaade lydt og opsnapper hver Stavelse, man frembringer. Hans Tilhørere behøver og denne Egenskab, som han synes at forudsætte; thi hans Udtryk er

overordentlig afvekslet, og hans Tale løber ikke alene gennem alle Toner, men gennem alle indtil de svageste Lyd, saa at man i Begyndelsen tror ham tie, naar han endnu taler, og efter længere Omgang hører ham tale endnu, naar han tier. Saaledes er og hans Deklamation. Men da hans højeste Forte ikke overstiger et andet Menneskes Piano, maa man have en usædvanlig fin Øretromme for at mærke Slagene i hans Pianissimo. Jeg hørte ham en Gang forelæse en af sine Oder i et Selskab, hvor alle tilstedeværende havde lejret sig i en Ellipse omkring ham. Jeg var lykkeligvis i *Perihelio* og hørte paa denne Maade omtrent hver tredje Linje, men adskillige af dem i *Aphelio* forsikrede mig, at de ikke havde hørt en eneste. Det falder ham ikke ind at tvivle paa, man jo hører, hvad han hører selv, og han frygter mer for at overdøve end for at undgaa Øret. Det er ham mer om Modulationens Rigtighed og Finhed at gøre end om dens Styrke — og han vilde have Ret, hvis alle hørte Græsset gro med den Tydelighed som han selv.

Han taler fornemmelig med Begejstring om store Anførere, Grækernes, Romernes og de gamle nordiske Folkeslags Bedrifter, alle energiske, især republikanske Foretagender og frem for alt om Ypperligheden af det Sprog, som han i egentligste Forstand kan kalde sit. Om alt andet taler han med Vennens eller Barnets, om dette med Faderens Deltagelse. For nærværende Tid er Revolutionen i Frankrig hans Sjæls anden Messiade. Og har det første af disse Vehikler hævet hans Aand til Himlens, saa hæver dette nærværende den med ikke mindre gloende Forspand til Jordens Himmel, den ikke blot alle Muser og Engle, men alle Prosaister og Mennesker hellige Frihed. Næppe nævner man *Gallien*, før hans Ansigt ved den blotte Lyd forklares, som om det genstraalte Frihedens Morgenrøde. Aviserne er blevne ham interessantere end Thukydides, Plutark og Tacitus — hans Alder er bleven muntrere end hans Ungdom. — Den vaagnende Frihed har vakt ham til et nyt Liv —

og friskere, end han i lang Tid har været, synes han, selv en dalende Stjerne, at standse i sit Livs Aften for helt at beskue Herligheden af denne Sols Opgang.

Men aldrig bliver Klopstock varmere i Samtale, aldrig spiller hans Øjne mere levende, aldrig afveksler hans Miner og Gebærder med større Betydenhed, end naar den Persons Interesse, han taler med, er paa Bane. Klager man sig af en Hændelse midt i den interessanteste Samtale — lader man et Ord falde om mindste Lidelse eller Ulejlighed, straks er hans hele Opmærksomhed henvendt derpaa; han giver Raad, han foreslaar Midler, han deltager — og alt dette med en saa ubeskrivelig Omhyggelighed og Inderlighed, som om det var ham det allervigtigste; og det er ham virkelig det allervigtigste i det Øjeblik. Aldrig har jeg hørt ham fremkomme ved saadan Lejlighed med et almindeligt Trøstsprog — med et „det gaar nok over igen!“ eller „ja! hvad skal man gøre?“ Han er ganske i den lidendes Forfatning, den være saa ubetydelig for Resten, som den vil — og denne Deltagelse er ikke søgt, ikke fremkunstlet eller tilvant Høflighed, men Natur — hvorfor han og, trods det ophøjede og ligesom bydende, der fremstraaler i hans Væsen, indskyder mere Tillid og Fortrolighed end noget andet Menneske.

Klopstocks egentlige Udvortes er simpelt og, i fuldkommen Hvile, næsten almindeligt. I hans Øje straaler mer Uskyldighed og himmelsk Fromhed end Digterkraft og hvad man egentlig kalder Geni. Desto mer overordentligt er der i hans Gebærder — og hans Gang især er i højeste Grad original karakteristisk. Hans Miner forraader kendeligen Gratiernes hemmelige Dannelse. Men alt dette til Hobe er imidlertid saa fint, saa let henaandet over hans Væsen, at der behøves mer end almindelige Blik for straks at opdage det i en simpel, lidt gammeldags Dragt og under en almindelig Piskeparyk. Den stærke Brug af Røg- og Snustobak giver hans blot fysiske Tilværelse mere Lighed med en for-

tørret end med en frisk Reseda. Hans Smil er ubeskrivelig behageligt; men uagtet deri blander sig en ikke ubetydelig Del ironisk Skælmeri, er det dog mere Jomfruens end Mandens. Hans Latter er den sidstes Smil.

Han lever — til Ære for vor danske Regering og Markgreven af Baden — uden Næringssorg, i tarvelig Bekvemmelighed, har en artig lille Have tæt uden for Byen, holder en Ridehest og kan imellemstunder uden at lide derunder dele sit Brød og sin Vin med et Par gode Venner. Det er et besynderligt Indfald af Skæbnen — en Undtagelse, som har faa Mager — og jeg begriber endnu ikke, hvorledes det gaar til, at dette virkelig forholder sig saa. En Digter — og upaatvivlelig sin Tidsalders største Digter — en Digter af uberegnelige Fortjenester, en Digter, som har ofret Religion, Frihed, Kærlighed og Uskyld sine Sange, som, ved at danne sit Sprog og i dets yndigere Former sine Læseres Hoveder og Hjerter, saa virksom har bidraget til Menneskehedens Forædling — en Mand, kort, som har nyttet og glædet saa mange Tusinde, nytter og glæder Tusinde, og som længe vil vedblive at nytte og glæde ti tusinde Gange Tusinde uden nogensinde at have skadet en eneste — har sit Udkomme, lever uden Gæld, uden Frygt for at dø Digterdøden! Det er ubegribeligt! Skulde den Tid virkelig nærme sig, da en saadan Mand i deres Øjne, paa hvis Naade alle Adel- og Guldarveløses fysiske Liv beror, vinder Kokkens og Kammertjenerens Værd? Skulde en Digter i vort filosofiske Aarhundrede virkelig kunne opsvinge sig til disses Rang og Agtelse i Staten? Skulde hans Liv være blevet Politikken lige saa vigtigt som den krybende Skurks . . . . Sandelig! vort Aarhundrede fortjener da virkelig Navn af — det poetiske. *Homer, Cervantes, Milton* og et halvhundrede andre deslige Stympere vilde, om de kunde slaa Øjnene op af Graven, græde af Glæde over at se det!

I Selskab med den ældre Doktor *Mumsen* kom *Cramer* og jeg fra Poppenbüttel til Hamburg, hvor vi tog ind i *Stadt Coppenhagen* — et Værtshus, som jeg og forrige Gang valgte af lutter Patriotismus, blot for Navnets Skyld. *Cramer* gik ud om Formiddagen derpaa, og jeg satte mig til at skrive. Jeg sad fordybet i en ny Afhandling *pro loco*, med Næsen nedbøjet mod de Blæktanker herover, der efterhaanden flød af Pennen paa Papiret, som for at lugte, om der virkelig var noget i dem — da en Lyd, som Lyden af en Serafs sammenslagne Vinger, vakte min Sjæl af sin Drøm paa Stolen. Jeg drejede Hovedet pludselig om paa Skuldrene — og se! *Klopstock* stod bag mig, smilende som en tresindstyveaarig Kerub, for ikke at bruge Seraf nok en Gang. Han saa endnu friskere og muntrere ud, end da jeg saa ham forrige Gang for to Aar siden. Han indbød mig til en Spadseregang med sig i Haven — og vi gik ned. Det varede ikke længe, før *Cramer* kom til.

Vi fornøjede os over hans raske Befindende. Med en Slags Triumf fortalte han os, at han især i dette sidste Aar havde lidt af Gigt; men (lagde han til med mageløs Højhed) aldrig har den endnu aftvunget mig et Skrig eller blot et Suk — kun, naar den slog op i Maven, nødte den mig at bide Tænderne sammen. Samtalen snoede sig hen til den politiske Forkølelses-Gigt, Danmark synes at have paadraget sig i Polskdansen med Sverrig og Rusland. Den falske Don Quixotte, sagde han, gad han for længe siden ikke mere tænkt paa, end sige tale om — og Herskerinden . . . men — Frankerig! „Ved De, at jeg har gjort to ny Oder i denne Anledning: *Ludvig der Grössere* og *Les Etats généraux*?“ Vi var begærlige efter at se dem. I Lysthuset foresagde han os den sidste, som jeg lod mig forlyde med, jeg havde Lyst til at oversætte, udenad.

Han fortalte os, at *Rochefoucauld* havde givet sig megen Umage for at oversætte den paa Fransk; men det havde ikke ret villet lykkes ham; og sandelig! Herr Rochefoucauld

er at undskylde, *Klopstocks* Oder lader sig ikke opløse i Talemaader. Det franske Sprog er af alle det fattigste paa poetiske Udtryk — af alle det rigeste paa retoriske Vendinger. Med det tyske gælder dette omvendt. Frankrig har Taler og ingen Digte, Tyskland har Digte og — i det mindste hidindtil — ingen Taler. Forgæves forsøger den germaniske Muse at nedlade sig til den simple Lethed i hins fortræffelige Memoires, og omsonst bestræber den galliske sig for at naa den høje Flugt i dennes lyriske Sange. Der findes næppe i Musernes hele Kunstkabinet to hinanden saa aldeles modsatte Arbejder som *Klopstocks Messias* og *Voltaires Henriade*. Aanden i hin er en himmelfarende Ørn, som taber sig af Syne i Solstraalerne over Skyerne; Aanden i denne en And, som plasker i Gadekæret. Den første toner som en Nattergal, den anden snakker som en Skade. Det er ikke blot den særegne Forskellighed af deres Forfatteres Genier, men Kontrasten af deres Sprogs hinanden aldeles modsatte Naturer, som volder, at man læser det ene med Morskab og synger det andet i Henrykkelse.

Mit Modersmaals Genius har saa meget af det franske Sprogs flydende Lethed og af det tyskes vældige Kraft, at man skulde tro samme et Foster af begges Forening. Dette højst lykkelige Sprogs egentlige Natursfære er i et omvendt Forhold til Kredsens Omfang, det tales i. Det danske Sprog i Danmark er, fra denne Synspunkt betragtet, en Meridian indenfor en Polarkreds, en større Cirkel i en mindre. Uden at have al det franskes Lethed og al det tyskes Kraft, besidder det nok af begge for i Oversættelser eller Efterligninger at berige sit Folk med begges Velsignelser.

Klopstock har lært saa meget Dansk, at han til Nød kan forstaa det lidet, han læser i dette Sprog; men da han sjælden har denne Øvelse, og siden *Evalds* Tid intet dansk Digt er kommet ham for Øje eller Øre, kender han i Grunden overmaade lidet til vor Litteratur. Jeg fortsatte, hvad Professor *Cramer* havde begyndt, at give ham et almindeligt

Begreb om dens nærværende blomstrende Parnas. Han talte med Beundring og Varme om *Evald*, som han i egentligste Forstand aflokkede den fortræffelige *Rolf Krage;* men vor *Prams,* vor *Rahbeks* og vor *Todes* Fortjenester var ham fast aldeles ubekendte. Jeg nægter ikke, at denne Omstændighed jo vakte adskillige Betragtninger i mit Baghoved, som havde kunnet stemt mig i ærgerligt Lune mod enhver anden end mod den yderst elskværdige *Klopstock*. Saaledes forekommer det mig for Eksempel underligt, for ikke at sige ubilligt, at *Klopstock*, der fornemmelig lever af Danmark, ikke paa mindste Maade lever enten i eller for dette Land. Han lever ikke i Danmark; thi intet Sted paa Jorden, trods al udvortes Anseelse, ligger mindre i dette Land end netop Hamburg — hvorfor jeg ogsaa bestandig kalder denne Hamstad Burg og ikke Borg. Af alle Betingelser ved Pensioner til fremmede forekommer mig ingen naturligere end den, at de (hvis visse Tilfælde ikke gør det enten umuligt eller unyttigt) forbindes til at opholde dem der, hvor deres Brød vokser. Kosmopolitismus er en skøn Sag; men den har sine Grænser; den bør endnu hverken være almindelig eller uindskrænket; mindst er Regeringer forbundne til dens Overdrivelse. Nu er det vist, at *Klopstock* i København ikke kunde leve med det Udkomme, som er tilstrækkeligt i Hamburg, og for saa vidt er intet billigere end hin Tilladelse: men endnu politiskere, endnu regeringsværdigere og endnu billigere havde det maaske været at forstørre Pensionen og derved tilfredsstille alle Fordringer.

At leve i et Land som fortærende Medlem er nu rigtignok ikke nær saa magtpaaliggende som at leve for det, hvor det ogsaa er, som virkende Person. Arbejdede kun flere for Danmark, vilde man let trøste sig over, at ikke flere spiser deri — og en Æder mer eller mindre er i Grunden ikke værd at tale om. Men *Klopstock* arbejder ikke heller for os, undtagen for saa vidt han arbejder eller har arbejdet for hele Verden — en Fortjeneste, som Gud ved hvor mange

Digtere deler med ham, der dog ingen Pension har af de saakaldte Tvillingrigers Krone. Der er *Homer* og *Virgil*, for Eksempel, i den gamle — *Cervantes, Shakespear, Milton* og *Wieland* i den nyere Historie, der, uagtet de har haft vel saa megen verdsens Indflydelse paa den danske Litteratur, dog, saa vidt jeg ved, ikke har haft eller har en eneste Skilling af Nationen. Havde *Klopstock* udarbejdet et eneste Emne af den danske Historie, havde han foreviget hin eller denne Tildragelse deraf blot i en Ode — vilde man intet savne i denne Henseende; men omsonst leder man i alle hans udødelige Værker om Spor af egentlig dansk Begejstring; thi hvad Elegien *Rothschilds Gräber* angaar, da røber Titelen noksom dens hele Udenlandskhed.

Med alt det er og bliver det en Sag, som gør mit Fødeland og dets Regering Ære, at Tysklands Homer skylder det sit Udkomme. Ogsaa føler den i alle Henseender værdige Mand dette med inderlig og varm Taknemmelighed. Enhver Dansk maa læse denne Følelse i den forekommende faderlige eller broderlige Venlighed, hvormed han modtages i hans Hus som et af de der kæreste Fænomener. „Hvi har De ladet Dem melde?“ spurgte han mig, da jeg første Gang besøgte ham, „som om jeg var fremmed? Man behøver blot at være dansk for uanmeldet til alle Tider at være mig usigelig velkommen. Ved De ikke, at jeg har hjemme i Danmark?“ — Ve det virkelig udanske Hjerte, som kender *Klopstock* uden at fryde sig over Maaden, han har sit Udkomme paa, og ve den virkelig udanske Skribent, som ikke takker Regeringen derfor, som om den var skænket ham selv dobbelt!

Mange behagelige Timer har jeg tilbragt i denne store Digters og ejegode Mands morsomme Selskab; men ingen behageligere end de til Hest, naar han paa Ryggen af sin „Harald Haarfager“ overlod sig til sin hele ungdommelige Munterhed. Ofte blev imidlertid min Fornøjelse afbrudt af Angst, da han rider med en mageløs Forvovenhed, og hans

Hest gemenlig er saa vælig, at den hvert Øjeblik truer at afkaste sin poetiske Rytter. Paa sit Studerekammer, hvor han tilbringer hele Formiddagen, er han bestandig indhyllet i Støv af Snus- og Skyer af Røgtobak. Det er uvist, hvori han mest ekscellerer: i Heltedigten, Riden, Skøjteløben eller Tobaksbrugen.

TEATRET I HAMBURG

Kort før *Klopstock* kom, havde man bragt mig Skuespilplakaten. Hvad lignede min Glæde, da jeg derpaa saa — Kong Lear! Jeg sprang op i Henrykkelse, som jeg sad paa Stolen, og væltede det før omtalte Tankehorn. Kong Lear! Melpomenes, Shakespears, Schrøders Mesterstykke! Kong Lear! Polarstjernen, Enden og Yderligheden for alle mine teatralske Forestillings-Ønsker! Jeg havde paa Vejen hertil aftalt med *Cramer* at bønfalde *Schrøder* om at opføre dette Stykke en Gang, imedens vi var her — og nu — straks paa den første Dag — tilbød den venlige Skæbne os det af sig selv. Sandelig! det var mer, end man kunde forlange.

Klopstock tog Afsked, og vi dansede mer end gik ned igennem den korte, mørke Permadsensgang, som fører til Skuespilhuset. Vi tog ved Indgangen Billetter af en Kone, som vi ombyttede hos en Mand og afgav til en Dreng, en saare omhyggelig Kontrol, som syntes at bestyrke min Mening om Forskellen paa den hamburgske og den københavnske Pøbelkarakter.

Man spilte Symfonier af *Stegmann*, men vante til det københavnske Orkester, kunde vi næppe udholde at høre Musikken. Vi anstilte i dets Sted Betragtninger over det Smule Publikum, for hvis Domstol Tragediens Muse nu skulde fremtræde i sin hele Pomp. I Hamburg sidder Kavallerer og Damer iblandt hinanden paa Parterret, de første med Hattene bestandig paa, de sidste med Vifterne i bestan-

dig Bevægelse. Det nærværende Parterre-Publikum bestod efter *Evalds* Udtryk

„af Os
„og af — Couleur de Louer“,

hvori der blandede sig et Par Officerer, som havde al Anseelse af brutale Klappere — og en Del Fruentimmere, hvoraf nogle havde saa megen Lighed i Anstand, Fagter og Lader med Lisetter, som den brutaleste Klapper kunde forlange. Forhænget gik op. De første Scener skruede blot Længselen efter at se Hovedpersonen. Endelig kom han frem —

KONG LEAR

Maaden, han kom ind paa, hans blotte Gestalt, hans Ansigt, hans Gang opvakte allerede den kildrende Gysen hos mig, som Naturen i Kunstens Arme aldrig mangler at fremtrylle. Og nu hans Tone, hans Foredrag, hans Hoved- og Armbevægelser, hans Minespil — den Sandhed, hvormed hans Stemme, Øjne, Hænder og Fødder sagde hver Replik! Mage til dette har jeg aldrig set og faar jeg aldrig mere at se, før jeg en Gang igen ser — *Schrøder* som Kong Lear.

Jeg har læst og atter læst, gennemfølt og gennemtænkt, skattet, beundret og tilbedet den guddommelige *Shakespear*; jeg har erkendt i hans majestætiske Genius Digternes Konge, Fantasiens Fyrste, men aldrig har jeg kendt hans hele Værd før ved denne Lejlighed.

Det var Skuespilkunstens Mesterstykke fremført i Skuespillerkunstens Triumf! Den menneskelige Natur i dens Allerinderste hengiven til Nydelse for Fornuften og Følelsen i Smagens Ideal; en menneskelig Handling med Aarsag og Virkning stod der saa at sige levende for Tilskuernes Øjne, og hans tryllede Hjerte beundrede det synlige Forsyn i hver dens mindste Bevægelse.

Næppe kan der gives nogen højere Grad af Forstandens og Følelsens harmoniske Tilfredsstillelse, af egentlig menne-

skelig Forlystelse, end den jeg nød under den mageløse Opførelse af dette yderst fortræffelige Sørgespil. Min Henrykkelse var saa stor, at jeg er tilbøjelig til at tro, den hverken kunde have steget højere eller varet længere uden at tabe.

Men hvad var det da egentlig, som frembragte denne overvættes Virkning paa mit Hoved og Hjerte? Hvad var det især, som hævede min Nydelse af denne Forestilling saa uendelig over alt lignende, hvad jeg nogen Sinde har nydt ved Musernes Højtidstaffel?

Tre særskilte Hovedkilder samlede sig til denne mægtige Vellyststrøm: Stykkets eget fortrinlige Værd for alle de Skuespils, jeg har set, og næsten for alle dem, jeg kender — Hovedrollens mageløs ypperlige Udførelse eller *Schrøders* uforlignelige Mesterspil — og Harmonien i det hele, den vor Skueplads endnu aldeles fejlende Forbindelse af dramatiske Dele til et dramatiskt Ganske.

Kong Lear er i mine Tanker Shakespears, altsaa Jordens mesterligste Tragedie. Digteren synes i dette mønsterskønne Stykke at have udtømt hele Melpomenes hjertegribende, truende, skrækkende, rørende Trolddom. I intet mig bekendt Skuespil findes saa aldeles alt samlet, hvad der opvækker Nysgerrigheden, anspænder Forventningen, vedligeholder Opmærksomheden og i stedse tiltagende Interesse hvirvler Gemyttet af en Lidenskab i en anden. Hovedpersonen er maaske den uden Undtagelse hidtil interessanteste, man kan tænke sig som Middelpunkt, hvorom alt drejer sig, hvortil alt, indtil de yderste Biting, samler sig i et heroisk-tragisk Drama; en ulykkelig med sin egen svage, med sin Families utaknemmelige og med Elementernes oprørte Natur kæmpende Konge. Hans tragiske Karakter er i næsten alle mulige tragiske Situationer omringet af lutter tragiske Tilfælde. I hans ene Tilstand skildres alle Fyrstens, Faderens, Menneskets ynkværdigste Lidelser. En anden Laokoon indvikles han ved hver Bevægelse mer og mer i sine Kvalers Slange-

knuder; og ak! det er ikke hans Børn, som deler blot, men som volder hans Smerte. Alle de andre Karakterer og Forfatninger i Dramet indtil de mest episodiske, saa mangfoldige og stærke deres gensidige Kontraster er, tjener blot til at sætte hans i et stærkere Lys — de er alle saa nødvendige som Børnene i hin beundringsværdige Gruppe. Til Udvikling af de mangfoldige enkelte Skønheder, de nye og stærke Tanker, de end nyere og stærkere Udtryk, de livagtige Malerier, levende Vittigheder og skarpsindige Bemærkninger, der ligesom gennemlyner Stykkets højtidelige Nat, fordredes et eget Værk af tredobbelt Størrelse. Det hele er fra Begyndelsen til Enden Naturen i Oprør. Gemyttet ser det ikke, hører det ikke, men er midt deri, en Bold for Angst, Uvilje, Medynk, Raseri, Haab og Fortvivlelse.

I faa Stykker er Hovedrollen saa aldeles den vigtigste som i Kong Lear: med dens Udførelse maa det staa eller falde. Spiltes alle de øvrige til yderste Fuldkommenhed og denne blot maadelig, vilde man næppe udholde at se det til Enden, derimod tror jeg, at den alene spilt, som Tysklands *Garrick* spiller den, vilde, hvis endog de andre blev givne af blotte Statister, fængsle Tilskueren. Den er Maanen paa Forestillingens Nathimmel; i dens fulde Glans er Stjernernes Lys fast overflødigt, uden den unyttigt.

Jeg tvivler paa, at Skuespillerkunsten har nogensinde haft, har eller kan have noget fuldkomnere at opvise end *Schrøders* Udførelse af denne Rolle. Gestalt, Aasyn og Stemme har Naturen allerede skænket ham til den i saa høj Grad, at man i Idealet *Lear* umulig kan indbilde sig samme anderledes — og den Anvendelse, hans Kunstflid fra Begyndelsen til Enden gør af denne heldige Figur, dette heldige Ansigt og dette lykkelige Organ, er Kritikens, Teoriens og Øvelsens Triumf. Det er mig umuligt at anføre Eksempler herpaa og antegne de Steder, hvori det rigtigste Foredrag, den naturligste Bevægelse og de mest overbevisende Gebærder forente sig i den smagfuldeste Samklang for

ikke blot at udtrykke, men forskønne Rollen — jeg maatte anføre den helt og udskrive alle Replikerne.

Mine Taarer strømmede uophørlig i fuldeste Beundring. Og dog troede jeg intet Øjeblik at se *Schrøder*, saa aldeles led jeg med Lear! Forunderlige tredobbelte Gemytsforfatning — Smerte, Fryd og Beundring! Hvor usigelig ophøjes vort Væsen i denne Nydelse! Mennesket er maaske aldrig mere Menneske, end medens denne Tilstand varer.

I denne Rus gik jeg, da Forhænget var nedfaldet, med *Cramer* op paa Teatret ind i *Schrøders* Pudsværelse, hvor vi fandt Kongen og Prinsessen i Begreb med at nedlægge deres Værdigheder. Men den første beholdt endnu i mit fortryllede Øje saa aldeles sin, trods den blotte Mansketskjorte og Velkomstkomplimenterne, at jeg intet Øjeblik tvivlede paa, jeg jo stod for Kong Lear i Engelland — af hvilken Aarsag jeg bukkede mig urimelig dybt til Jorden for ham og gik efter tre Minutters Forløb, i hvilke han indbød os til at spise hos sig, baglæns bort igen uden at have været i Stand til at fremføre et Ord.

Havde jeg endog ikke set mere end denne ene Forestilling af Kong Lear, nødtes jeg til at bekende, at alt, hvad jeg af dramatisk Kunst hidindtil havde set, var i Sammenligning dermed — hvad *Voltaire* er imod *Shakespear*.

HAMBURG

Den 11. Juni.

Vi spiste i Gaar til Middag hos *Schrøder*. Han bor overmaade smukt i et af de skønneste og smagfuldest indrettede Huse i Hamburg paa Bredden af Alsterbækkenet, hvor han fra sine Værelser og sin lille nydelige Have har en glimrende Udsigt over den skønneste Del af Byen. Græsk Elegance udmærkede Husets udvortes og indvortes Beskaffenhed, og romersk Urbanitet Husherrens Levemaade. Hans Kone, der som *Cordelia* intet Indtryk havde gjort paa min

Fantasi — thi hele Virkningen af denne Rolle tilhørte aldeles *Shakespear* — indtog ganske mit Hjerte som *Madame Schrøder*. Hendes egentlige og maaske eneste Rolle er Konens, Husmoderens og Værtindens — uden for Skuepladsen. Hun vandt mer end hun tabte ved denne Bemærkning i min Agtelse. En god Husmoders Rang er uendelig ophøjet over en ypperlig Skuespillerindes; thi det er dog upaatvivlelig mere magtpaaliggende at opfylde de fuldkomne Pligter for Alvor end at opfylde de ufuldkomne for Spøg. Men hvi spiller hun da? For hendes Mands Skyld! Men hvi lader han hende spille? Fordi hans Kærlighed uden Tvivl gør ham blind for hendes Naturmangler. Paa denne Maade kan jeg alene opløse det Problem, hvi den smagfulde, kunstforstandige *Schrøder* ofte giver sin Kone hendes Evne langt overstigende Roller.

Om Eftermiddagen fulgtes vi ad til Komedien og saa *Beaumarchais' Eugenie*. Men naar man har set Fru Baronesse *Krudener* spille denne Rolle, erindrer man intet andet. Jeg kan ikke tænke mig *Eugenie* under nogen anden Gestalt — jeg drømte mig tilbage i København under Opførelsen — og saa bestandig *Eugenie* uden at se paa Stykket.

Aftenen tilbragte vi meget behageligen atter hos Hamburgs *Garrick*. Han udlod sig med sin Misfornøjelse, der ofte gaar til Græmmelse, over hans møjsomme, kedefulde, utaknemmelige Post, en Omstændighed, der ikke lidet forundrede mig. Af alle tænkelige Bestillinger, sagde han, er kun en ubehageligere end den at være Skuespiller — den nemlig at være Skuespil-Direktor; at være begge Dele i en Person overgaar næsten al menneskelig Taalmodighed — hvis Byrden ikke lettes ved rigeligt Udkomme og opmuntrende Hæder. Men, sagde jeg, den kildrende Følelse af sit Kunstnerværd, den Tilfredshed, som altid er forbunden med overvundne Vanskeligheder, med lykket og til Mesterværk fuldendt Arbejd og endelig Arbejdet selv, *ipse voluptas*, skulde alt dette ikke i det mindste opveje de dermed for-

bundne Ubehageligheder? og gives der vel nogen Kunstflid i Verden, som mere umiddelbar lønner sig selv end Skuespillerens? Min Forundring blev Studsen, da han forsikrede mig, at hans Spil var saa langt fra at være forbundet med Lyst, at han tværtimod, hvad den Følelse, som ledsagede det, angik, lige saa gerne vilde høvle, smede eller lære Børn A B C som forestille Kong Lear eller spille nogen anden af de ham kæreste Roller. De er altsaa, igentog jeg, ikke Kong Lear selv, imedens De er paa Skuepladsen, ikke selv skuffet, idet De skuffer alle andre? — Tror De, svarte han, at det vilde lykkes mig at faa Tilskueren til at glemme *Schrøder,* hvis jeg et Øjeblik selv var Lear — eller indbilde dem, at de ser Kong Lear, hvis jeg noget Øjeblik glemte *Schrøder*? — De er altsaa under Spillet bestandig kold? — Saa kold, at jeg mellem Scenerne og Akterne spiller Direktørens Rolle, som om jeg bestandig havde staaet i Kulisserne. Min Varme er fysisk og ikke aandelig, det er Anstrengelsens og ikke Begejstringens. — Sandelig! sagde jeg, jeg havde ikke troet, at der var en saadan Lighed imellem at gøre Vers og skuespille. Rigtignok kender jeg intet koldere, tørrere Slidarbejde end det første; men dels havde jeg troet, at det sidste, formedelst den dermed forbundne sanselige Bevægelse, maatte være af en anden Beskaffenhed, dels, at der manglede mig til hin Arbejdet ledsagende Lyst kun Evnen til at arbejde mesterlig. Versemageren træller, kun Digteren leger, tænkte jeg. Min eneste Trøst, naar jeg hørte tale om den Henrykkelse, hvormed den ægte Begejstring henhvirvler Poeten midt under sit Arbejde ved Praasen under Lofttaget mellem Muser og Gratier paa elysiske Enge, i pafiske Lunde, ja selv Gud ved hvor mange Siriusmile hen iblandt Himlens yderste Stjerner, og jeg i slige Omstændigheder fornam saa lidet af alt dette, at Musene tværtimod ofte foruroligede mig med deres Kraslen og Piben, medens Fødderne frøs paa det kolde Gulv, og alle de Stjerner, jeg opdagede, var de, jeg af og

til selv tegnede paa Papiret over hver ny Strofe: min eneste Trøst i denne ydmygende Sammenligning var en Anekdote, man fortalte mig om *Lessing*, der en Gang skal have sagt, at hans varmeste Scene har kostet ham den største Kulde. — Hvad Skuespilleren angaar, sagde *Schrøder*, da tror jeg virkelig egen Kulde i højeste Grad nødvendig for at vedligeholde andres Varme. Skuespilleren maa for altid at glemmes aldrig glemme sig, og denne kolde, strenge, kritiske Opmærksomhed er *Labor*, men sandelig intet mindre end *Voluptas*.

Samtalen blev mer og mer underholdende. *Schrøder* taler med megen Bestemthed og Fynd, hans Kone med megen Finhed og Lethed. Vi blev enige om, at Sentensen: *Labor ipse Voluptas* i den Forstand, hvori den almindelig tages, kan anvendes paa ethvert Arbejde, kun ikke paa Kunstnerens.

Schrøder er altsaa ikke Skuespiller af Tilbøjelighed og spiller ikke *con amore*. Det er imidlertid den ypperste Skuespiller i Evropa — hvorledes hænger dette sammen med hint almindelige Mundheld: Det er Lysten, som driver Værket?

For at forklare dette maa man se lidt dybere i dette Ordsprogs Mening, end vel almindelig ses. Uagtet Schrøder spiller med Ulyst, vil man dog komme efter, naar man har fundet Ordsprogets rette Forstand, at det kan forklares om ham. Lysten driver Værket, hedder det. Rigtig! Men hvad om det var Lysten til Frugten af Arbejdet og ikke til Arbejdet selv, som driver? Sulte og tørste, slaa og lade sig slaa ihjel, piske og skamskænde sig er upaatvivlelig i sig selv ingen Fornøjelse. Imidlertid ser man adskillige Personer, uden at være tvungne dertil, give sig af med deslige Forretninger — og det er her mer end i noget andet Tilfælde Lysten, som driver Værket. Men hvilken Lyst? Hos den første Lysten til Guld, hos den anden Lysten til Ære, hos den tredje Lysten til Himmeriges Rige. Lysten driver Vær-

ket hos Kunstneren; men hvad egentlig Fornøjelse er der i at staa Dag ud og Dag ind og stryge Farver an og slette dem ud igen paa en Voksdug? Hvad Fornøjelse er der i at hugge med en Mejsel i en Træ- eller Stenblok? og hvori bestaar den Fryd, i gennemvaagede Nætter at skrive lange og korte Linjer paa et Stykke Papir, som, naar efter hundrede Udstrygninger og Forandringer de lange er blevne korte og de korte lange nok, ser ud som en Stil i Tredjelektie? Og naar nu Kunstneren, som almindeligst, er fattig, og (hvad man her i vort kolde Norden i det mindste om Vinteren sikkert kan gøre Regning paa) med forfrosne Fingre maa stryge og hugge og smøre — sandelig! lad endog Kunstbegejstringen være nok saa varm, der hører dog virkelig næsten lige saa meget til sitrende af Kulde at kaste sig deri, som til med koldt Blod at springe ned i Ætnas brændende Hule! Horats forklarer os imidlertid det sidste Særsyn: — *Deus immortalis haberi Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam Insiluit.*

Lysten til at leve er den almindelige Strøm, som driver alle menneskelige Møllværker fra det ypperste til det ringeste. Den deler sig i tre Hovedfloder: Lyst til Ophold, Lyst til Opsigt og Lyst til Udødelighed — disse deler sig igen i mangfoldige andre smaa Afledninger, hvorved de mindste Hjul, der ikke behøver saa megen Kraft for at holdes i Gang, omdrejes. De største Menneskehedens Hovedmøller, Filosoffernes og Kunstnernes, ligger oppe i Strømmen og somme saa nær ved dens klare, men vældige Udspring, at man skulde tro, det var Lyst til Sandhed og Fuldkommenhed selv, den ædleste af alle Lyster, som drev dem. For dem er Lysten til at leve det samme som Lysten til at virke. Men alle, tror jeg, har de det til fælles, at den egentlige Kraft, som driver, ikke er Kærlighed til Midlerne, men Kærlighed til Maalet.

ALTONA OG VIERLANDE

GERSTENBERG

Den følgende Morgen besøgte vi Livmedikus *Hensler* og gik derfra til *Gerstenberg*, som havde indbudt os til Middag paa et af Lyststederne uden for Altona ved Elben. Det var det skønneste Vejr, vor Spadseregang var yderst behagelig. Vi fandt et veldækket Bord, med Udsigt over den nedenunder glimrende Flod, som vrimlede af Smaaskibe. Ene tre, os selv nok, paa det yndigste Sted af Verden, henfød Dagen i Samtaler om Kunsten og Nydelse af Naturen. *Gerstenberg*, som i de sidste Aaringer næsten aldeles har været tabt for det menneskelige Selskab, som Græmmelse over Tysklands Ligegyldighed mod hans Arbejder, Husbekymringer, Gældkval og andre Ubehageligheder syntes at have styrtet i Fortvivlelsens *Far niente* — den tungsindige, besynderlige, fra mange Sider højst interessante *Gerstenberg*, var usædvanlig oprømt. Vi talte fornemmelig om den danske Litteratur, som han er meget bevandret i. Han ikke alene læser, men taler endogsaa Dansk til temmelig Fuldkommenhed.

Gerstenberg er en høj, velskabt, udvortes meget behagelig Mand, af hvis Ansigt en sjælden Genius umiskendelig fremlyser. De Træk af Melankoli, hans nærværende Munterhed ikke ganske kunde udslette, gav hans Væsen noget saa rørende, at jeg i kort Tid aldeles var indtaget af hans Person. De Timer, jeg tilbragte i hans Selskab, var nogle af de rige-

ste, jeg har nydt. Med alt det forekom han mig at have noget saa udvortes sødt og inderligt bittert, noget saa dybt sanseligt og højt fornuftigt, noget saa klart og saa utydeligt, noget saa aabenhjertet og saa tilbageholdende — at jeg ved hans personlige Omgang omtrent befandt mig i samme Tilstand, som den jeg befinder mig i ved Læsningen af hans *Minona*, et Stykke, hvori efter mine Tanker den laveste Nonsens er parret med den højeste Fantasis mest fortryllende Ynde. Ikke som om han sagde noget uforstaaeligt eller trivialt; tværtimod, i alt hvad der flød fra hans Læber var Fornuft, Skarpsindighed og Dømmekraft; men et vist ubeskriveligt jeg ved ej hvad gennemaandede det hele — en vis varm Kulde eller kold Varme, som gjorde mig det umuligt at vove endog det mindste Forsøg til hans Individualitets Bedømmelse.

Men jeg føler det: idet jeg taler om *Gerstenbergs* Uforstaaelighed, bliver jeg selv utydelig. Lige meget! Læseren vil paa denne Maade sanseligst indsættes i min Forfatning.

Hans *Ugolino*, hans kritiske Breve og fornemmelig hans *Tändeleien*, en Urtekost, hvori de fleste Blomster synes, plukte paa attisk Grund, at dufte Grækenlands yndigste Friskhed, har givet ham en udmærket Plads paa Tysklands Parnas, hvor det imidlertid lader, som om ingen bemærkede ham. Hin sjældne, overvættes fortryllende Muse synes i et Par Scener af det besynderlige Melodrama at have skænket ham sin sidste Gunst for bestandig at forlade ham. Maaske vinker ham *Urania* eller en anden af hendes Søstre til højere Mysterier. Han lever indesluttet mellem sine Bøger, og, som man har sagt mig, fordybet i metafysisk Grublen. Læsning og Musik deler hans Liv. Man beskylder ham for Uvirksomhed — og rigtignok synes en alt for stor Ulyst til jordiskt Arbejde at være Aarsagen til hans ubehagelige Forfatning. Kort, *Gerstenberg* lader til at være et af de Væsner, som ved en Fejltagelse af Naturen blev sat paa denne Klode, i det mindste i denne Tidsalder, da en vis Usædvanlighed

ikke længer taales, og noget ganske andet end Guder, Helte, Filosoffer, Sylfer og Poeter regerer Verden.

Faa Mennesker har jeg hørt saa modsat bedømme som denne Mand. Hvor Dommene er yderst forskellige, tager man sikkerlig mindst fejl af Sandheden ved at holde sig til de fordelagtige; thi uagtet begge vokser ved Rygtet, er der dog gemenligen ingen Sammenligning imellem Forøgelsen af det gode og Tildigtelsen af det slette. Hint spirer langsomt, lig den helbredende Plante; dette skyder op i en Hast og udbreder sig som skadeligt Ukrudt. Hvor sjældne er de Menneskehedens Urtegaardsmænd, som luger Bedet og vander de tilsynekomne Planter!

Det vigtigste, man almindeligt beskylder *Gerstenberg* for, er, som jeg nys har sagt: Ladhed. Han gider ikke forrettet prosaiske Embedsarbejder (siger man), og han har holdt op at frembringe poetiske. Hvad det første angaar, da ved jeg ikke, om han har haft mer end en Lejlighed til at vise sig som Embedsmand, og var maaske samme af den Natur, at den aldeles stred imod hans. Men en Embedsmands Virksomhed kan dog kun de bedømme, der har med hans Embede at gøre. I Henseende til hans litterariske Stilstand, da kan man dels ikke vide, hvor længe den vil vare; om han ikke maaske, før man ser sig til, bryder løs med sin Aands hele Artilleri og med en eneste Salve jager alle hans Muses Fjender paa Flugten — dels, om han og aldrig skrev noget mere, ved man ikke, hvilke overvejende Grunde han maaske har dertil. Sandelig, der kan tænkes mange Aarsager til litterarisk Tavshed: og iblandt andre synes grundet Frygt for ikke at blive hørt i det mindste at undskylde den. Skulde *Gerstenberg*, som det hedder, have forladt Poesien for at opofre sit hele Liv Filosofiens Dyrkelse — og jeg tror, Verden vilde vinde mer end tabe derved — saa er intet forklarligere end denne Tavshed. Sandheder fanges ikke saa let som Billeder; ofte meder Grubleren sit hele Liv forgæves, medens Vidspilleren drager det ene fulde Dræt paa Land efter det andet.

Jeg havde ønsket nærmere at kende denne besynderlige Mand, uagtet der foruden det forhen omtalte mystiske fremstak i hans Væsen noget, som Hoffernes Marskaller gemenligen besidder mere af end Parnassets, en vis Læbesødhed nemlig, hvori den ene Kompliment efter den anden dryppede fra hans Tunge. Da jeg ikke ret ved, hvorledes det er gaaet til, at jeg ikke oftere besøgte ham, uagtet jeg dog havde Lejlighed dertil, er jeg tilbøjelig til at tro, en vis hemmelig Frygt for Desserten har uvilkaarlig svækket min Appetit til Maaltidet.

Vi spadserte omkring i de over Elben hængende Haver, snart oppe paa Brinkene, snart nede paa Sandbredden, og fornøjede os over Solen og Vandet og Træerne, som om vi aldrig havde set disse Ting før. Egnen paa hin Side *Altona* indtil *Blankenese* er virkelig fortryllende. Det er en Rad af langs med Floden henløbende Høje, fra hvis romantiske Brinke man har den mest smilende Udsigt over Elbøerne til Haarburg, Boxtehude og de paa den Side henstrøede Landsbyer. Paa Toppen af *Blankenese*, hvor jeg for to Aar siden saa ofte omsværmede, fandt Dronning *Christina*, siger man, den skønneste Standpunkt i Norden. Det er mig uforklarligt, at ingen Landskabsmaler er faldet paa at afkopiere denne Del af Holsten.

Altona selv har den behageligste Beliggenhed, man kan forestille sig. Der gives uden Tvivl faa Byer i Evropa, som forener saa mange Tillokkelser. Nærheden af Hamburg, den til Dels deraf flydende lette Pris paa Levnedsmidler og andre Fornødenheder, de dejlige Promenader og Udsigter fra Husene i det skønne *Pall-Mall* indbyder saa meget til denne Bopæl, at det undrer mig, at den ikke er bleven større og folkerigere, end den virkelig er. Den er imidlertid noget nær en af de største Byer med et Kirketaarn i Evropa. Jeg undrede mig i Førstningen meget over denne Omstændighed;

men min Studsen ophørte, da jeg bemærkede, at man fra de fleste Gader kan se, hvad Klokken er paa Kirketaarnene i Hamburg. Da Hamburg ikke kan disputere Altona Luftens Gennemsigtighed, er det det samme, som om den sidste By havde Taarnene selv. Det maa imidlertid være ærgerligt nok for *Hammonia* saaledes at være nødt til at laane sin Medbejlerinde baade Ur og Kæde og se hende stadse dermed, som om hun havde betalt det med sine egne Penge. Godt og vel ogsaa, om man ikke en Gang ser en Proces opstaa derover som hin i Abdera over Æselsskyggen.

For Resten er der adskillige Kirker uden Taarne; thi alle Religioner har i Altona fri Øvelse. Lutheranere, Katholiker, Reformerede, Kvækere og især Jøder lever sammen her og har deres egne Templer. Denne Religionsfrihed har uden Tvivl ikke bidraget lidet til Byens Opkomst. Skibsfarten forekom mig meget anselig, at dømme efter Skibenes Størrelse og Antal; ogsaa tror jeg Altonas Beliggenhed i denne Henseende endnu fordelagtigere end Hamburgs, hvis den havde en Havn. Den har adskillige ret skønne Bygninger og er i det hele ulignelig smukkere end Hamburg. Raadhuset er en lille, men sirlig Bygning. Det ny Komediehus ved Enden af Pall-Mall mangler blot en faststaaende Truppe.

Altona er ubefæstet, uden Volde eller Mure, og ligger paa Skraaningen af en Bakke, som giver den et anseligt Udseende. Den skilles fra Hamburg ved det saakaldte Hamburger-Berg — et Bjerg, der for Resten forekom mig næsten lige saa fladt som Amager. Paa dette Bjerg tæt ved Altona staar nogle smaa, dels højst elendige, smudsige Huse eller Barakker, hvor en Klasse Mennesker, som jeg ikke vil nævne, end sige beskrive, vinker, truer og ækler de forbigaaende. Saa naturlig Hamburg opvækker Ideen om det gamle og Altona om det ny Hierusalem, saa naturlig opvækker denne Samling af Pøbel-Lysthuse Ideen om Gomorrha. Det ube-

hageligste ved Altona er, at man maa gaa her forbi, naar man vil til Hamburg.

HAMBURG

Vi fandt imidlertid en anden Vej og gik over Marker og Enge bag om hele Staden til *Klopstocks* Have uden for Dammporten, hvorfra vi gik hjem i vort Herberge.

Den følgende Dag oplevede jeg et af de frygteligste Tordenvejr, jeg trods min fysiske Angst nogensinde har ønsket mig. Alle devote Kristne ventede den yderste Dag, alle devote Jøder Messias, og jeg, som dog ikke var devot, Hierusalems Forstyrrelse. Tordenen slog ned paa adskillige Steder, dog uden at gøre synderlig Skade, og Hagelen sønderslog nogle tusinde Vinduer. Torden er næsten overalt i Holsten, men besynderlig trindt om Hamburg, formedelst den sumpige Beliggenhed, meget hyppig — og Uvejret, naar det en Gang er opkommet, varer meget længe og anretter ikke sjælden betydelig Skade. Luften i denne Stad er imidlertid, som man paastaar, ikke usund. Da Tordenen, Hagelen og Regnen havde udraset, gik jeg atter til *Klopstock*, som havde indbudt os til Middag uden Porten i hans Have, eller paa hans Have, som man her siger. Meget behagelig forfriskede vi os her i den rensede, afkølte Luft ved et sokratisk Bord under sokratiske Samtaler. Om Eftermiddagen gik jeg med *Cramer* til det berømte *Baumhaus*, en af de anseligste offentlige Bygninger tæt ved Elben, hvor man, ene og i Selskab, til alle Tider opvartes med alt, hvad Sanserne kunde forlange, fornemmelig i de hamburgske Principalmaterier Spil, Mad og Drikke. Det er et meget rummeligt, højt Hus med en Altan oven paa tredje Stokværk, hvorfra man overskuer en Vrimmel af hen og hid paa Elben glidende Skibe, en stor Del af Staden selv, hele den hannoverske Kyst, og, hvad der især fortryller Øjet, de hist og her i Floden frempippende Smaaøer. *Klopstock* havde beskrevet mig denne

Udsigt meget glimrende, men den overgik Beskrivelsen, der dog og, vel at mærke, blot var affattet i Prosa. Mit andet Øjemed med denne Promenade var at smage et vist udenrigsk Øl, som i Behagelighed og Styrke endnu skulde overgaa *Klopstocks* Brunsviger-Mumme. Det var virkelig overmaade fortræffeligt, og jeg vil raade enhver Elsker af Øl besøge det Ølhus. Vi fandt Gæster af alle Nationaliteter, hvis forskellige Gebærder og Levemaade meget morede os. Man spiste, drak og spilte, spiste, spilte og drak, drak, spilte og spiste — jeg er bange for, at dette almindelige Rekreationshus, til hvis Spisekammere og Kældere Evropa leverer alle sine lækreste Produkter, gør *Schrøders* Teater megen Afbræk; thi man sige, hvad man vil: Kortspil gaar for Skuespil, og Mad og Drikke for alting i denne Del af Verden. Paa Elben, som her er over en Mil bred, saa vi adskillige, til Dels temmelig store engelske, franske, spanske, hollandske og danske Skibe. Den Forvovenhed, man sejler her med i smaa Baade, er utrolig. Vi saa ogsaa den hamburgske Orlogsmagt; den bestaar af en eneste Jagt med et halvt Dusin Kanoner.

BØRSEN I HAMBURG

Da Hamburg er den tredje af Evropas Handelsstæder, faldt det mig ind at ville se dens Børs for at sammenligne i det mindste det udvortes, straks i Øjet faldende derved med vores. Den er dels tagdækket, dels under aaben Himmel; Bygningen er gammeldags og uanselig. Men Vrimmelen af handlende, som sammenstrømmer her fra alle Kanter i Verden, er over al Sammenligning med den, vore Børsdage opviser. Uagtet Handelsaanden just ikke er min Livaand og endnu mindre min Skytsaand, indjog dog den, som her udbredte sine store Vinger, mig en usædvanlig Ærbødighed. Den Mængde af Forskellighed af Jordborgere, den virksomme Bevægelse, det Sammenstød af Kræfter og Midler, som slog

mine Sanser, fremkaldte saa mange Ideer i min Sjæl om Handelens Værd, om hvor meget af sin Udvikling Jorden skylder den, om dens Indflydelse paa Kunster og Videnskaber o. s. v., at Merkurius, hvis han i dette Øjeblik personligen var gaaet mig forbi, vilde have faaet en meget dyb Kompliment af mig. Guddommelige Søn af Maja! — vilde jeg have sagt — und mit Fødeland snart et overordentligt Besøg! rejs en Gang til København, træd op paa Børsen, naar alle vore Købmænd der er samlede, og sig dem i din egen Veltalenheds Udtryk følgende Mening: „Danske Handelsmænd! „jeg har nu længe rejst fra Hamburg til Amsterdam og London, fra London til Amsterdam og Hamburg, fra Amsterdam, Hamburg og London, rundt omkring i Verden, bestandig tvivlraadig om, hvilken Stad jeg foruden disse skulde „vælge til ordentlig Residens og skænke fortrinlig Beskyttelse. „Eders Bys Beliggenhed, Eders Folks Skibsdygtighed har „endelig fængslet min Opmærksomhed. Jeg har sagt mig „selv: København (især hvis Hoffet flyttede derfra) kunde „være den fjerde, om ikke den tredje Handelsstad i Verden; „nu siger jeg det Eder! Lægger Haand paa Værket, ædle „Borgere, og jeg skal ærligen (trods alt hvad man stikler „paa mig i Henseende til denne Dyd) understøtte Eder. „Men først og fornemmelig aflægger den naragtige Undseelse „over Eders Stand, den daarlige Lyst til at prale med en „anden, hvorved I fornærmer min Guddom med evige Blasfemier! Føler og skatter Eders Værd og Rang som Handelsmænd! Siger med Grund: Os er det, som dyrker hine „Ørkener og fremtryller Paradiser midt i sandige Heder, os „er det, som bygger hine blomstrende Stæder, os er det, „Kunsterne og Videnskaberne skylder deres Næring og Udbredelse, os er det, Jorden har at takke for Overgangen fra „vildt Barbari til selskabelig Humanitet. Vi har adspredt Kunstens Sædekorn og samlet Naturens Skatte. Hele Kloden „skylder os sin Opdagelse og Forædling. Handelsmænd! „foragter ikke Eders ærværdige Stand og velgørende Be-

„stemmelse! Løber ikke i Forgemakker efter værdløs Rang „og tomme Titler, men gennemiler Havets og Jordens Vink- „ler efter Ting af virkelig Værdi og grundet Ære! Vil I „endeligen være fornemme, saa værer ganske — hvad I er „bestemte til at være! Hvilken Titelmands eller Adelsmands „Fornemhed er at ligne med den virkelig velfornemme Køb- „mands? Lad Baronen, General-ober-hof-hønse-husmesteren, „ja Prinsen selv (naar de for Resten ikke besidder andet „end deres Adelskab, Titleri og Prinsedom) rejse omkring „i Verdens mægtige Stæder; man vil næppe lette Hatten her „eller bukke Ryggen der for dem, end sige mere — man „ledsage derimod den simple Handelsmand, hvis Skibes „Flag vajer i alle Oceanets Bugter, paa sine Rejser og „sammenligne! Sagen er, at den store Handelsmand, hvis „Hæder er grundet paa Flid og Redelighed, hænger sammen „med hele Verden; den store Rangmand derimod, hvis Ære „bestaar i intet og Navne, hænger ikke sammen uden med „ham selv og de Insekter, som omflagrer ham! Køben- „havnske Købmænd! kappes med Londons, Amsterdams og „Hamburgs i vittig Spekulation, i gennemtænkte Anlæg, i gensidig Understøttelse! Studerer Eders vidtløftige Videnskab, „arbejder med ufortrøden Iver og nyder i Fritimer Frugten „af Eders Vindskibelighed med den Appetit, Arbejde alene „giver! Men, siger I, vi har ikke Hamburgs grundfaste Giro- „bank, ikke dens lette Told! derimod har vi skadelige Mono- „polier og unyttige Fabrikker. — Jeg tilstaar det; men disse „Vanskeligheder kan overvindes; Mod og Flid overvinder „alt! . . . .

Sandelig! Den Sammenligning, jeg nødtes til at gøre mellem Fysiognomiet af denne og vores Børs, var forbunden med en vis undselig og ubehagelig Følelse. Det har altid forekommet mig, som om Handelen hos os ikke spilte den glimrende Rolle, den kunde og burde spille. At Danmark med sin fordelagtige Beliggenhed, efter en saa langvarig Fred ikke har bragt det videre heri, synes mig en

Sag, hvis Problem det var værdt at opløse. De nærmeste Aarsager ligger tydelige nok for hver Mands Øje; men den sidste Grund, den egentlige Hovedaarsag vilde det lønne Umagen at opsøge. Mærkeligt er det, at alle fortrinlig blomstrende Handelsstæder har noget republikanskt i og om sig; og man skulde snart falde paa, at en vis Grad af borgerlig og politisk Frihed var lige saa nødvendig til Handelsopkomst som Solskin til modne Druer. Ogsaa er det ofte faldet mig ind, at der imellem ingen af Skytsguderne synes at herske saa liden Forstaaelse som imellem Mars og Merkurius. De er ingensteds hinanden nærmere end paa Himmelen, og selv der er dog en lille Afstand af fire og tyve Millioner Mile imellem dem. Krigsstandens staaende Tropper og Handelsstandens bosiddende Købmænd synes lige saa meget at ophæve hinanden, som Kunsten at formere og Kunsten at formindske Verden. Især synes dette Tilfældet i vore militariske Tider, der siden den ny Opfindelse at ligge til Felts i Fred virkelig fortjener mere Navn af krigerske end nogen af de fordums, da man blot laa til Felts i Krig. Jeg kan ved denne Lejlighed ikke tilbageholde et af mine enfoldige Paradokser: Det synes mig nemlig, at Krig er allerskadeligst i Fred. I Krig plyndrer Soldaten vore Fjender; saa ukristeligt dette for Resten er, forekommer det mig dog naturligere, end naar Soldaten plyndrer os, hvilket er Tilfældet i Fred. Og Soldaten selv er bedre faren med den første Plyndren. I Krigen har han adskillige Behageligheder: hvad han plyndrer, er ren Gevinst; fryser han, kan han til Nød slaa sig varm, og bliver Livet ham med alt det for surt, kan han paa en ærlig Maade lade sig slaa ihjel uden at have nødig at indvikle sig i en kedsommelig Proces til dette Øjemed. I Freden derimod mangler han aldeles disse Fordele og er rent ud, i mine Tanker, den ulykkeligste af alle Guds Skabninger. Besad han end nok saa stor Færdighed i at plyndre, saa er ham saa mange Ting forbudne, at han nødes til at blive staaende ved nogle Skillinger om Dagen — og denne

lovlige Plyndring opholder ham til Nød og næppe Livet; falder det Naturen ind at lade Kvægsølvet i Termometret synke til en vis Dybde, maa han trods al sin Tapperhed fryse ihjel i sit Skilderhus, og vil han en Gang af Fortvivlelse over sin Skæbne dø, ser han sig nødsaget til at lade sit Gevær med en Knap, skyde den første den bedste forbigaaende for Panden, lade sig arrestere, forhøre, dømme og omvende, for endelig at opnaa en taaleligere Plads i Helvede, end den han havde her paa Jorden. Nej! saa tusinde Gange heller Krig! siger Soldaten i denne Fred, og, som sagt, det siger jeg med. Det er paradokst i højeste Grad, det ved jeg nok, jeg giver det heller ikke ud for andet; men — Armeer i Fred forekommer mig at være det samme som Kakkelovne i Hundedagene, Orlogsflaader i en Indsø eller Recensentere i Grønland. Mars er slettere anbragt imellem Arkadiens Hyrder end Merkurius mellem Heltene for Troja.

Jeg ved imidlertid ret godt, at det indtil videre ikke kan være anderledes, og at disse Fredsarmeer i mange Henseender er nødvendige. Er et nødvendigt Onde derfor mindre et Onde? — „Men man maa intet ondt sige om nødvendige Onder!“ Jeg beder om Forladelse. Der kunde komme en Tid, da hint eller dette ikke mer var nødvendigt, og ve! om man da holdt det for et Gode!

AFSKEDEN

Alene i en lille Stue i *Parsows* lille *København* i Hamburg — tresindstyve Mile fra det store — sidder jeg i Midnattens stille Time — syg — uden Penge — uden Indsigter — uden Udsigter — uden Søvn — og hvad der er det allertungeste, uden synderligt Haab til nogensinde at erstatte disse Mangler. Trods al den Adspredelse, al den be-

døvende Tummel, al den styrkende Nydelse, hvori jeg har ladet mig omhvirvle fra min Afrejse til nu, er jeg dog saa svag, at jeg ikke engang har den Uvirksomheds-Kraft, som udfordres til at ligge i en Seng. Mit Ur holder i dette Øjeblik op med at pikke; men heller vil jeg løbe Fare for i Morgen at forsømme min Bortrejse end paatage mig det herkuliske Arbejde at trække det op. Overalt! jeg vil ikke, at mit Ur skal have mere Liv, end jeg selv har.

Jeg har talt i Dag med en Læge her i Nærheden, hvis Bekendtskab jeg gjorde for to Aar siden, om min Sygdom, hvis Beskaffenhed jeg aldeles betroede ham, og aftvunget hans Samvittighed den Tilstaaelse, jeg ikke har kunnet udvirke af den alt for venskabelige Doktor *Hensler*: at den efter al Sandsynlighed er ulægelig. Paa min alvorlige Forsikring, at Livet var mig aldeles ligegyldigt, bad han mig ophøre med alle Medikamenter. Der er et eneste Redningsmiddel, sagde han — men De vil næppe opleve Deres seks og tyvende Aar, hvis De ikke saa snart som muligt bruger samme —

„Det er mig umuligt!“ sagde jeg — „Saa nyd De den „Tid, De har tilbage“, blev han ved, „uden ængstelig Bekym„ring! De vil snart se Enden paa Deres Lidelser. Min Er„faring kan ikke trøste Dem med andet.“

Denne Erklæring, der blot bestyrkede min egen Følelse, trøstede mig virkelig. I Steden for at nedslaa mit Sind har den skænket mig en vis højtidelig Munterhed, som de ubehageligste Tilfælde og de smertefuldeste Lidelser ikke kan nedbryde. Jeg er nu virkelig roligere, end jeg nogen Sinde før har været det. Jeg ser nu alt fra en ganske anden Synspunkt og føler mig ikke saa meget paa Jorden som i Verden, ikke saa meget i Tiden som i Evigheden. Ethvert nyt Angreb af den Nerve-Krampe, jeg lider under, enhver ny Besvimelse, ethvert Stød af Skæbnen, som truer mig med Undergang, er mig ligegyldigt eller kærkomment. Det eneste Haab — thi hint Redningsmiddel er umuligt — er Døden;

men dette Haab er vist! og sandelig! jo nøjere man stirrer derpaa, jo skønnere bliver det. Dag efter Dag, fra det Øjeblik hun slog Sløret til Side og nærmede sig til mig — opdager jeg flere Yndigheder hos den frygtelige *Atropos*; hun er mig *Venus Urania* i Spidsen af falmende Gratier; og kun den eneste Hersker, jeg lystrer, kan afholde mig fra straks frivilligen at styrte mig i hendes Arme.

I Pyrmont — tænkte jeg — er hendes Tempel. I Pyrmont i det mindste er mange af hendes Præster. Fra dette Øjeblik af, bedste blandt Parcerne! vær du min Seline!

Farvel altsaa, *Hamburg!* med *Klopstock*, *Schrøder* og alt, hvad der ellers er deri! Farvel elskte Danmark! Og Farvel endelig — — —

Dog! Det sidste Farvel vil jeg opsætte til det alleryderste.

VIERLANDE

Et heftigt Anfald af Krampe lod til at ville ende min Rejse paa Slottet i *Wandsbeck*, man bragte mig med Nød og næppe til mig selv igen; imidlertid tog jeg, saa slet jeg var, samme Aften tilbage til Hamburg, Dagen derpaa til Altona og derfra atter over Hamburg til *Poppenbüttel*. Jeg søgte ved denne uophørlige Bevægelse ikke saa meget at undløbe Døden; thi hvilken Ekstrapost kan holde det med den? som at undfly en alt for stille og rolig Følelse af Livet; og jeg raader alle i lige Omstændigheder at betjene sig af dette Middel. Man maa være overvættes egoistisk for ikke at glemme sit Subjekt i en vis hurtig afvekslende Vrimmel af Objekter; og intet er den lidende skadeligere end bestandig Bliven paa samme Sted. Der er intet naturligere, synes mig; thi Livet er i sig selv intet andet end Bevægelse. Bevægelse er det, som frembringer, opholder og fornyer alle Ting. Et Middel til bestandig Bevægelse for Sjæl og Legeme vilde være et Middel imod Døden.

Efter to Dages Ophold i det behagelige Poppenbüttel

gjorde vi os alle færdige til Pyrmontrejsen og kørte tidlig om Morgenen i tvende Vogne over Wellingsbüttel og Wandsbeck gennem Hamburgernes Lysthaver i Ham og Horn til Billewerder. Olde og Amtmandinde M*s tvende Døtre ledsagede os. Billewerder er en Samling af yndige Haver, hvorigennem vi kørte i en bestandig Allé langs med Billen til *de dowe Elbe,* hvorover vi satte i en Pram til Rehbrook. Her begynder de saakaldte *Vier Lande* eller Hamburgernes Kanaan. Den overvættes Frugtbarhed, som udmærker hele denne af Elbens Arme og adskillige Kanaler gennemskaarne Flade, gaar over al Forestilling. Den hele vidtløftige Strækning, som egentlig er fravundet Elbstrømmen, udgør en eneste veldyrket Have, hvori Landsbyerne og de hist og her spredte Bøndergaarde kan anses som lige saa mange Lysthuse. Under, over, rundt omkring den rejsende spirer, vokser, grønnes, modnes alle Ceres', Pomonas og Floras Skatte i en uophørlig Labyrint af kælne, vellystige Smaalandskaber. Elskere af den bløde Stil i Naturen vilde her finde det sande Utopia uden at savne det mindste til Idealets Opnaaelse. Det synes, som om hele Jordens Frugtbarhed havde sammentrukket sig i sin alleryppigste Udgydelse paa dette Sted. Kun Ovids vellystige Muse vilde kunne beskrive det i sin kælneste Hyrdetime. Det er den sanselige Nydelses Tempel. I alle dets grønnende, blomstrende, frugtbugnende Løvsale kvæles Tanken i fysisk Behagelighed. Sjælen hendysses i alle Sansernes fulde Tilfredsstillelse; man synes med kildrende Sitren at nedglide dybere i Naturens Barm, end Anstændigheden tillader, at opløses og hensmelte i dens alt for tæt krystende Vellystfavn. Med en vis Overmæthed iler man derfra for at hensynke i en anden endnu varmere og blødere og udmattes saaledes efterhaanden saa længe, indtil Nydelsesevnen aldeles udtømmes. Det var omtrent, hvad jeg følte paa Vejen gennem dette Schlaraffenland, og jeg er aldeles ingen Elsker af en saadan Tilstand. Den overvættes Behagelighed blev mig virkelig til sidst ubehagelig.

Jeg havde gerne overladt enhver fornem Tyrk eller Fedmetilbeder min Plads efter fem Timers Forløb, hvori jeg allerede fandt mig mer end fornøjet. Hvorledes Hamburgerne her og i det næsten lige saa kælne Billewerder kan tilbringe hele Maaneder, er mig aldeles ufatteligt. Jeg for min Part vilde heller tilbringe en Vinter i Grønland end en Sommer her. Vierlandet er trods al sin Frugtbarhed og kælne Ynde, trods alle sine grønne Vækster og gyldne Frugter, trods al den Bekvemmelighed og Magelighed, hvori man bestandig kan gotte sig der, af alle de Pletter, jeg hidtil kender paa Jorden, den, jeg sidst vilde vælge til bestandigt Opholdssted.

Det var mig imidlertid umuligt at gennemkrydse det uden ved hver anden Objektgruppe at tænke paa Paradis. Det er en virkelig Model til samme og aldeles saaledes beskaffent som det Ideal, den gejstlige Indbildningskraft gemenligen fremstiller, naar den vil gøre de troende opmærksomme paa det Liv, de har at vente efter Døden, og hvorfor jeg, hvis det virkelig er saa behageligt, som de paastaar, ydmygst betakker mig. Jeg havde for længe siden givet Helvede — endog efter den mest djævelske Beskrivelse over samme — Fortrinnet i min Dom; men ingensteds har jeg følt mere levende og mere sanselig end her, at et Paradis som det omtalte vilde — naar man lægger Evigheden til — være det utaaleligste Helvede, nogenlunde ædru Forstand kan tænke sig. Et uophørligt Vellystliv, hvis Behagelighed ikke forsødes ved mindste Arbejde, Møje eller Besværlighed! Heller, naar galt skal være, det modsatte! Den ædlere Del af mit Væsen, jeg føler det, vilde ikke lide saa meget ved evig Modgang som ved evig Medgang. Frihed er Grunden, hvorpaa Menneskets virkelige Held alene kan bygges; uden Frihed ingen Salighed — og uden mindste Modstand, uden mindste Kamp, og altsaa uden mindste Sejr, ingen Frihed. Ikke at tale om, at Værdigheden af samme Aarsag vilde gaa aldeles i Løbet. Skulde Mennesket efter Døden komme i en for alle Vanske-

ligheder og Anstrengelser befriet Tilstand, behøvede han i sammes Vierlande blot at ønske for at faa, vilde det virkelig blive fornedret efter mine Tanker, endog under Dyrene. Men det har ingen Nød! Efter al Sandsynlighed vil vi paa hin Side faa nok saa mange Besværligheder at kæmpe med, nok saa mange Vanskeligheder at overvinde som her; ja jeg haaber endog fuldt og fast, at de nærværende, „denne Tids Pinagtigheder", vil være Muldvarpeskud imod hines Alper. Den Vinding, jeg vover at gøre Regning paa, bestaar ikke i Lettelse af Byrden, men i Forstærkning af Kraften til at bære den. Denne vil Forsynet sikkerlig paa en sig og Mennesket værdig Maade bestandig udveje i Forhold til det, den skal anvendes paa. Sandt at sige, tror jeg, at dette Forhold aldrig vil blive meget anderledes, end det er her; thi var en rigtigere Proportion mulig, indser jeg paa ingen Maade, hvorfor den ikke allerede skulde være bleven indført. Uagtet jeg for nærværende Tid just ikke føler mig saa saare lykkelig, maa jeg dog tilstaa, at dette Liv lige saa meget nærmer sig mit Ideal til Himmerig som mit Ideal til Helvede — og ønsker jeg dog med alt det at forlade det, brænder min Længsel desuagtet efter et tilkommende, er det ikke saa meget, fordi jeg ønsker mig flere Glæder og færre Lidelser, som fordi jeg ønsker andre og formoder begge ulige større.

Det eneste i denne Egn, som kontrasterer med Kælenheden i det hele, er Indbyggernes Huse, der er for det meste fire til fem Stokværk høje, med mange og bitte smaa til Dels figurerte Vinduer, udsirede med Billedværk og bemalede med allehaande Farver. Bønderne er overhovedet rige, tykke og fede. De Fruentimmere, jeg saa, var ret artige, nogle endog smukke. Deres Dragt er ikke ufordelagtig. Man siger, at de spiller Houris-Rollerne i dette Paradis. For Resten er det ikke blot Planteriget, som luksurierer her; ogsaa Dyreriget synes at være meget yppigt. I et eneste Hus i Neu-Gamm talte jeg 24 uhyre Flæskeskinker under

Loftet foruden andet Fødefærd. Kirsebærrene var allerede modne her, og vi behøvede, mens vi kørte, blot at række Haanden lidt i Vejret for at plukke dem.

Vierlandene tilhører Hamburg i Fællesskab med Lybek. De oversvømmes undertiden af Elben, og Skaden, derved lides, vilde i enhver anden Egn være ubodelig; her derimod forvindes den aldeles efter nogle faa Aaringers Forløb. Om jeg mindes ret, fortalte man mig, at alt, hvad jeg nu saa, for elleve Aar siden havde staaet under Vand; og dog saa det ud overalt, som om det havde blomstret siden *Noahs* eller *Deucalions* Vandflod i uforstyrret Rolighed.

Jeg begyndte netop at se mig om efter Pusterum, da vi befandt os ved den anden Ende af denne tørre Elbe og fik Øje paa den vaade med det ovenfor liggende Land, hvis nøgne Høje gav mit slappede Blik en ny Vederkvægelse. Den mavreste Bjergegn er mig dog kærere end den fedeste Flade. I denne har jeg Ormens, men i hin Ørnens Følelse. I hin synes man dog noget at højne sig fra Jorden, og i denne Skuffen hæver Sjælen sig virkelig; i denne derimod bliver man bestandig klæbende ved det lave, og Tanken selv tyknes i den tungere Luft. Det flakke Landskab, endog det allerskønneste, har desuden altid en vis Monotoni, der langt om længe bliver kedende. Hvad den saa almindelig prisede overvættes Frugtbarhed angaar, da gør jeg ikke synderlig meget deraf, naar den blot skyldes en naturfed Jordbund. Menneskeflidens Spor i veldyrkede Heder er mig langt interessantere.

Jeg gik ned til Elben og lod den sidste Taare rinde deri. Hvilken Vemod bemestrede sig mit Hjerte! Maaske betræder jeg dig for sidste Gang, nordiske Jord — maaske ser jeg Eder aldrig mere, forladte Venner i Danmark og Holsten! Aldrig? Jo! sikkert en Gang i mindre taagede Egne! Og lønner det Umagen at se hinanden her, hvor man næsten aldrig ses uden gennem elendige Briller?

Vort lille overblevne Selskab samledes — vi satte over

Elben. Den flyder her strid og grumset. Gule Strøm! sagde jeg, idet vi stødte fra Landet, vær mig en Lethe, modtag den sidste ubehagelige Erindring af Hinsidens Misforstaaelser — bortskyl den i dine stride Bølger til Oceanets Afgrund! Jeg fandt mit Hjerte aldeles lettet, jeg nærmede mig de overfor vinkende Høje, bag hvilke Heden udbreder sig, som den alt forglemmende Skygge nærmer sig Elysium. Jeg fandt mig løst af utallige Baand, fri som Fuglen, der svævede over mig i Luften, jeg fandt mig første Gang Jordborger; og denne Følelse farvede mine Kinder med en ny Rødme, pirrede mine Nerver med en ny Kildren og satte alle mine Muskler i en saa levende Bevægelse, at jeg saa mig i Stand til at springe paa Land med en Fyrighed, som om jeg pludselig var bleven frisk — og jeg var det virkelig mer, end jeg siden min Vaagnen den sidste Morgen i København nogensinde havde været det.

LYNEBORG

SAA udmattet jeg var af Heden og den evige Kørsel fra Klokken fire om Morgenen til Klokken otte om Aftenen, kunde jeg dog ikke andet, da dette randt mig i Sinde, end anvende de faa Øjeblikke, vi maatte opholde os her, til at besøge vor *Schulzes* Fader. Jeg ved ikke, hvorpaa den Lyst egentlig grunder sig at ville se udmærkede Personers Forældre, Søskende, Børn, — og i Mangel af disse (især naar vi ikke har set Personerne selv) deres Værelser, deres Grave, deres Haandskrifter, ja indtil Ting, de blot har haft i Hænderne — men vist er det, at denne Lyst er en af de naturligste i den menneskelige Natur. Den sætter Millioner Fødder i Bevægelse, som man kan overtydes om paa Vejene til Einsiedlen, til Loretto, til Mekka, til Jisje og til Ermenonville — hvi skulde den ikke flytte mine gennem Lyneborgs Gader? *Et ego sum homo.* Forgæves altsaa duftede Stegen, blinkede Vinen paa det dækkede Bord, og — forlad mig det, sødtsmilende Venus! — forgæves overfunklede de to smukkeste Øjne, man kan forestille sig, alt det øvrige, da Datteren i Værtshuset traadte ind; de vilde have fastholdt mig i enhver anden mindre religiøs Stemning. Fru B* havde samme Idé, hun gav mig sin Arm, vi vandrede altsaa begge omkring paa Gaderne, til vi fandt Bager Schulzes Hus. Det var saa lille, som man kunde vente sig det — paa faa Undtagelser nær er jeg kommet efter, at de største Mænd er komne til Verden i de mindste Huse. En ærværdig graahærdet Olding med en Næse, som vilde have sat den gamle

Shandy i Henrykkelse, i hvide Skjorteærmer, med Aftenrødens Venlighed i sit Udseende, sad paa Bænken i Gadedøren og røg sin Pibe. Jeg tvivlede intet Øjeblik, at det jo var den Mand, vi søgte — uden videre Forespørgsel nærmede vi os ham med den Ærbødighed, hans blotte Alder fordrede, og, idet hans Kone kom til, hilste begge fra deres Søn. Hvor spillede Glæden i deres 70-aarige Træk, da de hørte, vi kendte ham og var hans Venner — to Tilfælde, som noget nær er aldeles uadskillige. Vi kom ind i en lille simpel Stue og satte os alle i Karnappet for at pludre efter Hjertens Lyst om denne Søn, om hans Kone — om hans Brødre, der alle mer eller mindre er musikalske — uagtet begge Forældrene ikke lod til at have været det. „Min Sohn in Coppenhagen (sagde Moderen) ist mir doch immer der liebste g'west. Er hatte fast keene Untugenden, muss ich sagen, und ist so simpel, und denn auch gerechtiglich!“ „Ja! sagde Faderen, du hast Recht!“ — „Ja wohl ist er simpel und gerechtiglich!“ istemte vi. — Gamle Mama hentede imidlertid Kringler og engelsk Øl. Jeg drak et Glas, og da jeg ved det andet opbød Kapelmesterens Skaal, raabte hun med forynget Munterhed: „Ja! ja! Dass Gott Ihn seegne!“ „Ja! ja! das wolle Gott!“ sagde Faderen — og derpaa tog vi efter mange gentagne hjertelige Haandtryk Afsked og gik. Sandelig! dette første udenlandske Besøg og Bekendtskab fuldendte den livelige Stemning, jeg var sat i ved Scenen paa Elben — det var saa ganske efter min Smag, saa simpelt, naturligt og godlidende, at jeg ikke kunde bare mig for at anse det som det lykkeligste Omen for min følgende Vandring. Vi dansede mer end gik tilbage gennem de nette, stille, renlige Gader, hvis Karnapper og Forstuer havde noget overordentlig patriarkalsk og hjemmeligt.

Slottet, hvor den engelske Prins *Edvard*, der nu opholder sig i Schweitz, har ligget i halvandet Aar, Raadhuset og Hospitalet kom jeg forbi uden at standses i min Fart — des oftere og des længere opholdt mig de mange dejlige Øjne,

rosenrøde Kinder, slanke Liv og nette Fødder, som kom til Syne i Gadedørene eller vimsede mig forbi paa Gaden — de lignede alle mer eller mindre Datteren i Værtshuset — og da jeg endelig kom hjem og saa denne Galathea nok en Gang, havde Lyneborg fra denne Side betragtet allerede taget Palmen fra Lybek. Det gjorde mig ondt saa snart at maatte forlade denne elskværdige By, hvori foruden de nys omtalte Fænomener Inskriptionerne paa Husene fornemmelig fristede mig til nøjere Studering. Jeg havde og gerne beset Saltværket, hvis Tiden havde tilladt mig det. Hvad det berømmelige Svin angaar, som efter Sigende har opdaget samme og derfor gemmes den Dag i Dag til udødelig Afmindelse i en Glaskiste paa Raadhuset — da trøstede jeg mig let over ikke at se det, især da man paa mit Spørgsmaal, hvor mange Hoveder det havde haft, fortalte mig, at det havde været et Svin med ganske almindelige Talenter.

DEN LYNEBORGSKE HEDE

Da vi havde et Stykke Vej af ti Miles Længde gennem lutter Lyng for os til Celle, sad vi allerede Klokken 4 om Morgenen alle paa Vognen og rullede ud af Staden, omtrent en Fjerdingvej — da Vognen pludselig gik itu. Ingen af os led mindste Skade ved denne Lejlighed: Damerne slap med en Smule Skræk. Medens vi var beskæftigede med at sætte Hjulene i Stand igen, kom en fremmed Herre i en prægtig engelsk Vogn forbi og befol sin Kusk og Tjener hjælpe os. Imidlertid gik jeg i Forvejen. Den ganske ny Natur her — saa udskregen den for Resten er — fristede mig til nøjere Bekendtskab. Overalt fra min Barndom af var det et af mine Livønsker en Gang at gennemvandre en Ørk. En saadan Egn uden Høje, altsaa ogsaa uden Dale, uden vilde eller tamme Løvvækster, uden Søer, uden Bække, uden Tegn til Beboelse — kan lignes med en Foliant, som bestaar af lutter rene Blade. Hvo der ikke har lært at skrive, er i

Forlegenhed med en slig — den maa nødvendigen kede enhver blot Læser. Den derimod, som selv er i Stand til at frembringe noget sort paa hvidt, fornøjer sig ofte mer over en saadan Bog end over mangen nok saa veltrykt Kvart eller Oktav — og mangen Skrivpapirssubskribent, som selv har lært at skrive, saa vist heller ved sit Eksemplars Gennembladning, at alt det trykte var rent borte. Jeg for min Part i det mindste har en og samme Smag i Naturen og Kunsten, i Henseende til Egne og i Henseende til Malerier, musikalske Kompositioner og belletristiske Værker: enten noget usædvanlig ypperligt eller — slet intet.

Jo længer jeg kom frem i min Ørk, jo behageligere og interessantere blev den mig. Rigtignok opdagede mit udvortes Øje intet uden Lyng og hist og her enkelte vantrevne Naaletræer — alt omkring mig laa udstrakt i en uafselig, sortegraa, nøgen Flade. Men des flere skønne Særsyn svævede forbi mit indre Øje i tusinde uforstyrrede Fantasier. Snart kom mig en langskægget Eremit, en ærværdig gammel Dervisch med Vand i sin hule Haand, snart en forvildet Prins af Kina, snart en flygtende Prinsesse af Teflis, snart en Pilegrim, der ved hvert tredje Skridt fremad gjorde et tilbage, snart en vandrende Ridder, snart tre pjaltede Profeter, snart fyrretyve rædsomme Røvere, snart en hel Karavane med alle sine Dromedarier, snart alle Israels Børn, seks Hundrede Tusinde i Tallet, forbi — jeg havde næppe Tid til at hilse paa dem allesammen med et Nik, som sagde, at jeg kendte dem — da pludselig den hele Scene gik op i en almindelig Støv- eller Sandrøg! En Larm under mig og over mig og om mig forstyrrede saa aldeles min Opmærksomhed ved paa en Gang at trække den opad, nedad og til Siderne, at jeg med lukte Øjne lige saa godt vilde have set alt, hvad jeg saa — hist stred to frygtelige Krigshære i det ene Hjørne, her Karavanen mod Røverne i det andet, Trolde og Kæmper i det tredje — og den aldrig noksom berømte Ridder af Mancha mod al Verdens Faar, Geder og

Vejrmøller i det fjerde. Min Ørk var i dette Øjeblik saa befolket, at jeg halvt begyndte at frygte for Mangel paa Plads, da Raslingen af en Vogn tæt bag mig døvede al den øvrige Larm — jeg sprang til Siden — Røgen og alt hvad deri myldrede var borte, og jeg saa intet — uden den nys omtalte Herre, som lod holde stille, idet han gjorde mig en Kompliment og bad mig tage Sæde hos sig.

Jeg gengældte hans Tilbud med en meget forbindtlig Taksigelse — men tilgiv mig, min Herre! (lagde jeg til) det forundrer mig, at en Mand af Deres fyrige Udseende (han lod til at nærme sig de halvtredsindstyve) kan lade sig age gennem en Egn som denne? Besad jeg end alle Verdens engelske Ekvipager — den har for mange Fortryllelser for mig til, at jeg ikke skulde foretrække at gennemvandre den til Fods, med mindre Podagra netop bandt mig til min Chaise.

„Besynderligt! sagde han med et Smil og betragtede mig nøjere — De er den første Beundrer af denne Hede, jeg har fundet paa mine Rejser. Jeg selv er vel kommen over tyve Gange denne Vej, men uden at opdage mindste Fortryllelse paa samme —

„Forlad mig! men De har maaske ikke gjort dens Bekendtskab — ikke engang det første Skridt til samme, ved at stige ud af Deres Vogn?“ —

„Var det ikke saa hedt,“ sagde han, „De overtalte mig til at forsøge det“ —

„*C'est le premier pas qui coûte*“ — sagde jeg —

„Var jeg ikke saa træt“ — endte han med et Buk — og lod atter køre til. Vognen rullede bort — den blev mindre og mindre og kom mig til sidst ganske af Syne. Jeg overlod mig til mine Refleksioner over denne Mand. Det var en ørkesløs og ødsel rejsende, tænkte jeg, en af disse Herrer, som rejser for at rejse. Dog — hans Fysiognomi havde behaget mig — hans artige Tilbud fortjente overalt en mildere Formodning om hans Karakter — jeg ærgrede

mig over at have afslaaet det: Du har forsømt et Menneskes Bekendtskab, tænkte jeg — og hvo ved hvor interessant et Menneskes? Hvordan det nu ogsaa var — hvad er interessant i hele Skabningen som det ypperste af alle levende Dyr? Selv denne fortryllende Hede — blev jeg ved og saa mig om — men hvor studsede jeg! Intet uden Lyng og Lyng og atter Lyng! Alt det højtidelige var forsvundet — omsonst stræbte jeg at kalde hine levende Fænomener tilbage — alt var tomt, ensformigt, tørt, koldt, dødt, ligegyldigt, utaaleligt. Du ser ham aldrig mere — sukkede jeg — og han syntes dog gerne at ville tale med dig! Hvad maa han desuden tænke om din Egensindighed? Hvo ved, hvor mangen mødig, nødsaget Fodgænger, der vilde være glad ved at age en Station imellem, for snarere at naa Hus — for snarere at overrumple en længselsfuld ventende Kone — du kan have skadet ved denne Uforsigtighed? Om han nu med Bevidsthed eller uden Bevidsthed foresætter sig aldrig herefter at tilbyde nogen Fodgænger sit magelige Sæde? Jeg kom i ondt Lune, græmmede mig over ikke at kunne forstrø det i menneskeligt Selskab — den ene Vogn kunde jeg ikke naa, den anden kunde ikke naa mig — jeg traskede af Sted i Lyngen og besluttede — saa afskyelig forekom mig hele Egnen — at benytte mig af Vejens eneste Fordel: i Blinde at kunne vandre den uden Frygt for at stødes eller gaa fejl — at lukke Øjnene for ikke at se den.

Jeg ved ikke, hvor langt jeg var gaaet paa denne Maade, der lidt efter lidt begyndte at more mig og kalde Fantasierne tilbage — da jeg pludselig standsedes i min blinde Fart af et Par Hænder, som greb mig i Skuldrene. Jeg er fuldkommen overbevist om, at mine Øjne aabnede sig af sig selv eller rettere mekanisk, uden al oversanselig Ordre — ligervis som jeg er vis paa, at det umiddelbare Buk, hvormed jeg genkendte Manden, der var bortkørt, skete uden al tydelig Bevidsthed — „Det er altsaa med lukte Øjne,“ sagde

han, idet Ekkoet af hans Latter tabte sig i næste Birkeskov, „man opdager denne Egns Fortryllelser?“

„Tilforladelig, min Herre! svarte jeg, idet jeg med et vaagnede, jeg ser intet andet Middel dertil; men er det det eneste, tror jeg det ogsaa fuldkommen probat“ —

„Jeg vilde ikke have noget derimod, sagde han, dersom jeg ikke selv saa ofte havde forsøgt det uden at spore denne Virkning“ —

„Men De har formodentlig kun forsøgt det i Deres Vogn, min Herre! Tro mig, at denne Forskel er overmaade betydelig. Man drømmer ganske anderledes til Fods end til Vogns! De maa allerede ofte have lagt Mærke til, at en Drøm i Deres Vogn er langt anderledes beskaffen end en Drøm i Deres Kirkestol, og en Drøm i Deres Kirkestol igen langt anderledes end en Drøm i Deres Seng —

„De er en besynderlig Filosof!“ sagde han med en Mine, som hævede Rangen i dette Udtryk til en Kompliments højeste Værdighed — Jeg lod, som jeg ikke hørte det. —

— „Og en Drøm til Fods i Lüneburger Heide overgaar nu alle Drømme — blev jeg ved og bukkede mig temmelig dybt — især naar man vækkes deraf paa en saa behagelig Maade.“

Jeg ved ikke, af hvad Aarsag, om for den smagfulde Ekvipages Skyld, eller fordi han havde en vis *Freeports* Mine, eller fordi ved hans første Stilleholden, Mylord *What then?* randt mig i Sinde — men hidindtil havde jeg holdt min ubekendte, uagtet han talte Tysk, for en Engellænder.

„Mit Navn er C**, sagde han, da jeg paa hans Forlangende havde sagt ham mit Navn og mit Fødeland. — Min Familie maatte flygte med de øvrige Hugenotter fra Frankrig — jeg var ene midt i en fremmed Verden i en Alder, hvori man bruger Leden, men jeg har været lige saa lykkelig som flittig, har erhvervet mig en anselig Formue, som sætter mig i Stand til hvert Aar at gennemrejse et Stykke af Evropa med al mulig Bekvemmelighed — og har i den øvrige Tid

af mit Liv, nemlig alle Vintre, en Beskæftigelse, som ved Vanen er bleven mig Fornødenhed.“

„Paa denne Maade, gentog jeg, har Tilfældet efter al Anseelse bragt de to forskelligste rejsende sammen, der nogensinde har spadsert med hinanden gennem denne Hede.“ Jeg fortalte ham endnu kortere min Historie, end han havde fortalt mig sin — han udførte derpaa nøjere, hvad han alt havde sagt mig — jeg ligeledes; og næppe havde vi paa denne Maade spadsert en halv Mil, før vort gensidige Bekendtskab var fuldstændigere, end det ved mange Aars daglige Omgang i en Stad sandsynligvis havde villet blive det.

HEDE-FILOSOFI

„Jeg holdt Dem straks for en Stoiker“ — sagde han — „hvorfor holdt De mig?“ — „For en Epikuræer“, svarte jeg. — „De er meget oprigtig!“ „Paa en Skueplads som denne behøves ingen Maske,“ blev jeg ved.

— „*To be or not to be that is the question!*“

Han anbragte denne første Linje af Hamlets Monolog over Selvmord med en saa betydende Mine, med en saa betydende Tone ved denne, som det syntes mig, meget lidt passende Lejlighed — at jeg straks sagde til mig selv: Enten er denne Mand en Nar eller en Vis! idet han bad mig ind i sin Vogn, som langsom rullede ved Siden af os, og som han i dette Øjeblik bød holde stille. Jeg imodtog Tilbudet — vi satte os — og Kusken kørte til.

Aristip selv havde ikke kunnet ønske at sidde mageligere. Jeg længtes efter Opløsningen af den dobbelte Opgave: *To be? or not to be?* — og *Nar?* eller *ikke Nar?*

„Jeg gad afhandlet denne Materie med alle tænkende Mennesker“ — begyndte han. „De maa tilgive mig, at jeg synes at fremtrække den ved Haarene; men Tiden er for kort i denne Verden til lange Præliminarier“ —

Han er ingen Nar! sagde jeg ved mig selv — „Jeg

frygter“, udbrød jeg højt, „at min individuelle Mening om denne shakespearske Linje er alt for individuel til at“ —

„Jo individuellere, jo kærkomnere!“ sagde han hurtig.

Han er aldeles ingen Nar, tænkte jeg. „Min særdeles individuelle, som jeg tror, og derfor noget undselige Mening er den, at *Shakespear* i denne Linje ikke har sagt sin, men *Hamlets* Mening — at den er umiddelbar poetisk, men i det højeste kun middelbar filosofisk rigtig!“ *„To be or not to be is not the question* i mine Tanker!“

„Denne Mening har De til fælles,“ sagde han, „med alle de Dogmatister og Ortodokser, jeg kender!“

„Jeg beder om Forladelse! Det er ikke, fordi jeg enten paa Grund af saakaldte Demonstrationer eller saakaldte guddommelige Aabenbaringer finder mig overbevist om Fortsættelsen af min Tilværelse, men fordi sammes Ophør og fuldkommen Tilintetgørelse i alt Fald er mig aldeles ligegyldig.“

„De kan altsaa tænke Dem Tilintetgørelse uden Gysen?“ spurgte han.

„Jeg ved ikke, om jeg kan tænke mig den,“ svarte jeg, „men det, jeg forestiller mig ved samme: Ophør af al endog blot Mulighed til Bevidsthed, skrækker mig aldeles ikke. I alle urolige Forfatninger, hvori min Fornuft enten blunder eller slumrer eller sover — lokker den mig; i alle rolige — hverken ønsker eller frygter jeg den.“

„De er den første, som har rost mig Lüneburger Heide, eller *not to see*“, sagde han — „og den første, som har ytret mig Ligegyldighed over *not to be*! Men taler De alvorligen, eller paradokserer De blot *pour animer la conversation*?“

„Jeg forsikrer Dem paa min Ære, at jeg taler saa alvorligen, som om jeg talte med Filosofien selv i Sandheds Overværelse. Der er mig intet ubegribeligere, end hvorledes de mangfoldige Filosofer, der for Resten modsiger hinanden næsten i alle andre Ting, kommer overens i den Paastand,

at intet skrækker Naturen og oprører Fornuften saa meget som Utilværelse. Jeg tror, sandt at sige, at der stikker en Smule Praleri i denne Forsikring; thi at saa mange lærde og dybsindige Mænd skulde tage fejl af, hvad der egentlig handles om i dette Enten—eller, og snakke hen i Taaget, som man siger, er usandsynligt. Angesten og Forfærdelsen for Utilværelse forekommer mig at have noget meget lignende med den Modbydelighed og Frygt, somme af vore fine Damer har for Fluer, Roser, Safran, Mandspersoner og ingen Ting — en Frygt, som gemenligen kun ytrer sig i Selskab og forsvinder, naar de bliver alene — under to eller fire Øjne — med Objekterne. Det lader saa smukt at falde i Besvimelse — især naar man i Forvejen kan sørge for Maaden at falde paa — og det lader sælsomt, dybsindigt, metafysiskt at gyse for Intet. Jeg, som hverken er sælsom, dybsindig eller overnaturlig og heller ikke skøtter om at anses derfor, bekender aabenhjertigen, at Intet forskrækker mig ikke." —

„Frygten for Døden finder De altsaa ligeledes unaturlig?"

„Ingenlunde! jeg finder den rigtig nok ufornuftig, men aldeles ikke unaturlig. Frygten for Døden er overalt ikke Frygt for intet. Det er Tabet af en Milliondel, af en Tusinddel, af en Tiendedel, af højt den halve — og ikke Tabet af den hele Tilværelse, som skrækker i denne Forestilling. Bestod Døden i aldeles Tilintetgørelse, vilde den ikke skrække Menneskene nær saa meget. Enhver nogenlunde frisk og rørig Forstand vilde da straks have den Slutning ved Haanden, som beroligede *Sterne*: „Jeg maatte være en Nar, om jeg frygtede dig, o Død! thi saa længe jeg er, er du ej, og naar du er, er jeg der ikke." Hvordan man altsaa snor og vender det, har Fantomet Utilværelse ingen Side, hvorfra det i mindste Maade kunde forstyrre min Rolighed, thi er det aldeles Intet, falder naturligvis al Betænkelighed derved og derover bort — og er det Noget, angaar dette Noget ikke mig." —

— „Men Lysten til at eksistere“ — — —

— „Eksisterer ikke!“ brød jeg hastig af — „Hvad man kalder saaledes, er intet andet end Lyst til at virke, handle, nyde, frembringe — kort sagt Lyst til Ytring af det en Gang eksisterende Væsen. Denne Lyst er, som jeg tror, almindelig og aldeles naturlig. Hin Ulyst er altsaa ikke Modbydelighed for Tabet af vort Væsen — men for Tabet af sammes Ytring — som oftest blot paa den Maade, man er vant til. Saaledes indbilder hin sig at gyse tilbage for Tilintetgørelse, der i Grunden kun skælver for Tabet af Liv — og denne for Tabet af Liv, der egentlig kun frygter for Tabet af Spisen, Drikken, Spillen, Leflen o. d. l.“ —

„Og om nu Døden i egen Person kom Dem i Møde i dette Øjeblik?“ —

„Hans Majestæt skulde være mig hjertelig velkommen!“ sagde jeg.

„De frygtede altsaa ikke for mindste Tab ved denne Lejlighed?“ —

„I det højeste for Tabet af — Deres Selskab.“

EPSDORF

Vi var paa denne Maade komne til en lille Flække, hvor vi steg af Vognen for at tage Frokost. Man kan i Epsdorf have ypperlig kold Steg, Parmesan- og Schweitzerost, Franskbrød og Madera — vel at mærke, naar man fører det selv med sig. Vi lejrede os paa en Plads foran Kroen under aaben Himmel for at tilfredsstille den synderlige Appetit, Vejen havde givet os. Tjeneren dækkede i en Hast en omvendt Tønde for en der liggende Egestub, i et Øjeblik kom Flasker, Glas, Knive, Gafler og alt Tilbehør frem som ved Slaget af en Talisman; Vinen sprudlede i de guldrandede Krystaller — alt var saa bekvemt, smagfuldt, lækkert og lokkende, at det kære *Meta* pludselig forsvandt af min meta-

fysiske Stemning. „*To enjoy! that is the question*!" sagde jeg, idet jeg tømte Glasset.

„Men Deres Stoicismus?" —

„Apropos! — Forlad mig, at jeg falder Dem ind i Deres Tale! paa hvad Grund har De holdt mig for at være *Stoiker*? Jeg tænker, *Epicurus* selv har oftere gaaet til Fods end aget." —

„Ikke just det; men den Omstændighed, at De forlod tre saa artige Damer — (jeg havde sagt ham, at jeg hørte til hint Selskab) — i Deres Alder — og i denne Hede."—

„De vil maaske let forklare dette", meldte jeg, „naar jeg siger Dem, at den ene af disse Damer var en Enke, den anden en gift Kone og den tredje min Søster." —

„Der kunde siges meget om det første og det andet" — sagde han; „men det vilde føre os for langt fra vor slupne Materie."

Vi satte os igen i Vognen.

DIVELS STEINWEG

Saaledes kalder Hannoveranerne den Vej, vi nu kørte; og den fortjener sit Navn — i ondt Lune. Vi derimod fandt den begge ret artig. Uden ængstelig at søge hint slupne *Meta* kom vi det efterhaanden nærmere og nærmere i vore Diskurser. Jeg begyndte at finde mig meget vel i denne Vogn og forsonede mig lidt efter lidt med dens Magelighed. Hr. C* var en Mand af Erfaring, Smag og Kundskaber. Han fortalte mig sin Historie fra Begyndelsen til Enden, fortroede mig sine Principier og sine Omstændigheder, og Resultatet deraf blev, at jeg holdt ham for den lykkeligste Mand paa Jorden. „Jeg har alt, sagde han, hvad jeg har ønsket og kan ønske mig, Sundhed, Rigdom, Husfred (thi jeg er ugift), en temmelig god Samvittighed, Bøger — og saa meget i Panden, som der behøves til at more mig med dem — jeg kender kun

et eneste Savn, mangler kun en eneste Behagelighed i denne Verden — men det ene er nok til at forbitre al min øvrige Nydelse og sætte mig i Klasse med alle andre ulykkelige.“

Jeg plagede min Gættekraft med at udfinde, hvad en saadan Mand i saadanne Omstændigheder endnu kunde mangle. „Det er dog vel ikke Frihed? sagde jeg — thi jeg begriber ikke, hvorledes en rig Handelsmand i en fri Rigsstad skulde savne samme?“

„Nej! Himlen fri mig — jeg hverken vilde eller kunde leve en Dag til Ende uden Frihed.“

„De er vel ikke af en Hændelse forelsket i en eller anden grusom eller ulykkelig Prinsesse?“

Det var endnu mindre Tilfældet!

„A! nu traf jeg det uden Tvivl — Deres Sjæl brænder af Tørst efter Sandhed, efter Tilfredsstillelse i Henseende til Opløsningen af de store Fornuftopgaver, der hidindtil er lige saa mange filosofiske Gaader — De leder om det, saa mange brave Mænd fra *Anaxagoras* til *Spinoza* har ledt om og ikke fundet — den filosofiske Sten, som skulde begrunde vore Ideers Hovedbygning?“

Han forsikrede mig, at han i denne Henseende var temmelig rolig. „Saa maa De — trods al Deres Sundhed — være plaget med den ulyksalige Snue?“ sagde jeg:

„Den anden efter Jupiter og rig,
„Fri, agtet, elsket, Kongers Konge og
„Særdeles frisk — kun plaget lidt af Snue!“

Da han og nægtede dette, opgav jeg Gætningen af hans mørke Tale.

O Lyksalighed! af alle Jordens Kimærer er du den allermest kimæriske! Heller vil jeg lede om tørre Figener paa Bunden af Havet og om friske i denne Hede — heller vil jeg lede om Frihed og Sandhed selv eller de vises Sten end være saadan en Nar, at løbe sur efter dig, Vejrlys for alle Vejrlys, Jordens almindelige Lygtemand!

Jeg troede endelig en Gang at have fundet en aldeles lykkelig, i alle Henseender misundelsesværdig Mand — og nu sandelig! uagtet jeg ikke har Titusinde-Delen af hans Rigdom, uagtet jeg ikke har Tusinde-Delen af hans Ekvipage, uagtet jeg ikke har Tiende-Delen af hans Sundhed — uagtet jeg maaske ikke har Tredje-Delen af hans Forstand — uagtet jeg for Resten har ikke blot alle de andre Savn, han ikke har, men tillige det eneste, han lider under — jeg vilde dog ikke bytte med ham!

Han indgød mit Hjerte fra dette Øjeblik af virkelig Medlidenhed. Men hvori bestod da hans overordentlige Ulykke? Man høre det og skælve!

„Hvad nytter det mig altsammen til?“ sagde han, „Kaffe, som jeg elsker mer end al Jordens Vine, og mer, i det mindste i mange Øjeblikke, end al Jordens Fruentimmere, Kaffe, som jeg elsker til Raseri — Kaffe er mig aldeles forbuden!“

Le, hvo som vil, herover! For saa vidt alting i denne Verden fra en vis Synspunkt er tragiskt, vilde det være undskyldeligt, om man græd — men for saa vidt alt fra en anden Synspunkt er komiskt, kan man ikke heller tage en Smule Latter ilde op. Kun tage man sig i Agt for at le med en vis Haan over det Suk, hvormed min lykkelige Mand fremførte hine Ord; thi det kunde let være, at man, idet man udler ham, tillige udler sig selv, sin Fader, sin Bedstefader, sin Oldefader, sin Tipoldefader og saaledes sin hele Familie opad til Adam.

Om man, ved at bele en saadan Unøjsomhed tillige beler i Forvejen sin Søn, Sønnesøns Søn og saa videre sin hele Familie nedad til den sidste Descendent — vil jeg ikke afgøre. Det vil komme an paa den Vej, Menneskeheden en Gang vælger. Bliver den ved at gaa frem paa den nærværende Sti — vil et eller andet Kaffe-Savn bestandig bestrø den med Torne.

Havde han sagt: Chokolade er mig aldeles forbuden, eller Te, eller engelsk Øl eller Madera, eller Jordbær vilde man have fundet hans Græmmelse derover lige saa urimelig.

Hin Erobrer græd, siger man, da han ingen flere Lande fandt at undertvinge. Den der harmer sig over Savnet af en Verden, og den der græmmer sig over Savnet af Kaffe — er i mine Tanker lige afsindig — og lige tilgivelig. Lysten til en Kop Kaffe og Lysten til en Krone — Higen efter Smagen eller blot Røgen af hin og Higen efter Udødelighed er lige rasende og lige — menneskelige.

Vor nys nævnte Stammefader besad (om man skal tro Historiens Sigende) alle de Fordele og Bekvemmeligheder, havde alle de Nødtørftigheder og Behageligheder, en nyskabt Mand med nogenlunde Billighed kan forlange. Fuldkommen Uafhængighed af andre Mennesker, lykkelig Kærlighed og rolig Søvn syntes at kappes med hinanden om at dysse hans unge Sjæl i den sødeste Tilfredshed. Hans Opholdssted var netop det modsatte af denne Hede, den skønneste, frugtbareste, kælneste Plet paa Jorden. Den opgaaende og nedgaaende Sol oplødede dens Ynde Morgen og Aften i Himlens varmeste Purpur — tykløvede Træer frembød ham hver Middag deres kølende Skygge. I Bækkens Krystal saa han sin Mage fordoblet, og naar han under Palmetaget i hendes Arme hensmeltede i Kærligheds saligste Fortryllelse, ved Vandfaldets, Vestvindens og alle Fuglenes sammenstemte Melodier — hvor var hans Tilstand misundelig!

Hvilken Rigdom, hvilken Overflod besad han! Den hele Verden, med alle Skatte og Velsignelser, fra Solen, der bestraalede hans Paradis, til Rosen, som beduftede hans Leje! Herre over alle levende og livløse Skabninger, og tidobbelt nydende sin Herlighed ved at dele samme med sin Elskede — hvad fattedes ham?

Mellem ti Tusinde Nydelser og sanselige Fortryllelser — var Frugten af et eneste Træ ham forbuden. Farvel Tilfredshed og Ro! Farvel for bestandig, al hans Lyksalighed!

Jeg erkender, at det vilde have gaaet mig, som det gik ham; og den, som ikke erkender den Sandhed, at det vilde have gaaet enhver i hans hele følgende Familie ligeledes, har maaske studert alt, hvad der kan studeres fra Mælkevejen paa Himmelen til Mælkevejen i sit Køkken; har maaske studert alle Stene og Planter og Dyr og alle de Folianter og Kvarter, som handler derom — men hverken sig selv eller Mennesket.

Da man ikke ved, hvad det var for en Frugt, hvis Savn Adam ikke kunde udholde — kan det lige saa vel have været Kaffe som nogen anden. At den var saa saare lystelig at se til, vil ikke sige mere, end at den var forbuden. Enhver forbuden Ting er lystelig at se til.

„Hvad nytter det mig altsammen?" — sagde Adam og saa sig rundt om i Eden og saa den opgaaende Sol og den rødmende Høj og den lysnende Skov og det glimrende Vandfald og de mange bugnende Frugttræer, og, hvad der var skønnere end det alt, den vaagnende, smilende Mandinde — „hvad nytter det mig alt sammen til, da jeg dog ikke tør smage denne — Kaffebønne?" —

„Og hvad nytter det mig alt sammen?" sagde Herr C** og saa sig om i Lüneburger Heide — „Kaffe er mig aldeles forbuden; en eneste Kop vilde dræbe mig."

„Kan det trøste Dem," sagde jeg, „saa maa jeg sige Dem, at jeg er netop i samme Tilfælde." — „Og De fortvivler ikke derover imellemstunder?" — „Nej! svarte jeg; thi det er ikke min eneste Plage. Havde jeg som De alle andre Livets Behageligheder, vilde jeg maaske ogsaa fortvivle."

Jeg erindrer ikke, hvorledes vi herfra kom igen paa Tale om Utilværelse. Han sagde mig, at Aarsagen, hvi han havde bragt denne Uting paa Bane, var fordi han — foredrog den alle Ting paa Jorden.

Forfængeligheds Forfængelighed! Ingen føler dig saa dybt som de ulyksalige, vi misunder!

SCHAFSTHAL

Hele Selskabet samledes her Klokken 4 om Eftermiddagen. Damerne skændte lidt paa mig, fordi jeg saa aldeles havde forladt dem midt i Ørken, og — da de ikke vidste, hvor jeg var bleven af — indjaget dem Frygt for at have forvildet mig. Hr. C** undskyldte mig ved at paastaa, han havde bortført mig med Vold. Sagen var, de vilde have haft mig hos sig for at snakke dem i Søvn — jeg lovede dem denne Tjeneste paa det skønne Stykke Lyng, som endnu var tilovers — og lod altsaa Manden uden Kaffe rejse alene til *Celle*.

Vi gjorde i Forvejen et ypperligt lille Maaltid her af Jordbær, forlystede vore Øjne med Synet af nogle Bøgetræer — og især med Synet af nogle ret artige Lyngnymfer, hvis Kinders Roser og Halses Lilier erstattede mer end tilstrækkelig Mangelen paa Blomster i denne Egn. En stor Mængde Faarehjorde i Nærheden lod mig slutte, at de var Hyrdinder; og, sandelig! de var de mest arkadiske, jeg hidindtil har set. Jeg faldt paa at tro, Naturen havde udtømt sin hele Frugtbarhed paa denne Plet af Jorden i deres højtbølgende Barme.

Vi var næppe komne en halv Mil fra Schafsthal, før Damerne allerede slumrede. Jeg fortsatte min Snak med S**, indtil han endelig og faldt i Søvn. Jeg var nu igen aldeles overladt til mine egne Betragtninger — og Scenen var virkelig af den Natur, at man enten maatte sove eller — meditere. Den egentlig øde og sørgelige Del af Vejen fra Lyneborg til Celle begynder her. Sand, Lyng og Mor, omrandet af evige Gran- og Fyrreskove er alt, hvad man opdager. Ikke et eneste Tag — intet Vand — intet Menneske — intet Dyr — selv ikke i Luften — naar jeg undtager en gyselig Mængde Ravne, der fra det sidste Slag her imellem Franzoserne og Hannoveranerne endnu lugter til Valpladsen. Over denne stille døde Flade ruller Vognen saa let og sagte,

at man hører sit eget Aandedræt. Søvnen i Vognen og den almindelige Slummer i hele Naturen havde kunnet hendysse enhver anden; men jeg var nu en Gang saa vaagen, at jeg tvivler paa, den længste Prædiken i Doktor A's, B's eller C's Smag vilde have kunnet indslumre mig.

Jeg havde hidindtil hverken haft Tid eller Sted til at anstille Betragtninger over min Udenlandsrejse — og det var mig ret kært, at jeg nu fandt al den Ro, som behøvedes hertil. Da jeg havde bragt alle didhørende Forestillinger i en Slags Orden — fandt jeg, at intet i Verden var nyttigere og behageligere end en saadan Rejse. Jeg summerede denne første Dags Indtægter og fandt dem overstige en hel Maaneds i København. To Yderligheder i den materielle og to i den intellektuelle Verden var allerede henlagte i min lille Erfarings-Sparebøsse: Vierlandene og denne Hede — Patriarken i Lyneborg og hin Kongers Konge uden Kaffe — det forekom mig, idet jeg løftede Hovedet, som om disse fire nye Mønter tyngede det dobbelt og altsaa vejede alene lige saa meget som alt, hvad der i Forvejen laa forvaret.

Hvad den sidste angik, da gav hans Bekendtskab — det andet paa denne Side Elben — og de Samtaler, vi havde haft med hinanden, mig Anledning til adskillige Refleksioner over Lyksalighedslæren eller, som man og kunde kalde den, Nydelsesfilosofien. Men de var alt for paradokse og heterodokse til, at jeg skulde vove paa en Gang at komme frem med dem alle. Kun en eneste til Prøve. Man er Lyksalighed nærmere i Mangel end i Overflod, tænkte jeg — de Herrer derfor eller Fruer, som intet andet Maal i denne Verden har, burde tage sig vel i Agt for enhver ny Bekvemmelighed, for enhver ny Vinding og kort sagt for ethvert Ønskes Opfyldelse — thi bringer de det saa vidt, at de intet Savn mere kender, savner de alt. Den rigeste Mand er naturligvis den allermest nødlidende; thi han har i egentligste Forstand dræbt sin hele Kapital, idet han har taget den fra Haabet, i hvis Gemme den alene levede.

Mennesket er saaledes indrettet, at alt, hvad der af udvortes Ting virkelig skal lyksaliggøre ham, maa ligge foran ham i en vis Frastand. Hans fremilende Natur er bestandig i en saadan Fart, at intet saa snart er tæt ved ham, før det er ham forbi.

Den menneskelige Lyksalighed er kort sagt en virkelig Regnbue. Saa længe den er foran os, hvælver den vor Udsigt med syvfold Glans og Fortryllelse. Ikke saa snart er vi midt deri, før den er forsvundet.

Jeg holder derfor, maa jeg tilstaa, mer af enhver anden Filosofi end af den, som opstiller hin Regnbue til Maal for vor Fremilen — da den i Anvendelsen synes mig saa aldeles at hæve sig selv, som nogen Modsigelse kan det. At lede om det, som da først ganske tabes, naar det er fundet, forekommer mig yderst urimeligt.

Og jeg er vis paa, at denne Hedehyrde lever meget muntrere og sover meget sødere end den fede Vierlandsbonde!

Milde Himmel! lad mig altid beholde i det mindste syv uopfyldte Ønsker! Lad deres Regnbue stedse forskønne min Fremsigt — og skulde jeg komme den for nær — saa ryk den trods alle mine indstændige Bønner tilbage!

CELLE

Men hvorledes vil det gaa mig og min Dagbog, hvis Indkomsterne paa min Rejse saaledes vokser? tænkte jeg, idet vi rullede igennem Forstaden over Floden ind i denne anselige By. Har Vejen fra Lyneborg hertil fyldt saa mange Vinkler i mit Hoved, Kroge i mit Hjerte og Sider i min Dagbog — Vejen fra Lyneborg til Celle, hvorpaa der dog efter de nøjsomste Rejsendes Forsikring er intet mærkværdigt, hvor alt er tomt, ensformigt og dødt — hvorledes vil det da gaa herefter, naar jeg kommer ind i den fulde, afveks-

lende, levende Verden? Det vil jeg lade Himlen og Papirmølleren sørge for.

Det første, som faldt mig i Øjet i Lyneborgs Værtshus, var en levende *Galathea* — Det første, jeg fik Øje paa her, var en — ak! for længe siden død *Cypris,* men hvis nok saa slet trufne Billede opvakte dog ulige heftigere Følelser hos mig end alle levende Galatheer vilde have været i Stand til.

Det er ikke fordelagtigt for Patriotismen, sagde jeg ved mig selv, at alle Danske, som rejser udenlands, maa passere *Celle.* Brændte den end nok saa stærk i min Barm i dette Øjeblik, du vilde dog puste den ud, ulykkelige *Cypria*! blev jeg ved og vendte mig igen til Billedet — denne bitre Taare vilde slukke den! Og næppe vilde den tændes igen, saa længe jeg blev i denne By, hvor din mørke, blodige Skygge overalt møder mig!

Jeg sov lidet eller intet om Natten. Et Uvejr havde lejret sig over Byen; det tordnede overmaade stærkt, og i hvert Lyn saa min Fantasi hin *Cypria*, hvis Martyriums Erindring har kostet mig saa mange blodige Taarer.

I Morgen skal de rinde paa dit Alter! O! hvor gerne havde jeg ladet mig gennembore for dig! Du var min nyfødte Fantasis Gudinde, *Cypria Mater!*

Men hvi blev du ikke i dit Knidus — hvi sejlede du til os paa din Koncha — for at tabe din Uskyldighed, din Rødmen, dit Hjerte, dit Liv — og alt, hvad Gudinder kan tabe — undtagen din Udødelighed?

MAUSOLEET

Jeg fantaserte, drømte, tænkte intet andet. Næppe vaagnede jeg om Morgenen af min korte Slum, før jeg i en Hast omgjordede mig til min nye Pilegrimsgang. Jeg tog min Søster og S** med mig. Vi gik over Volden. Musikdirektor

Weber, en Ven af S**, mødte os. Vi gjorde snart hinandens Bekendtskab og fulgtes ad til Templet.

Taarerne styrtede mig af Øjnene ved den første Indtrædelse. Jeg nærmede mig med bankende Hjerte til det hellige Marmor. Jeg knælede — jeg bad. Jeg besinder mig aldrig at have været i en højtideligere Stemning.

Havde jeg haft en eneste af hendes Taarer paa min Samvittighed — jeg følte det — jeg havde opgivet Aanden i dette Øjeblik.

Nej! *Kong Lear* er dog ikke blandt alle mulige historiske Herodramer det mest rørende! sukkede jeg. Nu saa min antændte Indbildning det hele mageløse Sørgespil opføres. Hvor gyste, hvor sitrede, hvor græd jeg! Mit Hjerte blødte, gennemboret af hver Pil, som traf den lidende Heltindes, fra den første, som forgiftede, til den sidste, som knuste det. O! havde jeg kunnet hengræde mine Forestillinger, mine Fornemmelser, mine Følelser paa Papiret — hvilket Sørgedigt! Selv hine Bødler skulde have læst det med Taarer!

„Offer for Elskov, Herskesyge og Kabale! Forførte, mishandlede, dræbte Uskyldighed! Om hundrede Aar skal dit Navn, lig Føniks, opstaa af sin Aske og straale paa et Monument, skønnere og varigere end dette! Om hundrede Aar skal din Glans fordunkle *Johanne Grays*, *Marias af Stuart* og selv *Marias af Moulins*!"

Havde man ikke overtalt mig til at gaa med omkring paa Slottet, Ridebanen og i Staldene, vilde jeg sikkert atter her have forsømt de almindelige Seværdigheder, saa ubetydelige, ligegyldige og kedsommelige forekom mig alle Spor af kongelig Højhed og Pragt i det Lune, hvormed jeg forlod Kapellet. Dog den Forestilling, at hendes Fødder havde betraadt alle disse Fliser, og hendes Blik i det mindste be-

rørt alle disse Genstænde, gav dem den Interesse for mit melankolske Sværmeri, som umiddelbar manglede dem. Slottet, der i Aaret 1757 ødelagdes af de franske og siden er blevet istandsat, har noget virkelig meget romantiskt. Det er en prægtig Bygning, omgivet af brede, dybe Grave og dejlige Volde.

Staden *Celle* selv er en net, temmelig anselig og for det meste velbygget By ved *Alleren*, hvor *Fuhsen* flyder deri. Den har smukke Bygninger i temmelig lige Gader og adskillige Haver, hvor man ikke synderlig mærker til Heden, i hvis yderste Flip den dog egentlig ligger. Overappellationsretten for de samtlige Brunsvig-Lyneborgske Lande er her, foruden adskillige Kollegier. En fransk Koloni, som har nedsat sig i en af Forstæderne, har, siger man, haft megen Indflydelse paa Indvaanernes Levemaade, der udmærker sig ved Finhed og Artighed. Alle Sekter fordrager sig her ligesom i Altona. I Værtshuset var en saadan Vrimmel af rejsende, at vi af Mangel paa det fornødne maatte skynde os derfra. Det bedste var Taffelmusiken; thi Garnisonen trommer og piber fortræffelig. Men da man ikke kan leve af Trommen og Piben alene — var man end nok saa melankolsk — brød vi op straks efter Middag.

HANNOVER

HANNOVER er en temmelig stor, meget smuk og fra mange Sider særdeles interessant By. Egnen rundt omkring den er behagelig. Man finder alt, hvad der henhører til en Residens, undtagen Hof, det slemmeste, som oftest, i en Residensstad. Levemaaden er artig og utvungen. Man forskønner Staden Aar efter Aar; den nye Gade, man er i Færd med at anlægge, lader til at ville blive overmaade prægtig. I den ene Del af Byen kontrasterer de ældgamle gotiske Huse besynderligen med de nyere; men denne Afveksling gør i mine Tanker ingen ubehagelig Virkning. Jeg hader den alt for store Ensformighed i Byer og i Selskaber og ser gerne Minder af den forbigangne Tid i den nærværende.

Det saa kaldte *Vauxhall* er en skøn Samlingsplads om Sommeren, hvor man spadserer, drikker Kaffe, spiser til Aften i forskellige Partier og Grupper. Det smukke Køn glimrer her i fuld Rustning. Baron *Knigge* førte mig hen til den underskønne Frøken**, Maanen iblandt disse Stjerner, i hvis Glans de herværende Kunstnere tænder deres Farver og Toner. Især er hendes Profil saa skøn, at Malere fra alle Kanter i Landet strømmer hid for at kopiere den. Min Forventning var til Lykke alt for højt spændt i Forvejen; det havde ventelig ellers gaaet mig i hendes Maanskin som alle andre. Jeg fandt hende dejlig; men mit Ideal var fortryllende. — Hendes lette, frie og indtagende Væsen erstattede imidlertid, hvad hun tabte ved Sammenligningen. Det er besynderligt nok, at Fantasien lige saa lidt naar det virkelige

i Behagelighed, som det virkelige naar Fantasien i Skønhed. Dersom denne Omstændighed ikke var, vilde intet Fruentimmer være farligt. Det er ikke deres Skønhed, som erobrer os, men deres Ynde.

I Dilettantkoncerten her, hvor den mageløse *Haydns* herlige Symfonier henrev mig, gjorde jeg Bekendtskab med en engelsk Agent, som nylig var kommen hjem fra Trankebar. Han kendte meget nøje vor *Walther* og vor *Prahl* og gjorde, idet han fortalte adskillige Træk af dem, den Bemærkning, at man umulig kunde leve med disse to Personer uden at blive højst begærlig efter flere Danskes Bekendtskab, for den Originalitets Skyld, de begge opvakte en saa stærk Formodning om hos Nationen. Han havde stor Lyst til at besøge Danmark, sagde han, var det og blot for at træffe der endnu to andre lige saa besynderlige og interessante Mennesker. Ved ingen Lejlighed føler man saa inderlig det *jeg ved ej hvad*, den romerske Digter tillægger den fædrene Jordplet, som naar man i et fremmed Land hører sin Nation bedømme. Man er i et saadant Øjeblik ikke længer Individ. Han vandt mit Hjerte ved denne eneste Ytring. Hvor vidt han gjorde Undtagelsen til Regel — hvor meget der tilhørte *Norge* i samme — hvor aldeles hans Bemærkning stred imod hans Landsmands *Sternes* — brød mig ikke Hovedet i dette Øjeblik. Jeg fandt mig forbunden til at gengælde hans Kompliment med den bedste Vending, der faldt mig ind: „*Altsaa* (svarte jeg) *rejser Engellænderne dog for at se „Engellændere!*“ —

HAMELN

O! Bjerge! Bjerge! — hvad har den set paa Jorden, som hverken har set et Bjerg eller Havet? Og dog er disse foran mig mørknende Bjærge kun Høje imod Brocken — og Brocken selv kun en Banke imod en af de schweitzerske Alper!

Af alt, hvad jeg hidindtil har set af perspektiviske Landskaber, har intet grebet mig saa meget som Indfarten til Hameln. En snorlige Vej gennem smaa kunstløse Haver med høje Buskbakker paa begge Sider — foran et bag over Byen fremskydende Bjerg med Bygninger paa — den videste Udsigt mellem Højene over dybe Dale, hvor Møller og Hytter og Landsbyer legte Skjul bag yndige Lunde — hvor fortryllede mig denne Udsigt!

Vi kørte over Weserbroen gennem en overmaade skøn Stenport ind i Staden. Dens Volde er prægtige, kransede med skønne Alleer, og Gravene dannes af Weseren. Her var det *Kristian den Fjerde* som Kredsoberst i Trediveaarskrigen den 20. Juli 1625 med sin Hest styrtede ned fra Brystværket. Hamelns Historie er, siden den med Göttingen og Hannover udgik af Hanseforbundet, en bestandig Lidelses- og Forfølgelses-Legende. Der er ingen tænkelig Stad- eller Landeplage, som den ikke i en Tid af to Hundrede Aar har undergaaet. Krig i Fred og i Strid, Oprør, Pest for Mennesker og Kvæg, Ildsvaader, Oversvømmelser, Orkaner, Jord-

8*

skælv og Lynslag har afvekslet med hinanden i Kappen om at nedbryde dens Huse og udrydde dens Beboere. Synet af en saadan Stad gør omtrent det samme Indtryk paa mig som en Olding, der er bleven graa i Genvordigheder.

Over Raadhusporten faldt mig en Inskription med store forgyldte Bogstaver i Øjnene. Jeg gaar ikke gerne en saadan forbi uden at læse den — uagtet jeg er intet mindre end Antikvarius. Jeg havde formodet at finde en ganske anden, end den jeg fandt — krigerisk er den vist, tænkte jeg, da alting her er Fæstning — men hvor studsede jeg ved at læse:

Aus Gottes reicher Milde hat
Der Becker Brodt, und Rath die Stadt.

Saa from og opbyggelig denne Inskription nu og virkelig er, kunde jeg dog ikke faa i mit Hoved, hvorledes den første Del af samme kom til at glimre paa en Raadhusport — saa meget mindre, da Raadhuset var nyt opbygt — og virkelig i en temmelig god Smag; det langspirede Kirketaarn, som hævede sig bag samme, gav mig ikke mere Oplysning i Sagen. Hvad der forekom mig afgjort var, at hverken det verdslige eller gejstlige Raad havde kunnet foreslaa den. Det første vilde maaske have valgt:

Aus Georgs reicher Milde hat
Die Festung Wäll', und Rath die Stadt.

Det andet:

Aus Gottes gnadenreicher Milde hat
Die Kirche Priester, Predigten die Stadt.

Den virkelige Inskription røbede en ubegribelig Selvfornægtelse.

Det lykkedes mig paa min Spadseregang gennem Byen at træffe paa et saa ærligt Ansigt, at jeg i Forvejen var overbevist om trohjertigt Svar paa mit Spørgsmaal. „Ja, det kan jeg

give Dem den bedste Underretning om“ — sagde den gamle Mand — „men ikke sandt? det er en skøn Overskrift“. „Upaatvivlelig!“ sagde jeg, „det var at ønske, man fandt flere slige korte Inskriptioner og færre lange Bøger i denne lille Spirrevip-Verden — just derfor gad jeg saa gerne vidst dens Oprindelse.“ -- „Ser De den gamle Kone, som sidder hist i Hjørnet af Porten og sælger Hvedebrød?“ — „Hun har dog vel ikke forfattet den?“ sagde jeg. — „Nej! sagde han; men Bageren, hun sælger Brød for, har — ikke heller forfattet den.“ Endnu var jeg lige nær. „Det er egentlig en vidtløftig Historie,“ blev han ved. — „Vilde De gøre mig den Ære at trine ind i Værtshuset her tæt ved, saa kunde den ved en Flaske Vin fortælles i al Magelighed,“ sagde jeg. Ved denne Lejlighed slog jeg Øjnene paa Værtshusskiltet og saa —

Men jeg vil først affærdige Indskriften paa Raadhusporten.

Den gamle Mand takkede — han drak aldrig Vin, sagde han — og fortalte mig paa staaende Fod den hele Begivenhed med al den Vidtløftighed jeg kunde forlange.

Summen deraf var, at en vis Bager, før den nye Raadhusbygning blev opført, fra umindelige Tider havde haft Hævd paa Kirkehjørnet til Salg for sit Hvedebrød. Folk var nu en Gang vante til at søge det der, altsaa protesterte Bageren mod Bygningens Opførelse paa denne Plads. Efter mange Raadslagninger og Forhandlinger paa begge Sider blev ham endelig Raadhusporten indrømt til Brødsalg; men Bageren var dermed endnu ikke fornøjet. Paa Kirkehjørnet havde han haft sin Kringle — han vilde nu og, at Raadhusporten skulde prydes med en saadan. For paa en anstændig Maade at forene Bagerens Interesse med Raadhusets Ære lod Magistraten altsaa sætte den oven anførte Inskription — „og i Grunden,“ endte den gamle Mand, „kan man endnu mindre undvære Brød og Bager end Raad og Raadhus -- hvorfor Bageren og staar først, som De har set.“

Indskriften paa det omtalte Værtshus, hvis Skilt var en Klase Vindruer, var — næst den, Vesterbro uden for København har den Ære at besidde, hvis Diogenes, der puster Lyset ud i sin Lygte, med Underskrift: Her fandt jeg Mennesker og Selskab! paa Vejen til Frederiksberg har aflokket mig saa mangt et Smil og kildret min patriotiske Forfængelighed mere end alt andet paa den hele Promenade — den sindrigeste, jeg hidindtil har set i sit Slags. Skade kun, at den var i et Sprog, som i Hameln hverken er Mode- eller Almuessproget: den forenede for Resten alle de Egenskaber, den strengeste Kritik kunde udfordre. Under Drueklasen stod nemlig: *Veritas in Vino.*

Hvor lakoniskt! hvor kernefuldt! hvor kraftfuldt! Hvor omfattende i Betydning — hvor rigt paa Udlæggelser — hvor tilfredsstillende, i hvad Mening, i hvad Henførelse, i hvad Hensigt man og tager det! Alle de Inskriptioner, jeg kender i vort kongelige København, fra den paa Kristiansborgs Port af til den paa Abel Kathrines Boder, er vandige derimod. Det gjorde mig ondt, at den gode Mand ikke vilde gaa ind med — jeg havde med Fornøjelse ofret min Mark til den sindrige Forfatters Erindring.

PYRMONT

ANKOMSTEN

Den 26. Juni.

ENDELIGEN er vi Klokken et om Natten komne til dette berømte Sundheds-Tempe, Maalet og Grænsen for vor selskabelige Rejse; jeg for min Del ubeskrivelig mat efter at have gaaet for det meste i syv Timer fra Foden af Georgs-Fortet, som ligger to Mile herfra.

Halv saa lange Mile som disse tvende har jeg aldrig drømt mig. Den sidste Fjerdingvej forekom mig alene længer end to Hedemile. Jeg begyndte virkelig ved Bommen at tvivle om nogensinde at komme hertil. Imidlertid er det dog virkelig sket — jeg har smagt noget Vand, som umulig kan kaldes sødt uden i Pyrmont — og faar altsaa at tro det.

Kl. seks kørte vi fra Foden af Klütbjerget med Ryggen imod det dejlige Hameln. Vejen var saa stenet og hullet og sølet, at Hestene, hvoraf vi kun havde fire for vores og tre for Bagagevognen, ikke kunde gaa uden Fodgang. Vi fik en Bjerghøj paa højre Haand, som morede os i lang Tid med Stridigheder om sin Højde — og siden en paa venstre Haand, der kedede os ved sin Længde. Fru B* paastod, at det var egentlige Bjerge — jeg, at det kun var Høje, hvad vi havde set hidindtil. Hun maalte med sin Erfarings — jeg med min Indbildnings Maalestok. Vi havde begge Ret. Striden blev derved desto heftigere. De første tre Timer gik med Sang, Samtaler og Frygt for hvert Øjeblik at vælte, temmelig godt; men ved den fjerde kunde jeg ikke holde ud at skumples

længer, steg ud og gik i Forvejen. Kl. otte stod jeg altsaa paa Halvvejen mellem Hameln og Pyrmont mellem Bjergene og saa med Henrykkelse Solens prægtige Nedgang bag deres mørke Skove. Tusindfarvede Skyer bød den Farvel i glimrende Jubel — dens Straaler kyste den højeste Bjergtop mod Østen; den svandt og efterlod sig en blodig Glans om den mørke Skov paa det fjærne Bjerg, som Erindringens om det sørgende Hjerte. Jeg stirrede ind i Glansen, til den tabte sig, og tabte min Bevidsthed i melankolske Fantasier. Natten faldt paa, og det af Bjergene fordoblede Mørke nødte mig til at standse min Gang for at lytte efter Vognen, der var bleven langt bag mig. Saa snart Lyden af dens fremsneglende Bevægelse blev mig hørlig, gik jeg videre og kom mellem to dødmørke Banker forbi en Stampemølle, hvis Susen og Klapren genkaldte mig Sanchos Angst og Don Quixottes Tapperhed. *Lyra* blinkede med sin blaalige Glans over min Isse — og Maanen syntes at henglide paa Ryggen af et Bjerg. Det var en himmelsk Aften. Alting var stille; intet Løv rørte sig. Da Lyden af Stampemøllen var forsvunden, hørte jeg intet uden mine egne usikre Skridt paa Kanten af Bjergbrinken. Vognen nærmede sig igen. Det gik med uendelig Langsomhed bestandig op ad Bakke, til vi endelig kom i en mørk Skov paa Toppen af det Bjerg, hvorover Vejen gaar fra Hameln til Sundhedsbrønden. Hestene kunde ikke mere. S** og min Søster steg af, ligesom jeg for at lette dem; men det hjalp intet. Den ene af de to forreste besvimede eller lod til at besvime og blev altsaa spændt fra og bundet til Vognen for at traske bag efter. Med inderlig Medlidenhed gik S** og jeg ved dens Side, betragtede dens matte Svinglinger, og virkelig følte jeg i den Time, hvori jeg var Vidne til dens tunge Fremslæben, noget vist, som om en Hest ogsaa var min Næste. Ve den, som ikke kan lide med et Dyr! hans kolde, tørre Sten- eller Træhjerte kan endnu mindre lide med et Menneske. Hos det sidste tænker man sig dog en indre Kraft til at trodse eller

taale, hos det første derimod kan man i en saadan Tilstand ikke forestille sig uden lutter Lidelse. Vi ønskede begge at kunne dele den arme Hests Lidelse — da den endelig faldt om — dens udmattede Ben kunde ikke bære den længer paa den knudrede, sumpige Vej — den sukkede, som om den var i det sidste Aandedræt. Vi holdt imidlertid stille, og Kuskene slæbte den ud af Vognsporene, for at Bagagevognen bagefter kunde komme frem, i den Formodning, at den maatte dø, da Fru B* og Amtmandinden huskede paa, de havde Vin hos sig. Vi fik en Flaske rød Vin pakket ud — jeg drak den til. „Singot, min Broder!" sagde jeg med Taarerne i Øjnene og tyllede alt det øvrige i det halvdøde Dyr. Efter nogle Minutters Forløb aandede den igen, og langt om længe kom den endelig op paa Benene meget raskere end før og gik siden ret godt bagefter. Vi kørte nu rigtignok igen — men saa varligt og krybende, at Bjergskoven nær aldrig havde faaet Ende. Omsider kom vi til en Støtte, som forkyndte os, at vi var paa Prinsen af Waldecks Grund — og nu, tænkte jeg, ved i Maanskinnet at se Chausseen lige for os, farer vi med et ned i Pyrmont. Saa skuffet er jeg aldrig blevet før, som jeg nu blev det hvert Øjeblik. Til sidst opgav jeg virkelig aldeles Haabet om nogensinde at komme til dette Sted — og havde vi ikke holdt stille, just som min Fortvivlelse havde naaet sin højeste Spidse, tror jeg, jeg havde faaet denne Tanke saa stærk i Hovedet, at jeg trods alle Brønde aldrig havde faaet den skyllet ud deraf igen. Klokken slog et, og vi kom op paa nogle Værelser, som lod til at være ligesaa ubefolkede som umøblerte og uprovianterte. Te kunde vi ikke faa — Kaffe ikke heller — Øl ikke heller — Vand fik vi endelig langt om længe, hvis afskyelige Smag fuldkommen overbeviste os om, at vi virkeligen var paa Sundbrøndsgrund.

Da vi var usigelig trætte og hverken kunde faa det ene eller det andet til at styrke os med, gjorde vi hvad der i disse Omstændigheder var det raadeligste — vi gik nemlig

i Seng — jeg for min Part paa bar Halm. Kommer Opholdet her til at svare til Indtoget, bliver Kuren værre end alle Sygdomme. —

Det var endnu, hvad man kalder tomt i Pyrmont, det er at sige, de adelige, Standspersonerne og de fornemme Gæster var endnu ikke ankomne. Et Par Hundrede til Dels arme og elendige Skrantninger hivede omkring Brønden. Deres Grupper forskønnede ikke Pladsen. Vi besaa Badehuset, en temmelig stor og velindrettet Bygning ikke langt fra Kilden, og spadserte ned igennem den berømte store Hovedallé til et rundt Bassin, i hvis Midte springer en temmelig høj Vandstraale. Prospekten i denne Allé er virkelig højtidelig skøn; fra dens øverste Ende ser man ud over Vandspringet i det dybere Landskab indtil de blaanende Høje i Baggrunden; fra Vandspringet af tager Brøndhusets Oktogon med sin Kuppel sig særdeles fordelagtig ud. Promenaden fra det ene af disse Standpunkter til det andet er omtrent 500 Skridt lang mellem fire Rader høje, ranke, tætskyggende Lindetræer. Det er upaatvivlelig den skønneste Allé, jeg hidindtil har set. Hvad der især forskønner den, er det Lys og den Skygge, som derved smelter i hinanden, at Hovedgangen er aaben og kun Sidegangene hvælvede. Dens Jordbund er af den fordelagtige Beskaffenhed, at den umiddelbar efter den stærkeste Regn er betrædelig, og midt i den hedeste Tørke aldrig støver.

Svarte alt det øvrige til denne Allé, vilde Pyrmont være et virkeligt Elysium, men næppe er man ude deraf, før det er ude med Herligheden. De øvrige Anlæg er højst ubetydelige.

Paa begge Sider af dens øverste Ende næsten til Midten ligger Skuespilhuset, Kaffehuset, Dansesalen, Bogladen og Kramboderne. I de sidste falholdes næsten alle optænkelige Fornødenheder, men til en saa uforsvarlig høj Pris, at jeg næppe overdriver det ved at antage den tre Gange saa stor som den, de hidrejsende Kræmmere har fast-

sat hjemme. Hvad jeg i Hamburg havde kunnet anskaffe mig for ni Mark kostede her fire Rigsdaler. Næsten ligesaa overdreven er Prisen paa Kaffe, Te, Chokolade og overhovedet paa Mad og Drikke, der med alt det er langt fra at være fortrinligt. Denne Dyrhed af Levnedsmidler er i Pyrmont dobbelt ubehagelig, især for Brøndgæsterne, da Appetitten paa ethvert andet Sted vilde lade sig nøje med den halve Fortæring.

Jeg spadserer her nu paa femte Dag i bestandig Rusk og befinder mig stedse slettere og slettere. I de sidste af disse Dage er en hel Del Gæster ankomne; men den evige Regn tillader ingen landlig Forlystelse, og Kedsomheden selv synes at have lejret sig over Alleen. Man slentrer mekanisk op og ned deri, drikker Brønden, skudrer af Kuld og keder sig. Alt dette er ikke synderlig lystigt. Trods *Marcards* Forbud besluttede jeg i min Fortvivlelse at drikke Brønden med om Morgenen, for dog at gøre noget; det hjalp ikke — jeg saa nogle indtage en Portion af den berygtede Löwenzahn ved hvert Glas; jeg forsøgte det og; det blev endnu værre. Jeg blev tung, ør i Hovedet, fik ondt i Maven, i Benene, i Fingrene, overalt — og havde til sidst Nød med at slæbe mig gennem Alleen. Min Spleen steg til sin højeste Spidse; jeg ønskede intet heftigere end snart at komme ud af denne Kedel igen og besluttede, hvordan det og skulde gaa mig at rejse herfra saa snart som muligt. I denne Forfatning gjorde jeg Bekendtskab med Herr Hofprædikant *Jessen* fra Augustenborg, en Mand, hvis Værd jeg siden lærte at kende og skatte, men som nu, selv overmaade syg og hypokondrisk, kun forstærkede mit mørke Lune, ligesom jeg til Gengæld forøgede hans. Det samme gjaldt om de øvrige Personer, jeg omgikkedes med i disse første Dage, og Kedsomhedspesten tog omsider saa stærk Overhaand, at man syntes at spadsere i Søvne fra den ene Ende af Alleen til den anden, bestandig hen i Taaget, som lige saa mange Natvandrere. Man talte ikke uden om Brønden og Badet og

Regnen og andet Vand; jeg har aldrig kendt en mere vandet Underholdning.

Hvad der midt i alt dette var det allerubehageligste, var den Bemærkning, jeg alle Øjeblikke nødtes til at gøre over mig selv, at min Sjæl var nedsjunken i en næsten bundløs Dumhed. Det var mig ikke muligt med den stærkeste Anstrengelse at bringe en eneste sund Tanke hel og holden til Verden. Jeg forsøgte at læse, men den blotte Titel af hvilken Bog jeg valgte, kedte mig allerede til Døde. Intet interesserte mig, selv ikke to nysankomne Gratier, hvis Smil til enhver anden Tid og paa ethvert andet Sted sikkert, trods den mest skyllende Plaskregn, vilde have antændt min Følelse. For at fylde Maalet af min Ulyksalighed udeblev endnu bestandig de Breve, jeg ventede fra København. Mit hele Væsen hensank i en dødelig Apati; min Eksistens var blot fysisk, og denne var i og for selv sig uudholdelig.

Der behøvedes et overordentlig elektriskt Stød for at sætte mine Livsaander igen i Bevægelse; men jeg ledte omsonst i hele Sandsynlighedens Rige om en Mulighed til samme. Alle Udsigter var enten mørke eller spærrede. Af Mangel paa Penge var det mig ikke muligt at komme herfra; min lille Kapital stod endnu hos *Olde*, og Posten bragte mig hverken Veksler eller Breve.

Fordybet i disse taagede Betragtninger slentrede jeg i Morges ned ad den store Allé uden at se synderlig enten til højre eller venstre Side, da en lang, dødbleg, huløjet Gestalt imidlertid kom mig saa nær, at den opvakte min Opmærksomhed. Mit Blik blev i samme Øjeblik truffet af et ligesaa studsende; og nu styrtede vi paa en Gang, uden tydelig Forestilling om hvem vi var, i hinandens Arme — „Baggesen! Dig!“ „*M***! Du?“ ledsagede i en og samme Haandevending vor Omfavnelse. Det var den unge Grev *M*** — og jeg havde Umage med at tro mine Øjne og min Følelse, da jeg i lang Tid havde troet ham død og aldrig ventet at se ham mere i denne Verden, end sige i Pyrmont. Det var

netop den af alle levende og døde Personer, som i dette Øjeblik var mest skikket til at kalde min Interesse for Livet og med den mit Liv selv tilbage, den inderligst elskede blandt alle mine Venner. Vi havde i en Tid af seks Aar ikke set hinanden, og Indbildningen om hans Død havde de to sidste allerede ældet til egentlig Glemsel. Nu stod han der eller rettere hang i mine Arme — thi jeg glemte Alleen, alle dens Vanddrikkere og hele Pyrmont over dette Møde — om just ikke frisk, saa dog levende; og jeg kan ikke beskrive den forunderlige Følelse, som lig en Lynstraale gennemfor mit Væsen og antændte mit Hjerte ved dette uformodede Gensyn. Han paa sin Side var ikke meget mindre bestyrtset over at træffe mig her, uagtet han ikke havde troet mig død; begge var vi saa henrykte af Glæde, som om vi i hinanden havde fundet alt, hvad der manglede os. I denne Rus tumlede vi Arm i Arm til hans Vaaning i Badehuset, hvor vi, efter at have hvilet os i et Par stumme Minuter af vor Bedøvelse, begyndte roligere at fortælle vore Historier.

„Misforstaaelser, ulykkelig Kærlighed, overnaturlig Anstrengelse og Brystsyge har sat mig i den Tilstand, hvori du her ser mig,“ udbrød han, idet Blodet styrtede ham ud af Munden — Misforstaaelser, ulykkelig Kærlighed, utidig Anstrengelse og Nervekrampe har bragt mig i denne Forfatning, gentog jeg, og heftige Krampetrækninger ledsagede min Fortælling. Det var omtrent Summen af vore gensidige Beretninger. Vi fandt i Hovedsagen en saa besynderlig Overensstemmelse i vore Skæbner, at den allerede forud bestemte Harmoni mellem vore Sjæle ved hvert Fortællingen ledsagende Blik og Haandtryk efterhaanden vokste til Sympatiens højeste Enthusiasmus. Scenen imellem Amandus og Amanda ved Porten af Lyon kan ikke have været heftigere eller mere rørende; vi var ene i hele Skabningen, vore Tanker, Følelser, vort hele Væsen sammensmeltede i hinanden; vi svor os i forenet Henrykkelse evig ubrydeligt Venskab.

„Du lever! og skal endnu længe leve trods alle Lægers Forbud!“ udbrød jeg, „men sig mig, hvor du har opholdt dig i denne lange Tid, og hvi jeg ikke har spurgt det mindste til dig?“ Han fortalte mig, hvorledes han nødtes til at afbryde sine Studeringer i København og efter at have lært at kende og forlovet sig med den unge Frøken R** nødtes til uden Ledsagelse at forlade H** og gaa til Universitetet i Göttingen, hvorfra han efter et Par Aars Ophold kom tilbage til sin Brud, fandt sammes Familie aldeles omstemt, sin egen aldeles indtaget imod ham, overalt Bagtalelse, Fornærmelse og Ligegyldighed — hvorledes Græmmelsen over denne ufortjente Behandling styrtede ham i en dødelig Sygdom — og at han nu havde slæbt sig til Pyrmont for at forsøge det sidste Redningsmiddel, der imidlertid lod aldeles unyttigt, da han Dag for Dag opkastede mer og mere Blod og alle Øjeblikke maatte vente det Slag, som med hans Liv skulde ende hans Fortvivlelse. Han oplyste sin Fortælling med originale Breve og andre Dokumenter, som tilstrækkeligen beviste mig, hvor falskelig man havde beført, og hvor troløs man havde hildet og skuffet det uskyldigste og elskeligste af alle unge haabefulde Mennesker. Jeg fortalte ham paa min Side, hvad der havde foranlediget mig denne Rejse — hvorledes jeg efter et yderst møjefuldt Liv paa Grænserne af Døden og Slutteriet, et stedsevarende Rov fra min spædeste Ungdom af for de voldsomste Sygdomme, paa Pinebænken af et rasende, mit Væsens sidste Kraft fortærende Sværmeri efterhaanden havde set alle Glimt af Haab om Udkomme, Sundhed og Sindsro slukte — og endelig paa det yderste, efter at Grev *Schimmelmanns* og Grev *Reventlows* ædelmodige Forsorg havde reddet min øvrige ulykkelige Familie fra Undergang — i Hans Durchlauchtigheds, Prins *Frederik Christian* af Augustenborgs uskatterlige Bekendtskab havde set Livets og Lyksalighedens Himmel aabnet midt i alle Modgangs Tordenskyer, idet Sammes Godhed,

ved en Understøttelse af 200 Rdlr. kvartaliter, havde gjort mig denne Sundhedsrejse mulig.

Timerne henflød som Minutter under disse indbyrdes Udgydelser; vi glemte at spise; den indbrydende Nat erindrede os først, at vi var to, at vi var hungrige, og at vi var i Pyrmont. Vore Hjerter var imidlertid usigelig lettede, vore Livsaander i et nyt Spil, vore Udsigter, skønt begrænsede af den nære Død, lysere og skønnere. Vi følte Venskabs hele Salighed saa meget stærkere, saa meget inderligere, da vor hele øvrige mørke Forfatning dobbelt hævede Glansen af dens eneste Lys. Og saaledes blev mig imod al Formodning netop paa samme Tid, da Fortvivlelsen fra alle Sider omspændte mit Væsens hele Firmament, en af mine blideste Dage til Del. Med hvilke Følelser lagde jeg mig til Hvile efter denne himmelske Vederkvægelse! det syntes mig, som om Forsynets fulde Glans omstraalede mit Leje midt i Natten — jeg indslumrede med de sønligste Taknemmeligheds Følelser i min og alle Væseners Faders beskyttende Favn. Himmelske Fryd! Du er ene tilfals for jordiske Smerter. Kun paa Lidelsers møjsomme Vej naar man din Æter-Top — paa Pynten af Afgrunden!

KONTRASTERNE

Pyrmont, den 5. Juli.

Regnen vedholder endnu bestandig. Men hvor forskellig er imidlertid min nærværende Tilstand fra den, jeg beskrev i mit forrige Brev! Fra det Øjeblik af, en fortrolig Ven deler hver Nydelse og Lidelse med mig, forener Taagen, den vrede Jupiter og alle deres kedende Haandlangere omsonst deres skadefro Kræfter for at styrte mig tilbage i den Apati, hvoraf hint uventede Møde reddede mig.

Pyrmont er overalt i disse sidste Dage blevet mere

levende. De fleste Gæster er ankomne; deres Antal forøges hver Time, og Alleen er allerede saa fuld som Kavallergangen i Rosenborgs Have paa en Konfirmationssøndag. De fremmede, hvis Ankomst især har glædet mig, er Gehejmeraad *Jacobi* fra Düsseldorf, den gamle Gehejme-Justitsraad *Møser* og hans Datter Fru *von Voigt*, en Pastor *Schmelder* fra Westphalen, Fru Generalinde *von Düring* fra Haderslev og den elskværdige Fru *von Zimmermann* fra Hannover. Det er alle højst underholdende, selskabelige, hver fra sin særegne Side elskværdige Personer. En vis Frøken Ø* fra Meklenburg og en Frøken P*** fra Hamburg forskønner ved deres Spadsering Alleen mer end alle Lindetræerne.

M** og jeg viger ikke fra hinandens Side. Om Morgenen Kl. 5 søger vi allerede hinanden, spadserer sammen til Badetiden, spiser som oftest ved samme Bord og skilles gemenligen ad sildig om Aftenen. Ogsaa kalder man os de Uadskillelige. Hvad der foruden alt andet forener os, er den Omstændighed, at ingen af os spiller, den ellers her mest herskende Tidsfordriv. Vor Cirkel er en og den samme; den enes Bekendtskab bliver umiddelbar eller middelbar den andens.

Den Mangfoldighed, den Afveksling og den Lethed i Omgang med interessante Mennesker, som en saadan Sammelplads frembyder, er upaatvivlelig dette Bads Hovedfortrin. Bekendtskabet alene med den elskværdige *Jacobi* var nok til at forsone mig med alle dette Opholdssteds øvrige Ubehageligheder.

Forfatteren af *Allwills Papirer, Kunsthaven, Woldemar,* og den lille uskatterlige Bog: *Etwas, das Lessing gesagt hat*, er en rank, overmaade velskabt, aasynskøn og i Væsen ubeskrivelig behagelig Mand. Hans store og gode Aand fremlyser umiskendelig i hvert Træk af hans Ansigt, som den, efter alt hvad jeg har hørt, fremskinner i hvert Træk af hans velgørende Liv. Tanke og Følelse er i hans lærerige og venlige Omgang som i hans Skrifter ægteviede til hin-

anden. Det er en af de fortrinligste Mænd, jeg mest agter og elsker paa Jorden; og fra det Øjeblik, jeg lærte at kende hans Hjerte, tæller min Hengivenhed og Beundring ikke syv Stjerner af første Rang, der med lige Glans straaler i min Forestilling paa Menneskehedens Himmel. Med inderlig Glæde og Taknemmelighed erindrer jeg hver Spadseregang med denne ædle, hver Underholdning, hvori han skænkede mig styrkende Sjælenydelse og kvægende Trøst. Hans Omgang var mig saa overvættes behagelig, at jeg kun sparsom overlod mig til samme af Frygt for at tabe for meget ved dens Ophør. Jeg følte, at jeg i min daværende Forfatning ikke burde udsætte mig for et altfor smertefuldt Tab, og valgte med haardnakket Selvfornægtelse en vis Afstand fra et Lys, der i det Øjeblik, samme blev mig uundværligt, maatte slukkes. Ogsaa tilbageholdt mig ved mit Ophold i Pyrmont en vis beskeden Stolthed fra alt for meget at nærme mig de Personer, der vandt min fortrinlige Agtelse. Bestandig at tage uden at gengive det mindste er mig utaaleligt; og hvad kunde jeg svage, dumme, haabløse Fremmede gengælde i min nærværende Forfatning? Alt hvad der stod i min Magt, var matte Blik og svage Haandtryk. Jeg undsaa mig over mig selv i alle Henseender for alle, der ikke kunde se mit Hjerte, det eneste, som min Skæbne ikke havde fordærvet.

Det lykkedes mig imidlertid lidt efter lidt i det fortræffelige Selskab, hvis Solglans og Varme daglig forøgedes omkring mig, at smelte den Is, som bandt min Levestrøm, og det varede ikke længe, før den, trods al min Sygdom, Mangel paa Breve og Mangel paa Udsigter, henflød i virkelig Munterhed. Et af de virksomste Midler til denne ny Stemning var en mig hidindtil aldeles fremmed Nydelse i Omgang med en yderst original, rig, vild og udsvævende Englænder. Hr. J**, en naturlig Søn af den berømte eller rettere berygtede rige H** i London, opholdt sig her ved Badet med et lille Rejsestipendium af 20,000 Rdlr. aarlig.

Uagtet han for det meste indskrænkede sin Kreds til Prinsen af Waldecks meget indskrænkede Stater og i det højeste berejste den Del af Tyskland, Frankfurt og Hannover begrænser, havde han dog i en Tid af halvtredde Aar set sig nødt til at gøre en lille Gæld af 80,000 Rdlr. Hans yderlige Økonomi tillod ham ikke mer end to Vogne og fem Rideheste. Da han imidlertid sjælden kørte, og Riden af en vis Aarsag var ham aldeles forbuden, faldt denne Indskrænkning i Ekvipage ham ikke besværlig. Han havde taget Tjeneste som Oberst ved Regimentet, som han sagde mig, blot for Mondurens Skyld, da Uniformen havde den Lykke at behage ham. Han lod til at være 27 Aar gammel, og hans Kundskaber syntes ikke at overstige hans Alder. Hans Dragt var (naar han ikke bar Uniformen, som han syntes at spare paa for ikke at blive ked af samme) simpel og i Sammenligning med de fleste Kavallerers lurvet, hans Haar skødesløst friseret eller rettere ufriseret, og hans Udvortes overhovedet udmærkede sig ikke fra den usleste Universitetsborgers undtagen ved det snehvide Lintøj, som røbede Engellænderen. Hans Aasyn var mut, hans Mine ligegyldig, hans Gang søvnig. I hans Fysiognomi opdagede man imidlertid noget Dumhed aldeles modsat og en vis Godmodighed; enhver af hans Bevægelser var saa magelig fri, som om hele Pyrmont og alt, hvad der er derom, tilhørte ham. Han talte temmelig slet Fransk og maadelig Tysk, som han af og til blandte med lidt Engelsk, altsammen med forunderlig Utvungenhed. For Resten var han i et og alt den livagtige Spleen i egen Person og kedede sig med engelsk Umaadelighed.

M** overtalte mig snart til at gøre hans Bekendtskab, da intet mere frister min Kendelyst end det originale. Jeg længtes desuden efter et tydeligt Begreb om en ung, rig, udsvævende, rejsende Englænder, da jeg forestilte mig samme som et Non plus ultra af menneskelig Uvorenhed. Jeg fandt virkelig mit Ideal næsten aldeles realiseret.

At Bekendtskabet saa snart vokste til et Slags Fortro-

lighed, skyldte jeg det i min nærværende Sjæls og Legems Forfatning, som stemte overens med hans; maaske gjorde ham og den samme Betragtning mig interessant, som morede mig i hans Omgang, nemlig vor aldeles modsatte Økonomi, Det være, som det vil, det varte ikke længe, før de tre heterogeneste Personer, man i en Hast kunde samle paa et Sted, blev hinanden mer eller mindre uundværlige. Der er i visse Omstændigheder en næsten lige saa stor Fornøjelse i at træffe sit fuldkomne Modbillede som i at finde et, man i en Hast kunde tage for et andet Eksemplar af sig selv. Manden uden Kaffe kontrasterede rigtig nok saa meget med mig, som jeg troede det muligt, at to rejsende i Lüneburger Heide kunde kontrastere med hinanden; men her rykkedes mig i den næsten lige Alder Kontrasten endnu nærmere. To unge Brøndgæster i Pyrmont, den ene med omtrent 60, den anden med omtrent 2000 Rigsdalers maanedlige Indtægter — den sidste med to Vogne, tre Maitresser og fem Ridheste, den første uden noget af alt dette — den ene brugende Badet mod Følgerne af en overdreven Umaadelighed, den anden imod Følgerne af en alt for stor Afholdenhed — og omsider, for at krone dette pudserlige Forhold, den ene tungsindig og den anden overgiven munter! Havde jeg allerede for længe siden inderlig Foragt for det, man almindelig kalder Lykke, var denne Foragt endnu mere bleven bestyrket ved Opdagelsen af Hr. C**s egentlige Tilstand, saa vokste den her næsten til Frygt for den blotte Mulighed af at blive rig. Min Engellænders plagende Overflod satte min Armod i et saa fortryllende Lys, at jeg saa at sige forelskede mig deri og inderlig takkede Forsynet for denne meget nyttigere og morsommere Ledsagerinde gennem Livet. Min Sorg over Mangel paa Veksler tabte sig efterhaanden i denne behagelige Følelse. Havde jeg lige saa let kunnet drukne min Mangel paa Efterretninger fra Danmark deri, vilde jeg have været fuldkommen rolig.

Jeg har ovenfor fortalt, at den unge Hr. J** med et Ud-

komme af 20,000 Rdlr. aarlig havde set sig nødt til at gøre en Gæld af 80,000 Rdlr. Da det maaske kan forundre en Del af mine Læsere lige saa meget, som det i Begyndelsen forundrede mig, hvorledes dette gik til uden simpel Bortslængen, vil jeg ommelde et Par Omstændigheder, som straks gjorde mig det fuldkommen begribeligt. Han levede virkelig i Pyrmont ved første Øjekast saa økonomisk som den simpleste Brøndgæst: Frokost, Middags- og Aftensmaaltid kostede ham ikke mer end enhver anden; kun e n staaende Hovedudgift havde han mer end jeg; men rigtignok var samme temmelig betydelig. Han anslog nemlig sine Opvartninger ved Faraohoffet paa højre Side af Alleen til en Bekostning af cirka 100 Rdlr. daglig, da Lykken bestandig syntes at undse sig ved at lade ham vinde. Han havde rigtignok kun to Vogne; men den ene var til Dels af purt Sølv, saa net indrettet, at den kunde slaas sammen og lægges i den anden. Da Vejene omkring Pyrmont er for det meste Uveje, brugte han den Metode at køre ud i den tunge Vogn, og, naar et bedre Stykke Vej mødte, at sætte sig, saa længe det varte, i den lette, for hvilken han lod spænde en særdeles Hest, som hans Staldknægt til den Ende førte med sig. I hans ene Ur hang en engelsk Staalkæde af besynderlig kunstigt Arbejde, den havde kostet ham i det mindste halvandet hundrede Rigsdaler. En nysankommen preussisk Officer beundrede dens Skønhed og udbrød i Lovtaler derover. „De gør mig en Fornøjelse, min Herre! sagde han, hvis De vil bære den til en Erindring!“ Officeren studsede og betænkte sig. „Jeg gør ingen Komplimenter,“ blev han ved, „De tjener mig med at modtage den, da den behager Dem mer end mig.“ Officeren modtog den. Han sprang bort uden at oppebie hans Tak. Jeg spurgte ham siden, om han kendte denne Person. „Nej!“ — Om han havde Lyst til at lære at kende ham? — „Nej! Jeg gav ham Kæden,“ sagde han, „fordi den fra det Øjeblik af, jeg

saa den stak ham i Øjnene, blev mig kedsommelig; havde han ikke taget den, havde jeg slængt den bort.“

En Læser af nogen liden Erfaring og Menneskekundskab vil allerede selv have gjort den Slutning, at Hr. J** med sine to Vogne, tre Maitresser, fire Tjenere og fem Heste ikke var meget lykkelig. Han var virkelig saa ilde faren med al sin Overflod, at han mer end noget andet Væsen i Pyrmont opvakte min Medynk. Han havde for længe siden uddrukket Vellystens Bæger og befandt sig aldeles i den Tilstand, hvori en ægte Spleen-Engellænder efter alle Fritænkerlove bør hænge sig. Da han imidlertid med sin Letsindighed, Ukyndighed og Udsvævelser forenede adskillige gode Egenskaber, holdt M** og jeg det begge Umagen værd at bibringe ham Begreb om, hvad der endnu stod i hans Magt til at undgaa Fortvivlelse. Hans naturlige Godmodighed, Aabenhjertighed og en forunderlig rigtig Erkendelse af sine Mangler og Fejl gav os det bedste Haab om at bringe ham i det mindste et Par Skridt hen paa en bedre Vej; men den omtalte Despot paa højre Haand af Alleen tilintetgjorde alle vore Bestræbelser. Han holdt det for sin Pligt daglig at gøre sin Opvartning ved Spillebordet; „thi“, sagde han, „man maa dog tage sig noget for!“ Uagtet han misundte os vor aldeles modsatte Levemaade og deraf flydende gode Lune, var det os dog ikke muligt at bringe ham til at forandre sin; hans Sjæl havde tabt den fulde Viljekraft, som udfordredes dertil. —

Til de særskilte daglige Forlystelser henhører de smaa Teselskaber, hvori en lille Kreds af Bekendtere samler sig. Jeg tilbragte med M** mangen behagelig Time i et saadant, hvori den kloge, gode, meget interessante Fru *von Voigt* fra Osnabrück præsiderte. Dets Kreds forstørredes efterhaanden til fælles Fornøjelse; men til sidst faldt en Komet, en vis Herr *Kotzebue*, deri, som for mig aldeles forstyrrede Harmonien. Han havde, som det lod, sat sig for at spille Jean Jaques i Pyrmont, men spilte denne Rolle elendigere, end

nogen Lygte kan have spillet Maanens. Han vilde se ud som lutter Følelse og saa ud som ankommet Føleri; han lod haant om hele Verden undtagen om sig selv og troede ved sur Mulen at overtyde alle om sin skarpe Forstand. Han havde et vist jeg ved ej hvad i sin Mine, i sin Tone, i sit hele Væsen, som gjorde ham baade for mig og M** til den modbydeligste blandt alle Brøndgæsterne. Med alt det lod han ikke til at være ilde lidt af Damerne. Den ene Del tryllede han uden Tvivl med samme Arkanum som Yoriks Betler — den anden Del var for uskyldig og godtroende til at drømme om hans uophørlige Maske. Naar jeg imellemstunder saa ham gaa ved Siden af *Jacobi*, tænkte jeg: der er dog to Personer i Alleen, som mindre ligner hinanden end du og din Engellænder!

Det er for en Elsker af fysiognomiske Betragtninger upaatvivlelig yderst morsomt at spadsere op og ned i den store Allé gennem Vrimmelen af Gæster. Hist rager den lange *Møsers* ærværdige Hoved over alle de andre; man kunde i Betragtning af hans Højde, hans bestandige Spadseren og den lange Tid, hvori han aarligen har indfundet sig her, kalde ham Alleens Anfører. Han synes endnu fordybet i patriotiske Fantasier; tæt ved ham gaar hans lille Datter, Fru *von Voigt*, der med et dobbelt saa gammelt Ansigt som hendes Fader ikke naar ham meget længer end til Hoften; hist fremskildpadder med umærkelige Trin en umaadelig Rigsmave; her fremdanser en let og net lille Kokette; paa den ene Side marcherer en velbestøvlet Generalløjtnant, paa den anden synes Pedantismen og en evig Kommentar over *Fas et Nefas* at flytte sig under den lærde *Pütters* sindige Paryk; hist kryber den lille krumme skulende K******; her fremtriner den opretgaaende, fritblikkende *Jacobi* — det er Filosofien i platonisk Begejstring eller rettere Plato selv, man synes at møde. Hist fremslæber sig en tung Podagrist; her hopper en vindlet Kammerjunker. Hist tæller en indbildt Syg hvert Skridt af Frygt for at

komme et Minut tidligere eller sildigere til Enden af Gangen; her mødes han af en virkelig Skrantning, som med en utilgivelig Hilsen forstyrrer ham i sin Regning. Med nedslagne Øjne, bleg som den besvimede Clarissa, støtter sig den yndige Jomfru P** paa sin ledsagende Tante — medens den blussende Frøken Ø* med lynende Blik gennemfarer Alleen i cyprisk Triumf — overalt vimser den alting mønstrende *Marcard*; lig en omfarende Adjudant er han snart her, snart hist i Hæren, og man mærker ham det tydeligt af, hvor meget for meget han har at tage vare. Men hvilken Maler vilde paatage sig at kopiere dette Galleri af Menneskefigurer, Fysiognomier og Bevægelser, fra Fyrstens til Bondens, fra Filosoffens til Spillerens, fra N's til N's? Hvilken Mangfoldighed og Forskellighed! Hvilken Overflod af Materie for Refleksionen, for Følsomheden, for Herakliten og Demokriten, for Elegien og Satiren! Hvor ærgrede det mig, at det under Livsstraf var mig forbudet at skrive mer end et Brev om Ugen. —

Saa kedsommelig Pyrmont er inden sine Grænser, saa fortryllende er adskillige Egne i en vis Frastand rundt deromkring. Allerede bag Kongebjerget begynder et tillokkende romantiskt Landskab, som i en Labyrint af stille, landlige Naturafvekslinger henstrækker sig mod Østen og umærkelig hæves i en Gruppe af blødt favnende Høje, fra hvis Toppe man overraskes af vide Udsigter. Det mod Syden beliggende *Mühlenberg* er ogsaa rigt paa maleriske Genstænde. Men alt dette falder bort imod Egnen om Hermannsbjerget, omtrent halvanden Mil fra Kilden, og den fortryllende Vej dertil. Jeg har tre Gange lagt den tilbage, i Regn, i Torden og i Solskin, hver Gang med ny Henrykkelse.

HERMANNSBJERG

Skyerne delte sig, de svandt imellem Bjergene, og Solen brød frem i alt bestraalende Glans. Fuglene sang gladeligere i de lysere Lunde, alting smilede — det var rundt om os, som naar alle smaa Lidenskaber i Mandens Hjerte viger for den sejrende Menneskekærlighed. Hvor er det muligt, raabte jeg, at sky, at spotte, at hade, at forfølge hinanden? Mennesker imod Mennesker? Nationer mod Nationer? Brødre mod Brødre? Venner imod Venner? Ubegribelige Splidagtighed mellem den samme Sols Straaler!

Tyske! Franske! Engellændere! Hollændere! Danske, Norske og Svenske! Preussere! Polske! Ungarer! Italienere! Spaniere! Portugisere! er I da ikke alle Mennesker? alle, som Mennesker, lige? — forskellige Figurer — forskellige Farver — forskellige Toner! — Men sig mig, du Geometer! hvilken Figur er dig den nødvendigste, Kvadratens eller Cirkelens? — Sig mig, du Maler! hvilken af Regnbuens Farver er dig den kæreste? — Sig mig, du Musiker! hvilken af alle din Skalas Toner er dig den uundværligste? Og dog kan I beregne Figurernes, Farvernes, Tonernes Forhold og Indflydelse i endelige, begrænsede Sfærer — da derimod de forskellige Folkeslags taber sig i Evighedens Cirkel. Hvilken Historiker har maalt, hvilken Filosof over Historien har dristet sig til at afveje de forskellige Nationers Bidrag til samme store Hovedøjemeds Opnaaelse imod hinanden? Latterlige Foretagende! Til en bestemt Tid, i en eller anden af det uhyre Dramas Scener, lader det Mer eller Mindre, Skuespillerne bidrager til sammes momentane Gang, sig bestemme; men for at afgøre deres Rollers Vigtighed i det hele, deres Indflydelse til Knudens Opløsning, enhvers større eller mindre Uundværlighed til samme, udfordres Kundskab om Katastrofen, maa man have set Stykket udspille til Enden. Hvo indestaar mig for, at hin eller denne Skuespiller, som forsvandt i nærværende Scene, ikke kommer frem igen paa Skuepladsen i en følgende? Og om han og ikke mere

kom til Syne, kan jeg midt i det mig ubekendte Stykke bedømme, hvor vidt hans korte Ærende bidrog mer eller mindre end hins vidtløftigere til det heles Virkning? Italien, Frankrig, Engelland har hidindtil gjort mere Larm paa Historiens Skueplads end Tyskland, Spanien, Danmark — deres Spil i det mindste er blevet ulige mere beklappet — men hvo har lært hine med Alvidenheds Maske pralende Tilskuere, at de sidstes Roller allerede er udspilte? Hvad om Tysklands langsommere Fremskriden netop af denne Aarsag længst holder Gangen ud? Hvad om Spaniens længere Nedtrykning en Gang volder et desto vældigere Opslag, som den dybere nedstrammede Bue løsnet fremjager Pilen med dobbel Lynfart? Hvad om Danmark i sin rolige Slum samlede Kræfter til den længste Dags ufortrødneste Arbejde?*)

Der gives upaatvivlelig unyttige, foragtelige Individer i Staten; men der gives ingen unyttig, foragtelig Stat i Evropa. Selv Rusland med alt sit uhyre Tartari og Barbari, denne Hvalfisk, hvis Hoved nedtrykker Vesten, og hvis Hale udbreder sig over Østen, vil sikkert en Gang vise endog de mest kortsynede, at det gør mer end blot fylder i Verden. Nationerne er Bogstaver i Menneskehedens Alfabet; men i dette findes intet Z, intet unyttigt Bogstav. En Rangstrid mellem A og O eller L og N vilde ikke være saa latterlig som Nationers Foragt for hinanden.

Nationalhad — Nationalforagt er sande — og just af alle de frækkeste, kaadeste, dummeste, utilgiveligste — Blasfemier! Om og virkelig hin eller denne Nation spiller en skrækkelig eller uanselig Rolle — hvis er Skylden? Den er nær ved at foragte Menneskehed, som foragter et Folk —

---

*) Denne skønne Dags Morgenrøde er virkelig frembrudt i mit Fødeland. En heldforkyndende herlig Aand synes at udbrede sine velgørende Vinger over Cimbrien. Alvorlige Bestræbelser for de vigtigste Statsøjemeds Opnaaelse udmærker Kristian den Syvendes Regeringsaar, og *Frederik* hans Søn har til Danmarks Glæde og fremmede Staters Beundring begyndt den sikreste Gang til den skønneste Udødelighed.

eller rettere: den, som foragter dette, skuffer sig selv, om han tror at agte hin. Er det muligt — er det menneskeligmuligt, at spansk eller fransk eller tysk eller dansk eller hollandsk eller desl. paa Menneskelæber kan fremføres, i Menneskeører kan klinge som Skældsord? Nej! det er ikke menneskelig muligt; men desværre! det er umenneskelig virkeligt! Ve den afsindige Gudsbespotter, som første Gang udtalte Tostavelsen: *Däne* med Rakatone, som første Gang anviste den en Haanplads paa Papiret! men ve ogsaa den afsindige Gudsbespotter, som første Gang angav den Skamtone, hvori Tostavelsen: *Tysker* undertiden klinger paa somme Læber og i somme Blade!*) O! de fortjente at brændemærkes med herostratisk Navnkundighed og udpibes saa højt, at deres Skændsels Ekko skulde lyde gennem fjerne Aarhundrede. Ingen Majestætsforbrydelse er at ligne mod deres! de har paa en Gang forbrudt dem mod den øverste Majestæt — et helt Folks! — paa Jorden og mod Majestæternes Majestæt i Himmelen!

O, denne negative Patriotismus! dette Nul-Væsen, som giver sig Mine af Betydelighed og brammer med en Flamme, dets Natur allerede slukker endog den blotte Gnist til, dette Spøgelse — hvorledes skal jeg male det? — Landsforræderen med Cato-Maske! Patrioten elsker sit Land, agter sin Nation, arbejder for sit Folk — hin parodiske Karikaturskygge hader, spotter og forfølger det fremmede. Det er, som naar Ægtetyrannen vil bevise sin Kærlighed til sin Kone ved alle Øjeblik at fornærme hendes Søster. Det er umuligt, siger Rousseau, at elske aldeles et enkelt Fruentimmer, hvis man ikke føler et elskende jeg ved ej hvad for det hele Køn i Almindelighed. Det er umuligt, turde jeg sige, virkelig at elske sit Fødeland og hade andre.

---

*) Besynderligt er det, at Navnet *Tysker* for sytten Hundrede Aar siden, da Nationen endnu var raa, vild og barbarisk, hos de selvkære stolte Romere var et *Æresnavn*, som alle indtil Kejserne selv stræbte at erholde! Og dog var Tyskerne Roms i strengeste Forstand dødelige Fjender.

Men det er saa uendelig meget lettere at skælde fremmede end at gøre noget for sine egne — den positive Patriotismus koster saa usigelig meget mere og gør dog ikke nær saa megen Larm og Opsigt; skælde paa den ene Side og flattere paa den anden fordrer blot Lunge, den ægte Patriots stille Handlinger derimod fordrer Hjerte. Intet Under, at hine blotte Munde, hine hoved- og hjerteløse vælger de lette Talemaader heller end de tunge Handlinger.

Jeg gjorde mig selv hemmelig skyldig i hines Forbrydelse, hvis jeg noget Øjeblik overlod mig til den Tanke, at en hel Nation kunde være i dette Tilfælde! Overalt vilde ingen Nation, uden at tilintetgøre sig selv, kunne bestaa af lutter negative Patrioter! Forgæves forsikrer man mig i det store franske *Dictionnaire*, „at man i Frankerig almindelig betjener sig af Ordet Tysker for at betegne en grov, brutal, fordrukken Karl“ — jeg tror det ikke! i det mindste ikke uden om de enkelte grove, brutale, fordrukne Karle, som betegnes ved dette *man.* Ogsaa i mit Fødeland vil visse deslige *manner* gerne indbilde deres Hørere og Læsere, at den Tone, hvori de fremfører Ordet: Tysker, er Nationens; men ve mig, om jeg tiltroede endog blot en Mængde Danske saa lav og foragtelig en Tone! Nej kun Afskummet og Udskuddet af Nationen, denne foragtelige Hob, som i Samling med alle andre Nationers Skrab og Krimskrams udgør en egen Nation for sig selv — kun disse enkelte Frøer, hvis Natur det nu en Gang blev at kvække — tiltror jeg hine uophørlige Blasfemier. De besidder rigtignok den Kunst at lade, som de var mange, men det er med dem som med Gudsfornægtere, Vindjunkere paa et Bal og valnødskalbeskoede Katte paa et Loft — naar man ser sig til, er det kun et Par, som volder hele Allarmen. At enkelte meget uvidende Mennesker, at en stor Del af den i alle Stænder under alle Titler og Ordener sine lange Ører fremstikkende Pøbel mekanisk efterpludrer deres Skældsord, er naturligt. Men alle disse Ekkoer fortjener Overbærelse; det vilde være

lige saa afsindig grusomt at vredes over dem derfor som at piske Havet for alt for oprørte Bølger, eller Børn for alt for urigtige Begreber. Kun mod dem, fra hvilke Forargelsen kommer, ivre den billige Vrede! kun disse forfølge Folkevennen med Afsky! Og jeg gentager det i urokkelig Tillid til min Nations Ædelmodighed, i fast Overbevisning om dens almindelige Retsindighed og Billighed — disse første Forargere, disse virkelige Forbrydere, som jeg ikke tager i Betænkning at stemple med det Skændselsnavn: *National-Giftblandere*, er ikke mange!

De er faa — yderlig faa; og jeg haaber — nej! jeg ved med uafskrækkelig Vished, at de snart vil være ingen. Morgenrøden er der allerede, og Solen nærmer sig, for hvis altoplysende Glans disse og alle deslige mørke Dagfjender vil flygte til deres Intets Huler i evig Glemsel. Tiden nærmer sig, da Sproghad, Nationalhad og deslige vil svinde for Jordborgerdyd, som Religionshad allerede har begyndt at svinde for en renere Moralitet. Man vil indse, at Nationer som Mennesker er hinanden uundværlige, at de skænker hinanden gensidige Fordele, at den ene har Ret til den andens Taknemmelighed, at om og den enes Gæld i denne Henseende er større end den andens, alle dog giver, hvad de formaar — og at kun En — den ene Alvidenhed — kan beregne, hvo der gav broderligst. Da vil Engelland erkende Frankerigs og Frankerig Engellands Fortrin med beskeden Stolthed, uden lav Misundelse — da vil Tyskland skatte det rolige Danmarks stille Aands blide Fortjenester, og Danmark med stolt Beskedenhed erkende, hvad Jorden skylder sin største Samling af oplyste Borgere, den Nation, af hvis frugtbare Skød Evropas Frihedsaand, Bogtrykkerkunsten, Astronomien, Reformationen i Kristendommen og Reformationen i Filosofien fremgik — og føle, hvad Agtelse og Kærlighed denne ædle Nabo fortjener! De mange tyske Avner, som en Gang i hele Tønder, Skæpper og Fjerdingkar fra Erik af Pommerens til Frederik den Femtes Tid tilførtes Landet,

vil da glemmes, og, erindres de, vil man ihukomme, at der var mangt et herligt Korn deriblandt, hvis Grøde Bondefriheden velsigner — og at de øvrige næppe var komne, hvis man ikke havde ladet dem komme. At ivre mod Tyskerne, fordi Danmark iblandt sine Konger tæller en, som ikke talte Dansk — vil man da finde ligesaa latterligt, som om Frankerig vilde hade og foragte de Danske, fordi der randt dansk Blod i de sidste Ludvigers Aarer.

Skynd Dig, o Sol! i dit Komme, som Morgenrøden forkynder! Snart straaler Humanitetens fulde Dag over det elskte Evropa! Hvilken Vellyst at se Broderen omfavne sin Broder! men — hvilken Salighed at se Nationer favne hinanden!

Da skal Sandhed være den eneste Tanke! Kærlighed den eneste Følelse! Menneskelighed den eneste Handling!

Jeg var pludselig forsonet med min Pyrmontrejse. Jeg troede ikke at have købt de Følelser, Solens Frembryden tændte i min Sjæl paa Hermannsbjerget, for dyrt for al den Kede, som havde gennemdampet mig i Dalen. Ingensteds havde jeg hidindtil følt mig mere fri, mere Nordborger, mere Broder i den store Familie paa denne Side Alperne, end her paa Toppen af den gamle Keruskaskov, hvor Sydens Styrke første Gang bugnede under Nordens Kraft. Jeg saa Evropas Friheds Fødsel i Hermanns Erindring og forfulgte med glædedrukne Blik dens Solgang mod Vesten. Den gik med Angelsakserne til Albion, med Frankerne til Gallien. Sympatetisk vaagnede hist Holland og her Schweitz. Men paa hin Side Rinen skjulte Tordenskyer længe dens Straaler. Nu frembrød den med dobbelt Glans i Frankrigs Evropa bestyrtsende Rigsdag.

Jeg var ikke længer Nationalslave — jeg var *Tysker*, jeg var *Franke*, jeg var *Britte*, jeg var *Belgier*, jeg var *Schweitzer*, jeg var *Skandinaver*. Mit Hjerte slog lige højt for Broderen

her og for Broderen hist. Kun tre Kæder — men ligesaa ubrydelige som skønnne — bandt mit Væsen tættere og fastere til Danmark: Venskab — Sproget — og min Barndoms Erindring. Den første tryllede mit Hjerte i nærmere Forbindtlighed, den anden ledte mig til min naturligste Virkekreds, den sidste fastholdt mig til min første Plads.

Men Du var mit Vidne, Nationernes Fader! at mit Hjerte aldrig slog varmere for mit Fødeland end i det Øjeblik, det slog heftigt for alle hine! —

KONGEBJERGET

Preussens *Frederik den Anden, den Store*, har efter sit dobbelte Ophold i Pyrmont givet dette Bjerg sit Navn. Men næppe vil hans Monument blive saa varigt som *Hermanns.*

En Kubus af sort Marmor forkyndte mig Stedet, hvor Nordens Alexander sad og, som man paastaar, udkastede Planen til den anden schlesiske Krig.

Frederik udkastede her Planen til den schlesiske Krig. Jeg vil her udkaste Planen til min Rejse, sagde jeg, satte mig ved Roden af Egen, tog min Tegnebog op og foreskrev mig selv følgende Love:

I.

Rejs bestandig mod Syden saa langt, du kan*), dog saaledes, at du ser dig om til begge Sider mod Østen og Vesten for ej at gaa rent efter Næsen!

II.

Studer paa din Rejse fornemmelig dig selv og Menneskene; nyd og føl Naturen; og lad dit Hjerte overalt lede dig, hvor Fornuften ikke ved Vejen!

III.

Studer Oldtiden i den lille Tacitus, du fører med i din Vestlomme — den nærværende Tid i, hvad du ser, og ikke

*) Det bør sig en Nordbo i mine Tanker at rejse mod Syden, ligervis som det bør sig en Sydling mod Norden, den ene for at kølnes, den anden for at opvarmes; hin for at forfine sin Følelse, denne for at skærpe sin Tænken.

i, hvad du hører — Filosofien i Moralen og Moralen i din Samvittighed — Naturhistorien i Naturen og ikke i Naturaliekabinetter — Æstetikken paa Højenes Toppe, i de gennemrislede Lunde, i Morgenens Purpur, i den stjernelyse Nat og ikke paa Universiteternes Kollegiebænke! Læs heller Fysiognomier paa Markedspladse og Promenader end Bogtitler paa Biblioteker! Studer endelig Menneskene i Hytterne, som de er, heller end Menneskene i Paladserne, som de ikke er!

IV.

Optegn, hvad mærkeligt du iagttager! hold til den Ende en Dagbog; dog saaledes, at du oftere glemmer Beskrivelsen over Rejsen end Rejsen over Beskrivelsen.*)

V.

Stræb at gøre Bekendtskab med virkelig store og fortræffelige Mænd! Det var en Skam at forsømme Solene over Planeterne, Kometerne og Maanerne.

VI.

Staa tidlig op om Morgenen! At sove meget er altid uanstændigt, men paa en Rejse ækelt.

---

*) Den Maade *at rejse for at skrive* er meget brugelig i Tyskland. Det vilde være ubegribeligt, hvorledes de fleste af disse Pennerejsende (hvorom man ikke godt kan bestemme, om de rejser til Lands eller til Søs, idet den ene Del af deres Væsen flyttes paa det tørre, medens den anden uophørlig svømmer i Blækhornet), faar deres Materialier fra, da al deres Tid gaar hen med at skrive, hvis man ikke vidste, at de lige saa godt havde kunnet skrive deres *Rejse gennem Evropa* i en Pyramide i Afrika. Nogle skriver virkelig deres Rejse først, for siden at kunne gøre den. Jeg har selv kendt en af disse Heksemestere. Han havde Lyst til at gøre en Rejse gennem hele Tyskland, men havde dertil ikke en Skilling, satte sig altsaa ned og beskrev den hjemme ved sin Pult, lod den trykke og *gjorde* den siden for det erholdte Honorarium. Hin Profet udtydede dog kun en glemt Drøm, disse gaar endnu videre og udtyder udrømte Drømme for siden at drømme dem.

VII.

Arbejd dobbelt, hvor du nyder dobbelt!

VIII.

Rejs til Fods — saa snart, saa ofte og saa meget, du kan! Du samler saaledes mere — og fordøjer bedre.*)

*) Det har altid været min Mening, at Mennesket ligesaa upaatvivlelig fik Ben for at flytte sig, som Træet Rødder for at staa stille. Sandt er det, at man ogsaa kan bruge sine Fødder til at staa paa, da Træet derimod slet ikke kan gaa paa sine Rødder; men det beviser intet imod min Sætning: at man fornemmelig bør benytte sig af Fødderne til det første Brug; thi naar man kan anvende noget paa to Maader, gør man altid vel i at anvende det paa *den bedste*. Og upaatvivlelig er det en lige saa meget ædlere Sag at gaa end at staa, som Dyreriget er ædlere end Planteriget. Ved at gaa *kommer vi til Tingene*, da derimod, naar vi staar, *Tingene maa komme til os*, en Høflighed, som de sjælden har eller kan have. Det synes rigtignok, som om en Del Godtfolk virkelig fordrer denne overvættes Artighed af hvad der er uden for dem, og siger: *Kære Ting! vi har lige saa langt til Jer, som I har til os!* hvorpaa de slaar sig til Ro som Fuglefangeren i Slaraffenland. Denne Opførsel er utaalelig storagtig. Jeg tror, at ingen uden Tingenes Styrer kan fordre, at de skal komme, staa stille, gaa forbi og dreje sig omkring efter Behag. Skulde vi desuden bestandig ligge, sidde eller staa, havde vi jo ikke haft mer end en Fod nødig, som *Arimasperne* eller *Basserne i Terramusica*, om hvilke Plinius og Holberg dog forsikrer, at de er saa beskedne at bruge deres ene Ben ikke alene til at gaa, men endog til at *løbe*.

Overalt troer jeg Spadsering ikke mindre sund for Sjælen end for Legemet. Det er godt, at begges Fødder er i harmonisk Bevægelse. De gamle Grækere synes at have indset dette. Jeg er overbevist om, at Filosofien vilde være kommet videre i vore nyere Tider, hvis man en Smule havde taget Benene til Hjælp. Det vilde blive for vidtløftigt her at opramse alle Grunde. En Lignelse kunde maaske indtil videre oplyse min Hypotese.

Filosofien kan sammenlignes ved Drengespillet med en flyvende Drage. Den spekulerende Fornuft er *Dragen*, Tankegangen *Sejltraaden*, og den metafysiske Professor *Drengen*. Hr. Professor! da De dog saa gerne staar eller sidder, saa staa eller sid her et Øjeblik stille, og — *Sokrates* skammede sig jo ikke ved at lære noget af et Fruentimmer! — lær at filosofere af denne Dreng! Ser De — med samme Lethed, som Sætninger ruller paa Sætninger, Slutninger paa Slutninger og Ideer paa Ideer af Deres spekulerende Hjerne, oprulles Traadnøglet i hans gøvlende Haand, og Dragen flyver i Luften med samme Snarhed som Deres Fornuft paa hin Side af Erfaringen. Saa vidt har han intet

IX.

Spis maadelig og kun, naar du er hungrig! Drik Vin, hvor du kan faa den — du har længe nok drukket Vand.

X.

Rejs uden Adresser og uden Rekommendationsbreve! Hvem dit Menneskeansigt ikke er Adresse nok, er ikke for dig — Hvem du ikke kan rekommandere dig selv, for ham er du ikke. Rekommendationer er Paanødelser; nød dig ikke paa og lad dig ikke paanøde nogen! Og hvad kan man med god Samvittighed rekommandere hos dig? det eneste, som med god Samvittighed kunde rekommenderes, behøver ingen Rekommendation. Du rejser ikke blot for at æde og drikke eller for at se glimrende Hoffer eller rare Manuskripter eller *Hertzberg* eller kongelige Haver eller noget af alt det, man maa rekommenderes til. — Rejs uden Rekommendation!

XI.

Rejs ej som *A* — heller ikke som *B* — ej heller som *C* — ej heller som *D* — ikke som *Mundungus*, ikke som *Smelfungus* — ikke som Manden uden Kaffe, ikke heller som en Bjørnetrækker — ikke à la *Sterne*, ligesaa lidt à la

forud for Dem, hidindtil er det ene som det andet. Men nu kommer Kunsten! betragt en Gang — det er ham om at gøre ikke at miste sin Drage, og han ved, hvor let den tynde Traad kan springe — hvad gør han da for at forhindre det? Sætter han sig ned og lader det komme an derpaa, om Vinden er for stærk eller Traaden for svag? Nej, han er klogere end saa — han er klogere end De: han tager Benene til Hjælp, Hr. Professor! og i parallel Bevægelse paa Jorden med Traadens i Luften beholder han sin Drage, imod at — De gaar — hvad siger jeg? — *sidder* glip af Deres!

At Gang er sund for Legemet, behøver næppe at bevises. Den gamle *Drakenberg* gik fra København en Eftermiddag Klokken tre (da man i et Selskab ikke vilde tro, at han havde mer end hundrede Aar paa Bagen) gennem Sverrig over Bjerge og Dale til hans Fødeby i Norge for at hente sin Døbeseddel, da han ikke haabede, den vilde gaa til ham. Denne ene Anekdote har gjort mig hans næsten overmenneskelig lange Liv begribeligt.

hvem det er — og ingenlunde som den lærde Hr. *Alkolpantacunctitoutpartout!*

XII.

Stræb at finde dig hjemme overalt; vær Tysker i Tyskland, Schweitzer i Schweitz, Fransos i Frankrig; luthersk med lutherske, katolsk med katolske, Hedning med Hedninger; bedrøvet med de bedrøvede, glad med de glade — Menneske overalt og Menneskehed overalt agtende! —

Til disse tolv Bud føjede jeg endnu en Del andre Forskrifter og Regler, for Eksempel: hver Dag at læse et Stykke i *Tacitus, Horats* eller *Rousseau* — aldrig at blive liggende i en Seng, om jeg blev nok saa slet; men heller bevæge mig, til jeg styrtede — ingen blot Lærd at besøge — intet blot Bibliotek at bese — ingen Unødvendigheder at anskaffe mig — ingen Nødvendigheder at kaste bort o. s. v., men først og fornemmest, efter hin virksomme Mands Eksempel: *intet at opsætte til i Morgen, hvad der kunde afgøres i Dag.*

Og nu — over *Frankfurt* og *Strassburg* til *Basel!*

Min Plan var færdig — jeg stod op og gik ned ad Bjerget med lettere Hjerte (derom er jeg overbevist) end Kongen af Preussen, da han var færdig med sin. Og for Resten — Plan imod Plan — jeg havde ikke byttet med ham.

Nedgangen var overmaade behagelig; hele Egnen rundt om Bjerget laa hyllet i Solens Purpur. Den Sneglevej, som er anlagt fra Midten, hvor Skoven afveksler med Agrene, til Toppen, og hvorfra man i bestandig Skygge hvert femte Skridt har en ny Udsigt over Dalen til de andre Bjerge, er det skønneste af alle Pyrmonts Anlæg.

Pyrmont den 12.—15. Juli.

For otte Dage siden var jeg allerede fuld bestemt til at forlade den morende Kede, eller rettere det kedende Mor-

skab, som gaar i Svang i dette Naturhospital. Min Plan til en videre Fremrejse var allerede lagt, mine Hovedstationer, mine *Videnda og Non-videnda* var allerede optegnede; men ak! min svage Nerve — (ikke mine svage Nerver; thi dem bryder jeg mig nu en Gang for alle ikke mere om) — den Hovednerve, *nervus rerum gerendarum*, uden hvis Styrke de fleste jordiske Foretagender mer eller mindre mislykkes, har nødt mig til at blive, hvor jeg var, og slide min Tid og mine Sko i den store Allé med Taalmodighed.

Hvilke Elegier kunde jeg ikke skrive Dig, kæreste S*! over min nærværende Forfatning, hvis jeg ikke allerede for længe siden havde skrevet flere end nok — med sand profetisk Anelse som den, der allerede forud følte, at jeg langt om længe vilde komme i en Forfatning, som noksom kunde undskylde de den Gang overflødige og overdrevne — hvilke *Jeremiader, Nasoniader* og *Youngiader* vilde flyde af min Pen, dersom jeg ikke, trods alle Genvordigheder, fra det Øjeblik af, jeg tiltraadte min Rejse, havde mer af *Habakuks* end af *Jeremias'*, mer af *Catulls* end af *Ovids*, mer af *Yoriks* end af *Youngs* Lune!

I Steden for Bedring Dag fra Dag tiltagende Svaghed — i Steden for Veksler fra min Finansminister i Poppenbüttel Tidende om hans Død og et sandsynligt Tab af henved 200 Rdlr., som jeg havde nedlagt hos ham — og paa henimod en Snes Breve til mine bedste Venner i Danmark intet Svar! Jeg kan ikke beskrive dig, hvor lystig jeg er bleven over alt dette.

Oprigtig talt er jeg virkelig en Ven af Ekstremer; i det mindste ved jeg bedre at skikke mig i en hel end i en halv fatal Skæbne. Mit Gemyt er elastisk, dets frastødende Kraft er i Forhold til Slaget, der rammer, eller Byrden, der nedtrykker det. Naar Skæbnen, kort sagt, slaar alt for groft, saa — slaar jeg igen.

Derimod, saa længe den holder sin Harm inden visse Grænser og kun af og til trakterer mig med nogenlunde

lempelige Tryk — naar den i Steden for Krampe, Feber, Slag og deslige skikker mig en ussel Snue paa Halsen — naar den i Steden for at smede mig til Kavkasus med helvedhærdede Jernkæder hilder mig i et Rejegarn eller foldsætter mig i et Hønsebur — saa bliver jeg vranten, klynker og piber Elegier. Nej! rust dig ud til Gavns! —

— — „Slaa! pin mig! knus mig Torden!
„Din Lynild brænde til det inderste af Jorden!
„Hævnbjerge styrte ned og styrte Knald i Knald!
„Indtil du trykker mig til Grunden af mit Fald!
„Ras, Skæbne! ras! brøl! brænd! og naar din Straale rammer,
„Da trodser jeg igen og trodser dine Flammer!

Ha! ha! ha! ha! ha! — jeg vil dog virkelig se, hvem der holder det længst ud!

Hvad kan Skæbnen overalt gøre mig? Kan jeg blive sygere, fattigere, forladtere, end jeg virkelig er? Ethvert Forsøg derpaa vilde dræbe mig! Og — *Døden?* Jeg har endnu intet Begreb om den Lyksalighed, man maa besidde i Livet, for ikke at længes efter dens Komme.

* * *

Jeg lo i Gaar i Fortvivlelse over min Tilstand, og nu ler jeg i Dag over min Fortvivlelse!

Hvor ganske anderledes er jeg stemt i dette Øjeblik! Jeg kommer fra en Spadseregang med den endnu ulykkeligere M**, har talt med *Jacobi* og set Solen gaa ned — og mit Hjerte slaar saa sagte, mit Blod er i et saa behageligt Omløb, alle mine Følelser saa blide, som om der ikke fattedes mig det mindste.

Sundhed! Venner! Penge! — o! der er et *jeg ved ej hvad*, som erstatter selv eders Savn!

* * *

Naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest; er Hjælpen nær, er Hjælpen allerede forhaanden!“

Fryd dig med mig, kæreste S*! Jeg har i Dag pludselig baade Sundhed og Venner og Penge og kan, naar jeg vil, tiltræde min Rejse.

Hvor det ene Held nedstrømte paa det andet! Saaledes følger Dagskæret paa Tusmørket, Morgenrøden paa Dagskæret — og Solen paa Morgenrøden! Ingen Lykke kommer alene.

En Post har bragt mig et Brev fra Dig — en anden Hr. B** tilbage fra Rusland til sin længselfulde Kones Favn. M**s Blodspytning har ophørt — *Marcard* har næsten lovet ham sikker Redning af en Rejse mod Syden — og mig af en Vandring mellem Alperne — Haab om Helbredelse er mig allerede Sundhed! Hr. B** har tilbudet sig selv at paatage sig mine faa Finansers Bestyrelse i deres afdøde Ministers Sted og allerede forstrakt mig saa meget, som jeg bruger til paa hin Side Basel.

Nu har Bjergene skønnere Former, Dalen et blidere Udseende; nu vrimler Alleen af venlige Brødre og Søstre — *Kotzebue* selv er bleven mig mindre ubehagelig.

S** havde for længe siden ytret det Ønske at rejse med M** og mig i det mindste til *Basel.* Han havde løsrevet sig fra alle Baand og var fri som vi, som Fuglen i Luften. Mand af Kundskaber, Smag og (det vigtigste) hjertelig Retskaffenhed, var han snart bleven vor fælles Ven — vi modtog altsaa med Fornøjelse hans Forslag, uagtet M**s lette engelske Vogn kun havde Plads for to Personer. Men Vognmageren har ikke gjort Regning paa Hjerterummet, tænkte vi — tre Venner sidder *magelig* der, hvor to Bekendtere sidder *tilpas* og to Fjender *utaalelig slet.* Paa en Spadseregang kom vi overens om Maaden at rejse og dele med hinanden Rejsens Vedkommende paa, fastsatte vor Plan og bestemte vore Love. „Den første Betingelse“, sagde jeg til Greven, „under hvilken jeg alene tiltræder denne treenige Rejse, er Afskaffelsen af

Adelsnavnet og Grevetitlen. Først fordi dette Snurrepiberi er for *kostbart* — da ingen af os kan eller vil rejse, som man fordrer det af Grever — for det andet, fordi det er *tvungent* — da Grevers større Herlighed altid er forbunden med mindre Frihed — for det tredje, fordi det er *adeligt*, og, saa meget jeg for Resten agter og elsker adskillige adelige ædle, er mig dog Adelskab overhovedet . . . .

„O!" raabte M** — „er det intet uden det — jeg frygtede, du vilde, jeg skulde afskaffe den lille Pisk, jeg bærer bag i Nakken, siden du ingen har" . . .

„Pisken? o nej! kan passere til videre — bedre var det altid, at den var borte; men — *cur ego amicum offendam in pilis*? Kun Adelskabet . . . .

„O, med største Fornøjelse! men hvad skal jeg kalde mig?"

„Hvad hedder du?"

„*Adam*?" —

„Bravo! Det er et særdeles menneskeligt Navn! kald dig — hvad du hedder, saa kalder du dig, hvad du er" — —

„Men *Adam* er kun et Døbenavn", meldte S**, „og det skikker sig vel ikke i vor oplyste Tid at kalde sig, som man er døbt — *Fitz-Adam* maa han hedde i det mindste" —

„Nej, tusind Tak!" afbrød jeg heftig — „man vil holde os for rejsende Engellændere — dertil er vor Børs alt for let. Læg blot et *s* til og hed *Adams*, saa er alle Vanskeligheder hævede."

Det blev enstemmig antaget.

S** var heller ikke ret fornøjet med sit Binavn — det var vel ikke adeligt, men det klang alt for opdigtet; han frygtede Ulejlighed ved Portvagtene af den Slags, som Herr *Viereck* (paa Dansk: Firkant) udstod ved Indkørselen i Berlin*),

*) En vis Magister, Doktor eller Professor *Viereck* i Dresden havde foresat sig en Rejse til Berlin og bestemte Dagen i et Selskab, hvor tre Studentere, som længe havde Mod paa at spille ham et Puds, befandt sig. *Viereck* — sagde en — er dog det latterligste Navn i Verden! Jeg begriber ikke, hvor man kan

eller den, som mødte en vis Herr *Hvad* i København. Man kan slutte sig til, hvor usandsynligt Hr. S**s virkelige Navn maa have klinget, da han med Glæde modtog det opdigtede *Sparzet*, som *Adams* i en Hast foreslog. Hvad *Baggesen* angik, da blev det enstemmigen erklæret saa uadeligt, uengelsk og ubetydende, at man troede ikke at løbe mindste Fare ved at beholde det, som det var. Da vi saaledes havde sørget for vore Navne og Titler, bragte vi de øvrige Vilkaar i Rigtighed efter de evige Regler for Ret og Lighed, men da disse lidet interesserer de fleste Læsere, vil jeg heller ikke opholde dem med sammes Udstykken.

„Næppe havde den purpurklædte Dagens Monark, *Apollo* „udslaget sit favre Hovedhaars gyldne Lokker over Jordens „rødmende Ansigt, næppe havde de smaa brogede Fugle „med deres Harpetungers sødtsmeltende Harmonier begyndt „at hilse den rosenkindede *Aurora*, der efter at have forladt „sin skinsyge Gemals bløde Ægteseng, fra Vindverne og

eller tør hedde *Viereck?* Det siger en Nar, raabte Magisteren. — Det siger hele Verden, raabte alle de tre Studentere. Hvad vædder vi, Hr. Magister, at De umuligt med dette Navn kommer gennem Porten af Berlin? — En Tut Dukater! — „Top! De er Vidner, mine Herrer! men De maa ikke tage ilde op, at jeg rejser bag efter for at undersøge i Vagtprotokollen, om De har sagt det rette?“ — „Naturligt!“ Herr Magisteren, som hidindtil var sluppen gennem Verden med sit Navn, troede allerede at have de ti Dukater i sin Lomme. Men — tre Studentere og et firkantet Navn er ikke at spøge med. Paa den fastsatte Dag aftalte Pudsspillerne med hinanden deres Plan. Før Solens Opgang kørte den første til Berlin, kom til Cotbusporten: „Ihr Nahme, Herr?“ „*Eineck!*“ — „Gut! Fahr zu!“ Straks efter ham kom den anden: „Ihr Nahme?“ „*Zweieck!*“ — „Zweieck! kurioser Nahme! passir!“ Til sidst kom den tredje. Samme Spørgsmaal — *Dreieck!*“ var Svaret — „Was?“ — „*Dreieck!*“ — „Hat der Herr mich zum besten?“ — Wie so? — „Dreieck? Dreieck?“ — „Ja, das ist mein Nahme, mein Freund!“ han viste ham Konvolutter: Dreieck Marchand très rénommé etc. — Hm! fahr zum Teufel!“ Endelig kom min Herr Magister: Ihr Nahme, Herr? „Ich heisse *Viereck*!“ Teufels-Schwerenoths-Kerl! wart! Gefreiter! ruf den Herrn Lieutenant! ich soll dich *vierecken!* Den arme Magister tabte Næse, Mund, Maal og Mæle — blev slængt i Vagten — og sad der jeg ved ikke hvor længe, til det behagede Studenterne mod Betalingen af hans uforsigtige Væddemaal at gøre Anstalter for at udløse ham.

„Portene af Pyrmonts Horisont viste sig de nysopstandne „Brøndgæster i Alleen — før de tre forenede forlod de „lade Fjer“ — eller:

Klokken fem om Morgenen, den 16. Juli, pakkede jeg altsaa et Dusin Mansketskjorter, og (med Recensenternes Tilladelse) et Par sorte Silkebukser (*salva reverentia Publicanorum*), et Pund Snustobak — og (trods hele Gejstligheden i det hele hellige romerske Rige) en Del gode Bøger i en lille Kuffert. Et Postkort over Tyskland puttede jeg i den ene og en *Tacitus de moribus Germanorum* i den anden Lomme. Jeg fornøjede mig over, at min Indpakning saa snart var færdig — *Sparzets* tog ikke meget længere Tid — *Adams* lod alle sine Overflødigheder blive tilbage med sin Tjener og sin Titel — og saaledes puttede vi os alle tre med alle vore Rejsesager i Vognen for at rulle ud i den vide Verden — oplagte til de uhørteste Eventyr og fulde af de behageligste Forventninger. Den navnkundige og aldrig noksom berømte Ridder af Mancha kan ikke i sødere Sværmerier have listet sig ud af sin Hønsegaards Bagdør eller med mere tryllende profetiske Følelser galoperet over *Montiels* Marker, end vi, da vi kørte ud af Pyrmont. Det var den skønneste Morgen — vi følte Frihedens og Uafhængighedens hele Vellyst — da vi naaede Toppen af Bjerget, laa hele Jordkloden udbredt for os — og vi anede alle, at vor egentlige Rejse, den af hvilken vore Skæbner for bestandig vilde bestemmes, her begyndte.

„Lyksalige Alder! lyksalige Seculum! ja! hvad siger jeg? „lyksalige *Decennium!* for hvilket Lyset af Galliens herlige „Morgenrøde skinner! i hvilket Verden — og vi — skal se „Handlinger, værd at støbes i Erts, at hugges i Marmor og „opstilles i Malerier til Eftertidens Beundring!“ — O! held mig! tre Gange held mig lyksalige, at Skæbnen forundte mig at bese *Evropa* i det skønne Øjeblik, da Fornuften begynder at gnide den lange — lange — lange *Slaveslummer* af hendes yndige Øjne!

HARZFODEN

„Da vi naaede Toppen af Bjerget, laa hele Jordkloden udbredt for os.“ —

Af alle glade Følelser kender jeg ingen saa livelig og begejstrende som den, en renere Luft, en friere Udsigt og et himmelnærmere Standpunkt indaander paa Toppen af et Bjerg, naar man paa sin Rejse langsom og besværligen, til Fods eller til Vogns har gennemkrøbet en dyb, taaget, indknebet og hele Hjertet indknibende Dal. Hovedet oplyses, Livsaanderne oplives, Følelsen opvarmes i Hjertets Udvidelse saa pludselig; den hele højere Forestillingsevne vaagner, og nye, letbevingede Tanker løsriver sig fra Støvet og svinger sig Himlen i Møde. I deres uhindrede Flugt, gennem taagefri Skimmer, overskuer de Jorden og skatter rigtigen dens virkelige Rang — i den rigtige Afstand.

Naar man Toppen af en saadan Højde i Morgenstunden, har man gennemvandret Dalens fugtige Dampe i Blinde, og fremspringer derved den nye Scene i Kontrastens hele Styrke — har man end ydermere længe været fængslet dernede — saa er alle Støvets rusende Glæder aldeles intet mod den Herlighed, som saaledes aabenbares i og om vort Væsen. Omskabt fra Orm til Sommerfugl, fra Snegl til Ørn, fødes man paa ny med hele Skabningen.

For første Gang i mit Liv gennemtrængtes jeg aldeles af denne Følelse, idet jeg kom op paa Højden mellem *Pyrmont* og *Grohnde*. Altid, fra min spædeste Barndom af, havde Toppen af en Bakke hentryllet mig i andægtige Sværmerier;

men her overtraf denne Scenes Vælde saa langt alle hines, som de havde overtruffet Sletternes. Hundrede Biomstændigheder bidrog til denne Fornøjelse, men af alle ingen saa meget som den usædvanlige Dybde hvori jeg hidindtil legemlig og aandelig havde muldvarpet.

Man maa have været tre Uger i Pyrmont for rigtig at føle Højden af mit Standpunkt.

Efter en yderst møjsommelig Sneglevej op igennem den østlige Krog af Brøndkulen, hvor vi, hvert Øjeblik i Fare for at vælte eller knuse Vognen mellem Stenbrokkerne, skumpledes alle tre paa et Sæde, steg vi ud her og nød i Kanten af den skønneste Skov Udsigtens hele Vederkvægelse. Neden under os gennemflød Weseren den yndigste Dal mellem henstrøede Landsbyer indtil Flækken Grohnde. Selv Bønderne, vi her forefandt, roste deres Egn og Jordbunden. Ud over Flækken paa hin Side Floden hævede sig Skove bag Skove paa let henbølgende Høje. Jo nærmere vi kom deres indbydende Barme, jo gladere hævede sig vor romantiske Forventning. Overfarten her i en Færge, mellem forbiglidende Haver og Lunde, er yderst pittoresk og fortryllende. I bestandig Deltagelse og Meddelelse vokste vor fælles Nydelse under indbyrdes fortrolige Samtaler. „Hele Jorden ligger udbredt for os!“ var vor herskende Forestilling, og hvor saligt udvidede sig dens Lyst i Følelsen af vor fuldkomne Frihed! Alle bar vi al vor Ejendom med os; men ingen Konge har skattet sig rigere, end hver af os skattede sig; de hellige tre Konger selv kan ikke have været gladere paa deres Stjernevandring til Betlehem. Hverken de skrækkelige Stød af Vejen eller den endnu skrækkeligere Hede op ad Dagen mellem de beskovede Bjergrygge forulejligede os; den inderligfornøjede forulejliger intet. Naar vi ikke i tavs Anskuen beundrede den stedse nye Natur eller i venskabelig Underholdning overlod os til de Bemærkninger, dens Betragtning aflokkede os, læste vi — *Adams* i den

vise *Plutark*, *Sparzet* i den vellystige *Chodleros de la Clos,* og jeg i den fyndige *Tacitus.*

Saaledes kom vi til *Wickensen*, hvor Hr. *v. Florencourt,* der til Hest havde ledsaget os fra Pyrmont, og som vi blot af og til havde øjnet paa Vejen, stødte til os og delte vort lille Maaltid. Paa det forrige Bedested forefandt vi en ugift Vært, der syntes at føle Cølibatets Ubehagelighed i sit hele Omfang. Paa alle vore Spørgsmaal, om han ikke havde Vin — Kød — Flæsk — Ærter — Mælk i Huset, gentog han bestandigen med et Suk det samme Svar: „Ak! desværre! jeg har ingen Kone!“ Jeg ynkede ham af mit ganske Hjerte, ønskede til hans og alle hungrige Rejsendes Trøst, at han snart maatte faa, hvad der manglede ham, og kunde ikke bare mig for at gøre dertil, hvad jeg kunde, ved at fri for ham hos den første Pige, vi mødte paa Vejen fra hans tomme Hus. Jeg ved ikke, om min Mellemhandling har naaet sin hele Hensigt; men vist er det, at jeg overtalte hende til at gøre sig et lille Ærinde til ham. Det er ikke utroligt, at hun har anset min besynderlige Begæring for et Vink af Skæbnen. Den Alvorlighed, hvormed hun anhørte mine Forestillinger, og hendes Tilstaaelse, at hun intet havde at indvende mod hans Person (det var virkelig en ret køn Mand), gør mig det endog sandsynligt.

Paa denne Vej mødte mig første Gang en Genstand, som jeg ikke blot aldrig før havde set, men ikke engang gjort mig mindste tydeligt Begreb om*) — jeg kan ikke beskrive, hvilket Indtryk dens Opdagelse gjorde paa mit hele Nervesystem — en nøgen Klippe, eller egentlig blot et nøgent Fjeldstykke. Af og til havde jeg i den lange Bjergskov paa venstre Haand mellem Træerne bemærket enkelte graa og hvide Partier, men uden at drømme om, at Stene af den Størrelse kunde findes i slig en Højde — endelig vovede jeg undseligen det Spørgsmaal: om alle disse besynderlige

---

*) Naturlig! da jeg ikke før havde set den.

Spætter var Sanddynger, Kalkdynger eller Skyer. De andre smilte og sagde mig, det var Fjelde. Jeg troede, at de vilde binde mig noget paa Ærmet, og forsikrede dem, at jeg havde læst nok om Schweitz og Norge, Teneriffa og Spitzbergen, Kavkasus og Kordilleras, for at gøre mig et Begreb om Fjelde, og at jeg ikke saa let lod mig føre bag Lyset. Jeg havde jo set Blankenese, Bjergene om Pyrmont og endog Blocksberg i en vis Frastand; dette havde ikke den mindste Lighed dermed. Jo mere de lo, jo fastere blev jeg i min Overbevisning om, at det var noget ganske andet.

Vi kom endelig et af disse Fænomener nærmere, og hvad kan ligne min Studsen, da jeg fandt det have saa megen Lighed med Sten, som Sten kan have det, uden dog at holde det for muligt, at det kunde være Sten. Thi Skov var under det, over det, ved Siderne, kort, rundt omkring det. Jeg bad *Adams* sige mig paa sin Samvittighed, hvad det var — eller jeg steg af Vognen og klavrede hen for selv at undersøge det. Paa hans alvorlige Forsikring, at det var et Fjeldstykke, betragtede og begrundede jeg det noget nøjere. Pludselig gik mig et Lys op — men hvilket Lys! Jeg havde næppe overtydet mig om, at det virkelig var Sten, før jeg selv i dets Anskuen blev forstenet. En kold Gysen for igennem min Ryg ved Synet af Jordens nøgne Rygben. I et Nu afklædte min Indbildningskraft hele Bjergstrækningen, i det næste Moment hele Jorden. Hvilket uhyre Lig! hvilken gyselig Stendød! „Nu!“ raabte jeg, „alene dette Syn er den hele Rejse værd, er mere værd end alt, hvad jeg forhen har set! Min Gud! hvi rejser ikke alle Mennesker hid for at se Fjeldstykker — Kampestene saa store som Frue Kirke!“

„Det er kun lidt!“ sagde *Adams*. —

„O! det er ingenting!“ raabte *Sparzet*.

„Lidt? Ingenting?“ udbrød jeg; „jeg rejser for det første ikke videre! jeg maa derhen! se det nærved, føle det, knuses, daane, dø i Tilbedelse.“

Mægtige Natur! Almagtens Symbol! hvor greb du mig fast, hvor rystede du mig, hvor sammenknuste du mine Sanser i dine vældige Arme!

„Arme?“ sagde *Adams*. — „Det er knapt den yderste Taaspids af Brocken!“

Og Brocken er det nyfødte Nors lille Finger i Sammenligning med Skrækhorns udstrakte Kæmpehaand.

Nu saa vilde jeg ønske, at alle Bjergmalere og Bjergbeskrivere var — i Pyrmont! sagde jeg og kunde ikke komme mig igen af min Forundring.

Det behagelige, det yndige, det skønne i Naturen kan nogenlunde middelbar meddeles af Kunstneren til almindelig Tilfredsstillelse i Efterligning. Den umiddelbare Anskuen af Originalet eller Idealet kan blot forhøje Nydelsen deraf eller Følelsen derved. Thi Naturen er behagelig, yndig og skøn overalt. Af det høje derimod er mangfoldige Træk Efterligningen aldeles umulige, og Forudforestillingen om samme, der i hine Tilfælde blot var svagere, findes her ikke sjælden aldeles falsk. Den, som en Gang — var det og blot i den lyneborgske Hede — har set et Træ, en Bæk, en Græsplet, vil aldrig studse saa meget ved Synet af det yndigste, vellystigste Elysium paa Jorden, som jeg studsede ved dette nøgne Klippestykke. Dets Indtryk var aldeles nyt, og ved samme begyndtes en Række af nye, min Sjæl hidtil aldeles fremmede Forestillinger. Saaledes havde jeg for Eksempel aldrig fantasert mig Jorden aldeles afklædt — jeg havde vel borttænkt mig alt Liv deraf, men ikke al Vegetation — Billedet af almindelig Død stod første Gang fuldstændigt for mit Øje.

NORDHEIM

Denne uanselige By kan man ikke gennemvandre uden Tungsindighed. Bygningerne er slette, mørke og forfaldne, Gaderne tomme, og alle Genstænde saa sørgelige, at jeg, hvis jeg ikke lykkeligvis i et af de smaarudrede Vinduer havde

faaet Øje paa et overordentlig dejligt Pigeansigt, midt paa Pladsen var gaaet i Staa af Melankoli. Men dette Syn — besynderligt nok, at Virkningen af sligt endog strækker sig til Benene! — styrkede mig til at gaa videre. En anden vilde maaske i mit Sted just nu have staaet stille. Tilforladelig havde jeg deri gjort bedre og spart mig et halvhundrede Skridt, som jeg gik tilbage igen for at se, om hun ikke var der endnu. — — For sildig!

Naar paa din Vej et Syn dig møder
Med ny Magi,
Og det kun staar paa faste Fødder,
Gaa det forbi!
Imens du vandrer,
Det ej forandrer
Sit Trylleri.
Men naar dig paa din Vandring møder
En Piges Smil,
Som Vinger fik paa lette Fødder,
Saa stands din Il!
Staa ganske stille
For ej at drille
Den skælmske lille,
Som lurer paa dig med sikker Pil!

Det var den Gang! en anden Gang skal jeg staa stille, sagde jeg, og gik videre — ud af Porten mod Göttingen.

Sørgelig var Byen indeni; men endnu sørgeligere var den udenom. Dens forstyrrede Mure omgaves af Tobaksplantager, der igen omrandedes af skaldede Høje. Alting røbede Krigens Ødelæggelse. Alle Egnens Piger fandt jeg her beskæftigede med at hyppe Tobak. Jeg talte over tresindstyve, uden at forstyrres i Tællingen af en eneste smuk; men alle havde de skønne, lange, gule Haar.

Den slagne Vej fra *Einbeck* til *Göttingen* er fortræffelig og smager ret godt oven paa den hullede og stenede fra Pyrmont til Einbeck. Med inderlig Fornøjelse bemærkede jeg de smaa Løvhytter om Stenbænkene, som omtrent i en

Fjerdingvejs Afstand fra hinanden er anbragt paa Chausseen til Fodgængeres Bekvemmelighed. Hvi har man dog ikke overalt, hvor man — fornemmelig dog paa Fodgængeres Bekostning — har ladet anlægge prægtige Veje, haft denne billige Ide? Hvor mange skønne Øjemed kan ikke opnaas ved dens simple og lette Udførelse! Med den rosommere og behageligere Hvile for den mødige Vandrer under den i Middagsheden saa velgørende Skygge kunde man forbinde den uskyldigste Forlystelse ved at anlægge slige Hvilebænke paa de Steder, hvorfra Vejen havde den fordelagtigste Udsigt, og saaledes lokke selv den følesløseste til den skønne Naturs Betragtning. Hvad der undgaar Opmærksomheden, naar man er i Bevægelse, fastholder den omsider, naar man sidder stille. Jeg kan meget godt begribe, at den raa og ukyndige Bonde hundrede Gange kan gaa den samme Vej, førte den og gennem Paradis, frem og tilbage, uden at nyde mindste Gran af den Øjenslyst, som paa samme kildrer den dyrkede Vandrer; thi det falder ham aldrig ind at staa stille, og sætter eller lægger han sig og, er han allerede saa træt, at han ikke tænker uden paa at sove. Indbydes han derimod af en saadan skyggefuld Bænk til Hvile, sætter han sig, uden just at være udasnet (et desværre altfor passende Udtryk!), saa undgaar han derved ikke alene en i Solens Straaler skadelig Søvn, men opvækkes til i det mindste en vis Grad af Betragtning. En dunkel Følelse siger ham straks: „Her er godt at være!“ og det skulde meget undre mig, om denne Følelse ikke lidt efter lidt paa et dertil indrettet Sted opklartes og til sidst naaede en Grad, der nødte ham til med sammenfoldede Hænder at udbryde: „Herre! her er godt at være!“ Fra dette Øjeblik af er han et ædlere, et menneskeligere Menneske; han faar pludselig Smag paa den skønne Natur og glemmer vist ikke oftere at henvende sig til den Kilde, hvoraf en saa sød Velsignelse flyder.

I de Lande, hvor Naturen ikke saa umiddelbar ved høje, henrivende, overordentlige Genstænde selv har sørget for

slig Aandsopvækkelse, er det dobbelt Kunstens Pligt at henlede dertil. Tvende af de mest sjælevækkende, tankefødende og følelseforædlende Fænomener findes overalt: Solens Opgang og Nedgang. Man gribe ethvert Middel til at gøre dem synlige for Landmanden. Slige Hvilepladse vilde og til denne Ende være fortræffelige. O! deres Bænke kunde blive herlige Realskoler!

Grækenland og Rom skyldte deres ædlere Folkedannelse deslige Indretninger. Oplærte i Lunde, paa Naturens smaa Teatre, blev de herlige, mønsterherlige paa Verdens store Skueplads. De var bestandigen Naturen nærmere, saa tydeligere dens Forskrifter og hørte tydeligere dens Veltalenhed. De var Himmelen nærmere; thi man havde sørget for, at de kunde være under dens aabne Hvælving. Hvad hindrer, at vi ikke, som de Gamle fordum udraabte: „Phøbus! Cypris! Diana! her er godt at være!“ almindeligen udraaber: „Gud! her er godt at være!“ Er den eneste Guds Skueplads mindre prægtig, mindre rig paa afvekslende, fortryllende Scener end hine Afguders og Afgudinders? Nej! men i hines var Bænke for Tilskuerne, i hines kunde man sidde og se bekvemmeligen. Intet misunder jeg de Gamle mere end deres Lunde og aabne Teatre.

Midt i disse Chaussé-Betragtninger kom mig en gammel Mand i Møde med en Bylt paa Nakken. Jeg blev staaende for at se, om han vilde hvile sig i den næste Løvsal. Næppe var han kommen den nær, før han slængte sin tunge Bylt af, satte sig ved Siden af den, udstrakte sine Ben og med de kendeligste Ytringer af Velbehag tørrede Sveden af sig. Jeg gik hen og gav mig i Snak med ham, medens han stoppede sin Pibe. Han forsikrede mig paa mit Spørgsmaal, at han havde sat paa alle de forrige Bænke, og at han hjertelig beklagede, at de nu snart ophørte. „Man sidder tørt her i Regnvejr og køligt i Solskin, man behøver intet Værtshus paa saadan en Vej!“ sagde han. Min Samtale med ham bestyrkede mig i de Tanker, jeg nyligen har ytret.

Da jeg saaledes havde gaaet og siddet omtrent i to Timer, begyndte jeg at blive opmærksom paa de andres Tilbagebliven. Saa langt jeg kunde øjne, saa jeg ingen Vogn. Jeg besluttede at oppebie deres og min Skæbne i det første det bedste Hus, hvor jeg gik ind og slukte min Tørst med Mælk. Langt om længe kom de med nye Skinner om Hjulene. Men disse forhindrede dog ikke, at jo Vognen midt paa Gaden i *Nörten*, en god Mil fra Göttingen, gik itu, hvorved vi alle tre hulter til bulter tumlede ned i et ikke synderlig spejlklart Gadekær, os selv og de forbigaaende til uudslukkelig Latter.

Hos os sluktes den dog omsider i den Efterretning, at her ingen frisk Vogn var at faa, og lige saa lidt Lægedom for den syge. Midt i denne Forlegenhed, idet vi saa os om efter en Doktor, kom den anden. Det var nemlig Doktor V*** fra Göttingen, som sprang til, idet vi rejste os af vort Fald, og med Studsen omfavnede sin gamle Ven *Adams*. Et overmaade lykkeligt Møde; thi vor Forlegenhed var vel latterlig, men derfor ikke mindre ubehagelig. Vi var ikke blot faldne iblandt Brostene, men iblandt Røvere. Postkarlen smeldede og bandede som en ægte hannoversk Svoger, den omstaaende Pøbel grinede, Præster og Levitter gik os forbi uden Medlidenhed, vi var alle tre drivvaade baade af Himmelvand og Jordvand og oven i Købet sultne; i denne Nød antog sig os Hr. V*** som en sand barmhjertig Samaritaner. Bekendt i Flækken, gjorde han i Hast Anstalter til at faa den kvæstede Vogn besørget til en Hjulmand og faa en anden i dens Sted til Göttingen, tog os op paa sit Værelse, klædte os om, kvægede os med Vin og Brød, og, en, to, tre! var vi igen paa Vejen til det hannoverske Athenen. Jeg kunde ikke glemme igen det Epigraf, jeg saa under et Kobberstykke paa Væggen i Værelset, Hr. V*** førte os op paa:

Représentation exacte de la Volupté
pour éviter ses bassesses.

men endnu mindre den lille Piges Uskyldighed, der (som Hr. V*** ved denne Lejlighed fortalte mig) „havde ladet sig besove af Frygt for at blive frugtsommelig.“

Det er som at gaa til Göttingen for at studere, sagde *Adams*.

GÖTTINGEN

Det var den skønneste Eftermiddag. Ved Indrumlingen i *Wehnede* steg jeg af og lod Vognen køre. Den kom mig snart af Syne.

Ved at spadsere gennem denne Flække og se Haynbjerget, erindrede jeg min tabte *Hviid* og hans Frygt paa dette Sted for tolv Aar siden, da han med en stor Merskumspibe og den gode Samvittighed: i otte Aar at have studeret ved Universitetet i København, dog af Frygt for Fuchs-Skældning ikke trøstede sig til at age ind i Byen. Hans Erindring blev mig her saa levende, og Følelsen af hans alt for tidlige Tab saa bittert, at jeg fortrød at have valgt denne ensomme Promenade.

„Ak! nu omhyller ham Dødens den mørke Nat!
„Naar skal Retfærdigheds Søster, usvigelig
„Troskab, og Sandhed, og ædel Beskedenhed
„Finde hans Mage paa Jorden? —
— — — — — — — — — — — —
„Haardt! men Taalmodighed letter den Byrde, som
„Skæbnen forbyder at kaste."

Da jeg var kommen ud af Wehnede, saa jeg gennem Alleen *Göttingen* lige for mig i Midten af en temmelig udstrakt Amagerdal, omkranset af fjerne Skovhøje. Jeg fandt denne Beliggenhed aldeles ikke ubehagelig ved første Øjekast; Solstraalernes frie Spil deri oprømte mit nedslagne

Lune. Min Forventning vokste, alt som jeg kom længer frem i Alleen. Hvo kan nærme sig et Athen uden Forventning? — Det første Eventyr, jeg stødte paa, var fire stærkmusklede Heste, der, ikke parvis, men en foran den anden, spændte i Jernkæder fremslæbte en Ting, der langtfra saa ud som en Krokodil, men nærved befandtes at være en gyselig stor og vældigen bepakket Lastvogn. Den forholdt sig virkelig til vore Færredsvogne som et Orlogsskib til en Pæreskude eller som en Krokodil til en Firben. Fordybet i de Betragtninger, som dette Syn og Göttingens Spire opvakte, saa jeg langt foran mig henne i Alleen en Støvdamp, vel tolv Gange saa tyk og vidtløftig som den, Krokodillen og de fire Heste foraarsagede, nærme sig lig en Orkansky, der hastigen udbredes og indtager hele Himmelen. Jeg standsede for at overlade mig til den Fornøjelse i Forvejen at gætte, hvad der forvoldte den. Den havde saa meget glimrende, blendende, tørt, letadspredeligt, flygtigt, tomt og vindigt i sit tilsyneladende Væsen, at jeg snart faldt paa, det maatte være den saa berømte *Pulvis academicus*. Da den kom mig noget nærmere, traadte jeg et Par Skridt til Side for ikke at faa noget af den paa mine Klæder, i Halsen og i Øjnene; thi af al Slags Støv frygter jeg ingen saa meget; og se! min Formodning var rigtig. Den var indeni — o, Rædsel!

> Hele Himmelens Aasyn mørknedes, stigende Natmulm
> Hylled i altomskyggende Sky den bævende Jord og
> Myrmidonernes Svig —

— den var indeni fuld af tre kolletterte, skrapskindbuksede Studentere, hvis Kroppe med frygteligt Huj i styrtende Galop for af Sted til Wehnede, som om deres Sjæle med samme Fart vilde af Sted til Helvede.

> Saa nedspringer en utæmt Ged og den vildene Stenbuk
> Kant til Kant af Klippen, saa styrter den takkede Skovhær
> Ned fra Bjerg over Dal i Støvets skjulende Bølger.

Sandelig, sagde jeg ved mig selv, havde hine Gedehjorde opvakt halv saa megen Støv og gjort halv saa megen Allarm som disse tre forfærdelige Ryttere, vilde Donqvixot i højeste Grad have været at undskylde! Jeg har vel ikke set *Agramantes* Lejr, men tør jeg slutte fra den paa Nørrefælled ved København, kan den umulig have gjort mere Vind, Støv og Allarm.

Og iblandt disse Fauner, for hvis Kaadhed alle Muser flygter, skulde man lære det, hvorved *Homer* og *Plato* vandt Udødelighed? Solen vendte sit Øje bort, „jeg har overladt Universiteterne til *Bacchus,*“ sagde *Phøbus.*

En frygtelig Trommen og Kanoneren vakte paa ny min Opmærksomhed. „Hvad er der paa Færde i Göttingen?“ spurgte jeg en sindig Mand, som gik mig forbi. „Det er kun Burscherne!“ svarte han. Under denne Allarm var jeg kommen til Porten af Byen.

Det første, som mødte mig ved Indgangen, var en Bursch, som aad paa et Stykke Smørrebrød.

Jeg fandt her et nyt Bevis paa, at Mennesket lige saa lidt lever af Ord som af Brød alene. Straks efter Studenten kom en Tjenestepige, som spiste paa et Stykke tørt Brød. Adskillige andre Piger vimsede mig forbi med Kvarter og Folianter under Armene. De saa overhovedet lærdere ud end Studenterne. Jeg besaa Ridehuset, som Kong Jørgen den Anden har ladet bygge til Videnskabernes Fremme. Dets Kollegium er uden Tvivl det mest frekventerte. Hovedkirken har et prægtigt gammelt Taarn, hvorpaa der gror dejligt Græs. Over et Værtshus fandt jeg et særdeles smagfuldt Skilt, egentligen, næst den aabne Kirkegaard, hvorpaa der stod en Del artige Smaamonumenter, det første, som røbede mig noget museligt. Det var tre Pieride-Profiler med Omskrift:

In den drei königlichen Prinzen!!!

Hvad der mest forundrede mig, var en Guldsmedbod med Indskrift: *Universitäts-Goldschmidt.*

Hillemænd! tænkte jeg, hele Københavns Universitet (Professorerne undtagne) opbringer knap 12 Unzer Guld.

Staden selv er smuk, har skønne, brede, vel brolagte Gader og anselige Huse; men Beliggenheden er intet mindre end tillokkende. Rundt om i en temmelig Strækning, naar man undtager nogle ret artige Haver, finder man ikke et eneste Træ. Den smudsige *Leine* forskønner ikke synderlig denne kedsomme Slette. Og dog kunde et saadant Sted aldrig ligge den skønne Natur for nær.

Florencourt og Doktor *V**** fra Nörten kom mig i Møde paa Torvet ved Vandspringet og førte mig op i *Kronen*, hvor jeg fandt *Adams* og *Sparzet* i et Selskab af Grever, Kammerjunkere, en Baron, to Frisører, en Barber, en Skrædder, en Kusk, en Jøde og andre studerende, der meget fidel og burschikos bød hinanden velkommen. Mage til den Frihed og Lighed, her herskede, havde jeg endnu aldrig fundet; endnu mindre til den Lydighed og Lynsnarhed, hvormed man paa mindste Vink blev opvartet af Tjenere og Piger, og allermindst til den Myndighed, hvormed man befalede.

De to Frisører bemægtigede sig *Adams* og *Sparzet*, der begge efter mit Eksempel lod deres unyttige Haar afskære, medens vi andre dannede en afvekslende Kreds omkring dem. Jeg besluttede at bursche, saa længe jeg var i Göttingen; thi hvad andet skulde man vel tage sig for imellem Burscher? Man maa synge med de Fugle, man er iblandt. Det blev mig uendelig lettere, end jeg havde formodet; thi jeg opdagede snart, at min *Adams*' Venner var ham værdige og hørte ikke til den almindelige Hob; de var ikke blot frie, muntre og vittige, men ogsaa anstændige og vilde have givet mig et ganske andet Begreb om det herværende Studenterliv, hvis jeg ikke var kommen efter, at de udgjorde en lille Kreds for dem selv, der ingen Del tog i Mængdens Udsvævelser.

Med et Par af dem besaa jeg endnu før Aften Biblioteksbygningen. *Florencourt* indbød os hjem til sig, hvor vi under-

holdt os med *Bürgers* nye Sonetter og Samtaler om den ubeskrivelige Kedsomhed, der plager de otte Hundrede Borgere i dette berømte Akademi.

POSTFORTVIVLELSEN,

Ogsaa her ilte jeg forgæves til Posthuset. Der var ingen Breve.

Göttingen, d. 18. Juli 1789.

Jeg har nu i en Tid af fem Uger ikke skrevet noget Brev uden i den Forudsætning, at den, som skulde læse det, var død; og i samme Forudsætning skriver jeg Dig dette. Hvis Du altsaa finder, at det enten ikke er langt nok eller kort nok eller ordentligt nok eller smukt nok, maa Du betænke, at man ikke skriver til en død som til en levende; at man skriver anderledes, naar man ved, at man ikke bliver læst, end naar man forudsætter sig det modsatte. Mig synes, at det er allerede meget, at jeg skriver. Der hører virkelig en egen Fromhed *til* at blive ved at skrive uden nogensinde at faa Svar, og en anden tav maaske i mit Tilfælde rent stille. Men jeg er nu ulykkeligvis en Gang saaledes indrettet, at jeg ikke lettelig gaar i Staa, naar jeg først er ret sat i Gang.

Her i Göttingen er endelig mit sidste Haab forsvundet. Jeg er af ingen anden Aarsag rejst hertil end for at høre paa Posten, om ingen Breve var adresserte hid til mig. Det var rigtignok en urimelig Formodning, men naar man intet rimeligt har, tager man til Takke med det urimelige.

Jeg gad imidlertid vidst, om denne mine Venners almindelige Tavshed ogsaa er en Frugt af hin ulyksalige Oper — om de virkelig alle har lært at indse, at den, der har skrevet et saadant Skuespil, saadan oversat, har forbrudt alle sine Rettigheder og Herligheder som Menneske og Borger, — at den, der har skrevet et saadant Skuespil, ikke bør

have Svar paa noget Brev — at han ikke alene bør ekspatrieres, hvilket allerede er sket; men endog eksevropieres, som nu sker; thi andre Mennesker kan dog have en Slags Omgang med hinanden, saa længe de opholder sig i det postrige Europa. Ofte har jeg i forrige Tider velsignet — men nu forbander jeg af mit ganske Hjerte, højlovlig Ihukommelse, Kejser *Maximilian,* som til min Græmmelse bragte det afskylige Postvæsen her i Gang. Synet af et Postbud, der fordum havde saa megen Fortryllelse for mig, er mig nu lige saa fatalt, som Synet af Medusa var dem, der blev til Sten ved at se paa hende. Der kommer undertiden Lyst over mig til at slaa Postbude og Postmestre og selv de uskyldige Postheste ihjel. Denne Fristelse er farlig. Jeg har en hemmelig Anelse om, at man paa hin Side Elben med det første vil komme til at læse i de tyske Aviser den bedrøvelige Efterretning, at en vis Barbar fra Norden ved Navn *Backheschen* endelig i det Over-Rinske etsteds er bleven henrettet, fordi han paa sin Rejse gennem Tyskland havde dræbt saa og saa mange Postpersoner.

Naar man nu læser sligt, vil man ventelig græde, men denne Graad kommer for sent, overalt er jeg slet ikke tjent med Graad. Dette er det to og tyvende Brev, jeg i en Tid af syv Uger har skrevet til Danmark. Jeg vil blive ved indtil det syv og tyvende; men saa stop! Naar man syv og tyve Gange har forsøgt at bære Vand i et Sold, tror jeg, at man kan holde op dermed uden at støde an mod den kristelige Langmodighed.

Olde er den eneste, som tilstrækkeligen har undskyldt sig ved at lade sin Skriverkarl melde mig sin Død; det skulde være besynderligt, om I alle havde det samme Forfald, og det altsaa blot fattedes Eder paa Skriverkarle. I dette Tilfælde tager jeg alle mine Bebrejdelser tilbage.

Jeg kan ikke fortælle meget om Göttingen, da jeg dels ikke har været her over en Dag, dels ikke vil være her meget længer. Jeg tror, at denne Egensindighed er lige saa

tilgivelig paa en Sundhedsrejse som paa en Kunstrejse eller Lystrejse. Man henter hverken det ene eller det andet her. Alting synes at forgaa i Lærdom. At denne skulde blive saa meget desto grundigere, har man forjaget, siger man, al Smag. Den pedantiske og sikkerlig dog intet mindre end grundige Distinktion mellem det nyttige og det behagelige skrækker mig overalt, som fra Universiteter i Almindelighed, saa fra dette i Særdeleshed. Hint Athen forenede Muserne og Gratierne, dette skiller dem ad. Det er mere at anse som et Torvemarked end som et Akademi. Man afsondrer de skønne fra de grundige Videnskaber og stykker de sidste ud, som om Kollegierne var lige saa mange Høkerboder.

Dette Begreb havde jeg for længe siden gjort mig om Göttingen; og alt, hvad jeg med egne Øjne har set og med egne Øren hørt, befæster det. Det synes latterligt at ville bedømme et Akademi efter en Dags Ophold derved — det vilde virkelig være det, hvis hvad jeg her ytrer, gjaldt det i Göttingen, som kun ved umiddelbar Anskuen og Anhøren kan erfares der. Men mit Omdømme er grundet paa det, hvori alle, som har kendt dette Universitet nøjere, er enige.

I øvrigt, dersom jeg rejste i videnskabelig Hensigt, og dersom jeg ikke bestandig var i fuld Fart med Døden i Hælene, vilde jeg vist ikke forsømme de egentlige Mærkværdigheder her — og uden Tvivl vilde jeg ved at opsøge dem tillige støde paa saa mange andre interessante Ting, at dette Sted til sidst maaske blev mig lige saa kært som noget andet. Upaatvivlelig gives der iblandt Professorerne adskillige virkelig store Mænd i deres Fag; iblandt Studenterne kender jeg allerede nogle, som kunde gøre mig det længste Ophold behageligt, og i enhver nok saa lille By, endsige Göttingen, gives der sikkerlig gode og elskværdige Mennesker nok, for at udsone alle mulige Mangler. Biblioteket alene kunde fastholde enhver Videnskabsven. Kun med Maaden at studere

paa og det almindelige Studenterliv vilde jeg næppe nogensinde forsones.

Min Mening herom er for Resten saa ubetydelig, at jeg ikke tager i Betænkning at betro den et Brev til en Person, som jeg forudsætter allerede død. Det er altsaa omtrent det samme som at lade den trykke i *Kritik og Antikritik* eller noget andet Blad, der læses af ingen.

E. S. Skulde Du virkelig være kommen til Paradis, saa hils Professor *Hviid* fra mig og sig ham, at jeg nu gaar ud for at besøge Hofraad *Heyne*.

BÜRGER

„Hofraaden er ikke hjemme," sagde en lille Pige, som lukte mig op, „Hr. Hofraaden er rejst til *Ilefeld*. Jeg bad hende sige mig, hvor Professor *Bürger* boede. Hun var saa artig, trods al min Beden om ikke at umage sig, at følge mig gennem tre Gader til hans Hus, der laa skjult med sin Have mellem nogle uanselige Stræder i Baggrunden af Byen.

I denne lille Have saa jeg to Personer, hvoraf jeg straks gættede hvilken der maatte være Bürger. Han bød mig op paa sin Stue, hvor vi satte os paa en Sofa. Uagtet Klokken kun var tolv, havde han alt spist, saa tidligt gaar man til Bords i denne ordentlige By. Jeg sagde ham, hvem jeg var, og ærgrede mig hemmelig over, at han ikke engang kendte mig af Navn; fortalte ham, hvor nøje jeg kendte ham, Aarsagen til min Rejse og saa videre. Det var mig umuligt at sige ham, at jeg og klimprede paa Citheren; men da vi en Tid lang havde talt med hinanden, udbad han sig atter mit Navn, og da jeg gentog det, spurgte han, om jeg ikke var Forfatteren af Holger Danske? Desværre! sagde jeg:

— — Hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum!

Han havde læst et Par Recensioner af den, sagde han. Dette bragte os paa Tale om hans gamle, meget elskede Ven, Professor *Cramer* — og nu havde vi mer end Stof nok til Underholdning.

Bürger er en Mand af omtrent fyrretyve Aar, med et simpelt, men lidt efter lidt indtagende Udvortes, hverken høj eller lav, temmelig undersætsig, med mere smeltende end fyrigt Blik og af et let, naturligt, jeg gad sagt mageligt Væsen. I hans hele Anstand, Udseende, Adfærd var ikke det mindste, som røbede mig Digteren, men vel Vennen af Digtere. Han syntes mere at elske end at dyrke Muserne. I det hele havde hans Person den samme Tone som hans Arbejder. Jeg sagde ham, at jeg havde oversat hans *Lenardo og Blandine*, som lod til meget at fornøje ham. I den Anledning drejede sig Samtalen til Almuesang overhovedet. *Homer*, sagde han, var den egentlige Almuesdigter og burde oversættes i en ganske anden Tone end den hidtil vante. Uagtet han en Gang havde troet at træffe denne i Jamber, havde han dog med mageløs Taalmodighed omkalfatret det hele utaknemmelige Arbejde og var nu næsten færdig med en ganske ny tysk Homer i Heksametrer. Jeg beklagede, at han ikke havde fuldendt det første Værk; det vilde have blevet et nyt og eneste i sit Slags, hvorved Sproget i det mindste vilde have vundet, hvad *Homer* tabte. Til et originalt Heltedigt, mente han, maatte opfindes en ganske ny folkeligere Versart. Efter hans Teori, mærkede jeg, havde hvert Sprog sin egen ejendommelige, saa at det allerede var nok, at Homer for Eksempel havde brugt Heksametret, for at bevise, det ikke skikkede sig til en Epopé i noget andet, mindst levende Sprog. *Oberon* var i hans Tanker forfattet i den for et tysk Heltedigt mest passende Versart.

Viser, Romancer og fornemmelig Ballader er hans Livdigte; om denne, som han kaldte den, egentlige Poesi, hans Yndlings-Sag, talte han med besynderlig Varme. Om vore danske Kæmpeviser talte han med Henrykkelse; de faa, han

havde lært at kende af Oversættelser, havde gjort ham usigelig begærlig efter flere, og han gad lært Dansk alene for at nyde dem i Grundsproget, sagde han. *Tullin* og *Evald* kendte og skattede han. Han havde en Gang hørt Dansk synge og fandt det sødt, smeltende og fortryllende blødt.

Vi talte om dets Litteratur, om dets Digtere og om Musernes Haab her i Danmark — om den nye Udgave af hans samlede Digte, som allerede var rent udsolgt — om Göttingen, i hvis Baggrund han levede saa godt som ubekendt, sagde han — om det Barbari, som her gaar i Svang i de skønne Videnskaber, da Politik og Jurisprudens opsluger alt, hvad der kan tale og høre, skrive og læse — om Navnet Athenen og Parodier og saa videre. Saaledes henfløj tre Timer, uden at jeg mærkede det, saa aldeles, at jeg endog forglemte at spise og først om Aftenen erindrede, at jeg havde glemt det.

Men „*Die Gleichen*“ glemte jeg ikke.

Med *Adams*, *Florencourt* og tre, fire andre Bekendtere havde jeg aftalt en Tur til disse interessante Ruiner og tog altsaa Afsked, fornøjet over personlig at have lært at kende *Lenores* Digter.

GLEICHERNE

Mit Selskab var allerede i Begreb med at stige til Hest, da jeg kom tilbage, for under den levende *Florencourts* Anførsel at besøge *Die Gleichen*, Ruinerne af den berømte tokonede Ridder Gleichens Bjergslot, omtrent to Mil paa hin Side Göttingen.

Omtrent halvanden Mil fra Byen, paa Grænsen af det Hessiske, tog vi fejl af Vejen og red vild i en tyk Skov. Jeg fornøjede mig ikke lidet herover; det gav hele Selskabet en ny Interesse, forskaffede os en Mængde romantiske og pittoreske Udsigter, som vi ellers var redet glip af. En-

delig traf vi en Skovbonde, der førte os over stejle Brinker og dybe Huler, hvor vi hundrede Gange var i Fare for at styrte med de til Dels ravgale Heste, paa rette Vej til vore Bjerge, hvis Toppe vi endelig naaede efter mangehaande Eventyrer.

Her boede i ældgammel Tid den navnkundige Greve af Gleichen, som to Gemalinder, den ene en tysk, den anden tyrkisk Prinsesse, i fælles Ægteskab kappedes om — uden mindste Kiv — at gøre lykkelig. Historien fortæller, at denne Hymens Yndling i mageløs Treenighed behjalp sig med en eneste Seng, der med Rette fortjente Navn af Kærligheds, Enigheds og Troskabs Triumf- eller Himmelseng.

Med højtidelig Rørelse besteg jeg den højeste, stejleste og skønneste af de tvende Toppe, hvor Tidens Tand havde levnet de betydeligste Brokker. End stod et Par halve Mure, et Stykke af Taarnet og en sammenfalden Hvælving paa denne skynære Højde. Jeg klavrede med megen Forvovenhed over nedtrillende Kalk- og Stensmuldringer op paa den øverste Spidse af Ruinen. Min Møje blev rigelig belønnet. Hvilken malerisk Standpunkt! hvilken vid og vekselfuld Udsigt over dybt under liggende Enge, Skove og Landsbyer i Midten af de kransende Bjerge, om hvis Skovtoppe Skyerne dansede! En Byge nærmede sig fra den overfor skyggende Bjergryg; men tør stod jeg i Solskin paa Pynten, mens den brast under mine Fødder og gjorde de andre drivvaade. Overalt i de nedglidende Lunde saa min Fantasi den lykkelige Mand mellem sine tvende dejlige Mager beundre og nyde den yndige Natur, hørte ham fortælle dem sine eventyrlige Tildragelser, og — saa vidt gik den endog i sin Udsvævelse — fulgte den lyksalige hjem til det hjemlige, ægtelige, stille Sovekammer, hvor han — mellem begge paa Rosenlejet — drømte sig henbaaren af Engle i Abrahams Skød. Himmel! raabte jeg, o! kun Halvten af denne Mands Lyksalighed, kun e n saadan Engel — i den usleste Hytte paa Jorden — Daninde, Teutinde eller Tyrkinde — lige

meget! kun en saadan Mage, saa yndig, saa venlig, saa from, saa favnende, saa tro . . . . Jeg kunde ikke raabe mere; man taber Aanden saa let ved saadan Lejlighed! Men hvad jeg ikke raabte, det følte jeg, og ofrede paa dette Hymens skønneste Alter mine dybeste Suk til hin skønne Treenigheds Erindring.

Solen dalede, da vi steg ned igen, og efter at have forfrisket os i et Skovhus med Vin og Skinke red vi tilbage over Haynbjerget til Göttingen. Det var mørkt da vi kom ind mellem Haverne, hvor man hilste os med Pistolskud fra *Adams*' forrige Lysthus. Her fandt vi adskillige af de „udvalgte", som tog os med til en foranstaltet Punsch-Schmauz, hvor vi under Sang og Samtaler i forenet Munterhed og Tobaksrøg endte vor æstetiske Dag og tog Afsked med *Georgia Augusta.*

GIESSEN

Paa Grænsen af det Kasselske og Darmstadtske bliver Landet endnu mere bjergrigt. Den hele Vej langs med Lahnen er rig paa de yndigste Naturafvekslinger. Nærmere *Giessen* bliver Egnen fladere, og Øjet hviler sig behageligen efter de mangfoldige Bjergscener i den smilende Dal, som omgiver denne Stad. Vi kom dertil gennem Frugttræer og rige Kornmarker, rundt om os utallige Landsbyer, hvis Piger udmærkede sig med nette Fødder. Vi fandt en stor Mængde overalt paa Markerne. Mændene og Karlene syntes overhovedet paa denne Side Göttingen ikke nær saa meget at tage Del i Landarbejdet som Fruentimmerne. Formodentlig er de sidste virkelig i større Antal end de første, da Folkehandelen ikke udfører uden Mandsslaver. De saa ellers meget fortabte ud, de gode Piger, som om de enten havde mistet eller ikke kunde faa Kærester. Jeg havde inderlig Medlidenhed med dem, men —

„Ak! var den gode Herkules ikke blot en Støtte — en parodisk Støtte — var han en virkelig levende, rørig Herkules! Han kunde dog hjælpe eder, I arme, trællende, svedende Skønne!“ sukkede jeg. Vi sukkede alle tre og beklagede paa Agerbrugets og Folkemængdens Vegne, at vi ikke var Heraklider. —

Giessen selv er en befæstiget, temmelig velbygget Stad. Studenterne ved dens Universitet har Ord for at være lige saa udsvævende, som Marburgs er stille.

Da Herr *Crome*, som vi havde foresat os at besøge, ikke var hjemme, kørte vi straks videre — til *Longins*, en særdeles lærd Landsby, hvori hvert Hus var en Salme- eller i det mindste en Bønnebog. Iblandt de opbyggelige Vers og Sentenser, hvoraf Ydervæggene vrimlede, fandt jeg følgende de opbyggeligste:

I.

„Dies Haus steht in Gottes Hand;
„Der Herr behüt es vor Mord und Brand!
„Die Hausfrau und die Kinderlein
„Lass, o Gott! Dir befohlen sein!“

„Jeg gad omfavne og kysse Forfatteren, fordi han over Kone og Børn saa aldeles har glemt sig selv.“ — Han har ikke glemt sig selv, sagde *Sparzet,* men tænkt som en ærlig Hesse: jeg skal nok hytte mig. — Jeg tror, det er blot en lyrisk Udeladelse, sagde *Adams* — som den i det københavnske Vægtervers Klokken ti:

„Om I vil Tiden vide,
„Husbonde, Pige og Dreng —“

hvor Konen, der upaatvivlelig mer end nogen anden vil og bør vide Tiden — især Sengetiden — aldeles overspringes. —

II.

„Christum lieb haben ist besser denn alles Wissen;
„Bauherr Johann Hissen.“

Et dristigt Metrum! halv sapfisk og halv syllogistisk!

III.

„Bespreng uns Herr Jesu mit deinem Blut,
„Wie der Vogel *Belican* mit seinen Jungen thut.“

Efter mit Skønne det mest poetiske. De øvrige var alle mer eller mindre i hin veltalende Pastors Smag, der begyndte sin Prædiken dennelunde: „Ligesom Løven udgaar at søge sit Rov, og ligervis som Ulven er et grimmigt Dyr, saa skulle vi og alle — vandre i et nyt Levned.“ Saa pirrende denne teologiske Smag i Vers og Prosa virkelig er, trætter og keder den dog i Længden formedelst den bestandige, den samme eneste Figur, den benytter sig af.

Det faldt mig ellers ind ved at betragte disse beskrevne Huse, at man maaske en Gang kunde gribe denne Idé til Fordel for almindelig Oplysning og indføre i Verden et Slags Bogbyggeri. Hvad om Husene i alle Landsbyer og Flækker var lige saa mange Elementarbøger? Det forstaar sig, at disse ingenlunde kunde være vidtløftige, men det var overalt godt, om Elementarbøger ikke var det. Med nogen Strenghed i Valg vilde for Eksempel Religionens Grundsandheder, Kernen af Teologien, mageligen kunne rummes paa fire Kirkevægge, uden enten at bemale dem overalt eller at behøve Kikkerter for at læse Bogstaverne. Det samme gælder om Filosofien; og de evige Regler for Ret og Uret, for saa vidt de hidindtil almindeliggyldigen er bestemte, vilde med nok saa læselige gyldne Bogstaver næppe fylde hele Facaden af det mindste Raadhus. Enkelte Gaardmænd og Husejere kunde paa deres private Ydervægge vælge de første Principier, de vigtigste Elementer, de afgjorte Grundsandheder i den Videnskab, de mest elskede. Sentenser selv hist og her vilde jeg ikke have noget imod, naar de kun i Fynd lignede den over Porten i Delfi; endog Vers kunde taales, naar de kun havde mer eller mindre Lighed med hint af den græske Antologi:

Nyd dit Liv, som om i Morgen
Alt du skulde vandre heden!
Skaan dit Liv, som om du evig
Skulde bruge det herneden!

en Indskrift, som vilde være passende anbragt paa alle Forlystelsessteder. Tilforladelig! jeg kan indbilde mig en saadan By, som jeg heller vilde gennemvandre end det prægtigste Bibliotek og heller gennemlæse end den bedste Encyklopædi. Al virkelig menneskelig Viden kunde paa denne Maade rummes i en maadelig Købstad. Rigtignok, som sagt, kun den blotte Kerne; men det er og egentlig kun Kernen om at gøre.

„Jeg har kun en Ting at indvende mod din Idé“, sagde *Adams.*

— Og den er? —

„Kulturens og Oplysningens bestandige Fremgang, som vilde gøre det nødvendigt hvert andet Aar at forandre, forbedre og formere disse Gadebøger.“

— Ikke andet? Først maa jeg anmærke, at Forandring og Forbedring umuligen vilde finde Sted deri, hvis de blot, efter Hypotesen, indeholdt Grundprincipier og afgjorte Sandheder; thi disse, en Gang fundne og erkendte, bliver evig de samme; for det andet fremgaar den sande Kultur og den virkelige Oplysning ikke med Aar- men med Aarhundred-Skridt. Hin Lov: „Handle mod andre, som du vil, at andre skulle handle imod dig!“ har i mere end sytten Hundrede Aar hverken trængt til Forandring eller Forøgelse — hint γνωθι σεαυτον har i lige saa mange Aarhundreder overlevet sin Stenport og staar endnu paa den af Papir, som aabnes hver Maaned af *Moriz*; de Elementer og Grundsandheder, jeg taler om, vilde sikkert ikke falde med deres Huse. Hvad Formeringen angaar, da bygger man jo bestandig nye — og endelig, hvis Fremgangen til det bedste skulde hindre det bedre, og den til det bedre det gode, vilde ingen Fremgang være mulig.

„Jeg har en anden Indvending mod dit Bogbyggeri“, sagde *Sparzet.* „Det vilde nemlig, nok saa ypperlig indrettet, blive uden Nytte. Erfaring lærer, at Folk intet mindre ser, end hvad der altid ligger dem for Øjnene; ligesom man al-

drig hører, hvad man altid hører. Jeg frygter aldrig at fortale mig, undtagen i Fadervor, sagde Præsten, fordi jeg daglig læser det. Jeg er bange for, at man i hine Bogbyer saa aldeles vilde lære Principierne udenad, at man aldrig vilde falde paa at anvende dem."

Dette træffer omtrent al Lærdom, svarte jeg, og dog var det uden Tvivl værre, om Folk slet intet lærte. —

„Det er et Spørgsmaal." —

— Det er intet Spørgsmaal, forudsat at det er Sandhed, man lærer. Sandhed er aldrig unyttig. Det skader ingen Mand at vide nok saa nøje, nok saa udenad, at to og tre gør fem. Nej! men hvad jeg selv finder at indvende mod Nytten af hine offentlige Lærebøger, er, at sandsynligvis — ingen vilde læse dem.

Under denne Samtale kom vi til *Butzbach*.

Husene i denne gamle By ser ud som store Korthuse. Facaderne og Gavlene er ikke Blade, men Skilderier. Paa Postgaarden, hvor vi skiftede Heste, var alene, foruden *St. Jørgen* og hans Lindorm, elleve Prospekter malte. *Adams* og jeg gik op at bese Slottet, hvis Plads var en dejlig grøn Eng. Over Portalen stod:

1610.
O Deus Hassiacos clemens tutare Leones!
Et patriae stellas nubila nulla tegant!

(Bevar o milde Gud hver hessisk Løve!
Lad intet Mulm os Landets Stjerner røve!)

Den første Bøn erindrede os hin Sjælehyrdes kristelige Sagtmodighed, der i en Langfredags-Prædiken af den ene Røvers Omvendelse tog Anledning til den fromme Formaning: „Dyrekøbte! hindrer aldrig nogen i deres Dont, og lader eders Røvere røve i Fred!" O! Fromhed fra Seksten-

hundrede og ti! Taarerne randt os begge af Øjnene; og med Vemodighed betragtede vi de to Gedebukke, som spadserede paa Pladsen, de eneste Hofkavalerer, som for nærværende Tid bebor Slottet.

FRIEDBERG

Statistikken begynder nu at blive saa blommet og forblommet, alt som vi kommer dybere ind i det brogede romerske Rige, at vi politisk betragtet virkelig ikke længer ret ved, hvor vi er, eller hvem Pladsen hører til, vi gaar paa. Darmstadt, Hanau, Solms, Burggraviatet, Kurmainz og *Pütter* ved hvor mange andre Regeringer leger her Blindebuk med hinanden i en saadan Hurlumhej, at man skulde tro, denne Del af Tyskland en Gang var gaaet itu og i Hast paa maa og faa klinet sammen igen. Jeg takker Himlen, at denne min Rejse ikke er statistisk, og at jeg altsaa ikke behøver at bekymre mig om, enten Per eller Povl har noget at sige her. Hvad der mest lider derunder, er vor Vogn og vore Sko; thi Vejene synes lige saa lidt som vi at vide, hvem der bør holde dem i Stand, og i denne Uvished bliver de slettere og slettere. Da vi, naar Ulykken skal være, heller vil brække Benene end Halsen, ælter vi os igennem til Fods.

AFTENEN

Uden for *Nauheim*, en Flække med et betydeligt Saltværk, en lille halv Mil før man kommer til Friedberg, fandt *Adams* og jeg, ved at forlade Vejen, paa Bredden af den

klare Usingen, ved Foden af Johannesbjerget, en af Poppelpile indhegnet Plads, der i Skønhed og Ynde langt overtraf alt, hvad vore Øjne hidindtil havde opdaget i den landlige Natur. Vi kom igennem en Labyrint af allehaande Træer og Buskværk langs med den rislende Flod til et stille Glarhav, i hvis Spejlbarm Himmelens Bue og Jordens skønneste Løvværk fordobledes. Det var imod Solens Nedgang, den venligste Aften nærmede sig. Alting var stille. Kun Fuglenes ensomme Kvidren ledsagede Bækkens sagte Rislen. Midt i den til Sø udvidede Flods Krystalfavn laa et lille Ermenonville; aldrig saa jeg en Plet saa bestemt til Kærligheds Tempel. Vi omvankede, snart ene, snart samlede, det hele underskønne Bassin, hentryllede i de sødeste Sværmerier.

Solen tog Afsked i tusinde heftige Straalekys med Vandet, med Øen, med Poppelhegnet og endelig med Toppen af det høje Johannesbjerg. Ethvert af disse Kys gennembrændte vore Hjerter; thi vi elskede begge, havde elsket og vilde elske. Den svandt endelig aldeles — hele Naturen sukkede det højtidsfulde Suk, som en pludselig Bæven i Løvet, en sitrende Riflen paa Vandet og en koldere Skudring i Luften forkynder, naar den sidste Daggnist slukkes — og vi sukkede med, som om vi aldrig skulde se den mere. Bækken, Vandet, Løvet, alle Fuglene tav. Dødens Engel for gennem den tavse Lund. Men denne Rædsel varede ikke længe. En livelig Rødme farvede den blaanende Himmel; Hesper vinkte, og yndigere end Solen selv kom Aftenrøden frem med sit purpursprudlende Bæger. Ro, Trøst og salig Anelse neddryppede deraf. Bækken rislede atter, og Fuglene begyndte paa ny deres kvidrende Kore. „Saa dør vi! og saa vorde vor Slummer i Graven!“ Vi hang om hinandens Halse.

Hvo af mine Læsere har ikke en Ven, eller — endnu misundeligere — en Veninde? Hvo er saa ene, saa halv i Skabningen, at han ikke skulde kunne tage Del i de Følelser, jeg her — fortier.

Vi var begge syge; begge langt fra det Maal, de fleste dødelige efterstræber — end længere fra det Maal, Ynglingens Hjerte higer efter — vi havde intet uden denne Aften og os selv; men vi gennemnød vor lille Ejendom og var ubeskrivelig lyksalige.

Frihed! Natur! Venskab! Den som har eder — og hvad der er nødvendigt til eders fulde Nydelse, Sjælens Sundhed: en god Samvittighed — har alt; og den, som med eder i en saadan Aftenstund ikke har uendelig mer end nok — ham forener sig Himmelen, Jorden og alt, hvad der er deri, forgæves om at gøre lykkelig.

Fem og tyve dybe Brønde, omtrent 60 Skridt imellem hver, ledte os fra Salinen til Ruinmuren af det høje *Friedberg*. Her opklavrede vi den forfaldne Bjergvold med en Slags Gysen, ikke sjælden i Fare for at styrte ned i den hult nedenunder ruslende *Use*, indtil vi endelig paa Brinken naaede en skummel Ruinport, omringet af høje forfaldne Taarne og dybe Huler, mellem hvis Brokker vi forgæves søgte en Sti, for at komme ned i den beboede Del af Byen. Vi fandt omsider en gammel, beskænket Invalid, der over Torn og Tissel, Stok og Sten, Revl og Krat, i forunderlige Bugter, selv svinglende, ved Hjælp af Maanskinnet og Bedeklokkens Dingdang lodsede os ind i Staden — hvor vi endelig yderst udmattede naaede Værtshuset og den urolig ventende *Sparzet*.

Friedberg er af alle de Stæder, jeg har set, den, som vældigst sætter Aanden og alle Sanserne tilbage i den gamle, romantiske, tyske Riddertid. Man ser her intet uden Bjerge, Lunde, Ruiner, hører intet uden Bedeklokker, tænker intet uden Andagt og drømmer lutter Ballader. I Maanskin er alt dette dobbelt gammelt, gyseligt, højtideligt og eventyrligt. Man give mig tolv af de kækkeste, følesløseste, mest fritænkende Amazoner i det hele smukke Køn — tillade mig at føre dem op i Maanskin — jeg forlanger ikke engang ved Midnat — nej blot om Aftenen, Klokken ni, ti eller

højt elleve — paa Pladsen, vi nys forlod, og lejre dem i en Kreds omkring mig for at høre Bürgers *Lenore* forelæse — og jeg vædder alt, hvad jeg besidder, og alt, hvad jeg nogensinde kommer til at besidde, mod et eneste Kys af dem hver, at de, inden vi kommer til Stanzen:

Den Vej, o Vilhelm! er for lang!
Forgæves du dig skynder!
Hør! Bedeklokkens hule Klang
Alt elleve forkynder!
Blik om dig! Maanen skinner klart,
Vi ride med de dødes Fart;
Endnu før Dag vi begge
I Brudeseng os lægge —

alle tolv er besvimede. Besvimer de ikke, er de sikkert ikke Fruentimmere, og jeg taber da mine Kys med Fornøjelse; thi

Kun Mandfolk at kysse er vandet,
Desuden af *Tode* forbudt.

Hver nogenlunde kysselig Glut faldt vist i Besvimelse og — ledsagedes Balladen af min *Kuntzens* ægte Maaneskins-Musik — vaagnede maaske aldrig mere op deraf.

BURGGREVINDEN

Sparzet drømte den hele Nat om lutter Engle, *Adams* om lutter Djævle og jeg om lutter Fruentimmere. Da vi vaagnede, svedte vi endnu stærkere, end da vi sov ind. Men Solens Opgang forjog alle hine Skygger og vinkede os til en Spadseregang op paa Burggrevens Slot. Hvilken Have! Den regelløseste, frugtbareste, blomsterrigeste, skyggefuldeste, hist aabneste og her hemmeligste, overalt behageligste, jeg har set. En gammel med allehaande Frugttræer og Busk-

værk omslynget Mur indhegnede dens Labyrint; rundtom fra sammes Rand henrev os de mest afvekslende Udsigter over det hele underliggende frugtbare Land til den i Østen blaanende Bjergstrækning. Første Gang saa vi her den koldere Sparzet henrykt.

Den skønne Natur har iblandt andet ogsaa det til fælles med Vin og Kærlighed, at den beruser og i sin fulde Nydelse gør Prosaisten selv til Poet. Vi tumlede virkelig alle tre omkring i denne Have, i en saa overgiven Glæde, med saa triumferende Gebærder og i saa superlativiske Udraab, at en naturædru Mand, som havde set og hørt os her, sikkert vilde have taget os for beskænkte — uagtet vi var saa godt som fastende. Med al Højagtelse imidlertid for de stærke Hoveder, som ingen Trolddom bider paa, og de kolde Hjerter, hvis fugtige Tønder ingen Gnist af Jordens og Himmelens Fyrtøj formaar at antænde, havde vi dog ikke bortbyttet vor Afsindighed mod deres Sindighed, saa kær var os vor Rus — endog da den var forbi. Hvad der meget forøgede dens Behagelighed, var en Fjerdemand, som vi fandt i Slotsgartneren, en yderst godlidende, naturdannet, snaksom gammel Tysker, der med hjertelig Velvillighed førte os omkring overalt og inderlig fornøjede sig over vor Glæde. De fleste Indretninger i Haven var af Burggreven selv, sagde han; vi behøvede ikke mere til Slutningen om hans Karakter; Fysiognomiet kan i mine Tanker endnu mindre misforstaas i somme Folks Anlæg end i deres Ansigter. Vi sluttede af visse Partier, at det maatte være en Mand, som lod sig tale — og som det var værd at tale — med; men han var desværre ikke hjemme. Desværre! thi alt, hvad hans yndige Have og ærlige Gartner fortalte mig om ham, indgød mig en overordentlig Lyst til at se ham. I hans Sted saa vi Burggrevinden med en gammel Hovmesterinde, og den lille Burggrevling, der med sin Falk paa Haanden trippede foran sin Moder og den anden langsomt fremskridende Dame i Alleen. Mit Øje faldt først paa Burggrevindens hvide flagrende Skørt,

steg derfra til det — jeg ved ikke om grønne, blaa, gule eller røde Bælte — derfra til det glimrende Guldkors paa hendes Bryst — men inden det naaede hendes Ansigt, laa mit Hjerte allerede for hendes Fødder. Om hun tog det op, ved jeg ikke; thi jeg skyndte mig ud af Haven for ikke at tabe mer i den forvirrede Balladeforfatning, jeg var i. „Hvi løber du saa?“ spurgte de andre. „Ak! for Amor hist med Falken,“ svarte jeg, „eller, rettere sagt, for hans Moder.“ — „Det har ingen Nød! hun er henimod halvtredsindstyve Aar!“ lo *Sparzet*.

I Sandhed! — saa varm jeg var — en Spand koldt Vand over mit blotte Hoved i dette Øjeblik vilde mindre have ærgret mig end denne utidige, ondskabsfulde, grusomme Anmærkning. „Henimod halvtredsindstyve Aar!“ — Venus forneden og et Semiseculum foroven! Og mit Hjerte for hendes Fødder! jeg uforsigtige! jeg Fusentast! — Enhver prøve sig selv, gribe i sin egen Barm og (forudsat at han finder Kød og Blod deri) sige mig oprigtigen, om han ikke i mit Sted ligeledes var bleven flov, ærgerlig, rasende. Og dog var det mit faste Forsæt at forlade Haven uden at se Hendes Ansigt; formodentlig vilde jeg og siden aldrig mere have faaet det at se i denne Verden. Hvad tabte jeg altsaa? En Drøm! Skyggen af et Drømmebillede! Rigtig — men det er uden Tvivl og det højeste, vi kan tabe i dette Livs Nærmest til Væg. Himlen saa, at vi var Rollinger — sandt at sige meget uforsigtige Smaarollinger — og gav os derfor kun Knapper, Regnepenge og højt Halvskillinger at spille med. Af samme Aarsag er og alle vore prægtigste Bygninger Korthuse. Et Pust! og de falder; men Himlen være lovet! Skaden er ikke stor. Med utrættelig Taalmodighed bygger vi ny, der atter ompustes, og saa fremdeles, til vi endelig bliver søvnige, kede af Legen, og paa Mamas Vink med Haanden eller Riset gaar i vor Seng.

Om det var min alt for ubetænksomme Forelskelse eller min Vens grusomme Vækken eller det horatsiske Uhyre,

hvis Billede ved denne Lejlighed stod mig omvendt for Øje, der mest sortnede mit Lune, er vanskeligt at afgøre; men vist er det, at jeg intet Øjeblik længer kunde holde det ud i Haven. „Halvtredsindstyve Aar“, lisplede Løvet. „Halvtredsindstyve Aar“, smiskede Bækken. „Halvtredsindstyve Aar“, hviskede Fuglene — Halvtredsindstyve Aar stod med store gotiske Schwabacher-Bogstaver læselig i Baggrunden af enhver Prospekt. Det var utaaleligt.

Først da vi var Haven af Syne, kom min Fornuft lidt efter lidt tilbage. „Du har taget Hovmestersken for Burggrevinden!“ sagde jeg — en Mulighed, som længe før havde burdet falde mig ind. Man finde det saa latterligt, som man vil, jeg havde i det Øjeblik gerne givet alt, hvad jeg ejede, for et bekræftende Svar, saa meget sitrede jeg for et nægtende, og saa hjertelig var det mig om Fru Burggrevindens Ungdom at gøre — dels paa mine egne, dels paa hendes, dels paa Havens og dels paa Hr. Burggrevens Vegne. „De var begge til Aars!“ svarte han.

„Nu,“ sagde jeg — med et Suk — „lige meget! Hun er derfor ikke mindre *Friedbergs Erycine!* Sæt at hun ogsaa er en Dag over de fem og fyrretyve, saa tæller dog Hymen endnu tre og fyrretyve Tusinde otte Hundrede og seks og halvfjerdsindstyve af hendes Livs Timer i Amors Selskab. Og naar jeg betænker, hvad hendes Tilværelse skænkede mig i et eneste Minut (thi længer varte ikke min egentlige Henrykkelse eller rettere Oprykkelse fra Foden over Bæltet til Guldkorset — da hun drejede om Hækken), naar jeg overvejer, hvad jeg i en Times blotte Anskuen vilde have vundet — saa er hin endnu frugtbare Periode i Grunden en Evighed. Det er desuden uafgjort, om Høsten ikke er nok saa behagelig som Foraaret. Antallet af den berømte *Ninons* Tilbedere skal endog først have vokset yppigen paa hin Side de halvtredsindstyve. Der gives en vis Art Gratier, der ligner Vinen, ligesom der gives andre, der har mere til-

fælles med Mælk: Vinter- og Sommer-Kaveler. Ungdom er desuden et blot Forholds-Begreb. Abstrakt betragtet har endog Alderdom Fortrinet. Plato regner alt, hvad et Fruentimmer nødvendigen taber med Alderen, for en Bagatel, og Amor er ikke alene ung, men og — blind. Altsaa —

Mit Hjerte laa, som sagt, for hendes Fødder — „Yndige, trods hint *henimod* endnu længe — i tre og fyrretyve Tusinde otte Hundrede og seks og halvfjerdsindstyve Timer — fortryllende Burggrevinde!“ sagde jeg og vendte mig tilbage med et Buk mod Slottet; „behold det indtil videre!“

Vi gik rundt om den gamle Borg. To unge, lette, levende Smaapiger førte os op i Toppen af det høje Taarn, hvorfra vi overskuede hele Staden, Slottet, Ruinerne og den rundtom liggende Egn. Vi var alle tre enige om, at Friedberg var det romantisk-skønneste, vi hidindtil havde set paa vor Rejse.

Vi steg ned igen dobbelt saa dybt under Bjergslottet. Her, i de fortørrede, med Krat og Græs bevoksede Grave, under Ruintaarnene indbød mig det højtidelige Stille til Samsang med Ekko. Det syntes med Lyst at gentage de ny og ubekendte Tonslag i de danske og norske Kæmpeviser. Melodierne henrykte den musikkyndige *Sparzet*. Axels Elskov, Gundvers Rov, Stærkodders Gravsang gennemtonte Hulerne —

O Grav! du er Maalet, til hvilket den sigter,
  Som daarlig ej spotter dit usikre Krav;
Den svigtede aldrig de strengeste Pligter,
  Som tænkte paa glad at gaa ned i sin Grav.
O venlige Grav! i din Skygge bor Fred!
Din tayse Indvaaner af Sorgen ej ved.

Jeg fandt en synderlig Fornøjelse i her at parre Skandinaviens Oldklang med Germaniens Genlyd — og under disse gamle Mure at helligholde mit Fødelands Skaldes Minde. Tanken om aldrig maaske at se Danmark mere; Forestillingen af den Glemsel, der ventede mig; den rolige, men dog altid mørke Udsigt til Graven — stemte mig til en saa alvorlig Tungsindighed, at min korte Friedbergske Roman nær havde endtes med en virkelig Ballade-Katastrofe i disse Huler.

Men Posten bragte mig, om ikke Efterretninger fra København, saa dog Tidender nok til at vække Levelysten igen i det isnede Hjerte og antænde paa ny de halvslukte Livsaander. Ved vor Tilbagekomst i Værtshuset fandt vi foruden det dækkede Middagsbord et andet dækket med Aviser. Som Æslet mellem to lige Bundter Hø, eller som Herkules mellem Dyden og Vellysten, vidste jeg længe ikke, hvilket af disse tvende Tafler jeg først skulde vælge. Sjæl og Legeme var lige hungrige. Værten var Postmester, og, hvad der ikke er aldeles almindeligt i Vært- og Post-Klassen, en saare godlidende Mand. Han gav mig det Raad at forene begge Maaltider — og jeg var i Begreb med at følge det, da hans yngste Datter i det samme kom ind og satte sig lige over for mig ved Bordet. Hendes Ansigt var af den Beskaffenhed, at jeg tabte Skeen af den ene Haand og Avisen af den anden. Saa gaar det, naar man uheldigvis har sin stærkeste Sans i Øjet!

Burggrevinden selv havde ikke mere kunnet forstyrre mine to Appetitter. De gav Plads for en tredje, den at drukne mit Blik i hendes uskyldige Øjne. Jeg maa for alle Ting først læse disse Depecher! tænkte jeg — og foldede mine Hænder med hele Familien. Himlen er mit Vidne, at min Andagt var den Uskyld værdig, der tændte den. Jeg bad for hende, og for hendes Skyld for alle de andre. Maatte ingen giftig Dug plette denne Rose! maatte ingen Hjertesorg forstyrre denne gode Families Ro! Amen!

Efter dette korte Hjertesuk gik alting som af sig selv sin ordentlige Gang; jeg spiste først og læste siden.

„Ja! i Frankerig ser det forskrækkeligt ud!“ sagde Postmesteren. — „Man har nedrevet Bastillen og myrdet mange Tusinde Mennesker.“

„Nedrevet Bastillen?“ raabte Adams —

„Nedrevet Bastillen?“ raabte Sparzet —

„Nedrevet Bastillen?“ raabte jeg — og glemte for et Øjeblik det blodige Tillæg. Ret! Retfærdigt! Herligt! Klink med, Hr. Postmester: „Ned med alle Bastiller! Nedrivernes Skaal!“ „Gud fri os!“ sukkede hans Kone. Den yndige, hendes Søskende, alle saa bange ud — dog klinkede de med. Det er alt for naturligt at klinke over faldne Bastiller. „Var kun ikke den forbandede *Mirabeau* med i Spillet!“ meldte en middelaldrende Mand, som sad med ved Bordet. „Skulde han virkelig være saa forbandelseværdig, som han har Ord for?“ spurgte jeg; „han har jo dog skrevet Brevet til den ny Konge af Preussen?“ — „Men og den afskylige Paskvil over det berlinske Hof, som efter Fortjeneste er bleven brændt af Bøddelen i Paris! Hans ondskabsfulde, nederdrægtige og lumpne Karakter, hans liderlige Levned, hans skamløse Mordbrænder-Bedrifter er desuden bekendte nok. Jeg er ikke overtroisk og vilde just ikke dø paa, at der er en Djævel til; men er der virkelig en, saa er det den almindelige Spion, Oprører og Forræder: Grev *Mirabeau.*“

Fruentimmerne korsede sig.

Min middelaldrende Mand blev ved: „Nationer overhovedet har noget salpeteragtigt, og den franske Nation i Besynderlighed er rent Krudt —“

Vi beklappede alle hans Bemærkning og dens Indklædning —

— „Grev *Mirabeau* er en gloende Brand eller, om De heller vil, en brændende Begkrans, som er falden i den

franske Nationalforsamling; og se kun til, om det hele Monarki ikke med det første springer i Luften!"

„Nu! Monarkiet — — —" sagde *Adams*. „Og med det hele Folket!" brød han ud med Heftighed. „Frankerig kan før undvære alting end en Konge!"

„Men falder da Kongen med Bastillen?" mumlede vi —

„Alting falder, hvis *Mirabeau* staar — *Necker* er allerede borte" — —

„*Necker* borte!" raabte vi alle — og sitrede. Den ivrige Middelaldersmand blev ved; men vi hørte ikke mere, hvad han mælte; thi vor Bevidsthed tabte sig i ny, mageløse Rørelser ved Læsningen af den trettende og fjortende Julius's Optrin i Paris.

DEN FJORTENDE JULIUS

Hvilket Hav af Billeder, Ideer, Anelser bølgede gennem vore Sjæle!

Revolution! Frankerig! — Tilforn var det blot Gæring — hist og her Opløb — nu .... Hvilket brusende, stormende flammende Kaos!

„De tre Stænder har forenet sig til en Folkeforsamling! Alt er udrustet til Krig mellem Frihed og Slaveri, Folkelov og Despotismus! Det rædsomme Anarki, denne mørke, vildsomme, helvedlige Labyrint, hvorigennem Vejen løber fra Tyranni til Nomarki, har taget sin Begyndelse. Evropas største politiske Krudttaarn, Paris, er antændt. De oplyste Frihedsvenner kæmper; Undertrykkerne fnyser; den bange, forvirrede, opbragte Pøbel raser.

Den dydige Folkeven, Rigets Skytsengel, Ministeres Mønster: *Sully Necker**) er forjaget. Despotismen har op-

*) „So dacht ich sonst —
„So denk ich itzt nicht. Klopstock.

stilt henved fyrretyve Tusinde besoldede Mordere mod de sitrende Borgere. Men deres Sitren gaar over i konvulsivisk Anstrengelse. Hundrede Tusinde Borgere rejser sig — i Stormklokkers og Stormtrommers Bulder skingrer Fortvivlelsens Raab: Til Vaaben! Til Vaaben! og i et Øjeblik er de mange Tusinde bevæbnede. Fængslerne opbrækkes, Forbrydere løslades, Huse antændes, Teatrene lukkes. Trehundrede af de Tusinde vover med et Mod, som Fortvivlelse alene giver, at bestorme den uovervindelige Bastille; og i tre Timer er den uovervindelige erobret. Nu strømmer Blodet i de mylrende Gader, Blod for den hellige Frihed! Blod af Tyranner! men ak! tillige Blod for vanhellige Lidenskaber, Blod for Helvedes Mordlyst; Blod af uskyldige!

Den hele Stad er i gyseligt Oprør, et Rov for gensidig Had, Hævn og Fortvivlelse. Ingen er tryg, alt er i Fare. Mellem Flammer og Blod genlyder i Klokkers, Trommers og Kanoners hule Dundren: „Mord! Mord! — Brand! Brand!“ fra alle Kanter. Mødrenes Hylen og Børnenes Skrig taber sig i den døvende Larm — og, lig Rystelsen i det bragende Ætnas fjerneste Klipperødder, udbreder sig Hovedstadens Oprør i alle indtil de længst bortliggende Provinser.“ —

Hvor bankede mit Hjerte af Rædsel, og — midt i den kolde Gysen — af brændende Henrykkelse ved de Tings Forventelse, som skulle komme over Jorderige! Friedberg blev mig et Patmos, hvorfra jeg, som fordum Johannes, i profetisk Anelse saa hidtil usete Syner:

* * *

„Og en anden Engel udgik fra Alteret; han havde Magt over Ilden og raabte med høj Røst til den, som havde den skarpe Segl, og sagde: Hug til med din skarpe Segl og afskær Vindrue-Klaserne af Jorden; thi deres Bær ere modne.“

* * *

„Og Engelen slog med sin Segl paa Jorden og afhuggede Druerne og kastede dem i Guds Vredes store Persekar.“

* * *

Og Persekarret blev traadt uden for Staden. Og Blodet flød af Persen til Hestenes Bidsler over tusinde og sekshundrede Agre.“

FRANKFURT AM MAIN

Vi forlod det eventyrlige Friedberg i en Sindsrus, som i Førstningen ikke tillod os at iagttage det mindste af, hvad der omgav og mødte os paa Vejen. Dens Heftighed lagde sig efterhaanden i roligere Samtaler og gensidige Refleksioner over det skete, der endte sig med Bemærkninger over vort herlige Aarhundrede og brændende Tak til Forsynet, fordi det undte os den misundelige Lod at komme til Verden imod dets Ende.

Vi erindrede os omsider, at vi ikke blot rejste i Tiden, men og i Rummet; aabnede vore Øjne og vederkvægede de udmattede Forestillingsevner i Naturens blide Betragtning. En Flok glade Bønder og Bønderpiger, kransede med Blomster og med en Spillemand i Spidsen, fulgte vor Vogn, som vi lod rulle sagtere paa den frydfulde Vej. Paa de to sidste Mil langs med Bjergstrækningen: *die Höhe*, kom vi gennem frugtbare Marker, Alleer af Frugttræer og prægtige Landsbyer, hvor vi omringede af Vellevned og Munterhed tabte Erindringen af de hessiske Betlere. Fra Højden bag den mainziske Bondeby *Vielbell*, hvor man mellem gamle, paa Bjergryggen spredte Ege opdager Landet paa denne og hin Side Mainen i fast uafselig Vidde, kom vi under bestandig Spil, Dans, Sang og Latter af lystige Landfolk til Staden.

Det store Domspir, de rundtom knejsende Vagttaarne

og den gennemstrømmende Flod giver *Frankfurt* udenfra en vis højtidelig Anseelse.

Indtrykket deraf er saa meget des heftigere, da Øjet med et fra Bakkens Afhang ved det nordlige Vagttaarn opdager den afvekslende Natur- og Kulturherlighed, der omgiver den. Hele Omegnen er leende; den halve Del af Haverne er Vinhaver, hvis lysegrønne Ranker smiler dobbelt venligen mellem de mørkere Frugttræer og de ranke Popler, hvoraf der hist og her ses adskillige Grupper. Mejerier, Landhuse og Lysthegne vrimler overalt. Gennem alt dette bølger sig den skønne Mains med Skove halvbekranste Barm, derved skønnere at den ikke blotter sig for Øjet overalt. Ogsaa den livløse Naturs Gratier er blufærdige. Det hele er Musik for Øjet, hvori Poppelhegnene, efter *Sparzets* Udtryk, er lige saa mange Koraler. Byen selv har netop det Omfang, som Synet forlanger: stor nok for at opvække Idé om sin Vigtighed og lille nok for ikke at borttage for meget af Egnen, hvori den ligger. Dens mange smaa Spire hæver de tre store, især Hovedkirkens, hvis uhyre Masse pyramiderer Prospekten.

Man kan ellers let ved at rejse gennem Tyskland faa sin Bekomst af Kirketaarne; thi dels har Stæderne i Almindelighed en uforsvarlig Mængde, dels har fast hver Landsby et temmelig højt Spir, ofte to — saa at Øjet til sidst bliver lige saa ked af disse i sig selv uskønne Masser som af de pyrmontiske Bakker, naar man har set dem i tre Uger, eller af det pyrmontiske Skuespil, naar man har set det en eneste Gang. Imidlertid gør disse gotiske Monumenter paa mange Steder en saa fortræffelig Virkning — ikke at tale om den kære Afveksling — at jeg ingenlunde gad set dem alle nedrevne. De opvækker levende Forestillinger om gamle Tider, gamle Helte og gammel Styrke og faar derved noget romantisk højtideligt, som Behaget ved den smagfuldeste Bygning næppe opvejer. Frankfurt, hvor de tyske Kejsere kro-

nes, bør have slige Spire — eller de tyske Kejsere bør ikke krones der længer.

Indeni er Staden mindre anselig; Gaderne for det meste trange og mørke, Husene lidet bedre end de i Hamburg. Kun Hovedgaden, hvori de store Værtshuse, lige saa mange Paladser, ligger, gør en Undtagelse. Den er bred, lys og prægtig. Her tog vi ind i det saakaldte „Røde Hus", det største Herberge, jeg hidindtil havde set, og overalt et af de betydeligste i Evropa.

Frankfurt am Main, d. 23. Julius.
(Nat.)

Her sidder jeg og leder omsonst i Aviserne efter det, jeg ikke fandt paa Posthuset: Efterretninger fra Eder. Ak! selv Efterretningerne fra det brændende Frankrig erstatter mig ikke Mangelen paa disse.

Hvi kan jeg ikke sønderrive den martrende Traad, som binder mit Hjerte til mit Hjem og til dem, som alt har glemt mig? Kælne, svage, ovidiske Hengivenhed, som forbitrer mig alle Nydelser og gør mig Frankfurt selv til et *Tomi*!

Hvad er det omsider, Fædrelandskærlighed og Venskab? Sammenkrympning af Menneskets til evig Udvidelse bestemte Væsen! Vane! Dyrnaturlighed, som fortrænger vor Aands ædlere Natur! det første er egentlig Kimære — det andet et tomt Navn, naar man ser sig til.

Mit Fædreland er der, hvor jeg befinder mig vel, har en Romer sagt; det var romerskt, egenkærligt, i al sin Vidde indskrænket. Mit Fædreland er der, hvor jeg er! siger jeg. Det er menneskeligt. Hvad Venskab angaar, da er det en Vægtskaal. Tag den ene Skaal bort, saa ophører det. To Skaaler bliver tilbage; men ingen Vægtskaal.

Jordkærlighed og Menneskekærlighed alene er uopløselige, utabelige, uforgængelige. Deres Objekter bliver og for-

andres ikke. Hvor jeg gaar, er Jord, og hvor jeg omgaas, er Mennesker, var det ogsaa Getere.

Saaledes fornufter jeg; men min Følelse modsiger desværre endnu bestandig min Fornuft. Jeg gav i dette Øjeblik alle Tidender fra Paris bort for et Brev fra Dig og Dannemark.

Du kan let slutte Dig til, at jeg aldeles har tabt Lysten til at meddele i den stedsevarende Mangel af Deltagelse. Man bliver endelig ked af at skrive rent hen i Luften. Hertil kommer, at jeg skriver paa udenlandsk Papir; skrev jeg endda hjemmefra, kunde jeg trøste mig med den patriotiske Tanke, at det gik til Papirmøllernes Fordel. Det falder mig virkelig utaalelig tungt at skrive; jeg sidder adskillige Minutter over hver Linje og ved ikke selv hvad jeg skriver, fordi jeg slet ikke ved til hvem. — Dette er mit sidste Brev. — —

JØDEGADEN

Den rædsomme Indgang til dette frankfurtske Gosen, som jeg ikke kan ligne ved noget bedre end ved Sværmehullet i en Bikube — man betragte et saadant ret nøje og forestille sig de ud- og indmylrende Bier forstørrede til Husar-Staturer! — fristede mig til med *Sparzet* at vove et Tog derigennem.

Jeg begriber endnu i dette Øjeblik ikke, hvorledes det gik til, at vi med Liv og alle Sanser slap ud af den anden Ende. Jonas kan ikke have studset mere ved at finde sig hel og holden opkastet paa det tørre efter at have passeret igennem den af utallige Sild opfyldte Hvalfiskebug.

Man forestille sig en Samling af nogle Tusinde pjaltede Mænd, nogle Tusinde halvnøgne Kvinder og nogle Tusinde aldeles nøgne Børn sammenknuede og opstablede i et eneste Stræde, omtrent som vor københavnske Peer Madsens Gang! Hvilken gyselig Dynge af Elendighed! Hvilken

Vrimmel af usle! hvilken lummervarm Pestdamp af levende, livløs og død Uhumskhed! Af Frygt for at Stanken maatte udbrede sig paa mine Blade, af Frygt for at alle mine nervefine og sansekælne Læsere maatte falde i Besvimelse, vover jeg ikke at udmale en eneste af de mangfoldige Grupper af mavre og fede, hentærte og halvforraadnede Israelsbørn, som vaagende og sovende stod, sad og krøb paa Trapperne, i Dørene og paa Gaden, eller rettere, hvoraf hele Gaden, en fuldmidret Ost, syntes at krybe.

Ved hvert Skridt omstimledes vi af anskrigende, alting falbydende, alting paanødende Skakrere; deres Antal vokste uophørligen; de anfaldt os til sidst som en Sværm af hungrige Ravne. Ti vilde paatvinge os Urkæder, ti andre Skospænder, ti andre gallonerte Veste og ti andre gamle Bukser — alle vilde de snyde os og med en Snartalenhed uden Mage overbevise os om, hvor vel vi gjorde i at lade os snyde af dem. Vi saa os ofte tvungne til at besvare disse Handelstilbud med vore Stokke og støde en og anden af disse ulyksalige over Ende. Sandelig! havde vi skullet købe kun det halve af det, man falbød os i en Tid af en halv Time, havde vi haft to frankfurtske Fragtvogne nødig for at transportere det, uagtet det alt sammen var Smaakram.

Midt i denne Forfølgelse saaredes fra en anden Side vore Øjne og vore Hjerter af de mest gennemborende Syn. De halvnøgne Mødre med deres nøgne Børn — — men — som sagt, det lader sig virkelig ikke beskrive, uagtet jeg for Resten ingen Ven er af den overdrevne Omhu for at unddrage vore delikate rige, som svømmer i Purpur og kostelige Linklæder, Synet af deres usle Brødres Elendighed. Selv det ækle kan passende anbringes; og *Kristus* tog ikke i Betænkning, trods hele den fine Verden, i Lignelsen om Lazarus at anbringe Billedet af „Hundene, som gik til og slikkede hans Saar.“ Æstetikkens Regler bør vige for Moralens, hvor de første kan hindre den sidstes Udbredelse — og ve den Skribent, som for at blive Smagen tro bliver sit

eget Hjerte utro! Det er de undertrykte Advokaters Pligt paa alle moralsk tilladte Maader at lede Undertrykkerne til Opmærksomhed paa, hvad de gør, hvis de ikke ved det, hvilket til Menneskehedens Ære som oftest er Tilfældet. Men her — hvorledes skal mine Forestillinger kunne trænge sig til dem, i hvis Magt det staar at lette Jødernes Aag og lindre deres Ulyksalighed? —

Da imidlertid Elendighed er Elendighed, og det aldrig er af Vejen til det egentlige Humanitetsmaal at blødgøre Hjerterne til dens Medfølelse kan jeg ikke undslaa mig for i Korthed at fremstille det Liv, der er blevet den første den bedste af disse Skakrere til Del fra Morgen til Aften.

Med Lommerne, det eneste hele i hans pjaltede Klædning (et Symbol paa hele Nationens politiske Eksistens), fyldte af møjsomt sammensparede Snurrepiberier, en Bylt af andre Smaavarer under Armen, og en Stok (der desværre aldrig bærer modne Mandler) i Haanden forlader han sit usle Leje for at tiltræde den skakrende Vandring. Jeg vil ikke tale om den Hunger og Kulde, han deler med alle andre fattige. Kun et Blik paa det, der er hans Skæbne eget. Med utrættelig Taalmodighed, med mer end Tiggerens Paahængen anraaber han den ene forbigaaende efter den anden om at købe; det er vanskeligt at afgøre, om hans flydende Tunge, hans virrende Hoved, hans rappe Ben eller hans vimse Hænder er i fuldest Arbejde; den hele Person er i uophørlig Anstrengelse. For en Skillings tilfældige Profit indhøster han hundrede ydmygende Blik, et halvt Hundrede spottende Svar, utallige Pøbelforhaanelser, Fornærmelser og Grovheder. Hvert femte Minut springer han fire, seks Trapper op i de øverste Stokværk og pikker paa, for med Døren i Næsen og ikke sjælden forklemte Fingre at pakke sig ned igen. Endelig kommer han aandeløs og udmattet hjem til Middag. Kone og Børn omringer ham for at erkyndige sig om Fangsten — „Ach! Leider! Noch nix!“ Gud ved, om han altid faar noget at spise; men det

ved jeg; at faar han noget, er det jammerligt. Om Eftermiddagen begynder den utaknemmelige Jagt paa ny, til han om Aftenen udmattet med uforrettet Sag henslænger sin Stok, sin Byrde og sig selv i den trøstløse Familierede. Sæt og, at han har tilskakret sig — og, om man vil, tilsnydt sig nogle Skillinger — betydelig kan Gevinsten umuligen være — hvilken Djævel kunde misunde ham dem? Han har slæbt og slidt og lidt mere derfor end den kristne Bisp i en hel Maaned for lige saa mange Tidalersedler.

Jeg har et Par Gange fulgt en saadan Jøde en udslagen halv Dag paa sin Jagt og været Vidne til dens yderlige Utaknemmelighed, gysende over den ubeskrivelige Nød og menneskelige Naturforkvakling, der alene kan forklare dens Udholdelse. Jeg følte, at det var lige saa ubilligt af en saa ulyksalig Skabning at fordre Moralitet i en vis Grad som af fortørrede Vinstokke at forlange modne Druer — følte, at jeg, i hvis treaarige Fantasi det opstod, første og sidste Gang at forfordele min Broder i Handelen (ved af de Skillinger, hvorfor jeg skulde købe Fløde, at putte den ene i Munden) at jeg, som paa denne Undtagelse nær aldrig har været mig mindste lignende Synd bevidst, i denne Jødes Sted ogsaa vilde snyde — og lod mig ved hans Gangs Ende snyde af ham med Fornøjelse.

For end nærmere at lære at kende det indvortes af Jødegaden, bed jeg med *Sparzet*, som desuden havde i Sinde at købe sig en smuk Vest for billig Pris, paa Krogen af en saadan omvandrende Mede og besluttede at følge ham til hans Magasin. Han førte os gennem Vrimmelen til sin Dør, eller rettere Husets, hvori han med hundrede andre boede. Havde der hørt Mod til at gaa ind i Gaden, saa hørte der Dristighed til at vove sig op ad disse Trapper. Haarene rejste sig paa vore Hoveder ved fra den midt om Dagen dødmørke Taarngang af og til at titte ind i de urene, af Kvinder og Børn opfyldte Sidestuer. Imidlertid fulgte vi ham op i allerøverste Stokværk, hvor han under Taget aabnede

en Lem — og nu bestraalede Solen en Pomp og en Usselhed, som jeg aldrig har set Mage til i Verden. Nogle Hundrede Baroner, Officerer, Hovedværks- og Haandværksburscher, Spradebasser og Spidsborgere uden Indhold hængte og laa her imellem og over hinanden. Vi studsede over alle disse Menneskebind, især over den uhyre Mængde af glimrende broderte Veste — jeg tror ikke, der findes saa mange i hele Kongeriget Dannemark. Det varte længe, inden *Sparzet* blev enig med sig selv om Valget, og endnu længer, inden han blev enig med Jøden om Prisen. Medens de disputerede herover, i hvilken Tid den arme *Salomon* vist fremtrak og udfoldede over fyrretyve Klædninger af al sin Herlighed, bemærkede jeg et usselt Aflukke, hvori hans Familje — i egentligste Forstand — sølede. Alt, hvad der hører til Livets uundgaaelige Nødvendigheder, fandtes her imellem trende Vægge. De handlende lod endelig til at være blevne enige om — ikke at handle. Uagtet Prisen for den valgte Klædning var nedsat til en Femtedel af det forlangte, fandt *Sparzet* den dog for overdreven — og, trods alle Israelitens Forestillinger, trods mine bedende Miner, da jeg fandt det grusomt at have forulejliget den arme Mand saa længe uden Gengæld, blev han haardnakket ved sit Underbud. Tilsidst kom vi, jeg ved ikke selv hvordan, ned ad Trappen. „Kære *Sparzet*!“ udbrød jeg, „var det kristeligt?“ — Jeg maa ved denne Lejlighed anmærke, at en vis Art Ran og Tyveri gaar i Svang i vor sædelige Verden, som ingen synes at lægge noksom Mærke til, og som dog i mine Tanker er lige saa utilladelig som noget andet, i mange Tilfælde endog værre end alt andet Ran eller Tyveri; jeg mener det: at røve eller stjæle sin Næstes Tid. Det forekommer mig saa meget uundskyldeligere, da man derved ikke engang selv vinder, hvad den anden taber; jeg gad derfor og kalde det, til Forskel fra alt andet, rent Snyderi. Man skader derved paa en Gang sin Næste, sig selv og hele Verden. Men Teorien om Vold, Bedrag, Ran og Tyveri er overhovedet meget besynderlig i

vor Verden, og den almindelige Praksis endnu besynderligere. Man kan ikke røve sin Næstes ene Plag, ikke frastjæle ham en Sum af samme Værd uden at blive hængt; man kan derimod røve ham Hus og Gaard, Ager og Eng, alle hans Heste og Øksen, alle hans Penge, kort alt, hvad han besidder — frastjæle ham alle sine Rettigheder og Herligheder, sin Tid, sit Rum, sin Frihed, sin Perfektibilitet, kort sagt alt, hvad man virkelig har frastjaalet og frastjæler Jøderne, og dog leve højt i Herlighed og Glæde — endskønt, hvad Glæden angaar, da er den vel derefter. Men det allerbesynderligste er, at det, der er Synd mod en, ikke er Synd mod flere paa en Gang og allermindst mod alle. Man kan voldtage en hel Nation som ingenting og endog blive rost derfor; og det er næsten umuligt at bestjæle hele Menneskeheden uden at skaffe sig Navn af *stor* — Ak! hvis *Ludvig den Fjortende,* foragtelig Ihukommelse, *Joseph den Anden, Kejserinden,* og *Kongen af Sverrig* havde begaaet det i det lille, som de har begaaet i det store — — —

„I de seks Kvarter, vi har tilbragt hos den arme Jøde,“ blev jeg ved og saa paa mit Ur, som jeg til min store Forundring endnu havde, „kunde han have gennemstøvet seks Gader og truffet maaske seks Købere — ikke at tale om den Hovedpine, jeg har faaet ved det lange Ophold i dette Klima —“

„Men Handelen er jo ikke ophævet,“ svarte *Sparzet,* „jeg køber ham jo baade Kjol og Vest af! Han følger os sikkert, det har ingen Nød.“ I det samme Øjeblik var han bag ved os: *Na! nehmen Sie's für die 9 Thaler!* Købet var sluttet — og han fulgte med.

Da vi ved Udgangen af Gadens anden Ende indaandede paa ny den frankfurtske Luft, forekom den os Æter, uagtet den sikkert ikke var bedre end den i vort Pilestræde. Vi var som fødte paa ny, som helbredede, der efter et Fjerdingaars Sygeleje første Gang igen bader sig i Solen.

I denne pestilentialske Gade maatte den udødelige *Mendel-*

sohn selv bo, saa længe han opholdt sig i Frankfurt. Ingen Jøde tør bo andensteds i Byen. Jomfru Moses fra Berlin maatte forlade Staden samme Dag som hun ankom. Selve Volden og de offentlige Spadseregange er Jøderne forbudne.

DET KRISTNE FADERMORD

Gennemvandringen af Jødegaden og Synet af dens Jammerscener havde efterhaanden nedstemt mit Lune til dybeste Melankoli, Tilbageblikket paa den næstyderste Grad af menneskelig Elendighed tændte Følelser i mit Hjerte, som jeg ønskede at kunne meddele ikke blot mine faa Læsere, men alle de tusinde Gange Tusinde, som ikke læser mig.

Næst den almindelige Almuetrykkelse, den umenneskelige Slavehandel og den afskyelige Fredssoldatering har Evropas nyere, mer end barbariske Politik næppe udklækket nogen helvedligere Uhyrlighed end Jødernes borgerlige Forfatning. Sandelig! den er saa aldeles den sunde Fornuft modstridende, den almindelige Lov i alle Menneskers Hjerter saa trodsende og i et og alt saa himmelskrigende uretfærdig, at ingen bør tage i Betænkning offentlig at anklage den for hele Jordens Domstol — og Ligegyldigheden derover er saa indgroet med Vanen, at Menneskevennen ikke højt nok kan hæve sin enkelte Røst derimod for om muligt at vække andre Samvittigheder til denne Indretnings virksomme Overvejelse.

Er det muligt, at endnu i vort Aarhundrede — det attende efter Kundgørelsen af Jesu Kristi almindelige, menneskebroderlige Kærligheds Lov — et helt Folk i Generationers Generationer, med alle sine fødte og ufødte Indivi-

duer kan anses som uhenhørende til det menneskelige Selskab? Er det muligt, at man endnu i vor Tidsalder kan anse en Nation, der har fysisk og moralsk Eksistens til fælles med alle andre, som politisk ueksisterende, som evig bestemt til Landflygtighed? Er det muligt, at man kan forene sig om at nægte en Samling af Jordbeboere, paa Grund af deres særegne Religion, den første af alle Rettigheder, den naturligste af alle Ejendomme.

Til Evropas Vanære, til Skændsel for Evropas uværdige gejstlige og verdslige Bestyrere — er det virkeligt. Man har i egentligste Forstand udstødt et helt Folk af det borgerlige Selskab, berøvet det de Friheder og Rettigheder, Gud og Naturen gav det, med Vold og med List frarevet og frastjaalet det sin politiske Perfektibilitet og nødt det med djævelsk Grusomhed til at blive staaende paa den Trappe, det stod paa for over tusinde Aar siden — paa den samme Trappe? hvad siger jeg — nedstødt det endog endnu dybere; thi Jødernes Forfatning var den Gang ulignelig bedre end nu; de romerske Tyranner, selv Jerusalems Forstyrrer drev ikke Grusomheden saa vidt som vore kristelige Præster, Profeter og Konger. Hine fordærvede dog kun deres Legemer, men disse synes at have sammensvoret sig for at fordærve deres Legemer og Sjæle tillige.

Forbandede være — ikke de hellige Kirkefædre — thi de vidste vel saa lidt som Jøderne, da de korsfæstede *Kristus,* hvad de gjorde — men deres hellige Prædikener, Fortolkninger og Forestillinger, hvorved de formaaede de sidste romerske Kejserlinger til det lige saa upolitiske som umoralske Skridt at sønderrive alle de Baand, der bandt det jødiske Folk til Selskabet for desto smerteligere at lade det føle dets tungeste Lænker! og tre Gange forbandet være den gejstlige Magt og verdslige Vælde, som i vore lysere Dage endnu gør sig skyldig i en saa helvedmørk Uretfærdighed!

„Men Jøderne er et saa fordærvet, saa nedrigt og foragteligt Folk, at man lige saa lidt tør afløse dets Lænker som

frigive Galejslaver. Det har tabt saa aldeles al Dyd, at det i ingen Republik — saa aldeles al Følelse af Ære, at det i intet Monarki kan indlemmes paa lige Vilkaar med andre Borgere eller Undersaatter."

Jeg ved ikke, om Behandlingen oprører mere eller denne Forsvarsgrund derfor; saa voldsomt et Indtryk den første gør paa Hjertet, lige saa voldsomt gør denne det paa Forstanden. Egentlig er det at undskylde en Forbrydelse med en anden, alleregentligst at forsvare den mindre med den større, den væsentligste. *Nero* stak selv Ild paa Rom, siger man, for at have den Fornøjelse at afstraffe de Kristne derfor. Jeg ved kun en Grusomhed, som havde været større: hvis Nero havde virkelig formaaet de Kristne til at gøre det.

Et Under er det, og maaske det største, sikkerlig det længste, Historien opviser, at den jødiske Nation, trods saa mangfoldige og mangehaande Forfølgelser, babyloniske, ægyptiske og evropæiske Mishandlinger, endnu har saa megen fysisk Eksistens; men et større Under, et Under, som ingen Historie kan opvise, vilde det være, hvis dens moralske Eksistens var betydeligere, end den virkelig er, hvis den ikke, efter at være udelukket fra alt, hvad der udvikler og uddanner Humaniteten hos andre Nationer, og overladt alene til det, der kvæler den, var fordærvet.

De syv Tusinde Israeliters Tilstand her i Frankfurt er i det lille et temmelig nøjagtigt Billede paa hele Folkets Eksistens i Evropa. Man kan i denne mørke, trange, smudsige, stinkende, saa godt som overalt tilspærrede Peer Madsens Gang, de bebor, studere hele Nationens Statistik. Hvo der, trods alle Puf, Snyderier og Ækelheder, efter at have gennemvandret den, ikke ynkes over disse sine syv Tusinde undertrykte og sammentrykte Brødre — og hvo der af dette Lillebillede ikke røres til Medlidenhed med alle de andres, under en mer eller mindre gyselig Skæbne sukkendes Forfatning, ham fejler sikkerlig noget enten i Hovedet eller Hjertet. Ulyksalige Ofre for Dumhed og Grusomhed, for

Overtro og Despotismus, for Evropas *Maximum Insipientiae* — andre kalder det *Minimum Sapientiae* — hvis I og havde udplyndret mig indtil Skjorten — selv nøgen havde jeg ynket Eder!

Hvad dog en med vor Historie aldeles ubekendt, for Evropas Skikke aldeles fremmed Jordborger, et i det mindste fra vore Fordomme aldeles frit Menneske — en naturopdraget Huron, Peruaner eller Peluaner vilde dømme, naar han hørte:

At et Folk, som den Gud, Evropæerne selv dyrker, efter Evropæernes egen Mening, fra Folkenes Begyndelse af tog i sin egen besynderlige Beskyttelse, selv gav Love, selv bestyrede, selv i Aartusinde med en Faders besynderlige Omhu bevarede gennem alle Farer som sine mest elskede Børn —

At et Folk, som denne Gud betroede Menneskehedens besynderlige Palladium, Hans Enheds Erkendelse — som han derved helligede til den øvrige Verdens moralske Lærere — af hvis Skød og virkelig den første og ypperste, af Evropæerne selv guddommelig erkendte moralske Lovgiver fremgik —

At et Folk endelig, som de Kristne anser som deres egentlige aandelige Faderfolk, hvis Religion de nødvendigen maa anse som deres Religions Moder, i de sidste Tider — fra det Øjeblik af, de Kristne, dets aandelige Sønner, fik Magten i Hænderne, paa ingen anden Grund end paa den, at det var dette besynderlige Folk — er blevet saa godt som almindeligen frakendt Ret til Borgerskab, Ret til Jordbesiddelse, Ret til de almindeligste Rettigheder, fradømt Brugen af sine fleste Menneskeevner og Færdigheder, fradømt Lov til at ernære sig paa en retskaffen Maade og saaledes, udelukt fra det borgerlige Selskabs Fordele, henkastet i et evigt Fængsel paa den Jord, Gud skabte for alle Mennesker, udsat for almindelig Forhaanelse, Fornærmelse og Forfølgelse, aldeles er blevet overladt til den uundgaaelige For-

dærvelse, som Mangel paa Agtelse i Selskabet, Mangel paa Deltagelse i dets almindelige Forædlingsmidler og det gyseligste af alle Slaverier gør nødvendig?

„O Rædsel! o Gudsbespottelse! o blodige titusinddobbelte Fadermord!“ vilde Naturens upolitiske Søn udraabe — og med dette Udraab endte jeg min sørgelige Betragtning.

TORVESKIBET

MAINSTRØMMEN

SPARZET kørte alene bort med Vognen tidlig om Morgenen; vi andre valgte Flodvejen. Jeg var i Gaar, efter at have badet mig i Mainen, bleven saa forelsket deri, at jeg besluttede at indborde mig paa Torveskibet, som alle Dage gaar imellem Mainz og Frankfurt, og overtalte *Adams* til at gøre mig Selskab. Denne Smakke er meget besynderlig bygt og indrettet, overmaade lang og smal med en lille Mast og et Raasejl i Forenden. Den styres af en uhyre Træsløv og trækkes af Heste, der gaar snart paa Landet, snart i Vandet langs med Kysterne. Under et Overdæk, som i et Slags Ruf, sidder Passagererne hultertilbulter imellem Kaal, Ærter, Roer, alle Slags Frugter, Høns og andre deslige Sager. Selskabet bestod af henved to Hundrede Personer af begge Køn, af forskellige Folkeslag, alle Slags Stænder og allehaande Religioner. Deputerte, Købmænd, Soldater, Bønder Jøder, Rottefængere, Præster, Hververe, Haandværkere, Komediantere, Koner, Piger og Friller var sammenputtede mellem hinanden. Maskinen gled fra Broen; Staden, Haverne, Vingaardene svandt.

De mest afvekslende Landskaber for os forbi som i en Troldlygte paa de mødende Kyster.

I Førstningen var altins tyst, den ene kendte ikke den

anden; man valgte sig Sæder, afsondrede sig, dannede Grupper. Materien ordnedes, vort Kaos blev en lille Verden. Men end var den langt fra en fuldkommen Konstitution — vi kom endog til Mainz uden at have bragt det saa vidt, bestemt at angive vor egentlige Regeringsform. Mængden var stemt for den demokratiske. Var vi blevne bestandig under aaben Himmel, havde den uden Tvivl sejret aldeles; men en paakommende Regn jog os alle ned under Dækket; og her forsøgte en forvoven Gøgler ved tusinde Kunster, latterlige Gebærder og Uglspillerier at indføre et Slags Hierarki. Det lykkedes ham virkelig for en Tid lang at tiltrække sig hele Torveskibets Opmærksomhed; men just som han allerbedst var i Skuddet, i det Øjeblik han troede endelig at have faaet fat paa Enevælden — maatte han overlade Tronen og Kronen til en anden, endnu større Heksemester, der med en simpel Fiol og en ægte Torveskibsstemme fremtryllede saa uhørte Melodier og Harmonier, at alle indtil Hundene og Hønsene oprømtes. For saa meget des sikrere at forvisse sig Domineringen samlede han de øvrige Virtuoser i Smakken rundt omkring sig, der understøttede ham omtrent, som Adelen understøtter Monarken — og nu begyndte en Musik —

Saa gaar det i Snutterbutshusen!
Der polskdanser Katten og Musen;
Der fanger man Lærken i Rusen,
Og Laksen i Lundenes Susen!
    Hej lystig! Kuras!
    Skær Tippen af Mads!
I Morgen udsove vi Rusen!

Jeg begyndte virkelig at sitre for Roms Frihed; thi her var ikke blot Brød og Skuespil, men Vin og Opera. Hele Forsamlingen lo; flere lod sig henrive af den enes, og hver enkelt af alles Munterhed. Ingen Komposition, intet Orkester — jeg turde lægge til: ingen Tekst har haft et saa alminde-

ligt Bifald. Den forrige Helt var allerede rent glemt, da midt i den larmende Fryd —

„dlim — dimdlum — dumdumdum“ —

en melankolsk Harpe lod sig høre i den anden Ende af Ruffet.

Vor *Cæsar* brød sig i Begyndelsen ikke derom og gentog syvende Gang Omkvædet:

Saa gaar det i Snutterbutshusen o. s. v.

Harpen svarte:

„dlim — dumdlum — dumdumdum“ —

Lidenskabernes Storm, tænkte han, skal vel overdøve den spæde Stemme! og med et Strøg paa Fiolen, hvis Styrke meddelte sig alle de øvrige Instrumenter, med et Stentor-Fortissimo hentet fra Vrangstruben og en Fysiognomi-Fordrejning, som Ruffet endnu ikke havde set Mage til, affyrede han og hans Underkonstabler det hele Oper-Artilleri paa en Gang — selv Hververen og Rottefængeren rystede derved; men Harpen blev pianissimo ved:

„dlim — dumdlum — dumdumdum“ —

og — saaledes sejrer det gode og den gode! — Larmeren med sin Fiol, med sin Stemme og sine Understemmer, med sine Katte og Mus og Lærker og Laks maatte tie, mens alle lyttede til Harpenisten:

Hvor er du, livsalige Lyst?
Hvor er du, o himmelske Glæde?
Kom hid til mit Bryst!
Tag tæt ved mit Hjerte dit Sæde!
Dlim — — —

„Her er jeg! modtag mig! og le!“
Saa vinkte Gudinden for Latter;

Jeg lo — men o ve!
Det ikke var Himmelens Datter —
Dlim — — —

„Kom! favn mig! spring lystig! og larm!“
Saa støjed’ en anden, og spøgte;
Jeg sprang — men, o Harm!
Det ikke var hende, jeg søgte —
Dlim — — —

„Kom! kys mig! og smelt i min Lyst!“
Saa tonte den tredde Gudinde;
Jeg sang — men mit Bryst
Blev tomt, det var ej min Veninde! —
Dlim — — —

Da tav det; en Perle nedrandt;
Det smilte, som Englene græde;
Jeg græd — men jeg fandt
Min søgte, min himmelske Glæde!
Dlim — dumdlum — dumdumdum.

Hele Selskabet kom i en roligere, blidere, den gensidige Deltagelse og Meddelelse, den fælles Omgangsnydelse og hvad man kan kalde det almindelige Bedste mere fordelagtig Stemning. Hvad der i Smakken havde Hjerte, begyndte at føle en vis behagelig Trang til at udgyde det; den ene gav sig til at lede om en Ven, den anden om en Veninde.

Jeg tror, der ligger i alle Menneskers Hjerter en vis Kærligheds Magnet, der uophørlig trækker, var end det, der egentligen svarer til den, nok saa langt borte — i dette Tilfælde trækker den det nærmestlignende; er det og borte, det næst dette; og saa bestandigen indtil den Genstand, som har den allermindste Grad af Tiltrækkelighed. Hvad mig angaar, da har jeg ingensteds og ingensinde følt denne Kraft uvirksom.

Originalgenstanden — om den er i Himmelen eller paa

Jorden ved jeg ikke — den er! det føler jeg — saa jeg den en Gang, var det vist blot i Drømme! thi hvorledes skulde den ellers have forladt mig? o! evig ufrarivelig vilde den have krampet sig fast til mit Hjerte; og jeg vilde aldrig, endsige altid, føle mig halv — men Kopierne finder jeg stedse overalt; hele Naturen vrimler af mer eller mindre magnetiske Aftryk — hvor der ikke er Burggrevinder eller Postmesterdøtre, er Børn; hvor der ikke er smaa uskyldige Glutter, er Roser og Lilier; hvor disse ikke findes, vokser dog vel i det mindste et Hedeblomst; overalt er den stjernefulde Himmel (Maanen — jeg ved ikke selv, saa yndig den er og saa meget jeg virkelig elsker den, har dog aldrig været Genstanden for min besynderlige Tilbedelse; den trækkes af for mange andre Magneter; mig synes altid at se de tusende Suk- og Blik-Parallakser, den er udsat for) — og kort: der er vel intet saa skummelt Fængsel paa Jorden, hvor ikke en enkelt Solstraale skulde indliste sig. Ogsaa her i Torveskibet fandt jeg min *Seline*.

Hun sad i en afsides Krog med et lille Barn omtrent af Alder og Skønhed som den lille Jesus i Maleriet af Rubens paa Skødet — og lyttede, som den der søgte en anden Glæde end Dansens, Sangens og Latterens, til Harpens Toner. Hun var klædt i en fin blaagraa Silkekjole, et Bælte om Livet, og en med røde og hvide Baand omvundet Natkappe paa Hovedet. Hun var ikke skøn, men moderlig yndig; og da jeg nærmede mig, slog hun Folderne af sin Silkekjole saa hurtigen over den ene Fod, der noget mere frempippede end den anden, at det sitrede gennem alle mine Nerver. Ved hendes Side var et mer end almindeligt bekvemt Sæde, som hendes Mand havde forladt for at tale med en anden Franskmand tre Skridt derfra. „*Ayez la bonté, Monsieur!*“ sagde han til mig, og pegede derpaa. Hendes hvide Arm var i samme Øjeblik udstrakt for at lave det endnu bekvemmere. Det var uimodstaaeligt! — jeg sank dem den sidste døende Harpetone ned ved hendes Side.

Jeg har aldrig haft et forlegnere, uroligere, vellystfuldere Øjeblik. Mit Hjertes Følelser, mit Hoveds Begreber, mine inderste Sansers Fornemmelser sammendirrede, som om Kæden i mit Væsens Ur var sprungen.

„Hun er ulykkelig!“ — „Det er et fransk Ægteskab!“ — „Satte du dig ikke, saa satte sig en anden!“ — „Vi har jo hundrede Vidner!“ — „Det vilde være uhøfligt imod hendes Mand og uartigt mod hende at gaa bort!“ — „Og hvortil alle disse Betænkeligheder? hvorfor alle disse Undskyldninger?“ — „Som om du begik en Synd!“ —

Min Forvirring var kendelig. Det lod ikke til, at den mishagede hende, hun syntes endog at finde dens Tavshed veltalende. Den lod hende paa en Gang føle hendes Sejer og skue min Samvittighed. Barnet beroligede os begge.

Et Barn paa sin Moders Skød i slige Tilfælde er Amor uden Pile; er ikke Kærligheds, men Venskabs Gud.

„De maa være træt efter at have staaet saa længe,“ sagde hun paa Fransk. — „Meget træt, Madame!“ sagde jeg — „denne Larm — mine Øjne, mine Ører, alle mine Sanser er trætte; men hvor kunde de hvile behageligere end her?“ — jeg tog den lilles spæde Haand og kyste den. Nu var Instrumenterne stemte, og Samtalens Symfoni begyndte. Jeg talte slet, yderlig slet Fransk; men Barnet, som hun dog ellers underholdt sig med, talte det endnu slettere. Det er desuden vanskeligt ikke at kunne gøre sig forstaaelig for en Franke, endnu vanskeligere for en Frankinde, og rent umuligt hvis denne Frankinde er tillige Moder. Vi talte om Børn, om vor fælles Rejse, om — Revolutionen, som meget bekymrede hende. Hendes Mand, sagde hun, gik til Paris, hun til Brüssel — „og jeg til Schweitz“ — hvor hun og gad gaaet hen, „for at se Magen til sit Fødeland“ — hun var født i en By mellem Pyrenæerne.

Jeg fandt, at jeg aldrig havde siddet behageligere, da vi pludselig maatte rejse os uden for *Höchst*, en lille mainzisk By med et forfaldet Slot, paa Højden over Floden, hvor vi

anlandede for at spise til Middag. Man modtog os med Trompeter og Basuner. Jeg tilbød hende min Arm, Ammen tog Barnet, Gemalen bekymrede sig om ingenting — og saaledes spadserte vi i Vrimmelen under fuld Musik op til Værthuset, hvor Bordet alt stod dækket. Man sang, sprang og dansede; Lystigheden var ubeskrivelig. Det var den fem og tyvende Juli. Solen straalede hed, og Varmen begyndte at blive utaalelig. Frankerne paastod, det var urimeligt at kvæle sig uden Nød, og foreslog at afkaste Kjolerne. De gav Eksemplet. Jeg led virkelig usigelig af Hede; men — ved Siden af *Pyrene*! jeg kunde ikke overtale mig dertil. *Monsieur le Mari* og de to andre, hvoraf den ene, som jeg siden erfarede, var Deputeret til Nationalforsamlingen, afklædte mig med Vold. „*Ne vous gênez pas, Monsieur!*“ sagde hun selv. Jeg sad i Mansketskjorte. Der manglede mig Ærmeknapper. *Monsieur le Mari* rakte mig et Par — Madame knappede selv til paa mit højre Haandled — „Alting, min Herre,“ sagde han, „er til fælles for dem, som rejser sammen, undtagen . . . . .“ og pegte paa hende. Hun lo. „Det er bedrøveligt, sagde jeg, at en saa skøn Regel ogsaa har sin Undtagelse!“ Himmelen er mit Vidne, at havde hun ikke let, havde jeg ikke sagt det. Men med Franske maa man tale Fransk. Meningen er i deres Tone altid et godt Kvintin lettere end i den danske eller tyske og bortviftes som oftest i Faldet fra Øret til Hjertet. Vi var nu alt gamle Bekendte, og havde Brüssel ikke ligget alt for langt af min Vej, var jeg gaaet med uden Omstændigheder. *Adams*, som vidste, hvor let min Direktion forandres, at en Zefyr selv kan faa mig til at gaa over Stav, og at jeg overhovedet af alle mine Rejselove ingen adlyder saa punktlig som den anden: Lad dit Hjerte lede dig overalt, hvor dit Hoved ikke ved Vejen — begyndte alt at frygte. Men — Brüssel laa som sagt alt for langt af Vejen.

Vi spiste fortræffelig; den ypperlige Rinskvin kronede Maaltidet. Adskillige Købmænd, en Præst, et Par Officerer,

de omtalte Franske og nogle Damer, som *Pyrene* aldeles fordunklede, udgjorde Selskabet. Vi glædede os over *Neckers* Tilbagekaldelse og drak Nationalforsamlingens Skaal. Med fordoblet Munterhed puttede vi os igen i Smakken.

En meget artig Mand, som, da jeg en Tid lang havde pludret Fransk med ham, spurgte mig om dit og dat i London, opdagede, at jeg var Dansk, og tiltalte mig pludselig i mit Modersmaal. Dansk! midt i Torveskibet mellem Frankfurt og Mainz — og det, som forundrede mig mest, meget flydende talt — jeg troede i Begyndelsen knap mit eget Øre. Det var en vis Hr. *Buthmann*, Papirhandler i Frankfurt, som i fem Aar havde opholdt sig i København og med megen Fornøjelse erindrede sit Ophold der. Han kunde ikke blive ked af at tale derom, kaldte mig Landsmand og veg siden ikke fra min Side. Et andet lige saa behageligt Bekendtskab gjorde jeg med en indfødt Schweitzer fra St. Gallen, hvis aabne, redelige Ansigt og kunstfri Væsen aldeles indtog mig. Han bad mig for alting ikke at forsømme Kanton Appenzell, hvor jeg, sagde han, baade vilde finde de skønneste Hyrdeegne og de smukkeste Hyrdinder. Han forundrede sig uendelig over, at en Dansk vidste saa mange Alpe-Navne. En Pastor *Wagemann* fra Göttingen kom til foruden to andre, hvis Navne jeg har glemt, og det varte ikke længe, før vi tillige med de to meget interessante Franker udgjorde et sluttet Selskab i Enden af Smakken. Sammenrejsen aabner Hjerter og Munde; man gør — især i et Torveskib — lige saa megen Fremgang i Bekendtskab paa en Time som hjemme i otte Dage. Det Danske, som jeg af og til talte med Frankfurteren, var for Franskmændene, St. Galleren og *Pyrene*, som hørte til, et meget ubegribeligt Sprog. Klangen fandt de meget behagelig. Ud paa Eftermidddagen jog en ny Regnbyge os atter sammen under vort Skur, og det gamle Snutterbutshuslevned begyndte igen.

Jeg glædede mig inderlig over at have valgt denne Flodvej til Mainz; saa behagelig ogsaa Landevejen skal være,

havde den dog umuligen saa aldeles kunnet adsprede min Tungsindighed. Vor Smakke blev mig til sidst hele Verden — den fremgled som Kloden i Rummet og Livet i Tiden, med alle sine Folkeslag, Pakkenilleker, Harlekinader og Harpetoner. Dens yderste Dag nærmede sig. „Giv Agt, hvorledes Smakken dumper med et ned i Rinen!“ klang i mit Øre som den sidste Basune. Jeg sprang hen paa Forstavnen. Hvilken højtidelig Scene! Evigheden selv syntes at aabne sine Arme i Rinens pludselige Nærværelse. —

RINSTRØMMEN

Ved Rin, ved Rin der vokse vore Druer!
„Velsignet vær du, Rin!“
Der vokse de paa Bredden hist, o skuer
Den fri, den ægte Vin!

Modtag os, Rin, til alle dine Glæder!
Modtag os alle nu!
Gid snart hver Flod, som ligger end i Kæder,
Afkaste dem som du!*)

Saaledes sank vi i dens Favn. Jeg havde kunnet styrte mig deri. Dog var det, som om noget trak mig bag i Kjolen og holdt mig tilbage, jeg saa mig om for at se, hvad det var. Det var *Adams*. Hvo der ellers ikke her fristes til at drukne sig, bør — i det mindste ikke gøre Vers! Han kan være vis paa, at han er født Prosaist og har ingen Aare, ingen Sans for meget.

Mainen løber her lige ud for Mainz i den forbistrømmende Rin, hvis rene, klare, lysegrønne Glans mærkeligen skelnes fra den førstes rødgule Skimmer. I det Øjeblik,

*) Rinen kommer fra de frie Alper; den er for største Delen fri, den vorder det alt mere, snart skal den være det aldeles.

Skibet kommer af den ene Flod i den anden, synker det kendelig dybere; og man opdager med tvende Sanser paa en Gang, hvor meget finere, klarere og aandigere den sidste er end den første. Rinen danner ved Mainens Udløb nogle yndige Smaaøer, som man stavrer forbi med *Hochheim*, en af Rinskvinens fornemste Residensstæder, bag sig — *Kostheim*, en overmaade malerisk Landsby midt i en Skov af Frugttræer, og *Kassel*, en Flække, paa højre Side — den kommende Strøm og dens skønne Perspektivkyst paa venstre og det prægtige, mangespirede *Mainz*, med den leende *Favorite* ved Siden, lige for, omringet af smilende Vinbjerge. Solen var igen kommen frem for at vise det hele Skuespil i al sin Pragt. Det var umaleligt skønt.

I *Höchst* havde man modtaget os med Trompeter, her blev vi modtagne af Hanegal i Hanegal, som en snurrig lille Dreng paa Strandbredden saa naturligen frembragte, at da jeg siden hørte en virkelig Hane, troede jeg det var Drengen. Han udmærkede sig ved dette Talent iblandt et halvhundrede andre Purker saa fortrinligen, at vi to Hundrede voksne Mennesker ikke saa nogen anden end ham. Ikke desto mindre, da man havde hørt ham gale seks Gange, bekymrede man sig ikke mere om ham. O, Opera! o Hanegal!

Jeg fulgte med *Pyrene* den hele lange Brogang op til Porten, hvor vi, desværre og desbedre! maatte tage Afsked! „Vi samles igen paa Torveskibet mellem dette og Jupiter!“ sagde mit Blik — „Mener De?“ sagde hendes Smil. „Sikkerlig hist eller her mellem Tiden og Evigheden!“ endte jeg og kyste — den lille. Vi beseglede det med et fælles Haandtryk.

MAINZ

ADAMS og jeg gik op igennem Gaderne i bestandig Afskedstagen med vort efterhaanden svindende Selskab til *Hotel de Mayence*, hvor *Sparzet* alt for længe siden var ankommen med Vognen. Det var endnu midt paa Eftermiddagen; efter at have tømt en Flaske Hochheimer med usigelig Munterhed gik vi ud sammen for at bese Staden.

Vi kom forbi den uhyre prægtige gotiske Domkirke ud til Voldene paa den anden Side af Staden, hvor vi fra Skansen ved det stille Karthauser-Kloster nød den mest glimrende Udsigt over Staden og dens syv og tyve Taarnspidser, over den forbiflydende Rin, den sig deri styrtende Main og det hele af fortrolige Landsbyer vrimlende Landskab paa begge Sider, i det yndigste Vejr ved Solens Nedgang. De dybt i Baggrunden henbølgende Bjerge gentog i højtidsfulde Dundringer Kanonernes Torden. *Adams* forlod mig. Jeg slængte mig hen i Græsset og saa paa Lynene og Krudtrøgen og tænkte paa mine svundne Glæder — paa min egentlige Forfatning — med en hidtil ufølt Vemod. To elskende, som slyngede i hinandens Arme stod og betragtede den skønne Natur i sympatetisk Henrykkelse paa en Kant af Volden, ikke langt fra mig, forvandlede min Vemod til Utaalmodighed. Mit Hjerte brændte efter Meddelelse eller Tilintetgørelse. Jeg ilte hen til en Munk, som med hældende Hoved, med Lidelsens egen Mine, ensom spadserte op og

ned uden for Klostermuren. Han vilde gaa bort, da jeg nærmede mig; men jeg standsede ham. Hans høje Alder indskød mig paa en Gang Agtelse og Tillid. Det varte ikke længe, før han forstod mig; ulykkelige gør snart Bekendtskab. Aldrig glemmer jeg vor Underholdning; men fortælle den kan jeg ikke. Nok, at den trøstede mig og lod mig føle, at jeg langtfra ikke var den ulykkeligste af alle Munke.

Imidlertid havde jeg opholdt mig her saa længe, at det var blevet mørkt. Jeg travede omkring i de skumleste Gader, og ingen vidste her at sige af Hotel de Mayence. Midt i Byen mødte jeg pludselig *Sparzet*, som ledsagede mig tilbage til vort Herberge.

cf édition de 1793

KOSTHIME

I DOMKIRKEN

Tak ske dig, hellige *Jacobus* — eller egentlig dig, endnu helligere *Pantaleon!* I Dag har jeg nydt en Dag — en Maaned — et helt Aar!

Du, Helgenes Helgen, katolske Kærligheds Gud! førte Kostheims sødtsmilende Gudinde hid paa sin Svømmevogn over den syngende Rinstrøm til *Mayences* nymferige Kyst. Letføddede Piger modtog hende, da hun steg af Barken, som Kariterne fordum modtog Venus, da hun i sin Muskelbaad svømmede op paa det jublende Cyprus. —

„Ave Maria! Ave Maria! Ave Maria! Mari'ave! Mari'-
„ave! Mari'ave! Ding—dang — Me! sime! issime! tissime!
„ictissime! dictissime! edictissime, nedictissime, enedictissime!
Ding — dang — dang — *On! eon! leon! aleon! taleon!*

antaleon! Benedictissime Pantaleon! ora pro nobis! — o! sancta Trinitas ora pro nobis! Amen!“

Saa — eller saa omtrent klang det i det hvælvede Kor mellem de himmelopstræbende Piller. Orgelet bruste deri med en Lyd som Lyden af mange Vande. Men hvad var denne Koncert for Øret imod Koncerten for Øjet! —

De Evangelisk-Lutherske forfatter de skønneste Bøger; men de Romersk-Katolske derimod forfatter de skønneste Døtre.

Og hvad er al Verdens Duodezer, Oktaver, Kvarter, Folianter mod Eder, Naturens yndigste Skabninger? sagde jeg — og blev ved at stirre paa den nydelige Fod, som pippede frem under Bønnebænken, mer og mer beskuelig, jo andægtigere Stillingen blev, hvori dens Ejerinde knælede. Jeg knælede lige over for hende. Hvad er alle Jordens Kunster og Videnskaber mod Eders Tryllerier? blev jeg ved — mens mit Øje hoppede fra Fodtippen over Rosenkransen paa hendes spæde, runde, hvide Fingre til Blomsterkosten paa hendes bølgende Bryst, hvor det blendet af Glans og beruset af Ynde boltrede ned igen igennem alle disse Fortryllelser til Foden. Hvad er alle leipzigske, jenaiske og selv göttingske Lærestoles Regler og Forskrifter imod eders aandtændende, sjælevækkende Blikke? Hendes Øjne mødte mine i dette Øjeblik og for som trufne af Lynet tilbage, blufærdigen neddalende paa de lykkeligere Perler — de blinde Øjne — i Rosenkransen . . . . . . „Ja!“ brød jeg ud og for med Hovedet fremad i min Heftighed, som om jeg gamsede efter Munkens Velsignelse, „hvad er alle Jordens Studeringer, al den Lærdom, som forfulner i skimlede Dynger paa den under Tyngden bugnende Klode, imod Eders — Smile? Mon alt det, som er alfabert, konstruert, definert, eksperimentert, filosofert, kvintessentiert, repetert, recensert, titlert, voluminert, Xert, Ypsilert, Zettert, etceterert i hele den lærde Verden fra dens Skabelse og Syndflod indtil nu

— mon noget af alt dette, eller det alt til Hobe har givet en eneste sjælløs Sjæl? en eneste kropløs Legeme?" ....

Saa højt var jeg kommen i min Enthusiasmus — da jeg ved at slaa Øjnene op (thi ved den næstsidste Periode var de faldne sammen) mærkede, at Traaden var sluppet, som holdt min Fantasis flyvende Drage i Svæv. Den skønne andægtige over for mig var forsvunden. Det gik mig som Papirdragen ved saadan Lejlighed, jeg tumlede dybere og dybere ned — af Æteren — gennem Luften — og endelig til Jorden.

Alle i Domkirken bad med ubeskrivelig Andagt paa Latin til den store *Pantaleon*. Det blotte Navn opvækker en Slags Rørelse, Andagt og Tillid. Jeg bad med, men paa Dansk — naar man ikke er rent katolsk, beder man gemenlig i sit Modersmaal. — „Hellige, fuldkommen uskyldige *Pantaleon*! (Det var i højeste Grad mit uskrømtede Alvor; thi jeg tror, at han aldrig har været til!) Du! som bragte mig denne yndige hid, bring mig hende snart tilbage! Led mine Fødder i hendes Fjed! Kun en eneste Gang endnu lad mig se hende!"

Jeg ved ikke, hvoraf det kom; men jeg havde virkelig (uagtet jeg som sagt bad paa Dansk, og den kære Helgen sandsynligvis aldrig forstod et Ord af dette Sprog) en Slags Tillid til denne Bøns Bønhørelse. Om det var min Iver i Katolicismen — nye Knive skærer altid bedst — eller en hemmelig Følelse af Billighed — jeg havde virkelig vel fortjent det af den gode Hr. *Pantaleon*. Den hele Formiddag fra Solens Opgang — og Solen, vel at mærke, staar meget tidlig op i Mainz den seks og tyvende Juli — havde jeg opofret ham og hans Dyrkelse.

Jeg havde tre Sorter Helgene at vælge iblandt: Ham — den hellige *Jacobus* — og „Brødrene af Jomfru Marias ubesmittede Svangerskabs fem Vunder" der alle tre i Dag inviterte Syndere *a priori* og *a posteriori*, Syndere, som havde syndet, syndede eller synde vilde, Syndere kort sagt af alle Arter, under alle Benævnelser, være sig af hvad syndefuld

Natur de være vilde, *in præterito, in flagranti & in futuro* — forudsat, som forstaar sig selv, at de kun var sande troende Syndere, til andægtigt Messe-Taffel, hvor man for billig Pris — det er at sige, for en Snes Korselser, lige saa mange Knæbøjelser, et halvt Dusin Vievandsstænkninger, lidt Mundmumlen og megen Gaben opvartede med saa megen „fuldkommen Aflad", som behøvedes for at synde paa ny Aftenen derpaa med den reneste Samvittighed. Alle troende i Mainz stimlede sammen paa denne artige Indbydelse. Somme besluttede at gaa til *Jacobus*, andre foredrog Brødrene, endnu andre *Pantaleon*. Jeg gav den sidste Fortrinnet for hans blotte Navns Skyld — en saa meget desto tilregneligere Fortjeneste — og opofrede til hans Ære ikke alene *Rousseaus* Navn, men og alle den hellige Jomfru *Marias* vidunderlige Vunder saa aldeles, som om disses Aflad kun havde været Smuler, der fulde af hans Bord. Jeg forsikrer helligen, at den Betragtning: Hos ham vil du finde det største Fruentimmerselskab — thi hvilken yndig Piges Hjerte maa ikke allerede banke ved Navnet *Pantaleon? Alexander* selv klinger fejgt og kraftløst derimod! — ikke faldt mig ind før siden efter. Begejstret af hans uegenyttige Tilbedelse drev jeg det til en slig Fuldkommenhed i det katolske (og dette Studium er saa indviklet, at det endog er blevet til et Ordsprog), at ingen af alle de Tusinde, som fra Moders Liv af havde studert det, tvivlede paa min Rettroenhed.

Jeg gik med Processionen af den ene Kirke i den anden, af det ene Kloster i det andet, med Hatten i Haanden, endog naar det regnede, syngende højt og mumlende sagte; og det tør jeg vel paastaa, at ingen i den hele Skare mindre forstod, hvad de sang og mumlede end jeg — naar jeg undtager en tyk, umaadelig fed, kodumtstirrende, altsaa ogsaa umaadelig hellig Munk, der lod til at have drevet det til den alleryderste Grad af Misforstaaelse. Paa det hele Optog gennem alle Gaderne, i alle Kirkerne gik ikke en eneste *Rosalia, Clara, Clelia* eller *Cicilia* min andægtige Opmærksom-

hed forbi — indtil jeg endelig træt og aandeløs kom ind i den store Domkirke, mellem hvis Marmorer og seks og tyve Altere min Andagt fik sit sidste, stærkeste elektriske Stød ved Synet af den maanskinsklædte *Kosthime*, der imellem tre Gratier knælede over for mig.

Hvilken Vrimmel af Sole, Maaner, Nymfer, Halv- og Hel- og Huldgudinder i dette paa Jorden nedflyttede Olymp!

Olymp? — nej det, og Gulistan, og Gimle,
Valhalla, Paradis, Elysium;
Kronions, Odins, Mahoms, Allahs Himle
Var samled' alle her i salig Sum!
Hist en Valkyrie! — her en Karite! —
En Nymfe her! en Houris hist! —
Og mellem alle disse, først og sidst:
Kosthime-Venus-Afrodite!

Jeg gik hen i en Bedestol og kastede mig paa Knæ mellem en Nonne og en anden ung Dame — lige over for hende. Her sad jeg i to Timer og hørte med himmelsk Taalmodighed paa den yderst monotoniske Messe af et Par Dusin Munke, den evige Snaksang, Klingklang og Dingdang i Koret, korsende mig, hver Gang Pateren knælede og Smaadrengen ringlede — bestandig stirrende paa hende. Den unge Dame paa min højre Side fordrev Tiden med over tresindstyve Gange i sin lille Bønnebog at gennemlæse Følelserne over *Marias* ubesmittede Svangerskab paa en Side. Naar hun havde læst den til Ende, begyndte hun forfra igen. Det var og, tror jeg, det morsomste Stykke i hele Bogen.

Paa begge Sider af min Heltinde overfor sad to andre unge Damer med Rosenkranse, af hvilke den ene uophørlig bad, og den anden uophørlig lo. De var begge smukke — den ene som *Lais*, den anden som *Maria Magdalena*. En tredje sad bag hende og syntes at holde Middelvejen. Det var en ægte Rafaels Gruppe. Ogsaa svæver den forsvundet endnu for mit Øje, kun med mattere Kolorit. —

PAA GADEN

Da hun var borte, havde jeg intet mer i Kirken at gøre; thi jeg havde alt beset alle dens prægtige Monumenter og Altere — De andre Fruentimmere slugtes i egentligste Forstand, da *Kosthime* gik ud — og hvad Tjenesten angik, da var mit Andagtsur ved hendes pludselige Bortgang aldeles gaaet i Staa. —

Hendes Blik var den Nøgle, som ene kunde trække det op igen. Jeg gik altsaa ud af Domkirken for at oplede hende. *Adams* fulgte mig.

„*Kosthime! — Kosthime! — Kosthime!* Saa lød mine hemmelige Suk — jeg fordrede hende tilbage af Hvælvingerne, af Tempelbuerne, af de trange Gader — nær var det gaaet over til et lydeligt Raab. Omsonst! Da jeg efter en møjsom Leden ingensteds fandt hende, fortvivlede jeg halv over nogensinde mere at faa hende at se — og besluttede med *Adams* at gaa hen til den nye *St. Ignatius*. Paa Vejen kom vi igennem en anden Kirke — jeg tror *Marias*. Iblandt dens mangfoldige Skulpturarbejder bemærkede jeg et i en mørk afsides Krog, som jeg for den beskedne Pladses Skyld, hvorpaa det var anbragt, opholdt mig noget længer ved. Det forestillede Judæ Kongetræ, temmelig stort, med uendelig Flid udhugget i Sten. Nedenunder laa den salige Hr. *Jesse* med et ærværdigt Ansigt slumrende paa en Løjbænk og gribende med den ene Haand om en temmelig tyk Stamme, som vokste ud af hans Bryst og skød sig i lige Linje mellem adskillige Grene op til Toppen, hvor den blev til en ret artig Jomfru *Maria* med det lille Barn *Jesus* paa sit Skød. Grenene, som gik ud fra Stammen nær ved Roden, gav sig i Enden ud til lige saa mange ben- og laarløse Konger, af hvilke Kong *Achab* havde det fortræffeligste Hoved, man kan forestille sig, og Kong *Salomon* derimod et saa karakterløst, dumt og forvrænget Ansigt, at man havde Møje med

at betragte det uden at fristes til en høj Grad af *Crimen læsæ majestatis.*

Vi fandt ikke straks Ignatiustemplet — det er overalt meget vanskeligt at hitte ud af de trange, krumme mainziske Stræder — men i Kanten af Byen, i en noget lysere Gade, som lovede os snart at komme paa rette Spor, opdagede jeg pludselig noget borte — o Under! o Henrykkelse! min — bortflygtede Gudinde —

Hun fløj med lette Fjed paa de blomstrende Stene —

Jeg siger „blomstrende Stene“, fordi Stenene virkelig blomstrede under hendes Fødder, ved det at hun tabte sin Blomsterkost. Idet hun bukkede sig for at tage den op igen, vilde den gunstige *Pantaleon*, at en Ring, en Naal eller en Armbaandshægte hæftede sig i den underste Søm af den flagrende Sky, hun var svøbt i, saa at Haanden, i det hun løftede Blomsterne op fra Jorden, tog saa meget af Skyen med, som behøvedes for at vise mit rusende Blik den nydeligste Fod indtil en Haandfavn fra Knæet. —

Der stod jeg som *Anton Walls* Prins ved Synet af den sit Strømpebaand løsende *Julie!* — hed, kold, sitrende, uden Bevægelse — uden Besindelse. I min hele Levetid har jeg aldrig staaet saaledes — et Under var det, at jeg ikke faldt —

Saa standser, mens din Søn med Kogret jager,
O *Cypria!* dit Smil
En Flygtlings Il —
Han skuer, staar — ham Jægeren opdager,
Og sigter i en Hast —
Den arme staar saa fast,
Fortryllet i sin Skuen,
At, saa han end den sigtende med Buen,
Løb han dog ej,
Før saaret, truffet og for sent, sin Vej.

Hvilken Fod, hvilken Talisman! hvilken Trolddom! Jeg ved ikke, hvad jeg tænkte; men det følte jeg, at min katolske

Andagt ved dette skønne Syn blev fuldkommen optrukket, saa at den nu meget godt kunde gaa igen i fire og tyve Timer. Jeg fik ikke engang Tid til mit ved slige Lejligheder sædvanlige Suk: Hvi er det ikke Originalen? — endsige til at takke, som alligevel billigt var, den gunstige *Pantaleon*. Alt, hvad jeg kunde, var at blive staaende, indtil hun kom mig nærmere med de to andre Damer, som jeg først nu til min Fortvivlelse bemærkede. Jeg stod i en Port, som hun lod til at ville gaa igennem. Hun nærmede sig — min hele Raadfatning forlod mig — hun gik mig forbi — jeg saa hende, som man ser et Stjerneskud, uden at se mig til — borte var hun — og jeg fandt ingen Maade mulig at forfølge Eventyret paa. Tungt var det imidlertid, at det nu skulde have Ende. Jeg var yderst tyndklædt og allerede lidt gennemvaad. *Adams* vidste ingen Redning. Hun drejede om paa venstre Haand, dansende under sin lyserøde Silkeskærm i Regnen som Solen under sit Morgentæppe, mens hele den øvrige Himmel er betrukken med Skyer. Hun forsvandt endelig aldeles anden Gang.

PAA FLYDEBROEN

Det er mig en af mange Tilfælde i mit korte Liv bestyrket Erfaring, at Lykken i smaa — jeg ved ikke, hvordan jeg skal kalde dem: patetiske eller sympatetiske — Forfatninninger er mig lige saa mild, som den i store, om man vil, politiske Omstændigheder er mig ugunstig. Jeg faar sikkerlig en Kone — uagtet det i øvrigt forekommer mig som den usandsynligste af alle Umuligheder — før jeg faar et Embed; og en Søn, før . . . . . „jeg faar en Kone?“ smisker en af mine Læsere — Nej! min Herre! der traf De kun Dem selv! . . . før jeg faar et Hus — og en Gravskrift maaske, før jeg faar noget af det altsammen. Om det kommer deraf, at jeg er snarere lille end stor, mere patetisk end politisk

— ved jeg ikke. Der kunde skrives en ypperlig Afhandling herover. Alting i Verden hænger af Attraktion og Repulsion — af Homogeneiteter og Heterogeneiteter. Det er Skade, at disse Benævnelser klinger saa paryk- og boglærde, at man lige saa lidt kan anbringe dem i de bedste Skrifter som i de bedste Selskaber, det er at sige: dem, som Fruentimmere kan besøge. Min Afhandling gaar derved over Styr; thi jeg kan umulig skrive den uden at betjene mig af disse lærde Hovednøgler — og jeg kan ikke rasle det mindste med samme uden at afskrække netop dem, for hvilke jeg egentlig vilde skrive.

Altsaa — tilbage igen til min Lykke, uden at undersøge nøjere dens Hvorfor og Derfor. Ved at gaa videre frem med *Adams* — som Eventyret begyndte at interessere — for at finde Ignatiuskirken, ærgerlig og halv tungsindig over det afbrudte, det ufuldendte, det hensigtsløse i en saa skønt begyndt Tildragelse — saa jeg tredje Gang den skønne danse forbi Enden af en Tværgade ned mod Broen. Jeg kunde ikke bare mig længer. Jeg holdt det for et Vink, af Skæbnen eller den omtalte Helgen, til at vove alt for at løse Knuden i Dramaet og om muligt komme til en egentlig Katastrofe, uden hvilken intet Eventyr er et fuldstændigt Eventyr. Jeg sagde Farvel til *Adams*, som gik tilbage, sprang ned igennem Tværgaden, naaede de tre Fruentimmere — og lod, som om jeg spadserte, uagtet det skylregnede.

De gik alle ned til Rinen, hvori der ved Enden af et langt og bredt af svømmende Planker sammensat Flaad laa en lille Sluppe med en eneste Sluproer i. Jeg fulgte dem til Bredden. Den ene af den skønnes Ledsagerinder, en net og let lille Glut, hoppede lykkelig over; den anden, en gammel Tante eller ung Oldemoder, lod sig understøtte af Rorsmanden og — faldt paa de runde, vaklende, under hvert Trin synkende Planker saa jammerligen, at hun med stor Nød blev rejst igen, temmelig vaad af Plumpet i Floden. Min *Cypris* var nu tilbage med sin Blomsterkost, smilende over Olde-

moders løjerlige Vanheld — (jeg tror det er almindeligt i den menneskelige Natur at smile ved ethvert Fald, hvorved for Resten ingen Skade sker) — og dog, som det lod, lidt frygtsom for en lige Skæbne. Hvad var naturligere, end at jeg greb den himmelfaldne Lejlighed for at tilbyde hende min Arm og min Understøttelse. Hun modtog mit Tilbud straks med den uskyldigste Utvungenhed og takkede mig paa Fransk i de mest smigrende Udtryk for min Tjenstfærdighed . . . „Jeg havde alt længe frygtet denne Vanskelighed," sagde jeg. — „Men i denne Regn", sagde hun . . . „I dette Solskin" — afbrød jeg og saa hende i de smilende Øjne. — „De er alt for artig!" sagde hun venligt og gav mig sin Arm. — „Alt for lykkelig!" raabte jeg og trykte den til min højre Side, ærgerlig over, at Hjertet sad i den venstre. Vi gik saare langsomt for ikke at falde. Broen var over et halvt Hundrede Planker. Paa den hele Promenade var det nødvendigt for ikke at tabe Ligevægten, at hun ret tæt maatte læne sig op til mig — ved hvert Skridt, ved hvert Trin paa næste Planke vokste denne Nødvendighed saa stærkt, at vi paa den tredivte til fyrretyvende tavs blev enige om til desto større Sikkerhed aldeles at sammenslynge os — saaledes at jeg til sidst halv bar hende i mine Arme om Bord paa Sluppen. Hvilken Kærlighed! hvilket Ægteskab! hvor kort, men og hvor saligt! Hver Planke, hvert Trin var en Maaned —alle tilsammen, som det længste Liv ved Enden, et Øjeblik! Endnu holdt jeg hende i mine Arme — Oldemoder har uden Tvivl gjort underlige Miner; men vi saa det ikke. — „Har De langt at sejle i denne Regn?" — „Jeg bor i Kostheim," sagde hun og pegede derhen. — „Lyksalige Kostheim!" — Hun fornyede sin Taksigelse . . . Et *O!* døde paa mine Læber. Hun satte sig paa Kanten af det bageste Sæde i Sluppen, som om hun vilde sige: Her er Plads for en endnu. — „Gud velsigne dig!" stammede jeg . . . og Sluppen gled fra Broen.

Sluppen gled fra Broen, og jeg blev staaende. Jeg begri-

ber i dette Øjeblik ikke, hvi jeg ej gik med. (Paa Bredden af Thunersøen begreb jeg det.) Kostheim var ikke nær saa langt af min Vej som Brüssel. Min Stilling var til at male. I skyllende Regn yderst ude paa Plankerne i Rinen, med Øjet hæftet paa en bortglidende Baad, med Hovedet forover som en, der er i Begreb med at gøre det sidste Spring, med Armen i favnende Krumning, som om Juno pludselig var bleven til en Sky deri — Havde *Chodowiecki* set mig i denne Stilling, var jeg evig bleven saaledes staaende.

Nu først følte jeg mig vaad og frøs — Feberen vekslede.

Ak! min Fryd forlod mig med min Pige!
Ene stod jeg arme der igen —
Bring, *Pantaleon!* o bring en Lige
Snart tilbage til din Ven!

IGNATIUSKIRKEN

Da Sluppen var kommen saa langt fra Landet, at *Hendes* Blik ikke mere kunde naa mig, gad jeg ikke staaet længer paa den vaklende Bro og se hen i bare Vand; thi formedelst Regnen var intet andet at se i den Stilling, jeg stod i. Herlige Rin! tilgiv mig, at jeg et Øjeblik kaldte dig Styx og vendte dig Ryggen, som om du krøb imellem Polen og det store Tartari, hvor —

Kvindevold i Taage jupiterer —

Jeg gik op igen igennem de mig ikke længer saa interessante Gader til Ignatiuskirken, som jeg endelig fandt skjult paa en uanselig Plads mellem adskillige vanhellige Bygninger. Her takkede jeg først den hellige *Pantaleon* for alle sine mod mig i Dag udviste Barmhjertigheder — og føjede til denne min Taksigelse det Ønske, at — siden han dog var en saadan Heksemester i Hjertets Forvildelser og lod til at have saa megen Medlidenhed med dem, der omfamler i Kærlig-

heds Labyrint — han dog vilde være mig behjælpelig i det større, som han havde været det i det mindre, i mine virkelige som i mine drømte Længsler!

Kirken var indrettet til en saadan Bøn — og jeg var fuldkommen stemt til at se og nyde dens Skønhed. Det er ikke blot den skønneste Kirke i Mainz, men den skønneste, jeg hidtil har set. Det hele er i den reneste, simpleste Smag, frit, uden Overladning, uden dette Krimskrams af Billeder, Sirater og Snirkler, som gør de fleste Kirker saa smagløse. De sparsomt anbragte Skulpturer ypperlige. Platfonden, som forestiller iblandt andet Daniel i Løvekulen, meget dejlig. Koret med Alteret under en Kuppel, der hviler paa fire skønne korinthiske Marmorstøtter, er det skønneste Apollo-Tempel, man kan forestille sig. Bag Kolonnerne gør en skøn Gruppe i englebekransede Skyer paa den skuffende lyseblaa Himmel, idet den jager hele Templet frem, som om man langt bag ved samme saa ud i den frie Luft, den yndigste Virkning. Orglet stemte til det øvrige, det tonte allerede for Synet. Lyst og klart var det overalt, som om en Guddom var nærværende.

Det var godt, at min Fortvivlelse fandt Tilflugt i denne Kirke. Dens skønne Deles Symmetri bragte mine Livsaander igen i Rolighed. Levende Ynde vækker Lidenskaberne; livløs Skønhed dysser dem igen i Søvn. Skønhed og Ro er hinanden saa nær som Lys og Varme; Orden er deres Ild. Det er umuligt at fortvivle efter Regler. Og midt i Orden, omgivet af rigtige Forhold, forvandles Gemyttets Brøk lidt efter lidt til hele Tal, i det mindste til Decimalbrøk. Som de fraadende Bølgetoppe fladnes under Oljen, saa lægger sig de brusende Sindsbevægelser i Skønheds Ly. Jeg samlede her igen de adspredte Tanker, dæmpede de heftige Følelser. Forstanden kom tilbage, og Styx blev Rin igen. Det var en egentlig Opbyggelse.

Udvendig er Kirken endnu ikke ganske færdig. — Den

fuldendte Portal var dens Indvendige værd. Jeg forlod den med megen Højagtelse for Bygmesteren og beklagede kun, at den ingen Plads havde.

PAAFUGLEN

Jeg samledes med *Adams* og *Sparzet* om Aftenen ved *Table d'hôte*. Selskabet var yderst interessant — Værten, Herr *Pahl*, en særdeles godlidende Bacchus. Med Glæde erfarede jeg, at Gehejmeraad *Forster*, som *Jacobi* havde givet mig et Brev til, og som man paa Torveskibet havde sagt bortrejst, var kommen tilbage. Man ser dog gerne en Mand, der har rejst rundt om Jorden — en levende Maane. *Jacobi* og andre havde desuden fortalt mig saa meget skønt om ham, at jeg gerne havde set ham, var han og uophørlig bleven siddende ved sin Pult.

Jeg havde ikke lidet forkølet mig paa mine mange Pilegrimsvandringer. „Har De ingen Kostheimer, Herr Vært?“ — „Hochheimer! vil De sige.“ — „Nej! Kostheimer, ægte virkelig Kostheimer?“ — „Hvorfor ikke? jeg har alle mulige Rinskvine.“ Kellneren kom straks med en Flaske. Aldrig havde jeg smagt en Vin som denne. Kosthimes Skaal! Pantaleons Skaal! Rinens Skaal! og atter Kosthimes Skaal! „Hun var altsaa fra Kostheim?“ spurgte Adams, „kommer du maaske derfra?“ „Ak!“ svarte jeg, „paa Rinbroen stod: NON PLUS ULTRA.“ Han forstod mig. Vi klinkede.

„Det er sandt!“ sagde en i Selskabet — fra Berlin — „man lever dog ingensteds paa Jorden bedre end her i Mainz! Man har alle Livets Fornødenheder i Overflod, ypperlige Frugter, den fortræffeligste Vin, de dejligste Egne, den skønneste Flod i Evropa til at sejle videre paa, smukke Piger, en Vært som Herr Pahl, Aflad saa meget man behøver, og kort sagt alt, hvad man vil ønske sig. Vi istemte alle hans Lovtale: „Mayences Skaal!“

„Tilforladelig! det er, som om Rinen bragte Sydens Liv og alle Sydens Fortryllelser med sig og paa en Gang stod stille her for at dele dem med Mainen," sagde jeg.

„Skade!" sagde en indfødt Mainzer, „at den virkelig staar stille; at Handelen ikke bedre holder den i Gang. Mainz kunde være den mest blomstrende Handelsstad i Tyskland, hvis Regeringen . . ."

„Ak! lad os ikke tale om Regeringen!" afbrød en anden.

„Frihedens Skaal!" raabte Adams. Man klinkede.

„Rettere sagt: hvis Katolicismen . . ." begyndte en fjerde for at fortsætte Mainzerens Betragtning.

„Ak"! raabte jeg, „Katolicismen har og sin skønne Side! I visse Maader er vi alle katolske, jeg for min Part, saa længe den bliver i Korene . . ."

„Den gaar videre!" mælte en femte: „Et Selskab af adskillige Familier fra Geneve vilde for nogen Tid nedlade sig her for at bringe Industrien op og Handelen i Gang; de forlangte kun, som billigt var, deres egen Kirke, men det blev dem allerkristeligst afslaaet, og Projektet gik over Styr. Nej! man er intolerant her i Grunden."

„Det er bedrøveligt," sagde vi, „Tolerance er allerede slem nok! — Men lad os ikke se paa Paafuglens Ben; den har saa dejlige Fjer! Med Tiden faar den vel og andre Fødder at gaa paa! Lad os nyde det gode, vi har! Paafuglens Skaal!"

„Apropos, da vi taler om Paafugle," mælte en lille buttet Pfalzer — „Jeg gad vidst, hvorledes det i dette Øjeblik ser ud i Frankerig . . ."

„De forveksler Paafugle med Papegøjer!" indfaldt en, som gerne vilde være vittig, koste hvad det koste vilde. — (Ingen klappede).

. . . „Som det kan gaa i en Revolution," svarte en fornuftig Mand: „afskyeligt og yderstbeundringsværdigt! Fælt, for saa vidt den uoplyste og fordærvede Pøbel, den natligste Del af Nationen er løsladt — og herligt, for saa vidt

enkelte Personers fortrinlige Kræfter pludselig er blevne elektriserte til brændende Lys for Fædrelandet og Verden.“

„Hvad Enden vil blive paa alt dette?“ — Saa mange Meninger herom som Fysiognomier!

Vi underholdt os om de sidste Optrin: *Neckers* Tilbagekaldelse — de fire Hundrede Tusindes *Vive la liberté! vive la Nation!* — Kongens Broders og adskillige andre Tyrannisters Flugt — og især den nys ankomne gyselige Beretning om det opbragte Folks Rasen imod Kornpugerne — trøstende os med, at Mænd som Necker, Bailly, Lally Tolendal, la Fayette, Pethion, Bispen af Autun o. d. l. lyste for den vildfarende Mængde i dette Mørke. — Vi klinkede til sent ud paa Aftenen.

SERENADEN

Jeg gik i Seng, som om ikke Søvnen selv, men hans Broder ventede mig. Saa mange Følelser, saa mange Fantasier, saa mange Ideer havde strømmet gennem mit Hjerte og Hoved i de sidste atten Timer, at jeg syntes at have lagt et helt Liv tilbage i denne Dag. En Galejslave kan ingensinde have lagt sig mattere til Hvile. Med alt dette havde mit Hoved næppe naaet Puden, før jeg maatte op igen.

En Allarm paa Gaden, som om man bestormede Huset, forstyrrede vor Ro. En Ambassadør, jeg ved ikke hvem, havde i Sinde at myrde sin Kusk, der af alle Kræfter satte sig imod dette Foretagende. Ved denne Lejlighed kom en Del af de tilsammenstimlede ligeledes hinanden i Haarene. Tummelen tog Overhaand. Langt om længe blev det stille igen. En Musik begyndte. Vi lod Kellneren opkalde for at oplyse os om, hvad alle disse Optog vilde sige. Han gav os al den Underretning om Slagsmaalet, vi ønskede — og hvad Instrumentalmusikken angik, da opførtes den, sagde han, til vor Naboerskes Ære, et ungt Fruentimmer af ualmindelig Skønhed. En Serenade altsaa? — Netop! en Serenade! —

Nu var det mig rent umuligt at sove. — Jeg havde saa tit, saa længe ønsket at høre en Serenade! Hvad er skønnere, naturligere, eventyrligere, mere fortryllende end en Serenade? Hvorledes kan Kærligheden ytre sig passeligere? hvorledes kan Musik anbringes bedre? *Seline* stod atter for mig i *Kosthimes* Dragt. Jeg slog en Overkjol om mig, aabnede Vindvet og skrev i Klangen:

Lyt, Elskede! lyt!
Hør, Kærlighed kalder
Den blomstrende Alder!
Før Bladene visne, før Sneen den falder,
Lyt! lyt!

Kom, Elskede! kom!
Kast om dig din Kaabe!
Hør Kærlighed raabe:
Naar lønnes min Troskab? hvor snart tør jeg haabe?
Kom! kom!

Luk Vindvet lidt op!
Sku ned paa den bange,
Hvis bævende Sange
Saa bønligen nynned' alt hundrede Gange:
Luk op!

O salige Nu!
Se! Stjernerne svinde,
O elskte Veninde!
O bliv! lad din aabnede Himmel ej svinde
Endnu!

Blik ned! det er mig!
Jeg elsker! jeg elsker!
Jeg elsker! jeg elsker!
Jeg elsker! jeg elsker! jeg elsker! jeg elsker
Kun dig!

Luk Vindvet igen!
Forkøle dig ikke!
Kun nok et Par Blikke!
Hav Tak da, du søde! — glem ikke! glem ikke
Din Ven!

Nok en Gang! Farvel!
Blik til mig i Drømme,
Som Kærlighed sømme!
Sov sødelig sagte! drøm salige Drømme!
Sov vel!

TILBAGEBLIK PAA DET FORRIGE

Skulde jeg slette det alt sammen ud igen? Lever vi ikke i en alt for fornuftig, sindig og alvorlig Tid til at opholde hinanden med spøgfulde Smaating? — Hvad er det andet i Grunden end blot Spilleværk, hvad jeg nylig har sammenskrevet under Rubrikken *Mainz*? — Har man ikke alt mer end Læsebøger nok for Børn, om hvis naive Forfattere Fader *Gleim* saa naivt siger:

For Glutter skrive vi, og skrive ret som Glutter?

Eller vil man ikke spørge med en af vore vittigste Skribentere: naar vil Forfatteren af Ungdomsarbejderne en Gang høre op at være ung?

Jeg ved for det første intet andet at svare herpaa end følgende:

„Ingen kan gøre sig en Alen højere, end han er!"
„Hver Fugl synger med sit Næb!"
„Den, som til Sjællandsfar er skabt, blir aldrig Jyde."

„En brøler som en Tyr, en bræger som et Faar.
„En skabt er til Paryk og en til eget Haar."

Og altsaa — ifølge den hellige Regel: Skomager, bliv ved din Læst! — det jeg skrev, det skrev jeg.

Imidlertid turde de foregaaende lave, kortnæbbede, egethaarige, barnagtige Sjællandsfar-Kapitler være saa langt fra de sletteste i min Labyrintskrivelse, at de maaske snarere, naar man ret ser sig til — just af den Aarsag, at jeg deri

saa strengt har holdt mig til min Læst — er de bedste. Lad os et Par Øjeblikke alvorligen undersøge Sagen.

Det kommer an paa, om jeg virkelig i de omtvistede Stykker har ført mine Læsere omkring i Mainz, eller med andre Ord, om der virkelig er noget mainziskt i dem og saa meget, som jeg var i Stand til at give. Den til Dels stiltiende, til Dels offentlige Kontrakt, jeg har sluttet med Læseren, fordrer hverken mer eller mindre end dette.

Nu havde jeg rigtignok bogstaveligere og haandgribeligere kunnet rede mig ud af Sagen ved at tælle og udmaale de adelige Paladser, de tolv Kirker, de ti Klostre og de tredive Tusinde Indbyggere, hvoriblandt der er seks Hundrede gejstlige — ved at angive de store Fæstningsværkers nærværende Tilstand og Antallet og Ælden af de Skrog, paa hvilke den lange Bro over Rinen til Kassel ligger — ved at forklare hvad et *Vicedom* eller *Viztum,* et *Kelleri, Kapitular-* og *Vicellar*-Poster er og indbringer — ved at undersøge Kurfyrstbispens *erzkancellariske* Indflydelse og blande mig i Striden: om Mainz tilforn har været en fri Rigsstad eller ikke? (enten den har været det eller ikke, burde den være det i mine Tanker) — kort sagt ved at beskrive eller blot udskrive, hvad man kan læse i mangfoldige andre Bøger, der grundigen handler herom. Men naar jeg nu endelig havde bragt dette alvorlige Arbejde til Ende (Kompileren er ikke nær saa stort et Hekseri, som de Herrer Kompilatorer vil indbilde os), havde jeg da virkelig opfyldt min egentlige Kontrakt? havde jeg vist mine Læsere andet af Mainz, end hvad andre enten har vist eller kunde vise dem? Desuden, har ikke enhver Stad i Evropa Paladser, Kirker, Indbyggere o. s. v.?

Derimod — du, som har Øje for mere end Bogstaver! Du, som kan gribe med mer end Hænderne! tro mig paa mit Ord: Du har været med mig i Mainz!

Ikke som om heri var ringeste Værdskyld paa min Side. Rejsende af dette Slags har ingen egen Fortjeneste. Alting

tilhører Naturen i, under, over, rundt om Sommerfuglen. Den er, som den er, og Symbolet paa Opstandelsen kan ikke tilregnes den; den udvikles af Ormens Svøb og flagrer om i Solstraaler uden at tænke paa Palingenesi.

Der er Steder paa Jorden, hvor man, uden at vide hvorledes, bliver Ugle; andre, hvor man bliver Bi; andre, hvor man bliver Skade; andre, hvor man bliver Fisk; endnu andre, hvor man bliver blot Plante, og paa visse Højder har man Umage med at skelne mellem sig selv og Ørnen. En Rejse rundt omkring paa Jorden i alle Klimater og Selskaber vilde være en fuldkommen Metempsykose. Var det Katolicismens, Kosthimes eller Luftens Skyld, at jeg i Mainz blev Sommerfugl? Jeg ved det ikke; men det ved jeg, at jeg havde groveligen foreløjet mine Læsere, hvis jeg her havde bragt mindste Fjer af Minervas Fugl i Erindring.

For at bruge en anden Lignelse, synes mig, at man ved at overlade sig til Naturen, ved at følge den overalt Haand i Haand og aldrig forhærde sit Hoved eller Hjerte mod de lette Slag af dens Talisman, vekselvis bliver Yngling, Mand og Olding og — fornemmelig hvor det gælder om blot Nydelse, Morskab eller Glæde — Barn. Paa vor Vej gennem Rummet gennemgaar vi, ligesom i Tiden, alle Aldere. Og i mine Tanker er den Alder, Naturen i slige Øjeblikke hentryller os i, bestemtere og væsentligere end den saakaldte virkelige, der ikke beregnes efter Følelser, men efter Dage. Naar jeg undtager

„— den Tid, da jeg var meget lille,
„Min hele Krop var knap en Alen lang —“

har jeg ingensteds følt mig yngre end her:

Min hele Sjæl var kun en Alen lang.

Og som sagt — jeg kunde ikke gøre den længere. I min Dagbog havde jeg rigtignok kunnet øge et Stykke til; men det vilde jeg ikke. Jeg trykte det af, som det var, paa Papiret.

„Og er det ikke *smukt*, saa er det ganske *sandt*."

Saa barnligt, saa kærlighedsfuldt, saa katolsk, saa umatematisk var det i Mainz. Rejs selv derhen — men uden Paryk! — og finder du intet lignende, saa slaa en Streg over min hele Beskrivelse. Men — som sagt, uden Paryk! eller hvad der vil sige det samme: ung endnu og Barn i visse Øjeblikke maa du være. Jeg ved ikke, om min Labyrint er Helvede nærmere end Paradis; jeg befrygter endog, oprigtig tilstaaet, det første; thi formodentlig vil ingen finde den saa morsom og behagelig, som mange vil finde den modbydelig og kedende — men i en eneste Ting kan den dog lignes ved Himmeriges Rige, deri nemlig, kæreste Læserinder og Læsere! at uden I blive som Børn, kommer I egentlig aldrig ret ind deri!

Dette maa være nok en Gang for alle til Undskyldning for mine Smaaspilleværker. Ogsaa haaber jeg, at alle de adstadige og alvorlige Herrer, som tager Forargelse af ethvert Krumspring og den mindste Kuldbøtte, allerede, her i det mindste, for bestandig har forladt mig. Jeg kan nu temmelig tydelig forestille mig alle mine overblevne medrejsende: Lutter Børnliller, som inderlig elsker hinanden, som overalt, hvor der er Solskin, er hjemme, som græder af Glæde og smiler med Taarerne i Øjnene, gerne, trods en Smule Fingerbrænding af den nære Nælde, plukker den lille Martsviol, og — fryder sig selv over *ingenting* i Mangel af *lidet*! —

Atter en knuget, skuddet, i overflødig Maade tilmaalt Dag! I Selskab med Gehejmeraad *Forster*, Konsistorialraad *Zöllner* (Kongen af Preussens Efterfølgers Skriftefader) og nogle andre Mainzere og Berlinere, som med yderlig Gæstfrihed og Artighed modtog og beværtede os paa Gæstgivergaarden, har vi beset Residensslottet *Martinsburg* og Lystslottet *Favorite*. De prægtige ny-indrettede Værelser med den kostbare Spejlsal og Badestue i det første fornøjede mig ikke saa meget som Udsigten over Rinen og Mainen fra det sidste. Jeg har hidtil ingen Idé om en yndigere Beliggenhed.

Det var den skønneste Dag. Selskabet var muntert, levende, selskabeligt, som faa Selskaber er. Vi legte i Haven med Blomsterne, Buskene og Træerne som Børn. *Zöllner*, en saare folkelig, godlidende, samkvemmelig Mand, var særdeles oprømt og fortalte løjerlige Anekdoter med en ganske egen jovialsk Salvelse. Hans Væsen erindrede mig levende de fleste Melodier i de Schulziske Almuesviser. Let, blødt, rundt, naturligt og lutherisk-kraftigt. *Forster,* en lille, letforflyttelig, væver og pirrende Person, med Alvor paa Panden, Skarpsind i Øjet og Kærlighed rundt om Læberne, indtog mig aldeles. Jeg talte med ham om alt, undtagen om hans Rejser; men den berejste fremlyste overalt i umiskendelig Humanitet. Han forekom mig den personificerte Kosmopolitisme. Det var, som om Selskabet endnu var fuldstændigt, naar jeg var ene med ham.

Vi underholdt os fornemmelig om hans Ven *Jacobi,* om den forrige Konge af Preussen, om Tysklands Litteratur og Smagens nærværende Polhøjde. Inderlig glædede det mig her at finde den Kunstdommer, jeg søgte. Udelukkende, sagde han, maa man beundre og nyde, hvad der er skønt og godt i Vest og Øst og Syd og Nord. Biens Smag er den sande. Forskellighed i Sprog og Klima — Nationalforskellighed bør ingen Indflydelse have paa min Interesse for det skønne og gode. Det fremmede støder Dyrets, ikke Menneskets Smag. Dyrisk er Fordømmelsen af *Voltaire* for Eksempel i en behagelig Sammenligning med *Shakspeare* eller *Klopstock* eller Fordømmelsen af disse i Sammenligning med hin. Man har Uret i at forlange Pærer af et Æbletræ, og det er latterligt at forkaste Æblet, fordi det ikke er Pære. Den hele Natur lærer os denne æstetiske Tolerance, og dog er vi lige saa langt derfra som fra Samvittighedsfrihed. Vi planter hvide og røde Roser i det samme Bed; men hvo sætter *Messiaden* og *Henriaden* paa samme Hylde? Den, der hverken læser den ene eller den anden.

Den sande Religion tilbeder Gud; den sande Smag be-

undrer det skønne, uden Hensyn paa Personer eller Nationer. Tysk? Fransk? Italiensk eller Engelsk? Lige meget! Kun intet maadeligt.

Mit Ansigt blussede — jeg gav ham Haanden — det gælder om mer end Poesi! sagde jeg. — Om al Kunst! sagde han. — Om alt menneskeligt! forenede vi os begge.

Fordømte Magelighed, som hyller vor Aand i den første den bedste Regnkappe, uden at alle Solstraaler formaar at lokke os ud deraf, endsige tage en anden paa! Den pure pute Nationalist er en Snegl, der evig bliver i sit Sneglehus. *Psyche* fik Vinger til uophørlig, til evig Flugt — vi bør ikke indespærre hende i noget Bur, var det end nok saa rummeligt.

Han fandt, at *Lessing* selv havde gjort det franske Sprogs fornemste Repræsentant Uret, og *Claudiusses:*

„Voltaire siger, at han græder,
„Og Shak'spear græder virkelig —"

syntes ham som hint:

„*Meget skønt og nyt har Hr. Arouet sagt: kun Skade, at det skønne er ikke nyt og det nye ikke skønt*" — mere vittigt end grundigt. Engellændere finder, at *Shakespear,* og Tyskere, at *Lessing* virkelig græder; Franskmanden finder det samme om sin *Voltaire.* Men hine græder for hele Verden, paastaar man — denne kun for sit Folk. Hvad de Franske kalder *Le Nord*, er rigtignok et temmeligt Stykke, men dog ikke hele Verden! Frankrig kalder Tuden hos den ene og Flæben hos den anden, hvad vi kalder Graad. Den almindelige Forseelse stikker deri, at man ikke sætter sig ind i det Folks og det Sprogs Karakter, i hvilken og for hvilken der grædes.

Man bør være Engellænder, naar man læser *Shakespear,**) Tysker, naar man læser *Klopstock*, Franskmand, naar man

*) Rigtignok staar denne herlige saa højt paa Geniernes Trappe, at det synes som om blot almindeligt Hoved og Hjerte og den maadeligste Oversættelse behøvedes for at udmærke ham blandt alle.

læser *Voltaire*. Den, hvis Sjæl ikke kan afkaste sin særegne Nationaldragt og saaledes iføre sig en anden, bør ikke læse, endsige bedømme fremmede Snilleværker. Han vil se Maanen om Dagen og Solen om Natten — den første uden Glans og den anden aldeles ikke.

Vort Selskab blev formeret med tvende Damer og derved fuldkommen behageligt; thi hvad er det bedste Selskab uden Menneskehedens bedste Del, det smukke Køn? Forsamling — højt Samkvem!

Det eneste ubehagelige ved al Rejsen er det evige Farvel, man alle Øjeblikke maa gentage — ofte naar man endnu ikke ret har udsagt sit Hoveds eller Hjertes God Dag! Imidlertid, uagtet denne Ubehagelighed virkelig er den eneste væsentlige, nødvendig med Rejsen forbundne, jeg kender, forsødes den dog og, som alle andre, dels ved Vanen, men fornemmelig ved den Omhyggelighed, Aarvaagenhed og Anstrengelse for Øjeblikkets fulde Nydelse, den lærer os, og hvorved vi saa at sige skaber os en ganske ny Almanak, hvoraf den almindelige Kalender er et blot summarisk Udtog. I en af dens Uger er allerede 365 Dage. Det er utroligt, hvor langt Mennesket kan trække sin Tid ud, naar det gør sig ret Umage med Spindingen af dens fine Hør; men i Almindelighed lader man Tenen snurre saa hurtig, at det bliver i Steden for lang og tynd Traad tykt, snoet og kort Sejlgarn. Ikke sjælden nikker man saa stærkt ved Rokken, at Hænderne falder ned i Skødet, og hele Totten gaar i Løbet. Man anklager da den ofte uskyldige *Klotho* og den altid uskyldige *Atropos* og glemmer, at *Lachesis* alene har Skylden.

Hvad der paa en Rejse fornemmelig letter den sidste Arbejdet, er Tilsidesættelsen af de mange fordærvelige Preludier og Ritorneller, hvormed Konversationsmusikken i vore hjemlige Selskaber uophørligen begyndes og endes, uden egentlig Midteindhold eller væsentlig Fortgang. Foruden de almindelige Indtrædnings- og Bortgangskomplimenter — hvilken sammensurisk Klingklang af den fine Levemaade, den gode

Tone og den fornemme Smag nødvendige Fraser! Først en næppe lydelig Summen af, Himlen ved, hvilke Hilsener, dernæst en noget lydeligere Befindendes Forespørgsel, derpaa uendelige Variationer af den hele eller halve Linje, som staar i den Uge af Almanakken: Koldt! varmt! vindigt, fugtigt! Regn! Solskin! stærk Blæst! meget mildere Luft! — eller hvad det kan være — endelig en Del historiske Gentagelser af de Dagens Begivenheder, hele Selskabet enten ved eller ikke behøvede eller ikke burde vide — til sidst et Crescendo af tomme Bemærkninger over betydelige, eller fulde over ubetydelige Ting! Den arme Synder, som ikke har lært alle disse Konversationsfraser udenad, som blues ved at begynde sin Samtale med Nonsens, som tror, at Mennesket i intet Øjeblik bør være blot Popegøje, er ilde faren — hvorledes han og bær sig ad, bliver Tiden ham for kort og derved kedsommelig lang; tier han og indskrænker sig til blot at høre, ved Himlen, at han lige saa godt kunde sætte sig ved et Gadekær, og taler han, prostituerer han sig omtrent som Virtuosen, der begyndte at spille sit Parti, mens hele det øvrige Orkester endnu kun stemte, eller for at bruge et endnu stærkere Billede, som Soldaten, der havde lagt Kugle i sit Gevær, skød og traf midt i Mønstringen. Med faa Ord, vore tankevekslende Selskaber hjemme er skønne Bind uden Bøger, højt Titelblad, Dedikation, Fortale og Bagtale — altid uden Tekst.

Paa en Rejse derimod gaar man straks til den raa Materie og lige til Teksten. Man ved paa begge Sider, at den nære Skilsmisse, den usandsynlige eller vidtudseende Genkomst ikke tillader at artikulere saa længe uden at tale, stemme saa længe uden at spille og sigte saa længe uden at skyde. Man tager Bogen fat, som den kommer af Pressen, og læser den uindbunden. Konversationen anrettes uden Hoved og Hale, og Maaltidet er saa meget bedre, som det er kortere. Her gælder Oversættelsen af *Medium tenuere beati*: Mellemstykket er det bedste. — En anden Sag er det,

naar man rejser enten for at lære den saakaldte Levemaade eller — for at vise sin.

Den velsignede Uafhængighed bidrager og ikke lidet til den kernefuldere Underholdning paa Rejser. Man frygter ikke saa meget at støde i det uvæsentlige og støder derved mindre i det væsentlige. Meget skrives gensidigen paa Nationalbrugets Regning, og selv det, der vilde mishage hos en indfødt, kan derved blive interessant hos den fremmede.

Trods hin bestandige Afskedtagen altsaa finder jeg Omgangen med Mennesker paa en Rejse ulige nyttigere, behageligere og i det hele mere tilfredsstillende end den almindelige Omgængelse med hinanden hjemme. Har man sig i kortere Tid, saa har man sig desto fyndigere — besidder ikke blot, saa længe det varer, men nyder hinanden; og hvad der tabes i Længden, erstattes rigeligen igen i Bredden af den fælles Meddelelse.

Jeg ved ikke, hvad der ellers kunde have trøstet mig ved saa snart at maatte forlade *Forster*.

UDTOGET

Regeringsraad *Crome*, som vi havde forfejlet i Giessen, fandt vi her. En hurtig, omladen, jovialsk Mand med overordentlig flydende Tunge. Visse Menneskers Underholdning er som stillestaaende Vand; andres lig en sagteflydende Flod; hans var en stridtrislende Bæk. Havde han ikke talt Tysk, havde jeg holdt ham for en Fransos.

Mere for at overbevise os om Virkeligheden af alle de Besynderligheder, man fortalte om Baron *Tinnewald*, end fordi disse i sig selv interesserte os, gik vi hen at besøge ham. Hans Udseende, Væsen, Tale, hans Have og øvrige Herligheder overtraf uendelig vor Forventning. Han selv forekom mig saa forrykt, som man kan være det uden at have tabt Evnen at tælle til fem eller at skelne mellem sort

og hvidt; udrustet imidlertid med saa mange Talenter, som uden Fornuftbestyring kan bestaa sammen. Næsten alle de Fortrin, som karakteriserer vor Slægt, besad han i høj — men tillige, om man kunde bruge det Udtryk, i allerskæveste Grad: en fuldstændig Karikatur af et tænkende, dannet og oplyst Menneske. Hundrede forskellige Sværmere, Charlataner og skrueløse vilde i hans Person finde deres enkelte Stykker samlede i en Sum. Jeg havde hidtil ikke troet, at en eneste Hjerne havde Rum til saa mange falske Begreber. Efter to Timers Samtale, hvori han efterhaanden udkrammede sin Teologi, sin Filosofi, sin Moral, sin Æstetik, sin Naturlære, sin Astrologi, sin Alkymi, sin Tonkunst, sin Lægekunst, sin Bygningskunst, Havekunst, Farvekunst og Tusindkunst, var jeg til fuldeste Tilfredsstillelse overbevist om, at han var en levende Encyklopædi af Vildfarelser, en sand Universal-Galning.

Hans Residens (Hus og Have paa, under og over Jorden) var og ikke blot en Daarekiste, men en fuldproppet Daarligheds-Kasse. Fast alt, hvad Vanvittighed kan optænke, Talent og Flid udføre og Smagløshed fuldende, fandtes her; alle Kunstens Udsvævelser og Vanskabninger, fra de fineste Filigranter i *van der Werffs* til de groveste Ægipaner i *Rubens's* Smag. Hans Klave-Cymbal-Orgel, som efterhaanden eller, naar han vil, paa en Gang klinger, rasler, synger, piber, fløjter, klukker, trommer, brøler, tuder, tordner, er det mindste af alt dette. Haven, som under et Register er inddelt i den komiske, den tragiske og økonomiske, efter et andet i de fire Verdensdele — (jeg bad ham være betænkt paa den femte; han lovede mig det) — efter det tredje i Himmerig, Helvede og Skærsild — indeholder i et Rum saa stort omtrent som Ulfeldsplads efter hans Forsikring alt, hvad Evropa, Asia, Afrika og Amerika har at opvise i Planteriget. Vist er det, at den bisarreste Samling, den barokkeste Miskmask af allehaande Vækster og Misvækster, Vandspring og Brønde uden Vand, Figurer uden Bagdel, livløse Tobaks-

røgere og, Himlen ved hvor mange paa hinanden hyppede, med hinanden kontrasterende Vanskabninger gør, at man tror sig forflyttet til Drømmenes fantastiske Rige, og at man næsten taber baade Hukommelse og Dømmekraft i dette Vankunstens og den mishandlede Naturs smagløse Kaos. Ved Enden af Haven er en Eremitbolig — Eremitten selv er en af Træ, Skind og Glas med afskyelig Naturnærgaaenhed eftergjort Munk — med alt, hvad en Eremit bruger, kun i en ganske anden Materie end den naturlige. Om jeg mindes ret, sad han og læste i en Bog af Flæsk, med Ost af Sten, Brød af Træ og Vand af Papir for sig. Her var Nedgangen til Mørkets Boliger; vi kom igennem en Løngang under Jorden dybt ned i det allerhelligste, hvor en Ligsten hævede sig, og vi saa — Baron v. Tinnewalds salige Ven udstrakt, med opspilte Øjne — tilforladelig død og tilsyneladende levende. Dette uventede Syn opvakte virkelig Gysen. Imidlertid lod det til at ærgre Hr. Baronen, at vi ikke faldt til Jorden i et Slag derved. For at trøste ham tilstod jeg, at jeg virkelig følte en Slags Mavekrampe. Han forrettede derpaa sin Andagt, som han ingen Dag forsømmer. For at vænne sig til Døden, sagde han, havde han alt i mange Aar hver Nat sat her og underholdt sig med sin balsamerte Ven i det mindste to Timer. Han fortalte mig (som han havde mest Fortrolighed til, da jeg aldrig som de andre tillod mig at le), denne Vens og hans egen Historie; men saa mystisk og apokalyptisk, at jeg ikke forstod det mindste deraf. Da vi kom op igen og, o Trolddom! befandt os paa et ganske andet Sted, end vi havde formodet, forsikrede han, at vi endnu ikke havde set alt, men at det ikke heller var muligt; at vi imidlertid havde set ulige mere, end de fleste rejsende fik at se. Jeg takkede ham med en Strøm af Beundringer; men (føjede jeg til) to Sjældenheder, Deres Ekscellence! har jeg dog savnet for at gøre Deres sjældne Verden fuldkommen: en Pyramide, saa grov og stor som alle de ægyptiske tilsammentagne, og en fuldstændig Ekvipage med alt levende

og livløst Tilbehør, saa fin og lille, at en Loppes yngste Føl kunde trække den. Han bukkede sig med et Smil, som viste, at han forstod og skattede det uhyre i Komplimenten. *Sparzet* og *Adams* sagde ham endnu langt overdrevnere Smigrerier, som han alle modtog med majestætisk Tillid og Velbehag.

Som denne Tinnewaldske Have, tænkte jeg, maa vor Jord se ud i en satyrisk-komisk Serafs eller Solbeboers Øje, naar han i et Spleen-Moment (forudsat at en Engel kan plages af denne engelske Ulejlighed) ser den gaa forbi sit aabne Vindue, belæsset med alle sine Troner, Bispestole, Raadstuer, Universiteter, Fredsarmeer, Toldsteder, Herregaarde, Slave-Ladninger, Adelsvaaben og øvrige Urimeligheder. Vore Satyrskrivere har digtet om Maanen, at al den Forstand, som tabes her paa Jorden, gemmes der; min Sol-Ariost vilde maaske sige om Jorden (hvad jeg lille bitte Jordborger fandt passende her i mindre Forhold), at al den Vanvittighed, hans lyse Klode uddunster i de saakaldte Solpletter, nedfalder og destilleres hos os. Man behøver ikke at berejse vor hele Million af Fristater (i Solen har man ingen Monarkier) vilde han slutte, for at lære at kende alle de deri spredte Daarligheder; naar man har set hin lille Spirrevip-Planet, har man nok! —

Sandelig! jeg vil fra dette Øjeblik af paa min hele Rejse aldrig mere spilde min Tid med Betragtninger af de almindeligst saakaldte Seværdigheder, i det mindste vil jeg ikke gaa hundrede Skridt eller give en eneste Skilling derfor — Takske Baron *Tinnewalds* Udtog.

WORMS

Paa den yndigste Vej, ved Foden af de paa højre Haand henglidende Høje, ved Siden af den os stedse mødende, hilsende, forbigaaende Rin, mellem lutter Vingaarde, Blomsterenge, frugtbare Marker og afvekslende Nøddeskove, som igennem en Række af i hinanden løbende Haver, kom vi om Middagen til denne gamle Rigsstad, som jeg, halvtredje Hundrede Aar tilbage i Tiden, kørte ind i. Jeg kunde ikke bare mig for nøjere at betragte dens Tagstene, end jeg nogen Tid før havde betragtet nogen anden Stads. *Luthers* Aand omsvævede mig.

Noget før man kommer til den i Krigen ødelagte Stad *Oppenheim*, hvis halv nedrevne Mure erindrede os *Ludvig den Fjortendes, Louvois's* og *Melacs* Grusomheder, har man fra Vejen, der løber om Afhanget af et Vinbjerg, en Udsigt, der endnu langt overgaar den fra Favoritten ved Mainz. Hvorledes Mennesker ordentlig kan myrde hinanden efter Takten, begriber jeg overalt med megen Møje; men hvorledes det er muligt at føre Krig i denne Egn, begriber jeg aldeles ikke; Politikken, for hvilken intet ondt er umuligt, kan alene forklare dette Særsyn. Den har gjort dette Land, som af Naturen syntes bestemt til en almindelig Danseplads, til et næsten bestandigt Krigsteater. Den evige Skænden og Brænden har imidlertid ikke rent kunnet ødelægge det; Naturen har her været sine Voldsmænd voksen.

Fra Vejen skraas over for den saakaldte Svenske Støtte (en Obelisk til *Gustav Adolfs* Erindring, der i Aaret 1631 her paa en Ladedør svømmede over Rhinen) ser man i den spejlklare Flod adskillige yndige Holme smile som Børn i deres Moders Skød. Det hele Landskab er saa stille indtagende, kælen blidt og landligt rosomt, at Gemyttet ved paa Synets dalende Vinger at overflagre dets Ynde sagte hensynker i den barnligste Beundring. Det var mig, som om jeg i Engene og Vingaardene vilde lege Skjul med den milde, godlidende, Fortrolighed indskydende Strøm — som om jeg gad leget Nødder i Hænde med alle Træerne — og som om jeg var selv saa uskyldig, som da jeg red paa min første Kæphest. Jeg vilde fortælle hver grønnende, blomstrende, smilende Genstand mine Eventyrer og til sidst, efter at have pludret og spøget mig træt med den hele livsalige Bred, lægge mig hen at slumre i Rinens Arme, for at opvaagne til en skønnere Dag. Paa et Sted som dette, i en saadan Stemning begriber man, at Menneskehjerner og Menneskehjerter har kunnet falde paa at dyrke og tilbede en Flod — og forsones ikke alene med denne, men med alle sine Brødres øvrige Barnagtigheder.

Saaledes i Frugtbarhedens egne Spor, som om den personlig var gaaet foran, bestandig udtømmende sit altid genfyldte Horn paa den leende Blomstervej, kom vi under den syngende Kusks glade Luftsmeldinger til Worms. Vi ilte straks op til det hellige Sted, hvor den uforfærdede *Luther* mødte paa Rigsdagen 1521 for *Karl den Femte.* Her stod han! sagde vi og sank i Knæ under Forestillingens Vælde — Evropas den Gang eneste værdige Repræsentant! med Millioner Brødres, med Aarhundredes Skæbne paa de atlantiske Skuldre! Han følte, at talløse Slægters Frihed, Oplysning og Lyksalighed vilde falde, hvis hans vaklede, og stod urokket som Klippen i Uvejr, en ny, men fastere *Petrus!* Hvor hensank selv *Lynildens Søn* for hans kraftfulde Fremstand! Svimmelhøjt fremragede hans himmelkronte Isse over

alle de studsende nærværende. Dolken faldt Morderen af den sitrende Haand, og Giftglasset sprang, et Symbol paa Pavens splittede Magt, paa Mørkhedens adspredte Vælde! —

Vi gik mellem Levninger af de Franskes Ødelæggelse forbi den ærværdige gamle Domkirke, hvis fire Hovedtaarne synes at vogte den i Midten hvilende Kuppel, op til det bispelige Slot, fra hvis Højde vi lovede os en ualmindelig Udsigt. Den overtraf langt vor Forventning. Øjet svæver her over hele den underliggende Stad og dens frugtbare Marker, over Rinen og dens med Skove afvekslende Vinbjerge, over utallige Flække og Landsbyer, indtil Darmstadt, Heidelberg, Speier, Landau og Frankenthal, i Skyggen af Bjergvejens Toppe, Hartstrækningen og det skymørke Tordenbjerg. Jeg glemte aldeles Udsigten fra Gleicherne, fra Borgen i Friedberg og med den alle andre Udsigter over dennes uafselige Pragt. Slottet selv havde for Resten intet mærkværdigt.

Ved Gæstgiverbordet var Selskabet ikke synderlig interressant. Underholdningen var treven, kold og stiv. Den eneste, som fristede mig til at tale, var en gammel Munk med et sandt Lorenzo-Ansigt, som hjertelig deltog i min Henrykkelse over Egnen og især i mine Lovtaler over Vinen.

Udenfor Worms modtog os nye Fortryllelser. Alle Slags Frugttræer: Æbler, Pærer, Valnødder, Morbær, Mandeler legede rundt omkring os i venlige Grupper. Men intet henrev os saa meget som Rinens yndige Bugtninger, den vi endnu bestandig af og til opdagede paa venstre Haand. Snart forekom den os en spøgende Glut, snart en virksom velgørende Mand, snart en forstandig og elskende Husmoder. Erindringen af et Sted uden for Oppenheim, hvor vi saa sørgelige Spor af dens Oversvømmelse, lod os blive staaende ved det sidste Billede. En Flod i et Land er virkelig, hvad en Kone er i et Hus. Svulmer den op, gaar den over sine Bredder, er den herskesyg, vil den glimre, kort sagt overskrider den sine Grænser — ødelægger den alt omkring sig, og nøgne, vantrevne Vækster sørger paa dens Kyster; bliver

den derimod i sin Rende, flyder den sagtelig, uden Larm, væver og omladen i lettrillende Vover, blid og stille med hvert Øjeblik til Smil beredte Huller i Kinderne, kyssende og ikke overfusende sin Bred — forskønner, beriger og velsigner den alt, som den milde, venlige, huslige Mage ved sin Mands Side i Kredsen af fyrige Sønner og blufærdige Døtre.

Saaledes var Rinen her. Igennem dens bestandig afvekslende Haver kom vi fra Worms over *Frankenthal* og *Oggersheim*, to artige Smaastæder, til det ved første Blik meget indtagende *Manheim*.

MANHEIM

GIPS OG MARMOR

Jeg længtes efter at se den saa berømte Statue-Sal og ilte derhen med de mest glimrende Forestillinger. „Ikke blot i Frankrig og Tyskland, nej selv i Italien kender man ingen Plads, hvor en saa rig Samling tro og rene Gipsafstøbninger af de skønneste græske og romerske Originalstatuer findes samlede. Alt det beundringsværdige, Rom, Neapel, Florens, Venedig besidder i dette Fag, ses her ved Siden af hinanden!“ siger den manheimske Vejviser. Aldrig har jeg med større Forventning gaaet en Seværdighed i Møde; thi Gips eller Marmor, lige meget, hvor det gælder om Form. Men hvor studsede jeg, da jeg i en mørk og fugtig Slyde, paa mit Spørgsmaal: Hvor gaar man op til Statuesalen? fik til Svar: De er midt deri. Jeg troede mig blot i en Slags Forgaard, hvor man plejer at hensætte Udskuddet, og ansaa, hvad der stod, omtrent som den hullede Elefant ved Indgangen til vort Bibliotek og Kunstkammer. Jeg saa mig nøjere

om, spilte og spilte Øjnene af alle Kræfter og bemærkede rigtignok en Hoben Gipsfigurer; men saa hultertilbulter imellem hinanden, at jeg ingenlunde kunde faa i mit Hoved, at de udgjorde et Galleri. Endelig opdagede jeg Fader *Laokoon* med sine Børn og tog min Hat af, som jeg hidtil havde beholdt paa Hovedet. Den Medynk, denne mageløse Gruppe indskyder, fordobledes her ved at finde den paa et saa uanseligt Sted. Naar jeg undtager den *farnesiske Herkules, Kaunus* og *Byblis, Kastor* og *Pollux, August* og *Kaligula* i Kolossalstørrelse og et Par smaa Afstøbninger, var intet, hvad vi ikke har ulige skønnere, renere og efter al Anseelse troere paa Charlottenborg. *Apollo* syntes at ærgre sig over sin Plads her.

Og dette var den alle Frankrigs, Tysklands og selv Italiens overtræffende *Statuesal*. Hine maa da være meget ubetydelige.

Rigtignok kunde jeg kun sammenligne den med vores. Men jeg har Umage med at tro, at alt det beundringsværdige, Rom, Neapel, Florens og Venedig har at opvise i Billedhuggerkunsten, netop skulde findes hos os. Hvis saa er, kan jeg spare en Rejse til Italien, lige saa godt som jeg havde kunnet spare min Gang til dette Gipspulterkammer, der, enten det nu kom af Mangel paa tilbørlig Plads eller af Mangel paa rigtig Dag eller af den uanstændige Uorden, hvori alt var sammenstablet, aldeles ikke tilfredsstillede mit Øje, Afstøbningerne maa for Resten være tro eller falske.

Direktøren, Hr. *v. Verschaffelt*, viste os sidenefter sine egne Arbejder, hvoriblandt en Gud, et Menneske og et Dyr, nemlig Apollo, Rousseau og Rhinoceros, alle i Marmor, særdeles behagede mig.

Vi gik herfra til den prægtige Jesuiterkirke, der dog ikke heller, trods al sit Marmor, er et saa mageløst Skønheds-Vidunder, som den har Ord for. Vi fornøjede os mest over den herlige Resonans deri og fire skønne Malerier af *Crah* fra Düsseldorf.

IFFLAND

Jeg forlod mit Følge og gik hen at besøge *Iffland*. Jeg kendte ham ikke igen; det var hverken Marianes Fader eller den snurrige Kantor, men Forfatteren af „Jægerne“ — en middelmaadig Statur, temmelig fyldig, med en let, naturlig, meget behagelig Anstand og et Blik, hvori Tanke og Velvillighed næsten skjulede Satyren.

„Jægerne“ er et af de Skuespil, som mest har rørt mig ved Læsningen, og det, som af alle i sit Slags fuldeligst har tilfredsstillet mig paa Teatret. Jeg nærmede mig med inderlig Følelse af Taknemlighed dets Forfatter og frydede mig over at finde hans Person saa lig det Ideal, min Indbildning havde dannet sig. Hans Væsen svarede til hans Udseende. Indtagende Venlighed, Finhed og Urbanitet udmærkede det.

Jeg underholdt mig med ham i to Timer paa den behageligste Maade. Samtalen var fornemmelig om Skuespil og Skuespillere, om det københavnske, hamburgske og manheimske Teater. Uagtet han selv ikke synger, holdt han dog Operen ikke blot for tilladelig og tjenlig, men endog for nødvendig i Dramatikken. Der kan upaatvivleligen siges meget for og imod, især hvad dens Anbringelse eller Vedligeholdelse hos os angaar. Dog mente han, at vort Teater maatte regnes iblandt de fuldstændige. At angribe dette Skuespil i sig selv som Kunstværk syntes ham uoverlagt. — Jeg fortalte ham, at Madame *Stark* i Hamburg (som Moderen i „Jægerne“) af alle de Skuespillerinder, jeg havde set, mest havde fortryllet mig, og at jeg fandt hende lige saa ophøjet over alle sine Kunstsøstre som *Schrøder* over sine Kunstbrødre. Han bifaldt denne Dom med et heftigt Haandtryk. — Jeg beundrede den Varme, hvormed han tog Del i min overordentlige Højagtelse for *Schrøder*, uagtet han selv var *Iffland*. Efter Reglen burde den første være mest skinsyg over den sidste som Forfatter — og den sidste over den første som Forestiller;

men jeg fandt det ikke saaledes. Forholdet mellem begge disse Mestre — upaatvivlelig de første i deres dobbelte Fag i Tyskland — er i mine Tanker ikke et Parallel-, men et Krydsforhold. Jeg tror, at de gaar fuldkommen op imod hinanden, saaledes at *Iffland* er netop lige saa langt over Skuespildigteren *Schrøder*, som Schrøder er langt over Skuespilleren *Iffland*. Er den enes Værd noget større, saa er den andens meget sjældnere. Jeg ved for min Part ikke, hvem jeg skulde tildele Prisen — og tildeler den dem begge.

Ved at tale om Hannover og Celle, hvor han har tilbragt den Tid, da han var lille, hvis svundne Dage han erindrede med frydefuld Vemod, randt ham det Mausolé i Tankerne, der saa meget havde rørt mig. Han spurgte mig, om jeg havde set det. „Set det?" svarte jeg, „vædet det med mine Taarer! Hun var min Barndoms Cypria" — „Og min Ungdoms!" udbrød han. Hvilken uformodet Foreningspunkt! Vi talte nu om intet andet end om *Cypria Mater!* Fuldbegejstret malte han hendes Ophold i Celle . . . . . „O! men tænk Dem hende foryngfet, forskønnet, forædlet, opidealisert, som hun nu straaler hisset, uden hine Støvpletter og Giftstænk — blot det skønne, det yndige, det gode uendelig fuldkomnere, forklaret i skyfri Himmel — raabte jeg — tænk Dem Cypria forvandlet til *Urania!*" . . . . . Deres Skueplads maa være den skønneste paa Jorden, sagde han. — „To Gange om Ugen i det mindste byttede vi med ingen." . . . .

„Jeg misunder Dem, begyndte han igen, Stedet, De gik fra, og Stedet, De gaar til — — Toppen af St. Gotthard! Dog har mit Øje Skyggen af det sidstes Lillebillede — o! blev han ved og førte mig hen for en Alpe-Prospekt, naar De en Gang staar her imellem Naturens Undere (han pegede paa Djævlebroen), saa erindre Dem mit Livs inderligste Ønske, at være i Deres Sted. Hils alle hine mageløse Genstænde fra mig og kom tilbage for at fortælle mig Deres Henrykkelser! Frygt ikke for Deres Sundhed! De vil sikkert finde den der." — Jeg havde paa min hele Rejse ingen

fundet, hvis Hjerte saa heftig brændte efter Schweitz. — Det var et nyt Foreningspunkt. Vi var allerede Venner. Han bad mig med *Adams* og *Sparzet* at tilbringe den følgende Aften ved hans lille Bord efter Skuespillet.

STADEN PAA VERS

Er det mine Øjnes eller den tunge, jeg skulde næsten tro usunde Lufts eller min Arkitektur-Ukyndigheds Skyld, at jeg finder Manheim langt fra at være den prægtige, den smukke, den behagelige Stad, man er bleven enig om at udraabe den for? Jeg har nu beset den paa Kryds og tværs, fra Ende til anden, alle dens udmærkede Bygninger, fra det vidtløftige Slot (efter mit Tykke den allersletteste!) indtil de prægtige Porte; men uagtet jeg stirrede, som om jeg aldrig havde set en By før, faldt mig dog intet fortrinligt i Øjnene. Gaderne er rigtignok anlagte efter en Snor, der gives ingen Vimmelskafter deri, Husene staar i ordentlige Geledder, og man har saa megen Umage, som man kan ønske sig, med at skille det ene Kvarter fra det andet. Men lige Linjer og rette Vinkler alene er næppe tilstrækkelige til Smagens Tilfredsstillelse. Den blotte Symmetri behager rigtignok Øjet ved første Blik; men i det næste leder det alt efter mere. Skuffes det da, bliver man dobbelt flov — som ved Sniksnak paa Vers; man ærgrer sig ikke saa meget over Sniksnak i Prosa.

Snorlige Gader og sammenpassende Kvarterer i en Stad synes mig omtrent det samme som maalte Linjer og Rim i en Bog. De opvækker straks Forventning om større Skønhed, en Forventning, der i Førstningen er behagelig — tilfredsstilles den, er Fornøjelsen og virkelig fuldstændigere; men tilfredsstilles den ikke, er Misfornøjelsen saa meget des større, da den, med Tilbageblik paa det pralende Løfte, gaar over til Ærgrelse. En Stad i solut Stil lover ikke mer, end

den kan holde, dens Konversation er lig den daglige Tale; sund Forstand og hist og her et godt Indfald er alt, hvad man forlanger af den; en Stad i bunden Stil derimod sætter sig i Lave, rømmer sig og begynder at deklamere — ve den, hvis den ikke opfylder alle Fordringer *in arte poetica!*

Guder, Mennesker og Recensentere har til ingen Tid taget det ilde op — til al Lykke for denne min vimmelskaftede Rejse! — at man i Prosa fremkom med dagligdags Bemærkninger, med Tanker, som Folk flest kunde have dem, med simpel Menneskesans uden mindste serafiskt eller sataniskt Geni; men Guder, Mennesker og Recensentere har til alle Tider strengeligen forbudt alle indtil de mindste Stænk af Maadelighed i Vers. Enhver Poet er det paalagt, under Straf paa Ære, Liv og Gods, at se hvad ingen anden ser, tænke hvad ingen anden tænker, og fra Begyndelsen til Enden ikke at gaa som gemene Folk; men at fremgaa som en Brudgom af sit Kammer, som en Helt til Sejrsslaget, som Solen fra Østen til Vesten, bestandig straalende, bestandig den høje, den herlige, den samme! Uden at skeje til højre eller venstre, endsige som Loths overmaade prosaiske Hustru at vende sig rent om, maa han spanke, fremtrine, taktskride — efter Omstændighederne vel og trave, galoppere, ja! selv flyve — lige frem, kun lige frem, bestandig lige frem som den løbske Hingst, som Lysstraalen, som det træffende Lyn, som Stormen, som Ørnen og som hans hele øvrige Familie. Engel eller Djævel maa han være — kun ikke blot Menneske!

Det samme gælder i mine Tanker om Stæder. I ubundne Gader og rimfri Kvarterer tager jeg til Takke med Huse — i de bundne og rimede derimod forlanger jeg lutter Paladser. Thi hvorfor gav man sig ellers den Umage at binde og rime dem? —

For blot Skønhed, for Grækernes egentlige Kunst-Ideal eksisterer virkelig nu om Stunder meget liden Interesse. Godt og vel, om endog den, som hist og her saa sjælden

fremkigger, ikke er tillyvet eller tildrømt? Jeg tror ikke, at det blot er vore politiske Indretningers Skyld, at Kunsterne i egentligste Forstand overalt er i Forfald. Vi er med alle vore Udsvævelser mindre sanselige end hine vore smagfulde Forfædre.

Hele Naturen rundt omkring os er selv saa at sige bleven mindre sanselig, efterhaanden som den er bleven mere forstaaelig. Vi studerer den mere og føler den mindre. Solen har tabt meget af sin Ild for os med dens Bevægelse, og *Kopernikus*, idet han grundfæstede Tronen, styrtede Kongen. Tordenen er ikke længer nær saa majestætisk siden Elektricitets-Opdagelserne, og *Franklins* mageløse Gravskrift er sand efter Bogstaven: „Den Mand, som knuste Tyrannernes Scepter, sønderbrød og Jupiters Lynildstraale!“ Saa gaar det med alle øvrige Fænomener — hvad de har vundet i Matematik, har de tabt i Dynamik. De har fjernet sig fra Hjertet, efterhaanden som de kom Hovedet nærmere.

Vore Sprog er blevne mindre kraftige fra den Tid, de blev mere rige. Videnskaberne har udvidet, men ikke forskønnet dem. Hvad er alle Evropas levende Sprog i Vægt og Klang, i Styrke og Sødhed mod det afdøde Grækiske? Hundeglam, Frøkvækken, Kattemjaven — mod Tordenbulder, Kilderislen og Lærkesang! Vore Sprog er ikke mere Billedsprog, men Tegnsprog; deres Maal har flere Lyde, men færre Toner.

Vi selv endelig er blevne — saa vilde Jordens Opdrager det — mindre poetiske og mere filosofiske. Ikke som vi allerede havde grebet det, men vi griber derefter! — Saa jammerligt det for Resten kan se ud med vor egentlige Filosofi, saa vidt vi maaske og forvilder os fra dens egentlige Maal og Bane, saa vist er det dog uden Tvivl, at vi, i Sammenligning med Oldtidens Mennesker, tænker mere — og derved føler mindre. Ikke som om Tanke og Følelse modstred eller ophævede hinanden — tværtimod, de er vort Væsens Brud og Brudgom, og en Gang skal de ægtevies til hinanden!

o salige Samfund! en Gang! — men denne Menneskehedens almindelige Bryllupsfest er ikke endnu, er maaske langt borte! Imidlertid er det godt, at Brudgommen og begynder at vise sig. Paa hin Side af den farlige Bro vil de finde og favne hinanden!

Men forvilder jeg mig ikke? er jeg ikke kommen alt for langt fra den snorlige Gade mellem Rinporten og Neckarporten? Tilforladelig! vil jeg ind i Byen igen endnu før Aften, er det høj Tid at vende tilbage. Lad os vælge den første den bedste Sti!

Om Kunsterne overhovedet er noget af det væsentlige for Menneskeheden til alle Tider? om de ikke blot er Blosteret paa Træet? om de hører til Frugterne? Denne Vej løber alt for vidt ud; paa den kom jeg vist ikke tilbage i Hastighed! —

Om den Poesi, jeg her har talt om, og hvormed jeg har sammenlignet Manheims Sten-Henriade, de preussiske Folke-Alleer og de hollandske Træ-Geledder, kort sagt: det egentlige Versmageri, som bestaar i Stavelsernes Afmaaling og Sammenpasning, fortjener at regnes iblandt Kunsterne? om der gives virkelig nogen anden Ordkunst end Veltalenheden? om der eksisterer nogen virkeligere Poesi end Yoricks følsomme Rejse, Don Qvixotte, Tom Jones, Gesners Idyller, Zadig, Agathon, Shakespears og Holbergs Skuespil, Heloise, Landsbypræsten af Wakefield og andre deslige Hovedet og Hjertet uden Metrum og Rim henrivende og fortryllende Værker? om Stavelsemaal og Rim er at anse for mer end den egentlige Ordkunsts Gangevogn og Ledebaand? om den aldrig tør, bør eller kan komme saa vidt, at den gaar ene? — Ogsaa denne Vej synes en alt for vidtløftig Omvej. —

Her er vor Sti!

Antaget, at vi havde vovet os paa de tvende nysnævnte Veje og derpaa virkelig var komne efter, at Kunsterne overhovedet henhører til det vedvarende i vor Verden, og at den bundne Stil virkelig bør regnes iblandt Kunsterne — saa

følger dog næppe deraf, at man har Ret i at anlægge Stæder med snorlige Gader i ordentlig afmaalte Kvadrater. En hel By kan næppe nogensinde være en Genstand for Kunsten. Den Enhed, som bringes i dens Bygningers Mangfoldighed, kan umuligen være Skønheds, og det er latterligt at lægge det an derpaa; thi en Stad kan ikke fattes i et Moment. I en enkelt Bygning, i en Samling af saadanne, der paa en Gang falder i Øjet (der næppe overskrider fire), har Symmetrien hjemme. Og selv i det sidste Fald bør den næppe drives saa vidt som paa vort Amalienborg, hvis skønne Plads — den langt skønneste, jeg hidindtil har set — sikkert vilde være endnu meget skønnere, hvis de fire Paladser ikke i alt var hinanden saa fuldkommen lige.

Symmetri er den øverste Betingelse for Genstænde, som fattes blot i Rummet; Afveksling den højeste Lov for dem, som alene kan sammenfattes i Tiden. Den smukkeste By vilde altsaa være den, som bestod af lutter forskelligen symmetriske Bygninger i bestandigen afvekslende Gader, eller rettere Pladse; thi Gader forudsætter en i hinanden løbende Række af Huse, der i mine Tanker umulig kan være smuk. Hvor vidt den geometriske Regelmæssighed er anvendelig i Kunsten, synes Naturen selv saa tydelig at have vist, at man ikke lidet maa forundre sig over, hvordan det var muligt at forfejle denne Anvendelse. Den maa aldrig strække sig til en vis Frastand eller anbringes i et vist Omfang; thi i en vis Frastand og i et vist Omfang holder den op at være synlig og fattes ikke længer af Øjet, som den er, men ganske anderledes. Vor Jord er maaske bleven rund for at tilfredsstille Maanens, men sikkert ikke for at tilfredsstille vor Smag. For Maanen er den et Hus, for os er den en By.

En smuk By vil ikke sige andet end en Samling af smukke Bygninger, Pladse og, om man endelig vil, Gader. En smuk By (som By, som enkelt Genstand, som et Ganske betragtet) er utænkelig, uforestillelig — anderledes end

i Prospekt, udenfra, og her gælder ganske andre Regler end Symmetriens. Der er rigtignok endnu en Maade mulig, at samle dens Dele til et Helt, nemlig fra Toppen af et højt Taarn i Midten, ovenfra — og her falder det geometriske aldeles i Øjet; men og som blot Geometri, som en *Abacus Pythagoricus.* Manheim ser under denne Synspunkt ud som et afrundet Dambræt.

Dette var Øjets; men nu Forstandens Bedømmelse! Hvad den blotte Smag fandt uskønt, trættende og til yderste Modbydelighed kedende, finder her den hele højere Dømmekraft urimeligt, hensigtstridigt, utaaleligt.

En Stad, besynderlig en stor Stad, støder allerede Forstandens Blik. I det mindste betragter jeg en saadan, omtrent som jeg forestiller mig, en fritflyvende Sommerfugl betragter en Bikube. „Men hvad er stødende deri?“ Proportionen! Jeg finder nemlig denne Bikube for lille. — „Men jeg burde betragte den som Bi og ikke som Sommerfugl.“ — Som Bi finder jeg et Rige og ikke en Stad at være en Bikube. Og derimod har jeg intet for saa vidt — indtil videre. „Indtil videre? —“ Ja rent ud sagt, for ikke at gøre en Røverkule — eller en tillukt Bikube — af mit Hjerte: jeg tror, at hele Jorden egentlig burde være Menneskehedens Bikube, og at den virkelig en Gang — naar de forskellige Bistader har sluttet Fred med hinanden — bliver det. Her hedder Sproget: Der skal være en Hjord og en Hyrde: Der skal være en Dronning og en Kube! — —

Bikuben bør være tilstrækkelig for alle Bier; man ved, at der gives tre Sorter! Men — kære Stadbyggere! — er en Stad virkelig tilstrækkelig for alle Stænder? O! den meste Honning beredes uden for den! Man betænke desuden, at et Menneske er forskellig fra Bien i andet end blot legemlig Størrelse! Var disse tvende Skabninger for Resten fuldkommen lige, vilde jeg aldeles intet have at indvende imod vore Stæder; thi der rummes omtrent lige saa mange Mennesker i en Stad som Bier i en Bikube. Men

blot dette synes mig er stødende, at man har behandlet Folk aldeles som Fæ. —

Her fløj en Tanke tilbage til Dannemark — til Trolleborgs udflyttede Gaarde: O maatte flere og flere Aander som *Reventlows* sprede Taagen med Byerne! Unægteligt bliver et Land derved lysere; thi Skyggerne kastes ikke længer i saa store Masser. Det er med Beboerne som med Boligerne: for tæt sammenstablede skygges, taages, beryges og fordærves de! Hvor frydede jeg mig over de udflyttede Gaarde! Min Indbildningskraft udflyttede hele Jorden — Manheim sprang pludselig i tusinde Stykker — og hele Menneskeheden bevægede sig i Luft og Lys som en Fugl, der slipper ud af sit Bur gennem det aabnede Vindu. Jeg saa Instinktet overlade Fornuften Kommandostaven, den blev en Talisman i Dronningens Haand — og Ormen fløj op som Sommerfugl! Det var et saligt Syn! Bruden og Brudgommen favnede sig paa hin Side Broen — og i Baggrunden saa jeg Retfærdighed og Fred kysse hinanden. —

Held os, at vi ikke ser Jorden blot som den var og som den er, men og i visse Øjeblikke som den skal være! Held os, at vi ikke blot vandrer mellem vore Fædre og Brødre, men og undertiden mellem vore Børnebørns Børns Sønnesønner og Datterdøtre! — Og held mig (hvor ønskede jeg og mine Læsere!) at jeg ikke blot er i det sammensatte, men og i det udstykkede Manheim! Thi, jeg gentager det, det første er utaalelig kedsomt i Bredden og i Længden; man staar Skak, hvor man staar deri.

Støder en Stad overhovedet Forstandens Blik, saa saarer i Besynderlighed en Stad som denne det. Den er ikke blot sammenpakket og sammenpresset, men tilskaaren og tilspidset. Jeg ved ikke, om det ogsaa hemmelig bidrager noget til min Afsky for dens rette Linjer, Kvadrater og Terninger, at intet i den menneskelige Gestalt er vinkelret eller firkantet. Man frygter, at Beboerne i en saadan By alle Øjeblikke støder sig. Det er mærkeligt, at Smagen endnu aldrig har indført

firkantede Drikkeglas. Jeg tror heller ikke, at man kunde drikke andet end Apotekerdraaber og højt Brændevin deraf — Vin og Kildevand umuligt. Is derimod kan jeg ret godt tænke mig i firkantede Glas, og dette gaar saa vidt, at Vand midt om Sommeren i en firkantet Flaske (der gives desværre deslige!) forekommer mig frossent. Ogsaa fryser jeg paa en Maade her i Manheim; jeg stivner. Jeg kunde umuligen løbe her med en vis Fart. Jeg føler det inderligt, jeg kunde umuligen blive forelsket her, i det mindste ikke paa Gaden, som dog i nogenlunde krumme Byer er muligt. Al Varme, al Bevægelse, al Kærlighed er rund eller i det mindste oval, spiral eller paa en og anden Maade bugtende. Kun det kolde, det ubevægelige, det ligegyldige og selv det hadefulde er snorlige og kantet. Stod Menneskene for Eksempel til Felts i Grupper, i runde Kredse, i Steden for i Kolonner og i Geledder, vilde de danse i Steden for at slaas. Derfor beror og den hele Taktik paa Vinkler. Naar saa man en kantet Flamme, naar jeg undtager den dræbende Lynild, der dog vel kun synes saa? — en snorlige Bæk? en stiv Omfavnelse? Hvor yndigt bugter sig Luen! hvor dejligt bølger og snor sig den rislende Flod! og hvor bøjeligt, hvor slyngende, hvor rundt er alt i Gruppen *Amor og Psyche*! Det ligeste paa Mennesket er de kolde, ubevægelige, bidende Tænder — og dog har den skønne Natur sørget for, at de staar i en Halvcirkel. Livet er rundt, og Døden er kantet. Vi kommer runde og bugtende til Verden og gaar kantede og stive derfra. De nyeste Vugger er ovale — en skøn Opfindelse; thi det voksende Liv bevæger sig deri; vore Ligkister derimod er firkantede. En Stad i Manheims Smag passer for døde — eller i det højeste for dem, som dræber. Dens Bygninger burde være Mausoleer eller Barakker. I det første Tilfælde burde en saadan Dødby være under Jorden; i det sidste burde en saadan Morderstad rent bort deraf.

Jeg har gemt til sidst den Synspunkt, hvorfra en saa geometrisk rimet (à propos! Bogstaven ihjelslaar Aanden;

og Rimet ihjelslaar selv Bogstaven!), stiv, kantet, kold, ubevægelig, ukærlig og dødelig By endnu paa en Gang ser latterligere og afskyeligere ud end fra alle andre. Man nødes nemlig til at forestille sig alle dens Indvaanere (Indbyggere kan man ikke kalde dem, naar man undtager den ene, hvis Hus rager over alle de andres, den eneste Ind-, Ud-, og Ombygger) som Slaver. Den ene Gade er som den anden, det ene Kvarter er som det andet, og alle Huse er lige. Hvorledes vilde det være muligt at bringe fuldstændige Mennesker — jo fuldstændigere, jo friere, og jo friere, jo fuldstændigere, og jo friere og fuldstændigere, jo forskelligere — endogsaa blot i denne Punkt under ens Benævnelse, i en Form, saa at sige under en Hat? For Behagelighedens Skyld? Men det er langt fra ikke behageligt at sammenstues og tilstudses. For Skønhedens Skyld? Men det er ikke skønt, i det mindste kan Skønheden ikke fattes, hverken inden-, uden- eller ovenfra. Altsaa vel for Bekvemmelighedens og Nyttens Skyld? Men kan noget være ubekvemmere og unyttigere end at gaa i lige Gader, bo i lige Huse og have Nød med at skille det ene fra det andet? Kunde Bekvemhed og Nytte ikke langt bedre opnaas ved fler end ved færre Midler? Tvang er det! Mennesker hverken gaar, staar, sidder, ligger eller bor i lige Rad uden Tvang! Et eller andet maa gøre Vold paa dem for at faa dem i lige Linje, enten det saa er i Krigshære eller i Hospitaler (hvor de ligger i Rad) eller i Stæder. Spørgsmaal, om de uden Vold overalt vilde bo? end sige bo saa bundne? Naturen siger Nej! og Fornuften siger Nej! Kun det, der ligger imellem begge, siger adlydende Ja. Der gives kun en eneste Hat, hvorunder Menneskene naturligen og fornuftigen kunde forenes: den almindelige, i deres Hjerter med større eller mindre, tydeligere eller utydeligere Bogstaver indskrevne Lov. Men det er i egentligste Forstand Frihedens Hat! Den er rund! Enhver anden er for lille og indkniber om ikke forknuser dem Hovederne! enhver anden er trekantet med firkantet Puld.

Fire og tyve Tusindes Ideer har maattet rette sig efter en enestes indtil i andet, tredje, fjerde, femte Led og saa videre. Denne Forestilling er utaalelig. Man ser Despotismens Befalinger i Lapidarstil. Man ser bosiddende Borgere med Hus og Hjem behandlede som Buksbom, Soldater, Kegler og deslige Ting — og ærgrer sig, hvis man har mindste Højagtelse for Guds Billede. Der fattes Manheim til fuldkomment udvortes, i Øjet faldende Slaveri intet uden en — Nationaldragt.

Jeg føler, at mit Gemyt i den korte Tid, jeg har opholdt mig her, allerede tvært imod sin bugtende Natur har begyndt temmelig at kante sig. Saaledes bliver Vandet i et Par ret kolde Vinternætter til Is. Hvorledes maa det gaa de Gemytter, som bestandig er og bliver her? Jeg gyser ved at tænke derpaa. Mit Haab, min eneste Trøst er, at de ventelig tilbringer i det mindste deres halve Tid paa Landet, hvis overordentlige, virkelig paradisiske Rundhed formodentlig gør det godt igen og smelter, hvad Byen størknede.

Man ser ellers af Manheims vidtløftige Befæstning, at Kurfyrsterne har regnet paa, at Byen af sig selv vilde disciplinere sine Borgere; thi til at forsvare den behøves foruden den ordentlige Besætning omtrent lige saa mange Soldater, som den tæller Indvaanere af Mandkønnet.

BILLEDGALLERIET

Skulde jeg ikke se det mere, kommer jeg ikke paa min Hjemrejse tilbage over Manheim, vilde jeg næsten fortryde at have set det. Rigtignok var det i kort Tid en overvættes Nydelse, men blot Nydelse uden Frugt er i Grunden en bedrøvelig Ting. Næppe er den forsvunden, før man finder, at man har tabt mere derved, end man har vundet.

Den Nydelse, som Betragtningen af Kunstens Værker skænker os, kan især letteligen fortrydes, hvis den ikke lang-

somt, ordentligen og med fuld Bevidsthed inddrikkes, hvis den i Hast nedslurkes og saaledes beruser og overvælder i Stedet for at kvæge og tilfredsstille. Med den skønne Natur er det anderledes. Dens Nydelse er tjenlig til alle Tider og paa alle Maader. Thi Naturen har den i en vis Forstand guddommelige Egenskab, at den passer i alle de Tid- og Rum-Former, vor Forestillingsevne betjener sig af for at fatte den. Den er paa en Gang stor, skøn og behagelig i det hele og i sine Dele, for det hurtigste Blik og for den langsomste Skuen; dens Mælk og Honning er stedse sund, hvad enten man tyller sig dermed eller blot nipper dertil. Man kunde ligne dens Nydelse med Barnets Dien. Den menneskelige Kunst har en meget trangere Sfære — kun under visse Betingelser bliver dens Nydelse os fuldstændig, behagelig og gavnlig. Den fordrer en vis Afstand, gode Stunder og i visse Maader Kunst i at nyde. Den har et bestemt Maal, lig den tillavede Drik og Spise, som ingenlunde bør overskrides, og fordøjes ikke nær saa let som Naturen.

Ogsaa denne kan matte; men den Mathed, som en voksende Fortryllelse i paa hinanden følgende skønne Egne, med afvekslende Udsigter, forvolder, er som Søvnen efter en mødig Dag, da derimod Udmattelsen efter mangfoldige Kunstarbejders Betragtning er som Feberens urolige Slummer. Hvor behagelig var den Hvile, hvori alle mine Livsaander ligesom afspændtes efter hin Dags fulde Naturnydelse, ved hvis Aften jeg gled ned til *Einbeck*, imod den Sansetræthed og Tankeforvirring, jeg nu føler, efter i tre Timer at have gennemvandret dette Galleris ni Sale! —

Straks ved Indgangen i den første Sal faldt mit Øje som trukket af en Magnet paa to Landskaber af *Vernet*, begge Søstykker, det ene i Storm, det andet i Havblik. Upaatvivlelig lønner disse tvende virkelige Mesterstykker alene Gangen igennem alle Manheims Gader og alle Galleriets øvrige Sale. Luften og Vandet i begge er især beundringsværdig. Lynet i det første og Maanens Genskin i det andet er saaledes, at

man uvilkaarligt tænker paa *Prometheus* ved at se det i Ramme. Man tvivler ikke længer om Tilforladeligheden i hin skønne Anekdote om *Vernet*, at han en Gang om Bord i en Tordenorkan paa det fnysende Hav lod sig binde til Masten, og idet Skibet var i Begreb med at forgaa, og det øvrige Mandskab overlod sig til andægtig eller blasfemisk Fortvivlelse, udraabte i Henrykkelse: „O Gud, det er dog herligt!" den bedste Tekst, jeg kender, til en Afhandling over det høje, og et Træk til dets Udvikling, der er mig mere værd end alt, hvad *Longinus* og alle følgende Teorister hidindtil har foliantert, kvartert og oktavert over denne Materie. Sandelig! der ligger mere i dette Udraab, end det lader til; i det mindste kunde det vel vorde for en kommende Æstetiker, hvad det nedfaldende Æble var for *Newton*. —

Af den lille, nette, pæne, sminkede *van der Werff* fandtes her adskillige Lækkerheder for Elskere af Godtgodt i Maleriet, hvoraf en alene havde kostet 8000 Gylden, hvorfor jeg tilforladelig havde betænkt mig paa at give otte Styver. Det største Stykke af ham her var de „ni Muser" — næppe havde han kunnet vælge et med hans Smag mere kontrasterende Emne. Ingen Maler er i mine Tanker længere fra det væsentlige i Kunsten end netop denne saa berømte Udpensler. Han idealiserer, hvad der ikke kan idealiseres, og forsømmer intet i sin overvættes ængstelige Udarbejdelse — undtagen Hovedsagen. *Rafael* gav os Guder og Engle i menneskelig Kolorit; han derimod giver os Vanskabninger og Uglebilleder i guddommelig Englehud. Hans Billeder er mere til at spise end til at se. Han har ikke malet for den indre, men for den ydre Sans. Det var mig derfor og efter hans Mesterstykkers Betragtning, som om jeg havde forspist mig i Marcipaner. —

Billedgallerier — saaledes som de hidindtil er indrettede — bidrager mere, tror jeg, til Afsmag end til Smag for Kunsten. Hvad kan der vel komme ud af at gennemløbe, skete det end nok saa ofte, nogle Hundrede aldeles forskellige Bil-

leder, hvoraf intet ses, som det bør ses: alene, hvoraf hvert er indfattet i en al Virkning fordærvende, Øjet blendende og svækkende Ramme; hvoraf de færreste har den rigtige Dag, Maleriet udfordrer, og de fleste ses i den unaturligste Forkortning? Det er dels paa en Gang, dels umiddelbar oven paa hinanden at høre de forskelligste Musikker — og kunde man, vilde det vel ikke være meget urimeligere at gennemblade alle Nationers Epopeer og Tragedier paa en Dag end at bese et saadant Billedgalleri i tre Timer. Man nøjes i Grunden paa denne Maade med Rammer (eller Bind), Navne og Titelblade. —

Aldrig, i det mindste, burde en *Rafael* og en *Rubens*, en *Titian* og en *Douw*, en *Guido* og en *Teniers* — eller overhovedet en Italiener og en Nederlænder hænge ved Siden af hinanden. Det er, som naar man i en Koncert vilde give Stykker af en Kirkemusik og af en Operabuffa mellem hinanden. Man taaler til Nød at gaa fra den sidste til den første; men oven paa *Schulz* at høre *Paisiello*, eller straks efter *Rafael* at se *Rubens* er aldeles utaaleligt. Selv Overgangen fra en maadelig Italiener til en ypperlig Nederlænder er for min Fantasi Fald. I den førstes Værk er næsten altid et jeg ved ej hvad af Apenninernes rene Himmel, i den sidstes gemenligen noget, var det end nok saa lidt, af Underhavets Taage.

Men det er Tid, at jeg gaar tilbage til mine Æselinder; thi jeg ser en mægtig Hob Profeter komme mig i Møde — og ingen *Samuel* har salvet og kysset mig.

OVERSVØMMELSEN

Manheim, den 31. Juli.

Delt mellem Rejse, Bekymringer og Sygdom, har jeg ikke før nu kunnet eller villet skrive Dem til, da mit faste Forsæt var, at mit første Brev til Dem skulde være, om ikke

et helt Brev, saa dog i det mindste et Brev fra en hel Person. Fra det Øjeblik jeg forlod Dem, er jeg bestandigen faldet mer og mer fra hinanden, og jeg havde *til sidst* Umage med at forestille mig selv som en. De ved, at min Navne, *Janus Bifrons*, havde to Ansigter; mig syntes, jeg undertiden endog havde tre; og havde jeg i denne Tid skullet gifte mig, var mit Valg sikkert ikke faldet paa nogen anden end paa Fru *Hekate-Luna-Diana*, den eneste tilstrækkelige Kone, jeg kunde tænke mig. Den kurpfalziske Syndflod, der i disse Dage indkniber os i det enkelte, snorlige, kedsomme Manheim, har givet mig Lejlighed til at sætte mig en Smule sammen igen og bringe en Slags Enhed i min Trefoldighed — saa længe det varer.

Hvor er De? og hvorledes befinder De Dem? Har det haft den forønskte og fortjente Virkning, at De saa længe taalmodigen har sydet i Pyrmontkedlen? Alle graa Krebs bliver ikke røde efter denne Kog! Jeg i det mindste er endnu lige bleg. De er dog vel ikke alt paa Vejen tilbage til det elskede Fødeland? Ak! Fødeland! Fædreland! Fædreneland! Forestil Dem! jeg har endnu ikke mindste Efterretning derfra. Jeg ved ikke, om det blot rejser sig heraf eller af de mangfoldige paa hinanden hyppede Vandbegreber, som her gennemstrømmer, oversvømmer og aldeles drukner mig; men jeg har en lille Mistanke om, at hele Skandinavien er sunken, at Evropa har tabt sin Natkappe i Nordsøen, som hun for nogle Aar siden tabte en af sine Tøfler i Middelhavet? Alting bestyrker mig i denne rædsomme Formodning: Tidender og Utidender. Tidender — idet jeg har læst i Aviserne om vor besluttede Nevtralitet. Hvad kan være nevtralere end et forgaaet Land? Utidender — idet jeg nu paa hen imod fyrretyve Breve ikke har faaet et eneste Svar; og hvo kan mindre svare paa Breve end druknede Folk? Hvor vil De altsaa hen? De finder ikke engang et Olieblad!

Vor Rejse har for Resten været meget behagelig, særdeles i Mainz, som forekom mig et sandt katolsk Maho-

medsparadis. Jeg kan i en Hast ikke give Dem et tydeligere Begreb om denne velsignede By end ved at forsikre Dem, at der er lige saa mange Gratier deri som Spillere i Pyrmont, og lige saa mange Glas Rinskvin i den første som Glas Vand i den sidste.

Manheim har des mere Lighed med hint Bad. Over, under, rundt omkring os Vand, Vand og atter Vand! Var Digteren *Iffland*, Filosoffen *Du Fresne* og især Sangerinden Madame *Beck* ikke her, vilde det være utaalelig kedsomt, siden vi plat ud ikke kan komme ud af Byens Midte, da Rinen og Neckeren og oven i Købet et Skybrud har sat alle Broerne, Portene og Udgaderne under Vand. Oversvømmelsen 1784 var ikke nær saa vaad. Allerede i Gaar Formiddags var Neckerbroen bortskyllet, og Vandet stiger endnu bestandig. Kun den øverste Del af Staden er tør. Jeg har den hele Dag ikke gjort andet end tage denne vaade Belejring i Betragtning og i femten forskellige Gader været Vidne til femten forskellige Syndflodsscener. Levende staar enhver af dem for mig; hvor ønskte jeg at være *Hogarth* eller *Teniers*, for at henslænge dem paa Papiret! Hist stavrede fem Personer paa et Flaad, der alle Øjeblikke vippede under, her kom en Pige sejlende i en Seng, hist en Dreng i en Balle og her en lille Glut paa en Bagdør. Næppe var de komne om Hjørnet, før de mødtes af en velbemandet Flaade af Tønder, Oksehoveder, Oldener og Dejtruge. De forskellige Skuder stødte paa hinanden, tabte Ligevægten, kuldsejlede eller strandede. Lykkeligvis var der Vindver aabne til Redning paa begge Sider af Sundet. En Karet rullede frem, fire Personer deri troede sig saa sikre som i Noahs Ark; ogsaa gik det virkelig godt, saa længe man saa Hestenes Manker — men pludselig saa man dem ikke mere — og ak! det var ikke Havheste! de druknede, Kareten kantrede, og Passagererne dumpede ud i Vandet. Den hele Ekvipage indtil Hestene forvandledes til blinde Skær, hvorpaa Sengene, Dejtrugene og Ballerne led Skibbrud. Man havde alle Øje-

blikke Lejlighed til at bemærke Pelzernes Uerfarenhed i Søvæsenet; thi Flodvæsenet er ikke det samme. Det er som Gangevogn imod Skøjter. Saa længe de blev i de smallere Gader, gik det an; men ikke saa snart befandt de sig i aaben Sø, paa en Kirkegaard for Eksempel (det daværende manheimske *Mare mortuum*), før deres hele Styrmandskunst forlod dem. Det var dem ikke nok at se Land; de maatte føle det for ikke at fortvivle. Forlegenheden var ubeskrivelig, og mange, især i de øvre Gader, hvor Neckeren i Mands Minde ikke havde haft sin Snabel, bar sig ad, som om de aldrig havde set Vand før. Jeg gad vidst, om Hollændernes Forlegenhed vilde blive større, hvis alle deres Kær en Gang ved en Landoversvømmelse blev tørre? —

Det smukke Køn var mest ilde faren i denne Hurlumhej. Mangel paa Støvler og hvad der er derover satte adskillige Damers Undseelse og Blufærdighed i den mest fortvivlede Raadvildhed. Jupiter syntes at have forvandlet sig til Vand for at forfølge dem. Heller havde de set sig belejret af alle Verdens Zefirer, Favoner og Boreas selv oven i Købet. Imidlertid maa jeg til Ære for Manheimerinderne tilstaa, at de fleste med urokket Bestandighed bestod i denne deres Dyders Vandprøve. Gradationen i Tugtigheden var ellers i dobbelt Forhold til Skørternes Finhed og Føddernes Pænhed. Jeg lagde Mærke til, at de fornemmere overhovedet gav tre Fingersbredde mer efter for Vandets Frækhed end de ringere. Men selv de mindst blufærdige var dog ærbarere end vore knibske Amagerinder, og hvad Strømpebaand angaar, da har Faunerne i den mindste „Entré" paa vort københavnske Teater en langt rigere Høst, end Tritonerne havde den her i hele den manheimske Vandflod, som jeg just af denne Aarsag ikke mer vil kalde Syndflod. Jeg frydede mig inderlig over at opdage saa mange *Peneloper, Susanner* og *Lucretier* der hvor jeg mindst havde formodet dem. Jeg fandt min Tro paa Fruentimmere bestyrket og gik hjem

med den søde Overbevisning, at i det mindste de ni Tiendedele af det smukke Køn er vor Tilbedelse værdig.

I alle Gaderne blev hørt Hulken, Hylen og meget Skrig. Alting var i Angst og Forvirring. Anstalterne var yderst elendige eller egentligere: ingen. Soldaterne gav sig en utaalelig Vigtighed, de vilde lade som Matroser og var og blev Soldater. Hist og her var Slagsmaal om Brød. Prisen derpaa var den sidste Dag stegen til en uhyre Højde.

Jeg steg op i det højeste Taarn i Byen for at overse den hele Ødelæggelse. Hvilket Syn! Rundt om lutter Sø og en stor Del af Staden selv under Vand! Den hele Slette indtil Heidelberg er et lille Arkipelagus, hvori de fleste Øer er bevægelige. Hele Huse, Straatage, Møller, Baade krydser hinanden mellem enkelte Trætoppe og flydende Kornagre. Jeg kunde ikke længe udholde Betragtningen af denne Elendighed. Synet af de svømmende Neger, Landmandens bortskylte Haab, var især utaaleligt. Skaden vurderes alt til mer end en Million, og adskillige Mennesker har tilsat Livet. —

* * *

Den 1ste August.

Vandet falder. I dette Øjeblik melder os et Bud, at vi kan komme bort i Morgen tidlig. Hvilken Glæde! Himlen være lovet! jeg sover altsaa sidste Gang i Nat i dette beskvulpede Fængsel.

FRIHED OG DE FIRE ELEMENTER

Frihed! Frihed! O hvor er du fortryllende! hvor overstraaler du — besynderlig i en skøn Foraarsmorgen — alle Slottes Pragt! hvor er dit jeg ved ej hvad uendelig meget mere værd end al Verdens Skuespil, Statuesale og Billed-

gallerier! Hvor langt foretrækker jeg din Armod alle Fængslers Rigdomme! —

Hvilket Aandedrag! hvor let! hvor kvægende! hvor styrkende! —

„Kan man drikke sig en Rus i bar Luft?“ spurgte jeg *Sparzet.* „Den fuldkomneste Sjælerus!“ svarte han. „Jeg har den allerede,“ lagde *Adams* til. Hvor vifter og flagrer og skimrer det rundt omkring mig, som om alle Zefirer dansede Kæden om mit Hoved! Er hin vigende Morgendamp, denne svindende Taage i eller uden for mig? Vaagner jeg? eller vaagnede hele Naturen? Det er en himmelsk Morgen!

Den var aldeles fuldstændig! — Inden i os, uden om, under og over os dagedes alt. Vi tænkte alle paa vore Fødselsdage. Kusken selv raabte: Det er en dejlig Morgen! og hvis Hestene ikke raabte det tydeligt nok, var det vores Skyld, at vi ikke forstod deres Hnhmhnhm!

Det tvetydige i vor Fremfart, om vi rejste til Lands eller til Søs, gjorde vor Stemning, som den hele Scene, endnu højtideligere og underfuldere!

Betragtede vi vort Køretøj og de ranke, italienske Popler paa begge Sider, syntes det, som om vi virkelig endnu var paa Landjorden. Overskuede vi derimod den hele Omegn, lod det i alle Maader til, at vi sejlede. Rundt om stod alting i eller under Vand. Paa den ene Side bevægelige Høstakke, paa den anden flydende Neger. Alle Marker og Enge var oversvømmede, og af de mangfoldige Haver, vi ved Udkørselen af Manheim kom igennem, saa vi intet uden Træerne, nedbrudte Stenporte og halvt i Vand nedsjunkne Lysthuse. Den hele skønne Flade mellem Manheim og Schwezingen udgjorde et Glarhav, der i Førstningen, inden Morgentaagen gav Plads for de i Baggrunden opskydende Høje, syntes uafseligt som Oceanet. Neckeren var i dette Moment den bredeste Flod i Evropa. Alle Øjeblikke spurgte vi Kusken, om vi endnu var paa fast Grund, og havde vi

ikke haft Alleen, vilde det været umuligt at finde Vejen. Vi mødte ikke en eneste Vogn undtagen enkelte tomme, der hist og her fra de forrige Dage var blevet staaende; thi næst Posten var vi de første, som havde vovet os ud.

Vi havde altsaa intet uden Vand, Luft, Solen og Træ-toppene — det er: de fire Elementer, saa rene og bare, som man omtrent paa en Gang kan have dem; men vor Morgen blev derved desto herligere; thi den syntes hele Skabningens. Vor Vogn forekom os Arken, vor Kusk *Noah*, vi selv *Sem, Cham* og *Japhet* — og Bjergstrækningen ved Heidelberg *Ararat*. Vi sang uvilkaarligen alle; jeg er vis paa, at hint første Skib med hele sin levende Ladning ved de første Glimt af den frempippende Jord har været en Koncert — den fuldstændigste noget nær, som før eller siden Syndfloden nogensinde har været opført. —

Det var i visse Maader en Lykke, at vore Fødder var bundne ved denne Lejlighed, og at vi saaledes ikke straks paa en Gang ved Udløsningen af vor Bastille fik vor fulde Frihed; vi havde ellers galopperet bort fra vor Vogn og alle vore Sager i den første Henrykkelse og glemt, hvad man saa let glemmer, og hvad man dog aldrig burde glemme: at Mennesket ikke kan leve af Frihed alene; og at de blotte bare Elementer ikke strækker længer til end højt en ud-slagen Sommermorgen, og saa længe dens Rus varer.

Naar vi ikke sang, anstilte vi Betragtninger over Fri-hed — denne nye Komet paa Evropas Horisont, hvis Hale synes alt mer og mer at udbrede sig, saa at mange endog paastaar, at den snart vil indtage hele Himlen. Det er slemt, sagde jeg, hvis denne Lignelse skulde være den rigtige. „Og hvorfor?“ — Jeg holder mer af en Sol end af en Komet, og sandt at sige, jeg er ingen synderlig Ven af Haler. — „Men om Kometen med Tiden bliver Sol?“ — Det var ar-tigt nok; men efter den Smule Kundskab, jeg har om Stjer-ner, skulde det synes rimeligere, at en Sol omsider kunde

blive til Komet. Lige meget imidlertid! det ene eller det andet! hvad der er lysende og varmende deri, vil vi tilbede og haabende beundre dens Gang! Et blot Vejrlys, en simpel Lygtemand er det dog næppe, hvad der frembryder i Vesten. Derom var vi alle enige.

BRUCHSAL

SJÆLDEN har jeg studset mere, sjælden er jeg saa behagelig bleven overrasket som ved Porten og Indkørselen i *Bruchsal.* Jeg havde forestilt mig i denne speierske Bisperesidens at faa en af de almindelige gamle forfaldne Kirke-Flække r at se, og jeg kan ikke beskrive min Forundring, da jeg gennem den usædvanlig smagfulde Port kom paa en af de skønneste Pladse, man kan forestille sig, og i den ligefor indtil den indre Stadsport løbende brede, sirlige Gade fandt et saa skønt Perspektiv, paa begge Sider saa artige Bygninger, overalt saa megen Nethed, Renlighed og Smag, at jeg virkelig for første Gang saa min Idé om en smuk By realiseret. Det bispelige Palads, hvis Forgaard vendte ud til Pladsen, er prægtigt uden Overladning, de dertil svarende og formodentlig dertil hørende Bygninger massive og skønne, selv de mindste Borgerhuse paa begge Sider af Gaden faste, elegante og tilsyneladende bekvemme; i det hele er Symmetri og Afveksling, Orden uden trættende Ensformighed og et vist yndigt Anstrøg, som kvæger Øjet, i behagelig Hvile ved dets Beskuelse.

De Fruentimmere, jeg saa, kontrasterte ikke som i Kassel med Stadens Udvortes. Deres Klædedragt behagede mig meget, især de nette Tøfler, de hoppede med. Det smukke Køn burde aldrig have anden Fodrustning eller Fodprydelse. De skjuler i Sko en af deres se-værdigste og se-tilladeligste

Skønheder. En smuk Hæl er en af Naturens skønneste Former. En flygtende *Daphne* med Sko paa gad jeg ikke set, endsige løbe mig træt efter. —

Andre Patienter spiser, drikker deres Medikamenter — jeg ser blot mine. Lægedommen hos hine kommer gennem Smagen og Følelsen; hos mig fornemmelig igennem Synet. Jeg ser mig frisk — eller forsøger det i det mindste. I Manheim brugte jeg tillige en Øre-Kur. Hvi kan jeg ikke bruge den oftere? thi næst Harmoni for Øjet er Melodi for Øret i mine Tanker det virksomste af alle Lægemidler. Jeg haaber, at den hele Lægekunst en Gang vil blive bygt paa Teorien om Harmonier, og at man til sidst lærer at kurere alle Sygdomme med Musik i videste Forstand. Matematik, Filosofi, Poesi læger alle Sjæle-Febere og Tæringer — skulde den fuldkomneste Øjets, Ørets, Smagens og Følelsens Diæt ikke kunne helbrede alle Legemets? Jeg tror fuldt og fast ja! thi hvad er vi, fysisk betragtet, andet end Memnonsstøtter og Æolsharper? Giv Luften, eller hvad der er uden om os, en vis harmonisk Svingning, lad en frembrydende Sol berøre vor Maskine i alle Fattepunkter, og vi synger og toner som Livet selv!

Gennemvandringen af Forstaden Bruchsal overbeviste mig herom. Hvert Blik til højre og venstre, Synet af enhver forbivimsende Glut var mig lige saa mange langt finere destillerte og derfor saa meget kraftigere Hoffmansdraaber.

Vi opholdt os en kort Tid i Posthuset og spadserte ud igennem den anden Ende af Byen. Hvilken Forandring! „Ak!“ raabte jeg i vor lærde Professor *Sahls* Oversættelse, for ej at profanere Horats selv paa denne sølede Gade:

„— Det, som oven til en dejlig Kvinde bliver,
Til fæle sorte Fisk sig ud i Enden giver!“

Ligervis som jeg aldrig havde set en skønnere Forstad, saa har jeg ikke heller nogensinde set en hæsligere Bagby end den nærværende. De usleste sorte, faldefærdige Hytter,

man kan forestille sig, afvekslede med hin skønne Orden og Nethed, og i Steden for renlige Gader fandtes her krumme og smudsige Stræder. Nær havde jeg paa denne Spadseregang tabt igen alt, hvad jeg havde vundet paa den foregaaende. Til Lykke varte det ikke længe, før disse sørgelige Genstænde slap, og den dejlige Vej med de romantiske Bjerge paa venstre og det frugtbare Rinland paa højre Side udslettede deres Erindring.

FORSMAG PAA DØDEN

Vi kørte fra *Rastadt* straks efter Middag, langs med Bjergene paa venstre Haand, over Bühl, Ottersweier og Saspach, hvor *Turenne* faldt, til *Appelweier*. Paa vor hele Rejse havde vi ikke haft en hedere Dag; den endte sig med den skønneste Aften. Denne Strækning af de badenske Lande henhører uden Tvivl til den frugtbareste, kultiverteste, folkerigeste og lyksaligste Del af Tyskland. Overalt saa vi de umiskendeligste Spor af Frihed, Oplysning, Velstand og Tilfredshed. Ingensteds havde vi fundet saa mange, saa muntre og levende, selskabelige og gæstfri Landfolk som i de store velbyggede Landsbyer paa dette hele Strøg. Glade, syngende og dansende Bønderkarle og Bønderpiger, legende, velskabte Børn omringede os overalt i et bestandigt Høstgilde. Bugnende Frugttræer, gyldne Agre, prægtige Skove og usigelig friske Græsgange afvekslede med hinanden; Landet og Beboerne syntes at kappes om at muntre og oplive os — og det lykkedes dem. Jeg signede af fuldeste Hjerte *Karl Friederich* og ved den naturligste Tankeforbinding *Ludvig Reventlou.* Gud! hvilken Lyksalighed er det muligt at udbrede. — Hvilke Paradiser staar det i Fyrstens og Godsejerens Magt at fremtrylle, naar de vil! For en Menneskealder siden var alt dette øde — i en eneste Menneskealder blev Ørkenen omskabt til en Have. Og hvorved? Ved Frihed, Ejendom

og Undervisningsanstalter! I denne Treenighed ligger hele Hemmeligheden af den sande Statskunst, den øverste, vigtigste, ædleste af alle Kunster. Af denne tredobbelte Kilde vælder uudebliveligen og ustandseligen Folkeforædling, Folkevelstand og Folkelyksalighed. Men treenig, uadskillelig treenig maa den være. Frihed uden Ejendom er intet, Frihed og Ejendom uden Oplysning er intet Gode. Forenede derimod udgør de alt.

Vi ankom til Landsbyen Appelweier Klokken ni i Maanskin. Det var den skønneste, blideste, fast lykkeligste Aften i mit Liv. De mangfoldige, arkadiske Genstænde paa den tilbagelagte Vej, de milde Følelser og glade Betragtninger, de naturligen opvakte i Deltagelsen af saa mange Brødres Glæde, Solens herlige Nedgang, den hele Naturs uophørlige Smilen havde efterhaanden bragt mit Blod i et saa sagte Omløb, mine Nerver i en saa stille kildrende Bæven, at alt i det forbigangne, nærværende og tilkommende syntes mig at opløses i den frydefulde Tilværelses skønneste Harmoni —

Hvad ligner din Nektars livsalige Drik,
Natur! af dit himmelbekransede Bæger?
Hvor kildrer, hvor styrker, hvor lindrer, hvor kvæger
Den Væsnet, som Sans til din Nydelse fik!
I Frugtbarheds Skød,
Hvor Friheds og Ejendoms Lovsange lød,
Omrislet af Bækken, omraslet af Lunden,
Omskimret af Maanen i drømmende Blunden,
Din rusende Vellyst du over mig gød!
Jeg drømte mig opløst i Æter; min Aand
Afløstes de tunge, de trykkende Baand;
Jeg dufted med Blomstret; jeg svæved som Maanen;
Jeg flagred i Vinden; og — salige Daanen! —
Mit Liv i en sagte henrislende Død,
Som badet i Himmelens Olie, flød!

Hvilken underlig, behagelig, hensmeltende Mathed! Kan en salig Død være meget anderledes? En salig Død? — jeg kan ingen anden forestille mig. Det er umuligt, at Tabet

af Støv kan være smerteligt — eller Mennesket er intet andet end Støv. Jeg tror, at alle Mennesker dør saligen; jeg ved det ikke, men jeg tror det. Jeg kan ikke forestille mig andet, end at selv den lastefuldeste har lidt nok i Livet paa denne Side og vil (i Fald han hist begynder, hvor han slap her) lide nok i Livet paa den anden Side, uden at det behøves at gøre ham Overgangen utaalelig. Alt hvad der er naturnødvendigt, almindeligt for alle, de første Grundlinjer i Skabningen — er uden Tvivl alt sammen saare godt. At tro den uundgaaelige Død et Onde er i mine Tanker gudsbespotteligt.

Intet i denne Verden kan jeg mindre begribe end den Angest for at dø, som man paastaar almindelig. Lad det staa derhen, om der paa hin Side venter os noget bedre eller noget værre; sikkert venter der os noget andet. Hvorledes gaar det til, at den Mennesket naturlige Nysgerrighed i denne Punkt ikke længer ytrer sig? Jeg tror, at om jeg endogsaa var nok saa vis paa Helvede, jeg til sidst dog ikke kunde bare mig for at længes efter denne Forandring, efter denne ny Tilstand, var det og blot for at komme efter, hvad Helvede egentlig er? Evig at leve her paa Jorden — uophørlig at fortsætte det Liv, vi her kender, selv det lykkeligste — vilde for mig være den gyseligste Fordømmelse.

Usigelig gerne vil jeg henglide i din Strøm, velkomne Død! — sagde jeg — usigelig gerne vil jeg ombytte det grovere Støv med et finere. Vel kender jeg ikke dit Udløb, ved ikke, om din Munding falder i det kaspiske Hav, i Middelhavet eller Oceanet paa hin Side — men hvor den og falder, falder mit Væsen aldrig ud af den evigrunde, milde, beskyttende Faderhaand, hvori hvert Hav er en Draabe.

Dog — blev jeg ved, idet Schweitz randt mig i Tankerne — er det muligt, venlige Engel! saa sluk først ganske din omvendte Fakkel paa en af Alpernes Toppe! — Det bares mig for, som om Flodguden smilede Ja! — og jeg rejste mig op af mit ensomme Sæde paa Bredden af det

maanskinnende Vand, hvor jeg havde henslængt mig i den landlige Naturs Arme, og gik hen til de andre i det tæt derved liggende Hus, hvor vi vekslede Heste. Adskillige Høstfolk havde samlet sig her for at danse. De indbød os til at tage Del i deres Lystighed; vi spiste med dem og kørte bort, ledsagede af deres bedste Lykønskninger.

Straks uden for Appelweier, en Mil fra Kehl, saa vi i det stille, klare, herlige Maanskin allerede det høje Münsterspir. Ved Midnat for vi ind i Staden *Kehl*. Vi fandt Vagt uden for Postgaarden, men ingen Plads. Kusken vidste ingen Raad til Husly for os, ham og Hestene. Medens denne Forlegenhed opholdt os, underholdt jeg mig med de vagthavende Soldater om Urolighederne i Strassburg og *Beaumarchais*' Trykkeri her. Af 28 Presser, som sysselsatte 400 Hænder med den tredobbelte Udgave af *Voltaires* Værker, er for nærværende Tid kun en i Gang. Den hele glimrende Spekulation er gaaet over Styr.

Vi maatte paa Lykke og Fromme vandre den hele lange Vej tilbage til *den gyldne Ørn*, hvor vi efter at have steget, gaaet, skumplet og gispet i en og tyve Timer, saa aldeles døde, som det efter al Sandsynlighed er muligt at være det i denne Verden, begravede os alle tre i en Seng, da der ikke var flere til Rede.

STRASSBURG

Vær hilset, *Erwins høje Pyramide*,
Du Goters Styrkes Svimmel-Monument!
Fra hvis ugennemtrængelige Side
Den vrede Himmels Flammepile glide,
Som Bommen, dig en Gang blev sendt!
Hvis Spir, det højeste blandt Kunstens Graner,
Mens Jorden bæver rundt derom,
I Krampehvirvelen af Himmelens Orkaner
Stolt trodser alle Tordners Dom!
Vær hilset, *Stad*, som slynger dig om Foden
Af denne Skyen splittende Kolos,
Du gemmer i din Old, om Spiren ej, dog Roden
Til Kundskabstræet, som velsigner os!
Vær hilset, *Frankrig!* du, som hist bag Rinen vækkes,
Nedtrykte, store Hob! Mit Bryst,
Mens alle Slaver og Tyranner skrækkes,
Mens end din Friheds Morgenhimmel dækkes,
Har Mod til Delen af din Lyst! —
Farvel, *Germania*, din Søster vinker
Med ny, med underlig Magi —
Se! Straalen i det aabne Øje blinker!
O Smil! o Haab! o Trylleri!

Saa sang jeg dansende over Rinbroen til Strassburg om Morgenen den fjerde August. Med det første Trin paa de franske Grænser befandt jeg mig i en ganske ny Verden. Taarnet, Bogtrykkerkunsten og Revolutionen bemægtigede sig min hele Fantasi. Jeg saa tilbage til Tyskland som den

opstandne til sin forladte Grav, som den himmelfarende ser ned paa den synkende Klode. Som mit Væsen i Aftes var i en bestandig behagelig Synken, saa var det derimod i denne Morgenstund i en uophørlig entusiastisk Stigen. Det majestætiske Spir beherskede alle Genstænde, jeg saa paa min hele Gang intet uden det, og jo mere jeg saa, jo nærmere jeg kom, jo højere blev det. Hvor uendelig overtraf dets Højde allerede i denne Frastand min Indbildning.

Den ene Trop bevæbnede efter den anden marcherte os forbi; de utallige Plakater paa Husene og de forbigaaendes uhyre Frisurer og Halskludesløjfer sagde os tydeligen, at vi var i Frankrig.

Vi gik lige op til Münsteren (som denne gamle Domkirke fortrinligen kaldes) uden at standses i vor andægtige Fart af de lokkende Plakater, Værtshus-, Kaffehus- og Boghandlings-Skilter, indtil vi befandt os lige for, eller hvad der er det samme, lige under den uhyre Taarnfacade, hvor vi paa en Gang stod stille eller rettere sank i Knæ som knuste af det overfaldende Kunst-Fjeld.

KATEDRALKIRKEN I STRASSBURG

Mirabile opus, caput inter nubila condit.
Pius II.

UDSIDEN

Hvilken Masse! hvilken Højde! hvilket uhyre Epos af Stene! Kan Jorden bære dette kunstige Fjeld? synker den ikke under Foden af denne gyselige Kolossus?

Man segner, knuses i det første Blik; Øjet farer forfærdet tilbage, som om den lyse Himmel paa en Gang pludselig blev sort — forgæves udmatter det sig for at fatte det uhyre

Omrids, det hopper fra Kant til Kant, fra Spids til Spids, finder ingen Hvile og falder fra den øverste Tind som den hagltrufne Lærke til Jorden!

Hvilket Værk i det hele! hvilken Flid i dets mindste Dele! Disse talløse Piller og Buer og Pyramider i utallige dristige, eventyrlige, ufattelige Forbindelser — denne Myldren af groteske, burleske, fantastiske i Sten udhugne Figurer — denne Vrimmel af Sirater! Hvilket Arbejde! Det er allerede trættende Møje blot at se det.

Er det et behageligt eller er det et ubehageligt Syn? det er mig umuligt at afgøre det; men interessant er det i højeste Grad! Den Studsen, den Gysen, den Rædsel, det opvækker, fastholder Gemyttet, idet den saarer. Det er en *Shakespearsk* Tragedie, *Kong Lear* — opført af Sten.

Bort med alle Fordringer paa Skønhed, der er intet egentlig skønt, intet let fatteligt Forhold, ikke et eneste Træk af livelig Bevægelse i dette Underværk! Smagen jages i første Skuen paa Flugt — og man staar der alene med sin Følelse, tilbagehvirvlet i Middelalderens Dødmørke. En Græker fra *Perikles's* Tid, der aldrig havde været uden for Athenen, vilde løbe bort, hvis han var i mit Sted — men — mit Øje er ikke forkælet af Sydens Idealer; det er hærdet i Anskuen af Nordens Karikaturer; jeg har ikke blot læst *Homer* og *Virgil*, men *Klopstock, Milton* og *Sterne*, jeg har set et Par smaa Stykker af *Rafael*, men langt flere store af *Rubens* — jeg bliver staaende!

Det karakteristiske deri er ikke engang Storhed. Det er for uhyre, for uendeligt, for ufatteligt til at være stort. Det hele er for vidtløftigt og Delene for smaa til denne Karakter. Hvad der er for stort for et Blik, er ikke længer stort; jeg har set meget mindre *store* Bygninger.

Det er højt! jeg turde næsten sige i højeste Grad højt — højt som Messiaden, som Evalds *Rolf,* som Miltons *Satan!* som Havet i Storm ved Hellebæk! som *Brutus*, idet han dræber Cæsar, eller som *Cato*, idet han dræber sig selv!

Det matter, det saarer, det knuser; men „det er dog herligt!“ —

Det er imidlertid Dødens og ikke Livets, Helvedes og ikke Himmelens Højhed; thi det er *gotisk.* —

Men hvad forestiller denne Bygning? hvortil er den indrettet? Det er en Kirke! Man kan ikke tvivle derom; thi det kan ikke være noget andet. Saa uendelig, saa høj tør kun den Overjordiskes Bolig være. Men er det *Oromasdes's* eller *Arimans?* Heller den sidstes end den førstes. Det er denne frygtelige, vrede, grusomme, bestandig tordnende *Jehovas* — ikke Menneskenes Faders Tempel! Sitrende tilbeder man deri. Man ser allerede tydelig af dets Udvortes, at Religionens rene Flamme ikke brænder paa dets Alter, og at der maa være mere Jødedom end Kristendom i Olien. Det hele Fysiognomi er Katolicismens. Overtroen er kendelig i enhver Udsiring. Pavedømmet med alle Munkerigets Emblemer er afbildet paa dets Mure. Det er fra denne Synspunkt et Hierarki af Sten og Jern, der blender Øjet med tusinde fantastiske Spilleværker. Her er det Gud-Fader paa Spidsen af en Triangel over Hovedindgangen, nedenunder Jomfru Maria med hendes Søn og endelig Kong Salomon, omringet af tolv glubende Løver — her, paa den ene Side, over den høje Port, Kristus som Dommer, paa en Regnbue, og paa den anden Marias Renselse, med Fremstillingen i Templet, de hellige tre Konger o. s. v. — Hist er det de Ypperstepræster og Skriftkloge, som fordømmer Kristus — her alle Miraklerne — der hele Lidelsens Historie — jeg tror næppe, der gives en bibelsk Fortælling eller Figur, som ikke er anbragt hist eller her, foruden de utallige, som er laante af Legenderne. Mariagrupper — hele og halve Engle — Apostler, Evangelister, Paver, Helgene og Korsriddere til Fods og til Hest — hovedløse Martyrer og blotte Martyrhoveder — Munke, Nonner, Aber, Hunde, Katte, Storke i utællelig Mængde frempipper, fremspringer, lurer, vrimler, myldrer, hvorhen man vender det udmattede Øje. Den mindste af de fire store

Porte alene, hvor Erwins Datter Sabina selv skal have udhugget en Del, er en Verden af deslige Figurer, Snirkler og Snurrepiberier. Tænker man sig det Arbejde, en Pille alene har kostet, tænker man sig dette forøget i hvert Parti, og den uhyre Mængde saaledes udarbejdede Partier, saa undrer man sig over, at det hele har kunnet blive færdigt i en Jordalder.

Den egentlige Kirke er en i denne Snirkelsmag fantastisk udsiret, massiv, af faste kolossalske Piller og dristige Buer understøttet Bygning, med mangehaande smaa Spire, Spidser og Stenkors. Med den forener sig Taarnets Underdel, en langagtig Firkant, der udgør hele Forbygningen med Portalen og det store Solvindve, sammenholdt af fire uhyre Piller og fortsat til højt over Kirketaget i en tredje Afsats, der udgør Klokkehuset. Her ophører det nedre Taarn — og her begynder *Erwins* Søns og Efterfølgeres Underværk, den øvre Taarnpyramide eller Spiret. Det er egentlig et fuldstændigt Spirtaarn for sig selv, oven paa det andet og — uendelige Dristighed! — lige saa højt. Til dets Midte eller den øverste Afsats danner det en perpendikular, hul, gennembrudt og gennemsigtig Sprinkel-Oktogon mellem fire ligeledes aabne Piller, hvori man ser de indre Vindeltrapper vikle sig op til lige saa mange Altaner. Paa denne allerede svimle Højde hæver sig nu en mindre Oktogon med otte sammenløbende Vindeltrapper, der spidser sig til en aaben Runding eller den saakaldte Lygte, hvis seks Piller bærer den øverste Altan, hvori seks andre Piller hæver en Krone, over hvilken et Kors eller en Stjerne synes at tilhøre Firmamentet.

Hvilket Monument for den menneskelige Styrke, Vovsomhed og Ufortrødenhed! Hvilken Dristighed i Tanken, hvilken Kundskab i Planen, hvilken Kraft i Udførelsen deraf!

Det aabne gennemsigtige i Spirtaarnet, mellem hvis smalle Piller Luften uophørlig suser, har noget besynderlig højtideligt og underfuldt. Det synes ikke mere bygt af Menneske-

hænder her — det synes blot at hvile paa sig selv; og denne Luftighed højner uendelig Pyramiden. Man tæller Trinene i Jakobs Himmelstige; og Indbildningskraften besætter dem med op- og nedstigende Engle.

Jeg saa det siden i Stjernelys og Maanskin — det var endnu højtideligere. Maanen syntes fængslet inden i den midterste Spirhvælving, og Stjernerne legte Skjul med hinanden paa de luftige Vindeltrapper. Først mellem Alperne i Schweitz saa jeg Himmelen nærmere Jorden og Jorden nærmere Himmelen.

KIRKEN

Man gyser ved at træde ind deri, og denne Gysen ophører først igen ved Udgangen. Atten Støtter, ni paa hver Side, af sammenmurede Stenpiller, hvoraf de tykkeste har tredive Skridt i Omfang, bærer den høje Hvælving. Alle Vindverne er malte, især gør den overordentlig store Glasrose, naar Solen tænder dens mange Farver, en besynderlig Virkning i den overalt herskende Skumring. Man stiger adskillige Trapper op gennem det skønne Jerngitterværk, som skiller Koret fra den øvrige Del af Kirken, til det høje, kostbare prægtige Alter. Prædikestolen, et Monument af gammel gotisk Billedhuggerkunst, svarer i Pragt til det øvrige. Orgelet hænger saa højt, at man næppe kan se det. Dødens Tavshed herskede i dette Aandernes gamle Fængsel; vi hørte blot vore ekkogentagne Trin; vi aabnede Munden — det var Storm; vi talte højt — det var Torden.

I Kirken er tre Kapeller, seks Sakristier og tolv Altere. Begge Sidevæggene var behængte med prægtige Tapeter. Iblandt Vindvemalerierne fra det fjortende eller femtende Aarhundrede bemærkede jeg et, som forestillede Kristus i sin Herlighed, omringet af Helgene, i det ny Jerusalem. Han selv var klædt i Pjalter; men Helgenene var ret prægtigt udstafferede.

Jeg var og blev i Middelalderens Barbari, mellem denne Kirkes Vægge. Intet mindte mig vort Aarhundrede, undtagen min Vammel.

Indtil 1764 saa Menigheden her paa den yderste prægtige Prædikestol — mellem Kristus paa Korset, Maria og Johannes, de tolv Apostler, en Del Engle og en Hoben Martyrer, alle med usigelig Flid udhugne i Alabast — en Munk, som i den uanstændigste Stilling løste en Nonne sine Strømpebaand. Hertugen af Lothringen lod endelig dette forargelige Billede, som havde laant Præsterne Stof til deres Prædikener i, Himlen ved hvor mange Aarhundreder, borttage.

Ikke mindre barbarisk var et andet gammelt Monument i Sten lige over for Prædikestolen, som den tyske *Rabelais*, *Fischart*, omstændelig har beskrevet og afbildet i Træsnit. Det forestillede en Procession med Hostien. En Bjørn gik foran med Vievandet, ham fulgte en Ulv, som bar Korset, og en Hare, som bar ingen Ting. En Galt og en Gedebuk kom efter disse med en død Ræv. Mellem Gedebukkens Ben saas en Tispe, som bed Galten i Halen. Paa den anden Side var et Alter med Kalken, for hvilken en højtakket Hjort holdt Messe, medens bag ved ham et langøret Asen sang Evangeliet af en Bog, som en Kat paa Bagbenene holdt opslagen. Katolikkerne paastaar, at *Luther* har givet Tegningen til, og hans Tilhængere udført disse Skulpturer. Denne Beskyldning er lige saa urimelig som ugrundet. Snarere har *Erasmus* haft Ideen paa sin Samvittighed. Men næppe har andre end forædte Munke været i Stand til at udføre den.

Dog lad os ile bort ud af denne vanhellige Helligdom! Paa Toppen af Taarnet vil vi rense vort Blik og indaande en renere Luft! Til Toppen af Spiret! til Toppen!

TAARNET

Tæt ved Udgangen steg vi nogle Trapper op og kom i et lille Værelse, hvor man gav os Nøglerne og en Ledsager.

Vi hvilede os her noget for at samle Kræfter til den følgende Stigen. Madamen, en ret artig Frankinde, hvis Mand var Kirkens Taarnforvalter, Boghandler og Bogbinder, raadte os meget fra at stige højere end til Platformen. Man kunde saa let brække Halsen øverst oppe — sagde hun — og saa dog ikke mere. „Men dybere!“ sagde jeg. Øverst op gaar kun Schweitzere (blev hun ved), Blytækkere, Mursvende og unge Engellændere. „De kan herefter føje til denne Liste de Danske!“ endte jeg, drak et Glas Vin og bød Farvel — fuldbesluttet at stige saa højt som muligt, skulde jeg og ti Gange brække Halsen. Kan jeg og ikke komme frem overalt, hvor en Blytækker kan komme frem, saa kan jeg vel dog gaa lige saa vidt som en Engellænder? — Sig ikke det! sagde *Adams* — Engellænderen vover, hvad ingen anden vover! — „Og den danske Matros? . . . som springer fra Dækket og gier sig i Slagsmaal med en halvfanget Hajfisk af Medlidenhed med sin Kaptajn, som saa længe havde fisket, og som „tordne ham! dog ikke skulde have fisket rent omsonst“? — som falder ned fra store Merseraa, brækker det ene Ben og springer op paa det andet: „tordne mig! Hr. Kaptajn! det Spring havde kunnet koste enhver anden en Hals!“? — som falder fuld ned i Søen, opbringes i Holmens Smede, vaagner: „det tænkte jeg, tordne mig! nok, at jeg kom til Helvede!“ og skikker sig deri? — som falder ned fra Bramstangen paa Proviantskriveren og i Faldet, som knuser denne død og derved redder ham selv, raaber: „saa skal du, tordne mig! ha, din Smørtyv!“? — som, da Præsten paa hans yderste udmaler ham Kvalen i Helvedes evige Pøl og Pine, endelig udbryder: „det holder man vel ogsaa ud!“? — som, da han har i Søslagets Hede, mellem rundt om hvinende Bommer og Kugler, bragt nitten kvæstede Kammerater fra den ene Ende af Skibet til den anden, anraabes af den tyvende, spanker af Sted med ham (imidlertid tager en forfløjen Kugle i Farten Hovedet af Fyren paa Nakken), slænger ham ned: „der er, gale mig! nok en, Hr. Doktor!“ — „Hvad skal jeg

med ham? han er jo uden Hoved?“ — „Det er tordne mig! igen en af hans gamle Streger! han sae, Fa’n gale mig! til mig, at han var kun kvæstet!“? — „Du har Ret! raabte *Adams;* men er du Matros? — „Jeg har i det mindste taget Fløjen af en Stormast — spilt paa Fløjte skrævs over Æselhovedet i en Storm — og sunget „Kong Kristian stod ved højen Mast“ paa Kølen af den kantrede Sluppe!“ Til Toppen!

Da vi havde steget omtrent hundrede Trin, befandt vi os ved det første Galleri under Rosen, hvorfra man ser de tre store Støtter til Hest, enhver udhuggen i en eneste Sten, *Klodvig*, den første Stifter af Kirken, *Dagobert* og *Rudolf af Habsburg*. Her begynder Middeltaarnet, som strækker sig op over den midterste Portal til Platformen, og hvori Klokkerne hænger. Over begge de andre Portaler havde efter *Erwins* Plan to lige Spirtaarne skullet hæve sig til en Højde af 600 Fod; men denne uhyre Idé blev kun halv udført. Kun det nordlige Spirtaarn blev aldeles færdigt, med Afslag af 100 Fod, det sydlige fuldførtes ikke længere end til nogle Alen over Platformen.

Her steg vi atter 100 Trin op til Jerngitteret, som er lige med Taget af Kirken, hvor vi lidt højere oppe besaa Sølvklokken og de andre store Klokker. Hidindtil var Gangen paa de temmelig bekvemme Vindeltrapper ikke falden os synderlig besværlig; men nu begyndte vi paa det tredje Hundrede allerede at mattes. Endelig naaede vi Platformen eller Topfladen af Klokketaarnet. Men hvor studsede vi ved at se op til Spirspidsen, hvortil der endnu fra denne Højde af syntes os lige saa langt som nede fra Broen!

Hvilken Opsigt! hvilken Udsigt! hvilken Nedsigt her! O! det er den skønneste Sal paa Jorden! Vi badede os i den rene fulde Luftstrøm paa denne alle Strassburgs øvrige Spir overtaarnende Flade — og fandt ikke til mindste Mødighed. Vi sprang og dansede omkring paa dette Himmelloft langs med Brystværket, hvorfra Folk paa Gaderne mellem

Tagene, eller rettere deres Hatte, saa ud som Fluer. Vi begreb næsten hine Vovehalses Overgivenhed, som to Hundrede Aar efter hinanden løb om Kap paa Randen af denne Svimmelbalustrade. *Symphorien Pollio*, Præst til St. Stephanskirken, var den første, som i det sekstende Aarhundrede begik denne Dumdristighed. Han spadserte de 90 Skridt rundt, nedstirrende paa Fluerne, som nedenunder beundrede og beklappede ham — og slap vel derfra. En ubenævnt fremmed (formodentlig en Engellænder) vilde i Begyndelsen af vort Aarhundrede ikke alene gøre ham det efter, men gøre det endnu bedre. Han væddede at gaa Balustraden tre Gange omkring uden at stige ned. De to Omgange lykkedes ham; men ved Enden af den tredje gled hans Fod, og han styrtede hovedkulds ned paa Kirkebroen tillige med hans Hund, som fulgte ham.

Ved Opgangen til denne Luftsal mod Syden er en tagdækket Vaaning for Taarnvægterne, der paa en Maade dækker det ufuldendte Taarn. Tæt ved Vagten er et stort Stenbassin, som staar fuldt af Vand, og lige overfor ser man to Billedstøtter, hvoraf den ene skal forestille Mester *Erwin*, den anden løfter Hovedet i Vejret som for at betragte Spirets Højde. Her ser man og *Mars* eller *Herkules*, paa hvis Tempels Ruiner Kirken er oprejst, Taarnuret, hvis Slag høres over hele Byen, og utallige Indskrifter og Navne til Erindring om dem, som har svimlet heroppe.

Men den alting beherskende Genstand er Taarnet med Spiret, til hvis Top der herfra er netop lige saa højt som dybt ned til Broen.

Da vi længe nok havde betragtet alle disse Seværdigheder, begyndte vi vor nye Stigen. Paa en fast uendelig aaben Vindeltrappe, i en af de fire hule, gennembrudte Piller, arbejdede vi os saa at sige gennem Luften op til Spirfoden, hvor vi fra en Altan nedskuede paa den betydelig dybere sjunkne Stad. Uden Tvivl er disse fire fritstaaende, aabne Altaner de højeste paa Jorden. Husene dernede saa her ud

som Korthuse, og Menneskene som Myrer. Dette Standpunkt er gemenligen Taarnbestigernes *Non plus ultra.* Noget ovenover er et prægtigt Galleri rundt om Foden af Spiret.

Men nu begyndte en saare møjsommelig og til Dels, formedelst de evige Aabninger, temmelig farlig Stigen. Sneglетrappen blev efterhaanden trangere og trangere, saa trang til sidst, at vi stundom maatte betjene os af Aabninger mellem de tynde Piller og Jernværket for den ene Del af Kroppen, medens den anden opskødes. Ved Enden af denne saare smalle Himmelstige, det mest passende Billede paa den trange Vej til Himmerig, kunde *Adams* trods sin Entusiasmus og voldsomme Anstrengelse ikke mere. Han blev saa at sige hængende, ikke langt fra Toppen, i Sten, Jern og Beundring; men Udsigten, Oversigten og Nedsigten herfra var allerede saa vid, vidtløftig og dyb, at nogle Favne mer i Højden umuligen kunde forøge Virkningen mærkelig. Jeg selv var ikke i en meget stærkere Forfatning, gloende hed, magtesløs, aandeløs, med saa bankende Hjerte, som om det sidste Suk var ikke langt borte. Med alt det — alle gode og onde Særheder i mit Individ forenede sig til at give mig i Kraft, hvad der manglede mig i Styrke. Jeg var allerede over den øverste Krans, højt over Lygten — der var ingen Trappe mere, blotte Stænger, jeg maatte slynge mig i egentligste Forstand uden om Spirspidsen i fri Luft — et eneste Fejltrin af min klavrende Fod, en pludselig Slapning i min Stangen gribende Haand — og jeg var styrtet ned i Luften, tre Gange død, før jeg naaede Jorden. Jeg gyste først, da jeg nedenfra saa, hvor farlig jeg hang uden Stenbukkens Horn — jeg gyser nu ved at tænke tilbage derpaa; thi jeg havde i det daværende Moment ikke Tid til at gyse. Jeg var i for voldsom konvulsivisk Bevægelse til at sitre, for rædselsfyldt til at være bange. Min hele Sjæl var Iver, mit Legeme Krampe.

Jeg bekender det, der var mere ondt end godt, mere Daarlighed end Visdom, eller skal jeg heller sige mere Svag-

hed end Styrke i min sidste Anstrengelse for at naa Pynten, det er at sige den øverste Krans under Stenkorset. Det er mig imidlertid umuligt at bebrejde mig denne Forvovenhed. — At jeg i det Øjeblik, jeg triumferende svang mig op paa det sidste Fodfæste, hemmelig frydede mig over, at jeg var ene paa Pynten, var en ulige større Synd, en meget foragteligere Svaghed; den skal jeg bebrejde mig selv evig! —

Jeg var imidlertid næppe kommen derop, før jeg fortrød det! „O! at min *Adams* var her med!“ raabte jeg — og Fristeren styrtede ned fra den bævende Tinding.

SPIDSEN AF SPIRET

Triumf! Her staar jeg paa Spirspidsen af dette Taarn. Hvilken uophørlig Stigen! hvilken Møje, Anstrengelse, Udmattelse, Fare! mine Knæ sitrede, den varme Sved blev kold, jeg kunde næsten ikke mere, det sortnede for mit Øje, mens hele den levende Verden gled bort under min Fod — men jeg anspændte med konvulsivisk Iver de sidste døende Kræfter — og nu! hvilken Sejr, hvilken Himmel, hvori jeg svimler . . . . . .

Hele Strassburg med alle sine Bygninger — en nedtraadt Myretue — med al sin Vrimmel og Larm af myldrende Arbejdere, Broslidere og marcherende Tropper — omringet af utallige mindre Tuer, Landsbyer, Skove, Lyststeder — den hele uafselige Flade, Rinen gennembugter, Elsass, Baden og Brisgau, omrandet af Lothringens og Schwarzwalds Bjerge — ligger udbredt som et Kort dybt under mit neddalende Blik! Triumf! saa møjsom og farlig er Vejen til Selvtilfredshed; men saa glimrende er Oversigten fra dens lyse Top! . . . . .

Æteriske Susevinde gennemstrømmer dette Stentelt, hvorover den højeste hugne Sten paa Jorden hviler. Hvor nær synes jeg at være de smaa Skyspætter i den blaa Himmel over min Isse; hvor dybt skuer jeg ned paa den høje Hoved-

bygning, hvis Tag dog næppe naas af Øjet fra Gaden! Som Skroget fra Toppen af Skibsmasten ser Staden ud fra denne Taarnspidse.

Hvilken gyselig Allarm af de nedenunder rullende Vogne, de rørte Trommer, de stigende Hammerslag og de døvende Klokkers voksende Dundren! Hæver sig Taarnet eller Kronen, jeg staar i, af det opfarende Bulder? Løfter mig virkelig Lyden nærmere Zenit? Lettes min bævende Fod fra Tippen af Højden, den rører? Bortfører mig ikke den vingede Sky, som nærmer sig pilsnar mit Standpunkt? Jeg Fjer! jeg Fnug — paa Spidsen af denne svimmelhøje Kolossus! Hvorved skal jeg holde mig fast? ved den glatte Sten? ved det afslebne Jern? ved den strømmende Luft? — Hvormed skal jeg krampe mig fast? med den bævende Fod? med den sitrende Haand? — O! der er den! der er den! den hvirvlende Sky! den svøber mig ind i sin foldende Favn! jeg lettes — jeg løftes — den suser mig bort fra det svindende Standpunkt i Himmelens Ørken . . . . .

Underlige, rædselsfulde, himmelfarende Følelse! Nej! aldrig fornam jeg saa vældigt det høje! Sanser jeg endnu? Jeg ser intet! jeg hører intet! jeg fornemmer intet! jeg berører intet! Alt er tomt omkring mig — alt et uendeligt Rum, et ufatteligt Øde . . . . Gud! . . . . . Gud! — ja her vilde Spotteren selv andægtigen udraabe: Gud! Dit Navn toner fuldest i Tavshed! din Almagt er vældigst i Tomhed! og hvor intet er, Høje! er du! . . . . .

Her staar jeg, et Støvgran, et Punkt,
Halv noget, halv intet — et Suk —
En næppe begyndende Tanke —
Tabt paa et Atom i det Rum,
Din Evigheds Almagt opfylder!
Naar blev jeg? hvor er jeg? og hvad?
Hvor hvirvles jeg hen? — o! forgaar jeg? —
Ak! Gnist, mellem talløse Gnister,
Som fremsprang af Tomhedens Flint,
Paa Almagtens Bliv-Slag den mindste,

O slukkes du? slukkes jeg alt? —
Nej, svind kun aldeles, o Jord!
Henfold dig, o vidtstrakte Himmel!
Forgaa, mit bortviftede Støv,
Den næppe begyndende Tanke,
Den Gnist, som af Intet sprang frem!
Mit spirende Jeg dog skal vokse,
Udbrede sig, hæve sig evig,
O Gud! i din blivende Haand! — — —

* *
*

Er det Lyst eller Smerte, jeg føler i denne svimlende Tilstand? er jeg Livet eller Døden nærmere paa denne støvløse Pynt? Jeg vorder og ophører — skabes og tilintetgøres — triumferer og daaner i en og samme Fornemmelse!

Sansers Kval, som Aanden fryder!
Rædsel, som mig Mod indgyder!
Fare! som betrygger mig!
Kan en Traad, som Hændelse kun tvinder,
Som den blinde Skæbne sammenbinder —
Kan et Væsen, som i Støv forsvinder,
Føle dig?
Nej! hvor Sanserne kun Ophør ænse,
Hvor Naturens Skabning ligger Lig,
Her, paa Livets og paa Dødens Grænse,
Blotte Støv! ophøjet over dig,
Føler jeg mig tryg i Skrækkens Svimmel,
Drømmer jeg mig ind i evig Himmel —
Thi jeg er udødelig!

* *
*

Jeg glemte til sidst hele Jorden paa denne himmelske Spidse. Min Fantasi sværmede saa let, saa frit, saa ubekymret, trods mit umagelige og farlige Standpunkt, som om jeg havde Ørnens Vinger eller slumrede i *Selines* Arme. Det faldt mig ikke ind at tænke paa Fodgliden, Forkølelse eller hvorledes jeg skulde komme ned igen — thi det faldt mig

ikke ind at tænke. Jeg var blot aandelig Følelse, Andagt og Tilbedelse. Min Sjæl syntes at dreje sig om sit Middelpunkt i evig Uendelighed — i Almagtens Hvirvel — i Gud.

For Blikket op til dig, Uendelige!
Hvor lille var jeg da!
Jeg ledte om mig selv — men stort, men uden Lige,
Men højt, men fuldt af dig, Unævnelige!
Var mit Halleluja!

* * *

Støvet fordrer sin Ret; det fordrede mig tilbage. Jeg begyndte at fryse og fornam, at jeg endnu havde Legeme. Endnu et Nedblik, endnu et Overblik fra denne mageløse Pyramide!

Er det Jordens Herrer, er det Naturens Yndlinger, er det Kunstens Skabere, er det Englenes Brødre og Evighedens tilkommende Borgere, disse Myrer, som kryber dernede? Var *Cyrus,* var *Alexander,* var *Cæsar* ikke større fra denne Højde? Vilde en *Sokrates*, en *Brutus*, en *Luther,* en *Franklin* saaledes tabe sig i Støvet for Betragteren fra dette Standpunkt? Var *Erwin* et saadant Kryb? har saadanne Myrer opstablet denne Kolossus? — Jeg maa ned igen for at overbevise mig om, at det er Mennesker.

Farvel, vidtstraalende Himmel! farvel, Zenit! farvel, æteriske Vaaning! — Farvel, I Alper! som hist i uhyre Frastand mellem Schwarzwalds og de vogesiske, for længe siden til Tuer nedsjunkne Bjerge, hæver sig for at dele Himmelens Afsked! Jeg kommer! jeg kommer! — jeg gaar ned for atter at stige, for at stige uendelig højere!

Denne Tanke trøstede, styrkede mig. Jeg begyndte min Nedgang. Den var ulige besværligere end Opgangen og vilde, hvis jeg ikke ved hvert Trin havde tænkt paa atter at stige, have blevet mig utaalelig. Genstændene under mig vokste

mer og mer; men jeg sank og blev mindre og mindre, ligesom de blev større. Endelig var jeg igen som nedfalden af Himmelen paa Jorden.

Det var højlys Dag — Klokken var to om Eftermiddagen; vi havde tilbragt fem Timer der oppe — men den store Plads om Kirken forekom mig mørk. Mit Blik saaredes af Stenbroen og de omliggende Bygninger; det ledte om Horisont og fandt ingen; det søgte en Afgrund, der var ingen — og dog holdt jeg mig fast til *Adams* af Frygt for at tabe Ligevægten. Som man er søsyg endnu paa Landbredden, saa var jeg nu først luftsyg paa Gaden. Jeg saa op til Spirspidsen og saa mig der endnu. Saaledes ravede jeg til Værtshuset.

Min lange, tunge, haarde, uendelige Beskrivelse har trættet dig, kæreste Læser? Jeg kan selv ikke mere! hvil og vederkvæg dig paa hvad Maade dig bedst synes — medens jeg med *Adams* gaar hen at spise i *Hôtel d'Esprit.*

HOTEL D'ESPRIT

Aut nulla ebrietas aut tanta sit, ut tibi curas Eripiat — Ovid.

Værten har kastet det, som han paastaar overflødige *St.* bort. „Vi har i Strassburg ingen hellig Aand," siger han, „men desto mere simpel Aand har min Vin."

Hans Gæstgivergaard fortjener for Resten al Berømmelse. Ved Bordet var Selskabet i Aften endnu større og morsommere end i Middags. Det bestod af Franskmænd, Engelskmænd, Tyske og os to Danske. Fire, fem ret artige Damer, hvoriblandt den ene udmærkede sig med de to dejligste Arme, jeg endnu har set, oplivede og forskønnede det. Da nogle Flasker Vin under allehaande muntre Samtaler var tømte,

og de fleste af os rejste sig, indbød Engellænderne hele Selskabet til en Punsch. Forslaget blev almindelig antaget. Bollerne kom paa Bordet, og Glassene gik rundt. De samme Engellændere, som tilforn var tavse, blev nu med et snaksomme, syngende, larmende. — De Franske derimod, som, nippende til Vinen, havde fyldt Værelset med deres flydende Tungers Vittighed og Indfald, blev ved hvert Glas Punsch stillere og stillere — deres Piano sank mer og mer, ligesom Engellændernes Forte steg. Tyskerne blev de samme. Damerne listede sig efterhaanden bort. Gallierne blev endelig aldeles tavse og Britterne aldeles vilde. Det var en særdeles underholdende Aften eller rettere Nat, thi Klokken var allerede hen imod et. Jeg formærkede ved denne Lejlighed, hvilket uendeligt Fortrin i selskabelig Behagelighed Franskmændene har for Engellænderne. De første er ifølge deres Natur meddelende, deltagende, aabne, snaksomme, muntre. Et Glas Vin, som de sjælden drikker uden at spæde det med Vand, er nok for at holde dem varme; de sidste derimod trænger til en voldsommere Begejstring; Punschen maa hede dem, de maa drømme dem hjemme for at — sværme og larme med overvættes Overgivenhed; thi i Midten mellem Stilhed og Støj kan ingen Engellænder længe blive staaende. Fruentimmerne, som animerer hine, generer disse. En Fransos taler ti Gange bedre i en Dames Nærværelse, en Engellænder ti Gange bedre, naar hun er borte. Tyskeren, født Kosmopolit, er det ene som det andet og bedst i sit Mag og Fag mellem begge Yderligheder. Vin og Punsch, med eller uden Dame, er ham det samme, hans Begejstring, om man kan kalde den saa, kommer indenfra. Han er derfor og mere Herre derover. I selskabelig Svir er Engelskmanden den stærkeste, Fransosen den artigste, Tyskeren den bedste — ligesom i Litteraturen.

Jeg havde set Münsteren i Dag og holdt derfor ud med Britterne til den sidste Draabe. Vi sang:

For tyve Kapitajner,
Alle i en Rad!
Ladida! ladida! dallalla!
Leida, ridi, rada!
Lada, didili, da!
— — —
Det er min Donnas Fødselsdag!
Kom! lad os holde Helligdag!
Hver være lystig! etc.

Kun en af dem kendte denne brittiske Matrosvise, den eneste jeg ved, som kan sættes i Ligning med vore lignende Sømandssange; men alle frydede dem usigelig over den for den liden Mening og den megen Glæde, som hersker deri.

For tyve Danske!*) o. s. v.

Danmarks Skaal! En Smule højere og Danmark en Smule nærmere — og man vilde have hørt det der. Blandt andre Skaaler kom det og til Münsterens og *Erwins* Skaal. Nær havde jeg fortrudt at have bragt den. Ingen af dem alle havde været oppe i Kronen, paa min Fortælling vilde de alle derop — straks — endnu i Nat — for at se Solen staa op fra Spidsen. Jeg forestilte dem, at de intet vilde kunne se, af indvortes og udvortes Aarsager. — Det var lige meget! svarte de. — Jeg forestilte dem, at vi alle vilde brække Halsen paa Halvvejen — det hjalp intet. Værtens Grund, at det nemlig var umuligt paa denne Tid at faa Nøglerne, stillede dem endelig tilfreds. Vore Franske slumrede allerede. En af Engellænderne foreslog at slaa alle Vinduerne ud for at vække dem; men Motionen blev ikke understøttet. En anden fremkom med en Modifikation, som gik igennem — og nu klang alle Glassene i Stykker, medens en tredie fordrede en ny Bolle. „Men hvortil? vi har jo alle nok." — „Tværtimod!

*) „For twenty Danishmen!" — Hver Strofe i Visen bringer en af de evropæiske Nationers Skaal. Efter Omkvædet følger et Recitativ i den Nations eget Sprog, der handles om. De Franske faar en Snippe; men de Danske og især de Norske slipper udmærket vel derfra.

vi har alle for meget!“ mælte en af Fransoserne, som Glasknusningen pludselig vakte. — „Just derfor! En ny Bolle, Hr. Vært! for at blive ædru igen!“ — „*Probatum est!*“ raabte en af Tyskerne.

SLUTNINGSSANG

For at være, som man bør,
Venner, maa man drikke!
Bollen rent maa tømmes: før
Bliver man det ikke. —
Jeg, som Broderparten fik,
Eder bedst kan raade:
Vers og Kærlighed og Drik
Taaler ingen Maade.

Man maa sige, hvad man vil,
Ædru bør man være;
Men hvad der nu hører til,
Vil jeg Eder lære. —
Hver af os var Bollen huld,
Alle Bollen hulde,
Jeg er fuld, og du er fuld,
Vi er alle fulde.

Har du, som det lader til,
Broder, tabt Forstanden,
Og i Aften have vil
Den igen i Panden, —
Før du søger den igen,
Maa du vide, kære,
Paa hvad Sted du tabte den,
Og hvor den mon være!

Hver af Eder mærke kan
Midt i Perialen,
At jeg kom til min Forstand
Her etsteds i Salen —

Mærker nu Moralen min!
Hvor jeg den har funden,
Kan enhver og finde sin:
Dybt paa Bollebunden.

Drikker! øser! skænker i!
Drikker alle! drikker!
Hisset er den Krog, hvori
Desertøren stikker —
Se! her er han! Bollen tom!
Tralle, ralle, ralle!
Punschen gik — Forstanden kom —
Ædru er vi alle.

* * *

Den 5te August.

Kirkeklokkernes festlige Ringen og Kimen vakte mig. Det var atter den skønneste Soldag. Vi ilte ned til Rinbroerne, under hvilke den herlige Flod med pilende Fart henbruser. Den største er 600 Skridt lang; hvor Strømmen er kaadest, hviler den paa nedsænkte Skibe; den bævede under vore Fødder. Udsigten dertil fra begge Sider er smilende.

Strassburg ligger omtrent en halv Fjerdingvej fra denne Bro ved Sammenløbet af Ill og Breusch, to mindre Floder, som forente ved den saakaldte Ruprechtsau udgyder sig i Rinen. Illen løber igennem Staden selv. Fæstningsværkerne er vidtløftige og, som det lader til, i god Forsvarsstand; foruden dens egen Befæstning har Byen ligesom København et Kastel og to smaa Forter. Man tæller omtrent 60,000 Indvaanere.

Fruentimmerne af den lavere Klasse, Tjenestepiger, fattige Borgerdøtre og overhovedet de, som har beholdt det tyske Sprog (der her klinger afskyelig), Dragt og Sæder, udmærker sig med en underlig og saare urimelig Hovedpynt. *Magdalene,* vor Opvarterske, en levende, naiv og tækkelig Elsasserinde

fra Schletstadt, klagede jammerlig over den Hoved- og Øjepine, denne stramme Haarfrisure foraarsagede hende. Lokkerne snos nemlig saa tæt og stramt som muligt opad i Form af et Sneglehus til op over Issen, hvor de fæstes med en eller flere Jernnaale. Den hele Top er saa haard som en Sten. Naar disse Piger bliver Koner, bærer de guld- eller sølvbestukne Huer med tre Snipper paa Baghovedet og en Topé i Panden. Denne Mode er sikkert lige saa gammel som Taarnet.

Magdalene talte meget flydende Fransk. Hun var *Revolutionnaire* i højeste Grad og havde gerne været med ved Bastillens Nedrivelse, sagde hun. Jeg undrede mig, at hun, med saa meget Mod, ikke begyndte at nedrive Bastillen paa hendes Hoved! Det var en ganske anden Sag, svarte hun — ved denne Nedriven var hun den eneste — og ene kan man intet udrette. Hun fortalte ret med Salvelse den skrækkelige Larm, her var under Oprøret for fjorten Dage siden, da man hængte *Zimmermann* fra Mainz og forstyrrede Raadhuset. „Hele Luften var fuld af flyvende Papirer, det var, som om der snete Breve ned af Himmelen! Og saa den Støjen og Raaben og Skrigen, som paa den yderste Dag!“ Hun vilde ikke have mistet den Komedie for tre Louisdor — sagde hun.

Det er skrækkeligt, hvor det er kommet saa vidt, at en lille, spædlemmet, af Naturen frygtsom Pige ikke mere ræddes ved deslige Optog. Rigtignok gyste hun endnu under Fortællingen; men denne Gysen var hende behagelig; thi hun kunde ikke blive ked af at genkalde den. — Vaager! Vaager, I gode Strassburgere! I har vel Aarsag til at være lysvaagne! —

FART GENNEM ELSASS

KLOKKEN ti satte vi os paa Vognen i *Kehl,* hvor den var bleven staaende, og for tilbage over Broen ud af Strassburg. Heden var ubeskrivelig, Landet aldeles fladt, Vejen saa jævn og glat som et Hofgulv. De lynsnarfarende Postilloner, i deres uhyre Taarnstøvler, smeldende med deres tykke Knaldpiske, jog igennem Vrimmelen af Smaastæder og Landsbyer med en Fart, som Marker, Enge, Lunde og de muntre Bønderpiger forgæves søgte at standse. Vi kom i en Haandevending, uden ret at vide hvorledes, til *Schletstadt*, fire Mil fra Strassburg.

Hvilken Forskel paa denne og den tyske Befordring! Og dog er Elsasserne kun halve Franske.

Schletstadt er en artig lille Stad og Fæstning, med en fortræffelig Beliggenhed ved Illen, over hvis mange Arme man tæller tolv Broer i Rad i Skyggen af de vogesiske Bjerge, hvoriblandt især *Mont-Cherville* med dets tre forfaldne Slotte er yderst romantiskt.

Man raadte os her at lade vore Pistoler, hvis de ikke allerede var ladte, da Bønderne fast overalt var i Oprør, stak Ild paa Herregaardene og i deres Iver for Friheden antastede alt, hvad der forekom dem mistænkeligt. For faa Dage siden var en rejsende midt paa Landevejen bleven myrdet. Vi holdt Raad i denne Anledning, om vi skulde lade eller ikke? Efter meget For og Imod blev besluttet ikke at

lade — fornemmelig af følgende Aarsager: Blev vi angrebne, løb vi med ladte Geværer Fare for alt for hastigen og ubesindigen at forsvare os og derved maaske dræbe et Menneske — en Forestilling, som var os utaaleligere i vor nærværende Forfatning end den: selv at dræbes. Enten vilde man angribe os for at myrde eller for at plyndre eller for at arrestere os. Kun i det første Tilfælde havde vi Ret til dræbende Forsvar; og da var det et Spørgsmaal, om vore to smaa Pistoler vilde redde os fra sikkert meget bedre udrustede Mordere. I begge de andre sandsynligste Tilfælde vilde det enten være nok at vise Pistolerne, eller vi fik at skikke os deri. Uskyldighed troede vi og var sikrere end alle Vaaben. Hvi skulde man ville myrde os? — Vi kørte altsaa videre uden at røre Hylsterne, rolig ventende paa alle mulige Eventyrer.

Det var den hedeste Dag, jeg havde oplevet; men Aftenen var kølig, mild og overmaade behagelig. Elsass er en eneste Have, mellem Wasgaus og Brisgaus mægtige Mure paa begge Sider af den kælne Ill langs med den mandige Rin. Hvad vi havde set af Landstrækninger hidindtil, selv det Badenske, var udyrket og ubeboet imod denne. Paa vor lynsnare Gennemfart var det os i egentligste Forstand umuligt blot at tælle de nærmeste Byer. Er vi virkelig i et Land, som *Ludvig den Fjortende* har erobret, som *Ludvig den Femtende* har trykt og *Ludvig den Sekstende* ladet trykke, i Kanten af et virkeligt Despoti paa denne rige, blomstrende, leende Flade? Er det muligt, at saa megen Kultur, Velstand, Munterhed som den, vi her møder, kunde grønnes i Skyggen af hint *Toxikodendron*, hvis giftigste Grene man nu er i Begreb med at afhugge? spurgte vi alle Øjeblikke os selv i vor bestandig tiltagende Forundring. Hvor vil I da hen, ulyksalige rasende? eller raser I blot af Kaadhed? — Denne Rigdom paa Vin, Korn, Frugter, allehaande nyttige og behagelige Vækster, denne Folkemængde, disse mangfoldige og umiskendelige Tegn paa Vellevned — hvad kan man ønske

sig mere? — O! og nu stikker de alt for lykkelige selv deres Byer i Brand! ødelægger deres eget Arbejde! fremkalder Elendighed overalt! Det var et utaaleligt Syn — tre Landsbyer brændte paa højre Haand paa Grænsen af Lothringen. Skarer af bevæbnede Bønder kom os forbi, de marcherede deres Vej uden at forurolige os.

Særsynet af denne Velstand, sagde *Sparzet*, lader sig uden Tvivl alene forklare af den noget større Grad af Frihed og de besynderlige Rettigheder, Elsass beholdt efter dets Indlemmelse i Frankrigs Monarki, og af den Mængde Protestantere, som findes her og, som jeg har erfaret, er i højeste Grad protestantiske — og Særsynet af den her gærende Opstand, af de Angreb paa den hidtil nydte Frihed, hvilke Ministerdespotismen i de sidste Tider har tilladt sig. — O! dertil er sikkert mer end Grund nok, sagde *Adams* — Oprør er altid Regeringens Skyld. —

Vi for den hele Nat i Maaneskin gennem *Kolmar* over Illen til *Neubreisach*, en paa denne Side Rinen lige over for Altbreisach af *Vauban* anlagt Fæstning. Denne hele Vej syntes en eneste Gade, vi fandt os bestandig mellem Bygninger. Vi fik endelig Øje paa Rinen, som forsølvet af Maanen glimrede med ubeskrivelig Pragt. Matte af Dagens Hede, overvældede af Aftenens mangfoldige Scener, slumrende og drømmende, kom vi endelig ved Solens Opgang til *Fesenheim*, hvor jeg første Gang siden Toppen af Münsteren igen saa de vinkende, magnetisk tiltrækkende, fortryllende Alper.

MORGENEN

Gud! hvilken Morgen! — Midt i et blomstrende Eden, omgivne af alle Sommerens Velsignelser, omtonede af sagterislende Bække, det bævende Løv og de vaagnende Fugle, omduftede af aromatiske Dunster og rundt omglimrede af svindende Stjerner, frembrydende Dagstraaler og himmel-

smilende Dugperler, vaktes vore Sjæle, vore Hjerter, vore Sanser, alle vore Tanker og Følelser Solen i Møde til Livets fuldeste Følelse. Mellem Schwarzwalds Bjerge paa den ene og Lothringens Fjelde paa den anden Side øjnede vi lige for os den blaanende Jura, hvis nærmere Fortryllelser vi allerede følte forud i de højtideligste Anelser. Uforglemmelige Morgen! O! jeg har aldrig nydt Naturen som i denne Dagbrækning — mit egentlige Liv begyndte med dig, mageløse Opstandelse! —

Død var jeg, kold som Stenen, til i Dag,
Mit hele fordums Liv var mørkt, var tomt,
Var livløst, højt en Feberdrøm, til nu —
Nu — store, saligunderfulde Nu!
Nu vaagned jeg! før drømte jeg, jeg vaagned —
Og slumred dog — nu vaagnede jeg hel!
En ny Natur, en anden, fremmed Verden,
En højere, end mindre støvdækt Skabning
Opvaagnede med mig, og jeg i den —
Jeg følte Liv, et tusinddobbelt Liv
Indstrømme gennem æterskærpte Sanser,
Udvælde fra min atterskabte Sjæl.
O! himmelskskøn, o saligyndig, høj
Og herlig er den Herres Herres Tempel,
Din Jord, o Gud! o! den er fyldt af dig!
Her vil jeg tjene — her tilbede — dø
Tilbedende! Du vaagner hist, *Jurassus*,
Til Herrens Pris, en Nimbus om din Tinding
Af Solens første Straaler! vaagn, o *Schwarzwald!*
Vaagn op, *Vogesus!* op til Herrens Lovsang!
Ton hellig! hellig! hellig! med mit Hjerte,
Som slaar i salig Anelse mod Livet,
Mod Dødens bedre Liv, mod Evighed, mod Gud!
Slaar Harper, I, som Fjeld og Dale fylde,
Talløse Træer, Buske, Blomstre, Straa!
Syng, alt hvad vaagner, aander, lever rundt
I Luften og paa Jorden og i Vandet,
I hine Harpers Morgenharmonier
En Morgensang: Halleluja! vi vaagne!
Vi leve! føle! tænke! virke! frydes!
Halleluja! Halleluja! o Gud! —

Nej! jeg kan ikke beskrive det — inden i, uden om mig var denne Morgen umalelig. Min Andagt var fuldere, var gladere her end paa Pynten af Himmelspiret. Hist stod jeg afsondret, ene; her var jeg imellem tvende fortrolige, med mig henrykte Venner, og det forekom mig, som om min hele talløse Familie her tilbad med mig. Hist var jeg løftet af Kunsten over Naturen op over Jorden — her løftedes jeg i Naturens Arme med den hele Jord op til Himmelen. Men I, som kender Menneskets saligste Nydelse, denne højere, renere Andagt, som udspringer af en dybere Følelse af det overnaturlige, vi er os bevidste inden i os, dette Støvet aldeles fremmede, hvorved vi føler os i Forbindelse med renere Aander, hvorved vi aner vort Forhold til Aandernes Aand, og i en saadan Anelse, rundt omringede af Genstænde, der skulde synes end mere at maatte fængsle os til Jorden, dog ligesom hensvæver i det tilkommende — I, som kender denne Aandens Opløftelse og Hjertets Udvidelse til Følelse af Skaberen i den hele Skabning og deri har fornummet en Salighed, som intet blot jordiskt Gode formaar at skænke, en fra hin Side Graven hentet Fryd, hvis umiddelbare Virkning er brændende Lyst til de strengeste Pligters Opfyldelse, inderlig Ruelse over alle begangne Synder og dog det søde, tillidsfulde Haab en Gang aldeles at udsone dem. I lyksalige, som kender Religionens Skatte — vil forstaa min Opstandelse, uagtet jeg ikke kan male den, uden med den Tavshed, hvori vi alle tre, tæt trykte til hinandens Hjerter, hensank. —

Vi kom til *Hüningen*, en dobbelt Fæstning ligesom *Breisach* paa begge Sider Rinen, der paa Vejen hidtil hel igennem er fuld af yndige Holme. Her saa vi i en lille halv Mils Frastand *Basel* i sin Beliggenheds hele Pragt. Indblikket i Schweitz og Udsigten rundt omkring paa denne og den anden Side Floden henrykte os alle tre, mer end noget andet Naturmaleri hidtil havde henrykt os. Tegningen, Hovedtrækkene deri var saa ganske nye, og Kolorittens Liv og Varme overtraf

saa langt alt, hvad vi tilforn havde beundret, at vi her fandt Naturen ikke blot forandret, men forvandlet. Det er en ganske anden Verden! raabte vi. Det forekom os, som om den yndige med frugtbare Høje bugnende Slette, hvori Schweitzerporten i dette Hjørne af Alperne, Basel, ligger, havde en vis Friskhed, Rinen, som gennemstrømmer den og her ikke længer fyldes af Smaaøer, en vis Frihed, den her ophørende, ligesom for Alperne tilbagevigende Schwarzwald en vis Melankoli, den lidt efter lidt sig med Toppe bag Toppe højere hævende Jura en vis Kraft, og det alt til Hobe en vis Harmoni, hvortil alt, hvad vi paa vor øvrige Rejse havde set af Ynde, Skønhed og Højhed, var et blot Forspil.

Vi havde paa det sidste Stykke af vor magiske Fart gennem Elsass ganske glemt den politiske Revolution i Frankrig over den fysiske uden om og den psykologiske inden i os. Ogsaa havde jeg for min Part begyndt at frygte mer og haabe mindre af hin galliske Rystelse. Jeg havde begyndt at tvivle, om det af saa mange paa hinanden følgende Neroner, Tiberier, Claudier og aandelige Gildinger af alle Arter maaske i Bund og Grund fordærvede Paris var skikket til Frihedens Vugge. Bag hine Fjelde, sagde jeg, vil jeg først oplede dig, du Sædelighedens Datter! du som lige saa umulig kan opklækkes og vokse mellem Laster som din Moder under Hofgifttræets Grene.

ANKOMST TIL BASEL

Vi nærmede os Porten af *Basel*, Indgangen til Schweitz — jeg sitrede, som da jeg første Gang nærmede mig Kirkealteret for at tage Del i Sakramentet — jeg havde gerne

standset Postillonen, hvis han havde været at standse. Det høje, det hellige i Naturens herværende Fysiognomi, som saa vældigen havde henrevet mig, begyndte nu, da jeg kom Glansen i dens Aasyn nærmere og opdagede flere og flere majestætiske Træk i dens aabne Ansigt, ligesom at jage mig tilbage. Tilforn havde min Fantasi læst over denne Alpernes Forgaard:

„Træd ind! Her er Guddommens Tempel!“

Nu læste den bævende:

„Tilbage, vanhellige, fly!“

Til Lykke udslettede den sidste Indskrift ikke den første. Henrivende Frastøden! Hvad skal jeg kalde den underlige, lokkende, rædsomme Følelse, som bemestrede sig min Sjæl ved Synet af den nære Jura ved Indfarten i Basel? Uvilkaarligen blottede jeg mit Hoved — uvilkaarligen foldede jeg mine Hænder. — Dybt, inderlig dybt følte jeg, at en Revolution var mit Liv, min Aand, mit Hjerte nær — inderligen følte jeg, at det vigtigste, om ikke det sidste Blad i min jordiske Skæbnes Bog vilde opslaas for mig paa et af hint Tempels Altere. Tre Gange har jeg med fuld Bevidsthed troet mig paa Gravens Bred og set Dødens Engel i Begreb med at slukke den vendte Fakkel, men aldrig var min Stemning højtideligere. Haabets hele Henrykkelse og Erindringens hele Vemod afvekslede uophørligen med hinanden i mit bankende Hjerte. Er jeg forberedet, er jeg moden til din høje Himmel, herlige Natur? er jeg værdig, er jeg ren og uskyldig nok til Indtrædelsen i dit Tempels Allerhelligste, Jordens almægtige Skaber? Træffer ikke din Lynild mig vanhellige paa den første Alpetop, jeg bestiger? Tør jeg vove mit usle Støv højere, end jeg alt har vovet det? —

Jeg sitrede — thi jeg ansaa Jorden i dette højtidsfulde Nu ikke som Menneskenes Bolig, men som Guddom-

mens Fodskammel — og hvo sitrer ikke ved at nærme sig den? —

Og dog? —

Jeg var alt paa schweitzersk Grund — Vi rullede ind i *Basel.*

TIL

BAGGESENS LABYRINTEN

AF

LOUIS BOBÉ

INDLEDNING

Sansen for Rejsebeskrivelser og Beretninger om fremmede Landes og Folkeslags Sæder og Skikke har ingensinde været mere levende end i anden Halvdel af det 18. Aarhundrede. Paa en Tid, da offentligt Liv og praktiske Samfundsopgaver end ikke kendtes af Navn, søgte Fantasien bort fra Hverdagslivets Ensformighed og Tomhed til andre fjerne Egne. Niebuhr førte sine Læsere til det lykkelige Arabien. Bougainvilles, Cookes og Forsters Rejsebeskrivelser opfyldte Datidens Skønaander med fantastiske, vage Forestilllinger om et Lyksalighedens Land i Stillehavet, litterært udformede af Saint Pierre i Sydhavsidyllen Paul og Virginie; Rousseau, den moderne Naturfølelses Fader, viste Vej til det frie Schweitz' Bjerge, der nu ikke længer stod for Bevidstheden som truende menneskefjendtlige Kæmper, men som det dragende Maal for den dristige Vandrer. Selv de tyske Smaastater med deres smaa Bjerge og store Skove blev Genstand for de nordiske Sletteboers Forlængsel efter renere, højere Luft.

Det blev en Modesag at rejse blot for at se sig om, selv om Vejen som fordum Gert Vestfalers ikke gik længer end fra Haderslev til Kiel. Sterne havde i sin „følsomme Rejse“ vist, hvor meget man kunde opleve paa en forholdsvis kort Strækning som fra Calais til Paris.

Ved Sternes Indflydelse fik Rejseberetningerne et afgjort personligt Præg. Stedsbeskrivelserne med deres lærde, tunge Ballast kom ud af Kurs. Han kalder selv sin Rejse sentimental, fordi han ikke tilsigtede at skildre Egne og Kunstværker han saa, men indre Oplevelser og Stemninger. Hans Følsomhed skifter brat med den ejendommelige barokke Humor, der fra ham gaar igen i den engel-

ske humoristiske Roman lige op til vore Dage. Hans Helte er de godlidende Særlinge, der alle rider en eller anden Kæphest. I Grunden har han ikke Hjerte for de Mennesker han skildrer, og man kan paa hans Bøger anvende Poul Møllers Ord, at Føleriet, naar det behandles som en Kunst, er nær beslægtet med Hjerteløshed. Kun Dyrene, de trællende og mishandlede Skabninger, viser han ægte Medlidenhed. Karakteristisk for Sterne er hans forsætlige Mangel paa Sammenhæng i Fortællingens Gang, hans evindelige Svinker og snurrige Paahit, hans uberegnelige Lunefuldhed endog paa det rent typografiske Omraade. Digressioner er for ham „Solskinnet, Livet og Sjælen i al Læsning." Sterne er den egentlige Ophavsmand til den moderne Stil, Personerne i hans Bøger taler jævnt og naturligt som virkelige Mennesker. Samtidens betydeligste Mænd bragte Sterne deres Hyldest. Goethe kalder ham „den skønneste Aand, der nogensinde har virket; hvem der læser ham, føler sig straks frigjort."

Sternes følsomme Rejse affødte talløse Efterligninger i de forskellige Landes Litteratur. Man overdrev hans Følsomhed og blev grædefærdig, hver nok saa spinkel Følelse voksede til en sjælelig Rystelse, hans sprudlende, springende Fortællemaade blev til planløs Slingren, hans pikante, elskværdige Tvetydigheder til plumpe Griserier.

I den danske Litteratur har Sterne været Forbilledet for to af dens ypperste Prosaarbejder, Ewalds „Levned og Meninger" og Baggesens „Labyrinten". Indbyrdes frembyder begge forbavsende mange Berøringspunkter.

Allerede Lavater kalder „Labyrinten" en Sternesk Rejsebeskrivelse. Sterne er den Forfatter, Baggesen hyppigst citerer. Hele Aanden og Stilen i „Labyrinten" røber stærk Paavirkning af Sterne, den samme Blanding af Følsomhed og Vid, det samme spændte Udtryk. Enkelte Afsnit hos Baggesen som f. Eks. Passet, Skildringerne af Rejselivets Glæder og Besværligheder, Posthestenes Lidelser o. fl. er skabt i Sternes Billede. Ligesom Yorick har Baggesen altid „en eller anden Prinsesse", der er Genstand for hans sværmeriske Hyldest. Hans indbildte flygtige Forelskelser forløber efter Sternes Forbilleder. Ogsaa Baggesens Helte er Originaler. Manden, der ikke kan taale Kaffe, Raritetssamleren Dünwald og Englænderen Jeffryes, Billedet paa den livagtige Spleen; ogsaa Klopstocks og Gerstenbergs Særheder er stærkt understregede. Naturligvis savner man heller ikke i „Labyrinten" Yoricks

ædle, menneskevenlige Munk Lorenzo, der af Samtiden dyrkedes som en Helgen. Som Sterne haaner Baggesen de Rejsebeskrivere, der i deres Beretninger udskriver Haandbøgernes halvfordøjede Viden og lokalpatriotiske Overdrivelser. Baggesen og Ewald har begge i deres Lovprisning af Udsigten fra Højen fundet det digteriske Udtryk for den Stemning, der griber Sletteboen første Gang han staar paa et højt Punkt. Ogsaa her er vel det fælles Forbillede at søge hos Sterne. Yoricks Sind sættes i Bevægelse, da han fra Dover ser over mod Boulognes Høje.

Baggesen havde dog andre Læremestre end Sterne; selv raader han sine Læsere fra at rejse efter Yoricks Eksempel. Som alle aandeligt bevægede samtidige stod han i Gæld til Rousseau, „Naturens ædleste Talsmand“, „den elskeligste blandt alle hans personlig ubekendte Venner, hans Hjertes nærmeste“, hvem han dyrker som Naturens Apostel paa hans „Patmos“ Øen St. Pierre i Bielersøen. Rousseaus Aand er over Baggesen i hans Naturekstase, hans Fantasier om Verdensborgerskabet og i Afsmagen for de store Stæder med de regelrette Gader. Glæden over Landlivet og Interessen for Bondens Kaar spores straks i Begyndelsen af „Labyrinten“ i Skildringen af det landlige Hjem i Schrevenborn. Først og sidst er dog Jean Jacques hans Fører i Schweitz, det Land, Baggesen lige til sin Død vedblev at omfatte med sværmerisk Begejstring. At „Labyrinten“ kom til at forme sig til et personligt Skriftemaal, aflagt med hensynsløs Oprigtighed, og en vis aandelig Ublufærdighed, skyldes vistnok fortrinsvis den Indflydelse Rousseaus „Confessions“ udøvede paa ham, da han paa ny fordybede sig i dem i Bern. „Dersom det er Usandhed,“ udbryder han, „hvilken Sandhed er da skønnere end denne Løgn.“

Hvilke andre fremragende Forfattere Baggesen paa dette Tidspunkt af sin Udvikling talte blandt sine Husguder, derom giver „Labyrinten“ (se Citatregistret) fornøden Oplysning.

Aaret 1789, Frihedens store Jubelaar, det mærkeligste i den nyere Tids Historie, blev ogsaa i Baggesens Liv det betydningsfuldeste og indholdsrigeste.

Den 15. Februar havde Jens Baggesen fyldt sit fem og tyvende Aar. Trang og trist var hans Barndom, skønt han kom til Verden og voksede op paa et „Slot“, som Korsør Fæstning kaldtes. Han var den ældste af tolv Søskende, der fødtes i den stræbsomme, fattige Kornskriver Bagge Baggesens Ægteskab med Skipperdatteren Anna Møller, „hvis Liv var idel Arbejde og Bøn.“ Faderen lærte ham sin skønne Haandskrift, og den betød meget i hine Tider; Moderen, der havde tjent hos en Præst, lærte ham at læse

og opdrog ham i streng religiøs Aand. Mer kunde de ikke give ham, de havde end ikke Raad til at sætte ham i Byens Skole. Fra sit niende Aar maatte han hjælpe til at tjene Føden, han legede aldrig glad og fri som de andre Børn i Byen. Sine lykkeligste Timer havde han, naar han kunde stjæle sig til at læse i Nattetimerne ved en Stump Tællelys eller naar han sad paa den gamle Fæstningsvold og fulgte de vuggende Sejl ud til det store Hav, eller han tog Varsler af de faldende Stjerner.

Ved en velvillig Teologs Hjælp blev han forberedt til Slagelse Skole, hvorfra han atten Aar gammel kom til Københavns Universitet. Den første Tid, han tilbragte i Hovedstaden, led han bitter Nød og Savn. Han maatte bidrage til sin nødlidende Families Underhold ved at give usselt betalte Timer rundt omkring i Byen. Ofte havde han ikke engang Tag over Hovedet, men overnattede snart hos en Ven, snart om Bord paa et Skib i Havnen eller endog under aaben Himmel.

Hans første Digte blev trykt i den af Rahbek og Pram 1783 udsendte „Nytaarsgave“ og modtoges med Bifald. To Aar senere udkom hans „Komiske Fortællinger“. Saa store var allerede de Forventninger man knyttede til ham som Digter, at han paa sin Subskribentliste kunde mønstre over 1200 Navne. Kritiken var ham gunstig og han blev med et kendt overalt blandt Landets litterært interesserede.

Ogsaa paa anden Maade begyndte det at lysne for ham. Regensprovsten, Professor Hviid, hvem Baggesen i „Labyrinten“ mindes med Taknemmelighed, skaffede ham Regensen og Kommunitetet. Gennem Pram blev han anbefalet til den højsindede Grev Ernst Schimmelmann, der tog sig af hans fattige Familie, da Faderen samme Aar afgik ved Døden. Han fik Adgang til de med Schimmelmann besvogrede Adelsfamilier Reventlow, Stolberg og Baudissin, der ydede ham virksom Støtte og Opmuntring. Somrene 1787—88 tilbragte han paa deres skønne Herresæder i Fyen, Lolland og Holsten, hvor han styrkede sit skrantende Helbred.

Aaret 1789 med dets truende Krigsfare for Danmark bragte ogsaa Uro og Gæring i den litterære Verden herhjemme. Ikke længe før Baggesen paa kongelig Bekostning udgav sin ypperlige Oversættelse af Holbergs Niels Klim, opførtes (31. Marts) paa den danske Skueplads med Kunzens Musik og Baggesens Tekst Operaen „Holger Danske“, der gav Anledning til den saakaldte Holgerfejde. C. F. Cramer, Baggesens Ven og Rejsefælle, der senere vil blive omtalt, udsendte kort efter en tysk Oversættelse af Librettoen. I Fortalen skamroste han Baggesen, hvem han hævede langt

over „den forgudede Ewald", hvad der allerede var nok til at sætte ondt Blod i dansksindede Kredse, der ansaa Baggesen for en Hjemmetysker paa Grund af hans nøje Forbindelse med de tysktalende Adelsfamilier. Stemningen mod Cramer var i Forvejen ophidset ved hans skaanselsløse Kritik over en Rejsedagbog, Hviid havde udgivet, som sagdes at have fremskyndet dennes tidlige Død. En endeløs Pennefejde udbrød, der væsentlig tog Sigte paa Faren ved Hjemmetyskeriet. Indlæg for og imod fremkom af P. A. Heiberg (Holger Tyske), V. H. F. Abrahamson, F. Brun og Schack Staffeldt. „Over 60 Brochurer udkom i et Tidsrum af et halvt Aar" siger Baggesen, „og Tyskland tog Del i Striden."

Han følte Jorden brænde under sine Fødder; hans Ønske om at komme bort opfyldtes, idet Hertugen af Augustenborg fik udvirket ham en Rejseunderstøttelse paa 200 Rdlr. kvartalsvis uden nogen dertil knyttet Betingelse om Rejsens Maal samt Løftet om et betrygget Udkomme, naar han kom tilbage.

Baggesen rejste da — det bildte han sig i hvert Fald ind — lig Yorick med Døden i Hjertet, ad den gyngende Landevej til Kiel for at lære Tyskland og Schweitz at kende. Megen Overdrivelse raader sikkert i de Skildringer af nervøse Anfald, Rystelser og Krampeslag, hvormed han i Labyrinten ofte sætter sine Læseres Taalmod paa Prøve. Vist er det dog, at hans Nervesystem allerede var bleven svækket i hans Drengeaar ved utilstrækkelig Næring og Nattesøvn, men især ved hans tidlig vaagne, sygeligt tilfredsstillede Sanselighed. Heraf forklares som en naturlig Virkning den aandelige Sønderknuselse, om hvilken hans intime Dagbøger beretter, og som en ikke ualmindelig Modvirkning hans Ungdoms Helgentilbedelse af Kvinder. Saaledes dyrkede han ogsaa den Kvinde, hvis Navn atter og atter gaar igen i „Labyrintens" Blade, Prams Hustru, som han har fejret under Navnet „Seline". Hendes Ægteskab var alt andet end lykkeligt; hvem af Ægtefællerne, der bærer Skylden, ved man ikke bestemt. Nok er det, at hun i den ti Aar yngre Mands sværmeriske Hyldest fandt en vis Trøst og Erstatning for sit Forlis. I samfulde tre Aar varede dette, som han udtrykker sig, „rasende, mit Væsens sidste Kraft fortærende Sværmeri." Selines Velsignelse tager han med paa Rejsen. Paa Toppen af Hermansbjerget nedlagde han i en Hule et Papir med Indskriften: „Seline, Jens Baggesens inderlig evig elskede, helliget 3. Juli 1789."

I en vidtløftig Forerindring til „Labyrinten“ gør Baggesen udførlig Rede for den dybere Betydning i denne mærkelige Titel. „Nærværende Rejse er virkelig en Labyrint“ — hedder det — „eller endnu egentligere: et Stykke af den Labyrint, det faldt i min Lod at gennemvandre fra Vuggen og til Graven.“ Andetsteds kalder han den en „vimmelskaftet Rejse“ og en æstetisk-filosofisk Rejse. „Da jeg ved Vandringens Ende langsom tilbageløb i Erindringen min labyrintiske Vej og i et eneste overskuende Blik sammenfattede til et Ganske de mangfoldige Fænomener, fremsprang i min Forestilling af dette Kaos en lille subjektiv Verden — som jeg ønskede at give objektiv Virkelighed.“ Hans Hensigt var at vise sine Læsere et Stykke Livsudvikling, han vilde føre dem selv samme Vej han var vandret, han følte sig forpligtet til at give sig selv aldeles til Pris for at gøre dem helt delagtige i sin Nydelse.

„Labyrinten“ er et selvbiografisk Livsdokument af ypperste Rang, den giver det dybeste Indblik i Baggesens forunderlig sammensatte Natur. Snart sidder han klædt i Sæk og Aske ved Grædemuren for straks efter som en forsoren Galgenfugl at vrænge Næse og overlade de ynksomme deltagende til „Forflovelse“, snart træder han Takten i Dødningedansen for et Øjeblik efter at svinge sig i den vildeste Reel. Brat standser han sin æstetiske Sommerfuglejagt for med løftet Pegefinger at holde en belærende Forelæsning over Tidens brændende Spørgsmaal, om Livet bag Graven, om Verdensbroderskabet, om den danske Handelsstands Mangel paa Rørighed, om Professorernes Skriveladhed og om Jødernes undertrykte Kaar. Snart gribes man af hans skønne Entusiasme og dityrambiske Ordvæld, snart trættes man af Slaggerne fra hans „eget Jeg's utaalelige Helvede.“ „Magnetisk trak og stødte du tilbage“ — det gælder ogsaa om „Labyrinten“ med alle dens skiftende Strømme.

Lader „Labyrinten“ os se Digteren og Mennesket Baggesen i klareste Spejl, har den tillige Værd gennem de Strejflys, den kaster over mange af hans samtidige, især dog over hans Rejsefæller, hvis biografiske Portrætter ikke er uden Interesse for Tidshistorien. Mærkeligt nok er der fra alle hans Medrejsende bevaret Optegnelser om denne hans mindeværdige Udenlandsfærd, eller det Stykke af den, de tilbagelagde i Selskab med ham, saa at man derved baade kommer til Klarhed over adskilligt i „Labyrinten“, der ellers vilde være uforstaaeligt for Eftertiden, og sættes i Stand til at prøve Baggesens Vederhæftighed i Fremstillingen af Kendsgerninger. Det skal da straks siges, at en saadan Prøve helt igen-

nem falder ud til Fordel for ham, der ofte er blevet sigtet for Upaalidelighed og Usandfærdighed.

Om Bord paa Postsmakken, der hin Majmorgen 1789 førte Baggesen til Kiel, befandt sig C. F. Cramer, der kun fulgte med til Hamborg, Frederikke Brun og Karl Spazier.

Carl Friedrich Cramers Forhold til Baggesen under Holger-fejden er berørt ovenfor. Hans Venskabsforbindelser med mange af Tidens betydelige Mænd, der skattede hans rige Evner og Elskværdighed, har bragt hans Navn op til Nutiden. Baggesen, hvem han skadede ved sine ublu Lovprisninger og sin Taktløshed, har udtalt, at han var Ven af *Mennesket*, men Fjende af *Forfatteren* Cramer; lignende Følelser synes andre af hans Omgangskreds at have næret. Med sin Fader, den bekendte tyske Hofpræst hos Frederik den Femte, var han, kun to Aar gammel, kommen til København, hvor han ogsaa fik sit akademiske Borgerbrev. Studieaarene i Göttingen blev bestemmende for hans aandelige Interesser, og i meget ung Alder blev han Professor i orientalsk Filologi og Homiletik i Kiel. Ved hans fuldstændige Mangel paa Evne til at begrænse sig blev alt, hvad han ydede, overfladisk og Stykkeværk. Allerede hans Lærer havde sagt om ham, at der paa hans Ligsten i Stedet for en Gravskrift burde sættes et Udraabstegn og et Spørgsmaalstegn. Han forsømte sit Fagstudium ved at sprede sig over mange forskellige Felter; han oversatte Værker fra den moderne Litteratur, drøftede politiske og filosofiske Spørgsmaal og var Udgiver af flere teater- og musikkritiske Tidsskrifter. Som Forfatter gjorde han sig mest og ufordelagtig bekendt ved sine bindstærke, snakkesalige og bombastiske Kommentarer til Klopstocks Værker og Levned.

Som det ofte er Tilfældet med Præstesønner, var Cramer yderliggaaende radikal i sine religiøse og politiske Anskuelser. I Lighed med Forster og flere andre ideelt anlagte og begavede samtidige blev han et Offer for sin sværmeriske Tro paa Revolutionens Forjættelser. Nogle uoverlagte Ytringer om en af Ludvig XVI.s Dommere havde hans Embedsfortabelse til Følge (1794), og han flyttede til Paris, hvor han efter mange fejlslagne Forhaabninger endte sine Dage som Boghandler. Skønt han havde Grund til at bære Nag til den danske Regering, var han dog lige til det sidste opfyldt af venlige Følelser for „sit kære gamle Fædreland“ Danmark.

Frederikke Bruns Personlighed med dens Fortrin og let iøjnefaldende Svagheder er velkendt, ligesom ogsaa det trofaste Venskab, hun næsten gennem fyrretyve Aar bevarede for Baggesen,

og hvortil Grunden lagdes paa Rejsen til Pyrmont, som hun foretog i Selskab med hans Søster Marie, der ogsaa trængte til Badekuren. Baggesen og Fru Brun havde begge et iltert Sind, og under vejs blev de mer end en Gang heftig uenige, men forsonedes hurtig igen. Efter at have sagt hende Farvel i Pyrmont udtalte han i et af sine Breve, at han dog „holdt inderlig meget af denne synderlige Frue," fordi hun var „den rene, regelløse Natur."

Johan Gottlieb Karl Spazier (1761—1805), Berliner af Fødsel, havde i sin Ungdom været Operasanger ved Prins Heinrichs Kapel i Reinsberg, studerede senere Teologi og Filosofi i Göttingen og kom 1788 til København som Lærer for Frederikke Bruns Søn, men efter faa Maaneders Forløb opsagde han Pladsen, da han ikke følte sig den voksen. Undervejs sluttede han Venskab med Baggesen, de fulgtes ad til Basel og traf et Par Gange senere sammen i Schweitz. Ligesom Cramer var Spazier meget musikalsk, og flere af hans Kompositioner vandt stor Udbredelse. Spazier erhvervede siden Doktorgraden i Halle, blev Meddirektør af Opdragelsesanstalten Filantropinum i Dessau og udfoldede en omfattende Virksomhed som Forfatter og Udgiver bl. a. af den meget læste „Zeitung für die elegante Welt."

I Pyrmont traf Baggesen uventet sammen med sin Studenterkammerat Grev *Adam Gottlob Ditlev Moltke* (1765—1843), en Sønnesøn af Frederik V.s Yndling A. G. Moltke. Seks Aar var gaaet, siden deres Veje skiltes i København, i hvilken Tid den unge Adelsmand havde studeret i Kiel og Göttingen. Udpræget frisindede Anskuelser og Ringeagt overfor konventionelle Hensyn havde bragt ham i et skævt Forhold til sine Slægtninge, og deres Uvilje mod ham forøgedes, fordi han kastede sin Kærlighed paa en ung Dame, der ikke fandt Naade for deres Øjne. Kammeraterne kaldte ham „Geniet" eller „den gale Moltke". Skibbrudden paa Lykke som paa Helbred og læns for Penge var han kommen til „Sundhedsbrønden", hvor han sluttede „et evigt ubrødeligt Venskab" med Baggesen. Spazier fortæller i sin Selvbiografi om deres ogsaa af Baggesen skildrede Bestigning af den romantiske Borgruin i Friedberg. Medens den rapfodede Baggesen, der allerede paa Smakken til Kiel havde forbavset Spazier ved at klatre op i Toppen af Skibsmasten, hastede i Forvejen over Stok og Sten, i sin grønne Frakke og røde Rejsevest, blev Moltke tilbage, hensunken i tungsindige Betragtninger. Af alle Baggesens Venner fra de yngre Aar er Moltke den, der stod ham nærmest. Han var hans Forlover, da Baggesen Aaret efter i den lille Landsbykirke ved Bern viedes til Sofie Haller, han stod trøstende ved hans Side, da hun

syv Aar senere blev sænket ned i Graven paa Kirkegaarden i Kiel. Moltke havde en spinkel poetisk Aare, han udgav et Par Samlinger Oder efter Klopstocks Forbillede og under den sære Titel „Buitenspoorigheden“ (d. v. s. „Ud af Sporet“, det hollandske Ord for Svinker) en Beretning om sin Rejse til Mainz, der i Retning af løjerlige Indfald og skruet Udtryksmaade om muligt overgaar Cramers Forfatterskab. Efter lange Rejser slog han sig til Ro som Godsejer først paa Nütschau, siden paa Nøer, og blev Fader til Statsminister Grev Carl Moltke. Hans nøje personlige Forhold til Mænd som Niebuhr, Zoëga og W. Humboldt vil bevare hans Navn for Glemsel.

Under Navnene Immanuel, Ismael og Adam stod Baggesen, Cramer og Moltke, aandelig beslægtede ved deres ekscentriske Væsen, endnu nogle Aar i Brevveksling. Hver for sig af dette mærkelige Trekløver var klar paa de andres Særheder, men i deres eget Øje saa de kun Splinten. Fælles for dem alle var en ubetvingelig indre Uro og en afgjort Uvilje mod regelbunden Livsførelse og alvorlige Pligter. I Baggesens Person naaede Udveen og Rejselysten sit Højeste. Han blev vor Litteraturs hvileløse Ahasverus.

Baggesen er den første danske Turist i moderne Forstand. Hans Fantasis Ønskekvist førte ham som i Drøm til verdensforglemte Skønhedsidyller, hvis Ejendommelighed han først har set med Digterens Øjne, han banede sig Vej op baade til isklædte Bjergtinder og til svimmelhøje Taarnspidser, som kun den sikreste og forvovneste Fod har besteget. Sammen med F. L. Stolberg og Ewald hører han til de første Digtere, for hvem Havet var det poesirigeste Element, baade i Storm og Stille, skønnest dog, naar Sol staar op bag dets Rand, „et Billede paa Evighedens Fødsel.“ Baggesen er tillige Foregangsmanden, Læreren og Mesteren i Kunsten at rejse. Faa har som han draget saa alsidigt og intensivt Udbytte af sine Vandringer. Han nød med alle Sanser og hans Nydelse var yderst forfinet. Overalt aabenbarede han sin forunderlige Evne til at leve sig ind i fremmede Forhold, at være „Tysker i Tyskland, Schweitzer i Schweitz og Fransos i Frankrig, luthersk med lutherske, katolsk med katolske, Hedning med Hedninger, bedrøvet med de bedrøvede, glad med de glade, Menneske overalt og Menneskehed agtende.“ Allevegne fristes hans Kendelyst af det ejendommelige i Byernes, Landskabernes og Menneskenes Fysiognomier. Han nøjedes ikke med at opsøge litterære og kunstneriske Berømtheder, hvis Portrætter han tegnede med

sikker Haand og hensynsløs Ærlighed, i Byerne gav han sig i Snak med jævne Smaaborgere og paa Landet med Bønder for at lytte til Folkets Hjerte; det talte ogsaa til ham fra de gamle Indskrifter paa Husene med deres Livsvisdom og Symbolik. Saaledes blev Lediggangen paa Rejsen belærende for ham og hans Læsere. Gav han sig end helst hen til den velsignede Slentren, til Feriebarnets umiddelbare Glæde ved alt nyt, saa forsømte han dog ikke de stedlige Seværdigheder, og han nød dobbelt, fordi han i „den nærværende Tid søgte Minder fra den forbigangne". Han gjorde ganske vist Brug af Datidens Rejsehaandbøger med deres udhævede „Videnda", men lod sig ikke som de fleste flygtige Nutidsrejsende hovmesterere af dem. Hans eget Syn gør sig altid gældende, og han undsaa sig ikke for at fremsætte kætterske Meninger. Helst læste han i Naturens Bog og i Menneskenes Øjne. Aktuel var han som en moderne Journalist, alle Dagens brændende Spørgsmaal, religiøse, politiske og sociale, sætter han under Drøftelse.

For al den Rigdom, Baggesen øser ud med fulde Hænder, faar man tage med i Købet, hvad der ikke huer en, de skruede Udtryk for hans Stemningers evige Jag, hans Ødslen med stærke Ord og store Billeder og hans hele sjælelige Krampe. Hvad der er blegnet i Tidens Løb i hans Rejsebog, det er falmet over i hine vemodig sarte, indbyrdes afstemte Farver, der gemmer saa megen Poesi.

Baggesens overlegne Stilkunst er saa almen anerkendt, at nye Lovord vilde være overflødige. Højst naar den vel i „Labyrinten" i hans Skildring af Bestigningen af Strassburgs Münster. Gennem de, jo højere han klyver, jo mere i Stakaandethed tiltagende Sætninger, deres rytmiske Optakt og Vokalisering bibringer han Læseren en Følelse af stigende Beklemthed og Svimmelhed. Uovertruffen er som i „Torveskibet" hans Evne til, af en kaotisk Menneskevrimmel at udsondre først Grupper og siden enkelte Individer, der behersker Scenen. Her fejrer ogsaa hans fine musikalske Øre en Triumf ved den illuderende Efterligning af Harpespillerens Pizzicato.

Som Sprogvirtuos og Ordkunstner søger Baggesen sin Lige, og man maa med Rette undres over, at ingen Filolog endnu har søgt at løse den taknemmelige Opgave, i det enkelte at paavise hans Fortjenester af det danske Sprog. Af Folkets Mund, af gamle Skrifter, ved dristige Nydannelser, skabte analogt efter rammende Ord i fremmede Tungemaal — for blot at nævne et: hjemlig, efter

det schweitzerske heimeli — har han tilført det danske Sprog en Rigdom af Ord og plastiske Udtryk, af hvilke ikke faa er gaaet over til at blive Arv og Eje.

Skønt Baggesen allerede i Efteraaret 1789 omgikkes med Planer til at udgive sin Rejsebeskrivelse som Del af „en Kæde af Værker" under Fællestitlen „Labyrinten", hengik der hele tre Aar, før den fremkom i Bogform. I de første Dage af Aaret 1790 nedskrev han i sin Dagbog paa Vejen fra Besançon til Paris i Form af et Rimbrev „Labyrinten paa Rim", der ligesom giver en Forsmag paa hans senere udarbejdede Prosaværk. Prøver paa dette meddelte han i „Minerva" 1791 (i Septemberheftet) under Titlen „Enkelte Stykker af en Rejse gennem Tyskland, Frankrig og Schweitz" — Afsnittene „Rejse til Verdens Ende", „Marias Tempel i Einsiedlen" og „Rousseaus Ø". De to sidste Stykker var foruden et 1814 i Ugebladet „Søndagen" fremkommet Fragment det eneste af den planlagte Fortsættelse af „Labyrinten", der naaede at blive redigeret til Trykken af Baggesen selv.

I Begyndelsen af Oktober 1792 udkom, trykt og til Salgs hos Hofbogtrykker Schultz, første Del af hans Rejsebog: „Labyrinten" eller „Reise giennem Tydskland, Schweitz og Frankerig" ved Jens Baggesen; anden Del, der slutter med hans Ankomst til Basel, udkom Aaret efter. I en Efterskrift meddelte han, at de to følgende Dele, omfattende Rejsen gennem Schweitz og Frankrig, var færdige til Trykken, men ikke kunde udkomme før han var vendt tilbage fra den Rejse han agtede sig paa (i April), hvorfor han medgav Bogen to Undertitelblade med Ordlyden: Reise igiennem Tyskland.

Baggesen mente at skylde sine Læsere en Forklaring for Bogens sene Fremkomst. Han havde, bemærker han, haft det Uheld, at den største Del af Materialerne til Bogen, en Samling af mere end et halvt Hundrede, til en og samme Person rettede Breve, som han ventede at finde i Behold ved sin Hjemkomst, var bleven tilintetgjort af Modtageren. Tanken falder straks paa Fru Pram, der i sin Skinsyge over, at hendes glødende Tilbeder vendte sin Hu til en anden, havde ofret dem til Flammerne. Alligevel finder man en Del af Brevene i „Labyrinten", maaske rekonstruerede, stilede til Seline. Andre ses at være rettede til hans Venner: Kunzen, Grönland, Cramer, Frederikke Brun o. s. v., men Originalerne har hidtil ikke kunnet skaffes til Veje. Det kostede ham, efter eget

Sigende, utrolig Møje, nogenlunde at erstatte hint Tab og udfylde alle Hullerne, især da han bestræbte sig for at være paalidelig og ikke vilde lade Fantasien bøde paa det manglende. Dagbog synes han ikke at have ført paa Rejsen gennem Tyskland; der er fra 1789 kun bevaret en Almanak med kortfattede Notitser.

Havde Forfatteren ladet længe vente paa sig, var ogsaa Recensenterne langsomme i Vendingen. Anmelderne, blandt hvilke man finder flere af Litteraturens bedste Navne, viste sig paafaldende uforstaaende. Olufsens Kritik af 1. Del er valen og snusfornuftig. Sander indledede sin først 1795 fremkomne Anmeldelse af 2. Del med en Undskyldning for at tilfældige Omstændigheder havde hindret Bedømmelsen af „Labyrinten“, som han kalder et af vor skønne Litteraturs skønneste Produkter. Disse iøvrigt ikke nærmere begrundede Superlativer siger dog ikke meget paa en Tid, da man ødslede med dem i Flæng. Sander betegner Steder, der særlig havde tiltalt ham, som en Yorick værdige. Han fremhæver Baggesens Talent for Portrætmaleri og Evne til at tegne med faa Penselsstrøg. Afsnittet „Staden paa Vers“, holdt han for det ypperste Stykke i Bogen, der dog som Helhed syntes ham et Vidnesbyrd om, at Forfatterens hele Sjælsstemning bar et vist Præg af Ekscentricitet. Han anerkendte Baggesens overmaade levende Indbildningskraft, hans rige, originale Vid, men frakendte ham den Hjertets Fylde — et af den følsomme Tids Slagord — og Energi, som Ewald ejede. Tode viste ganske vist mere Forstaaelse, men Baggesen selv har vistnok rystet paa Hovedet over hans enfoldige Sammenstilling af „Labyrinten“ med Cookes Rejsebeskrivelse. I P. A. Heibergs Dom afspejler sig denne forstandskolde og poesiforladte Naturs Begrænsning, naar han betegner „Labyrinten“ som et Skrift, opfyldt af en Mængde falske og digtede Følelser og Sværmerier, der ganske fattedes Nationalaand og Nationalsmag. En Ytring af Rahbek i et Brev til Baggesen vidner smukt om den varmhjertede Mands ærlige Indignation over Samtidens kølige Tilbageholdenhed. „Et saa fyrigt, saa brændende Hjertes Følelser maa forekomme de lunknere Mennesker at være Lygtemænd, en saa levende Indbildningskrafts Fantasier maa synes dem Feberdrømme; ofte taler du et Sprog, hvis Ord ikke findes i deres Ordbøger.“

1793—95 udkom C. F. Cramers Oversættelse af „Labyrinten“ under Titlen Baggesen oder Das Labyrinth (Altona og Leipzig) som Del af hans voluminøse Samlerværk Menschliches Leben X—XI, XIV—XVI, ogsaa med Titelblad: Jens Baggesens, Professor in Kopenhagen, humoristische Reisen durch Dännemark, Deutsch-

land und die Schweiz; Hamborg 1801. Baggesen kunde næppe have fundet nogen bedre Oversætter af sin Bog end netop Cramer, der til Fuldkommenhed beherskede begge Sprog, det tyske baade som Filolog og Skønaand. Hertil kom hans nøje Kendskab til og personlige Beundring for Baggesen. Havde Cramer indskrænket sig til Oversættelsen, vilde han uden Tvivl have skaffet Bogen en stor Læsekreds i Tyskland. Uheldigvis henfaldt han ved denne Lejlighed ligesom tidligere i sine usmagelige Skrifter om Klopstock og dennes Værker til overalt i Teksten at indskyde sidelange Bemærkninger, endog hele Kapitler, bestaaende af vidtløftige Betragtninger ikke alene om Indholdet, men om alt mellem Himmel og Jord i forvirret Blanding, og han skræmmede derved selv de velvilligste Læsere bort.

1807 udsendte Baggesen under Titlen „Digtervandringer“ 2. Udgave af „Labyrinten“ med en ny „Forerindring“, i hvilken han aflagde sin „poetiske Trosbekendelse“. Den af ham kun saare flygtig gennemsete og hist og her beskaarne Tekst lagdes til Grund for den af hans Sønner og C. J. Boye 1829 besørgede 3. Udgave af „Labyrinten“ (i 4 Bind), forøget med hans Dagbogsoptegnelser fra Schweitz og Frankrig. En 4. uforandret Udgave foreligger i 9.—11. Bind af „Baggesens Samlede Værker“ (1845—47), besørget af Aug. Baggesen (senere gentagne Gange optrykte). Endelig fremkom særskilt i „Dansk Folkebibliotek“ 1888 et ganske ukritisk, blot og bart Optryk efter Originaludgaven af „Labyrinten“.

Naar „Labyrinten“ denne Gang kommer til at foreligge beskaaret, sker dette ikke alene af Hensyn til den Plads, der stilles til Raadighed. Vil man vække Interesse for „Labyrinten“ blandt Nutidens Læsere, kan det sikkert kun ske gennem et skønsomt Udvalg af det i Originaludgaven ialt 860 Sider omfattende Værk. Meget var kun Døgnpolemik, der i det højeste hører Litteraturhistorien til, og til hvis Forstaaelse der vilde udkræves en vidtløftig Kommentar. Selv har Baggesen, som nævnt, i 2. Udgave slettet adskilligt, der efter hans Mening havde mistet sit Værd.

Teksten i nærværende Udgave er gengivet nøjagtig efter Originaludgaven (1792—93) med moderne Retskrivning, dog med Bevarelse af alle sproglige Ejendommeligheder. Baggesens egenhændige Rettelser og Ændringer i 2. Udgave, foretagne i hans endnu bevarede, med hvide Blade gennemtrukne Eksemplar af Originaludgaven, frembyder ikke synderlig Interesse; det spores, at han allerede efter de første Kapitler er bleven træt af at forbedre Teksten. Hans Korrektiver indskrænker sig væsentlig til at erstatte Fremmedord med danske. Ikke engang det Utal af til

Dels meningsforstyrrende Trykfejl, der næsten paa hver Side skæmmer Originaludgaven, har han gjort sig den Umage at rette.

Som næppe noget andet Værk i den ældre danske Skønlitteratur stiller „Labyrinten“, for at blive fuldt forstaaet, store Fordringer til Læserens Viden paa alle Omraader. Allerede den alsidig belæste Cramer, der stod Baggesen saa nær, fandt paa, til Brug ved sin Oversættelse af „Labyrinten“ at forelægge dens Forfatter Spørgeskemaer, men opgav det atter, ligesom han efter de første Kapitler slap Tanken om at indsætte de virkelige Navne paa de af Baggesen kun med et Forbogstav eller Prikker anførte Personer.

For Kommenteringen af Baggesens Skrifter i bunden Stil har A. Arlaud ved sine med selvfornægtende Flid og Ihærdighed tilvejebragte Noter ydet et Arbejde af umisteligt Værd, men for „Labyrintens“ Vedkommende henstod den tilsvarende Opgave endnu uløst.

Skønt Anmærkningerne til „Labyrinten“ i nærværende Udgave er sammentrængt til størst mulig Knaphed, fylder de dog en Tiendel af Tekstens Størrelse og vil forhaabentlig tilfredsstille alle rimelige Krav.

ANMÆRKNINGER

Side 1—50.

1, 12. *Sterne,* se hans Sentimental journey, 5. Afsnit. — **2**, 6. *Skabning:* det skabte, Verden. — 9. *overalt:* her som meget ofte i Labyrinten i Betydningen overhovedet. — 10. I Holbergs Gert Westphaler 8. Scene siger Gert: Ja vist er jeg kendt i Haderslev, jeg rejste en Gang derfra til Kiel, men glemmer aldrig den Rejse. — 8 f. n. *Slummeren veg:* undveg, Latinisme. — **3**, 7. *Schultz.* Hof- og Universitetsbogtrykker J. F. Schultz (1756—1817). I hans Officin er flere af Baggesens Skrifter trykte. — 15. *indborde:* at gaa om Bord. — 20. *Luftkugle* d. e. Ballon. Saaledes Troldlygte for Laterna magica. — **4**, 5. *Baile.* Pierre Bayle (1647—1706), den frisindede franske Kritiker og Tænkers Dictionnaire historique et critique udkom 1697. — 18. *Periculum in mora:* der er Fare ved at vente, Livius 38, 25, 13. — 2 f. n. *Raadmand*.* Cramer udfylder Navnet som Lunding. Den eneste af denne Familie, der her kunde være Tale om, er Matthias Lunding (1760—1807), Justitsraad, Bankkommissær; han blev først i Jan. 1790 Viceraadmand i Kbhvn. I 2. Udg. har Baggesen erstattet Stjernen med Bogstavet L. Raadstueskriver Svenning Lange boede 1789 Nytorv 139. — **6**, 8. *Passkriver L**.* Ved Reskript af 16. Apr. 1788 bestemtes det, at Paspengene, som Overpræsidenten indtil da havde nydt, skulde gaa i den kgl. Kasse, og samtidigt antoges *Lauritz Leth* til Passkriver mod at faa 10 % af Paspengene. Mandtallet for 1789 viser, at Leth i Foraaret var flyttet fra Vingaardsstræde til Kompagnistræde. — 10. *det harmoniske Selskab* blev stiftet 1778. Dets oprindelige Formaal „selskabelig og værdig Forlystelse“, udvidedes „til at formilde Medborgeres Lidelser og formindske ufortjent Nød.“ Selskabets musikalske Glansperiode begyndte, efter at det 1783 var flyttet til Vinhandler Colstrups Ejendom i Vingaardsstræde, nu Nr. 6, hvor det fik en Koncertsal. — *harmonerer,* lunefuldt for: logerer eller musicerer. — **7**, 3. *Winther:* Birgitte Christine W. (1751—1809), Operasangerinde og Skuespillerinde, særlig fremragende i ældre komiske Roller (Magdelone). — 4. *Grev****.* Grev Adolph Sigfred v. d. Osten (1725—97), 1788—94 Overpræsident i København, i hvilken Stilling han havde

haft at gøre med Udstedelsen af Passer (se ovenfor). — 15. *Gilead,* Rettelse, optaget fra Udgaven 1807. I Originaludgaven Gideon, Forveksling af Gibeon, Stednavn (Josva 9, 3) med Gideon, en af Dommertidens Helte i Manasse. — **9**, 13. Niels Klim roser sig i Indledningen til Holbergs „Niels Klims underjordiske Rejse" af at være forsynet med glimrende Vidnesbyrd fra begge Fakulteter. Han fremviser med Stolthed flere Gange sit Testimonium academicum for Folkene i Underverdenen. — 15. *Oczakov.* Under den anden Tyrkerkrig erobrede den russiske Feltherre Potemkin det stærkt befæstede Oczakov 17. Dec. 1788. — 20. *udenfor* ***s, Kirsteins: 2. Udgave: *Cramers.* Cramer har indsat *Kirsteins: Ernst Philip Kirstein,* den Gang Privatsekretær hos Ernst Schimmelmann, senere Deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet. Han boede Toldbodvejen 211. I Baggesens Dagbog 1789 hedder det: med Passet i Triumf tilbage til Kirsteins. — 10 f. n. *Antiochus.* Makkabæernes Bog II, 9, 5. — **10**, 12. *Odysseen* har ikke 20, men 24 Bøger. Baggesen har i 2. Udg. rettet Fejlen. — 16. *Englands prosaiske Homer.* Henry Fielding (1707—54), Skuespildigter og Romanforfatter, hans bekendteste Bog er den af Baggesen oftere citerede Tom Jones (1749). — 20. *Ariston,* o. s. v. Citat efter Pindars Olympia I, 1: Vand er det bedste. — 13 f. n. *Uden Øl og Mad.* Wessel, Kærlighed uden Strømper 5, 7. — **11**, 6. *Reilingen* = Rælingen; denne Skrivemaade ogsaa S. 16, 2. — 8. *Hvo kan fortælle sligt:* Æneiden II, 8: Quis talia fando temperet a lacrumis. — 12. Ex templo Æneae solvuntur frigore membra Ingemit (ib. I, 92). — 21. *Tyg,* plattysk, Tøj. — **15**, 14. *Rezia.* I Wielands „Oberon" bliver Kalifens Datter af Bagdad, den skønne Rezia, der elskes af Ridder Huon, Karl den stores Søn, bortført af Sørøvere og bragt til Kong Almansors Harem i Tunis. — 14. f. n. *Tistille:* Særk. — 12 f. n. *derhen:* af Sted (Tyskhed). — 10 f. n. *Angelica.* Der sigtes til Malerinden Angelika Kaufmanns Billede Ariadne paa Naxos. — *Preisler.* Skuespillerinden Marie Cathrine Preisler, født Devegge (1761—97), maa have dubleret Titelrollen i J. C. Brandes' Duodrama „Ariadne paa Naxos" med Musik af Benda, der 1778 opførtes paa det kgl. Theater og gjorde stor Lykke ved Caroline Walthers ypperlige Spil som Ariadne. — **16**, 13 f. n. *ingentem* etc.: rettere ingentem (infandum) renovare dolorem, at forny den uendelige (uudsigelige) Smerte (Æneiden II, 3). — 7 f. n. *halvtredsindstyve.* I Originalen halvtredsindstive. Baggesen bruger nu og da Formerne tive og tivende i Steden for tyve og tyvende. — 4 f. n. *den russiske Flaade.* Hermed menes de russiske Krigsskibe, der laa i de danske Farvande og som det i Følge Traktaten mellem Rusland og Danmark paahvilede den danske Regering at konvoyere forbi de svenske Kyster til Hovedflaaden, der laa imod Øst. — **18**, 2: *den lille Ida:* Cramers Datter, levede 1830 i Paris, gift Lascars. — **20**, 22. *Springforbi.* Dette Lyststed nævnes allerede 1754

og ejedes af Johan Drewsen. — 23. *Hellebæks Sanger.* Grev Frederik Leopold Stolberg (1750—1819), A. P. Bernstorffs Svoger, er den første tyske Digter, der har besunget Havet. Hans Ode Hellebeck, eine seeländische Gegend (1776), er tilegnet hans Ven Grev Ernst Schimmelmann, Ejer af Hellebækgaard, og Hustru Grevinde Emilie, født Rantzau. Stolbergs Digtninger Die Insel (1784), Numa (ikke trykt) og Die Zukunft (Fragment trykt i Archiv für Litteraturgeschichte, XIII. Bd.). Baggesen lærte F. L. Stolberg 1787 at kende paa Knoop hos Grevinde Baudissin, og rettede til ham Oden „Formastelsen". — **21**, 2. *Schirensee,* i Westensee Sogn, bygget og udstyret med stor Pragt af den russiske Statsmand Grev Kasper Saldern. Det ejedes, da Baggesen besøgte Schirensee, af Salderns Sønnedatter Marie Sophie Charlotte, g. 1789 m. Baron Christian Frederik Brockdorff. — 9. *Grev H.* Frederik Vilhelm Conrad Greve Holck til Eckhof (1745—1800), Kong Christian VII.s Yndling, paa hin Tid Amtmand i Bordesholm. — 13. *Cramer* var gift med Marie Cecilie Eitzen fra Itzehoe. — 14. Hr. S.* *Spazier,* se Indledningen. — 18. *dette Elysium.* Schrevenborn (Schönkirchen Sogn), ejedes 1789 af Kammerassessor Joakim Eitzen, vistnok Broder til Professor Cramers Hustru. — 7 f. n. *et Bondehus.* Det saakaldte Gildehus (die Schrevenborner Kathe), bygget 1560, endnu en Seværdighed paa Egnen, ejedes 1770 af Familien Kähler. — **22**, 8. *Hulby:* Landsby ved Korsør. I „Forfatterens Liv og Levnet af hans Fætter" (Poetiske Skrifter ved A. Arlaud I, 227), betegner Baggesen denne fingerede Fætter som „Simon Simonsen, velmeriteret Skoleholder i Hulby." — 4 f. n. *Noksomhed* er i 2. Udg. rettet til Nøjsomhed. — **23**, 17. *Ehlers.* Martin Ehlers (1732—1800), Prof. i Filosofien ved Universitetet i Kiel, frugtbar filosofisk Forfatter. — **24**, 13 f. n. *Hegewisch.* Didrik Herman Hegewisch (1740—1812), Professor i Historie ved Universitetet i Kiel. — 12 f. n. *Hensler.* Hieronymus Friedrich Philip Hensler (1766—93), Læge hos Hertug Frederik Christian af Augustenborg. — **25**, 2. *Freudenholm.* Ejeren var Georg Ulrik Volfgang Wedel, Vikar ved Domkirken i Lybek (1756—1831). — 20. *Lucienholm:* Den lille, efter Grevinde Lucie Reventlow, f. Plessen, opkaldte Ø i Nørresø ved Brahe Trolleborg, hvis Besidder, Grev Ludvig Reventlow for Spøg skal have givet Baggesen Skøde paa Øen. — *Ermenonville:* Marquis de Girardins Slot ved Paris, i hvilket Rousseau døde 1778, et yndet Valfartssted for hans Dyrkere. — 8 f. n. *Lydia.* I Digtet til Hanna (Johanne Christiane) Braëm (1764—86), Datter af Sognepræst i Korsør Johan Braëm, forlovet med Digterens Ungdomsven Sognepræst i Korsør, senere Biskop Frederik Plum, kalder Baggesen sig Lydias ulykkelige Ven. Med Lydia menes dog her vistnok Fru Pram, hvem han ellers kalder Seline, se S. 29. — *Aglaja S.* Grevinde Charlotte Schimmelmann, født Schubart, Statsministeren Grev Ernst Schimmelmanns Hustru, Baggesens Velynderinde. —

Euphrosine R. Grevinde Sybilla Reventlow, Charlotte Schimmelmanns Søster, gift med Bonde- og Børnevennen Grev Johan Ludvig Reventlow til Baroniet Brahe-Trolleborg. Baggesen kalder hende „min Moders Velgørerinde og min — maaske Sundheds og Roligheds Skaberinde.“ — **26**, 1 f. n. *Den bedste Verden:* Overskriften over Baggesens Drikkevise „Det gaar saa herligt overalt“ hentyder vel til den af Leibnitz fremsatte Lære om, at vor Verden er den bedste af alle, Gud kunde skabe. — **28**, 1. *at høre***:* den berømte Filolog Prof. Heyne i Göttingen (S. 170). — **29**, 1. *Voss.* Digteren Johan Heinrich Voss (1751—1826) var Søn af en Kammertjener og Skriver, tilsidst Skolelærer; Moderen var Catharine Dorothea Carstens (død hos Sønnen i Eutin, jvfr. 30, 11): fra 1782 var han Rektor ved den lærde Skole i Eutin. Af hans Idyller er særlig bekendt „Luise“ (1784), hvis Hovedperson er Datteren af den ærværdige Præst i Grünau. Voss' ypperlige Oversættelser af Odysseen (1781) og Iliaden (1793) gjorde Homers Digtning til den dannede tyske Læseverdens Fælleseje. Hans Tekstudgave og Gengivelse af Virgils landlige Digte „Georgica“ fuldendtes først 1802. — 6. *Ernestine.* Voss' Hustru, Ernestine født Boie. *en Landsbypræst:* Pastor Weiss i Malente (Cramer). — **30**, 7 f. n. *kæreste S**.* Brevet er rettet til Fru Pram (Seline). — 2 f. n. *Die Künstler.* Dette Digt udkom først i Wielands Teutscher Merkur 1789, 1. Kvartal. — 1 f. n. *Fero,* et af de vanskeligere uregelmæssige Verber. Jvfr. Baggesens ovenfor citerede „Forfatterens Liv og Levnet“: „I Unge, som endnu har ej begyndt Paa gamle Fero, tuli, latum, ferre“ — — **31**. 7. *Boie:* Rudolf Boie († 1795), fra 1788 Konrektor hos Voss. — 12. Baggesens danske Oversættelse af Holbergs Klimii Iter subterraneum udkom 1789. — 2 f. n. *Nathans Forfatter.* Lessings Briefe antiquarischen Inhalts (1768) var rettede mod den forfængelige og overfladiske Göttinger Professor C. A. Klotz, hvis literære Kritik var frygtet i hele Tyskland. Skuespillet „Nathan der weise“, hvis Tendens er Taalsomhed mellem de forskellige Trossamfund, udkom 1779. — **32**, 12. *Clarissa.* Samuel Richardsons Roman Clarissa (udkom 1749), den første egentlige Familieroman i den følsom-patetiske og moraliserende Maner, var en af de mest læste Bøger gennem hele anden Halvdel af det 18. Aarhundrede. Baggesen beundrede den i høj Grad og stillede den endnu 1805 ved Siden af Homers Iliade og Cervantes' Don Quixote. — 10 f. n. *Prokansler.* Prof. Cramers Fader Joh. Andr. Cramer var død i Juni 1788 som Prokansler ved Universitetet i Kiel. — **34**, 6. *in pontificalibus:* i Embedsdragt. — **35**, 6. I Holbergs Husspøgelse eller Abracadabra 2. Akt 6. Scene, siger Henrik til Leonard: Udi Lybek strækker man alting for meget ud, saaledes hvad som der kaldes én Mark, er her to Mark. I det følgende Kapitel udvider Baggesen Henriks Replik til, at om alt i Lybek gælder Løsenet „dobbelt op“. — **36**, 6. *Svoger:* Postillion, efter det tyske Schwager. — **37**, 10 f. n. *Syndikus**:*

Syndikus ved Domkapitlet Dr. Georg Friedrich Buchholz. — **39**, 19. *Det var at ønske* o. s. v. Ytringen rummer utvivlsomt en Snert til Landgreve Carl af Hessen, hvem Hertug Frederik Christian af Augustenborg hadede. Prins Carl stod 1788 i Spidsen for den norske Hær, der kom Russerne til Undsætning mod Gustav III. Efter den lille Sejr ved Kvistrum Bro blev Landgreven ved Englands og Preussens Pression hindret i at besætte Gøteborg. Det korte Felttog blottede store Mangler ved Hærens Organisation. — **41**, 3. *Et Kapitel for Professorer.* Hele Kapitlet maa forstaas som en Satire over de københavnske Universitetsprofessorers literære Uvirksomhed, som man almindeligt klagede over. Michaelis havde i sin Bog Raisonnements über deutsche Universitäten udtalt, at Kanariefuglen, naar man vil have den til at synge, ikke bør faa altfor rigelig Æde. — **42**, 4. *Genstænde.* Baggesen har konsekvent denne Flertalsform (Gegenstände). — 12 f. n. *overlader:* overlæsser, (überladen, Tyskhed). — **43**, 5 f. n, *afse:* overskue, heraf dannet Tillægsordet afselig, uafselig (unabsehbar), en ikke alene for Baggesen ejendommelig Tyskhed. — 4 f. n. *Sekretion.* Afsondring af Vædsker eller luftformige Stoffer af Dyre- eller Plantelegemer. — **44**, 2. *Contemplation de la Nature.* Bonnets Værk med denne Titel udkom 1765. — 2 f. n. *nulla dies sine linea:* ingen Dag uden Penselsstrøg (i overført Forstand: ingen Dag uden at foretage sig noget nyttigt), en Talemaade, der af Plinius tillægges den græske Maler Apelles. — 1 f. n. *den salernitanske Skole,* berømt Lægeskole i Salerno i det 11.—13. Aarhundrede. — **45**, 9. *Tyge Brahe* siges at være død fordi han ved et Taffel havde holdt Vandet for længe. — 12. *naturalia non sunt turpia:* hvad Naturen kræver, behøver man ikke at skamme sig ved. Ytringen udledes af en Sætning af Diogenes Laërtius. — **46**, 2 f. n. *Voltaires Oversættelse af Julius Cæsar.* Voltaires Mort de César (1735), er en umiddelbar Efterligning af Shakespeares Tragedie. — **47**, 3. *Dindonette* (af dindon, Kalkun, hentyder til Kødets Hvidhed og Fedme) er Navnet paa Prinsessen i Wielands „Der neue Amadis“, hvor Stedet dog lyder Ein wenig zu platt, und ein wenig zu fette (I, 11). — 3 f. n. *Kongen blandt Poeterne:* Frederik II. af Preussen. — **48**, 1. *Tremsbüttel.* I den derværende Amtmandsbolig levede som Amtmand over det mindste Amt i Holsten Tremsbüttel i Aarene 1777—1801 den tyske Digter Grev Kristian Stolberg (1748—1821) og hans Hustru Louise født Komtesse Reventlow (1746—1824), Søster til Bondevennerne Kristian og Ludvig Reventlow. Louise Stolberg var blandt de første, der med moderlig Omsorg tog sig af Baggesen. — 5. *Alcines* (Ø). Alcine er den bedaarende Troldkvinde i Ariostos Orlando furioso, 7. Sang, Vers 44 ff. — *Tinian* eller Buenavista, en Ø i Mariannernes Øgruppe i Mikronesien, en af de Øer (Pelew, Otaheiti), som Datidens Skønaander gennem de lyriske farvede Beretninger fra Verdensomsejlerne (Bougain-

ville, Cook, Forster, Wilson o. s. v.) holdt for at være jordiske Paradiser. — *Isle de St. Pierre.* Paa denne lille Ø i Bieler Søen fandt den fra Genf fordrevne Rousseau et Tilflugtssted 1765. I Fortsættelsen af „Labyrinten" har Baggesen givet en poetisk Skildring af „Rousseaus Ø". — 3 f. n. *Hippogryffen,* sammensat af de græske Ord for Hest (hippos) og Grib (gryps), er bl. a. hos Ariost et fabelagtigt udseende Dyr, i Wielands Oberon en bevinget Hest. — **49**, 7. *Julies Anlæg.* Rousseaus La nouvelle Héloise IV, 10. — 14 f. n. *Numa,* Roms anden Sagnkonge, Romulus' Efterfølger. Nymfen Egeria dikterede ham de omsigtsfulde Love og Foranstaltninger, han indførte i Rom. Stedet hvor dette skete, henlægges til den saakaldte Egerias Kilde tæt udenfor Rom. — 10 f. n. *Bonnet.* Charles de Bonnet (1720—93), schweitzisk Filosof og Naturforsker, beskæftigede sig væsentlig med Studiet af de lavere Dyrs Livsfunktioner. I sit berømte Værk Palingénésie philosophique (1770) søgte han at mægle i Striden mellem Fornuft og religiøs Følelse. — Louise Stolberg [„*Naturens og dens Betragters bedste Veninde*"] stod i en Aarrække i livlig Brevveksling med Bonnet. Baggesen blev paa hendes Anbefaling venlig modtaget af Bonnet paa dennes Landsted Genthod ved Genf. — **50**, 3. *Paastand:* Fordringsfuldhed (jvfr. Anspruch erheben). — 6 f. n. *En vellystfuld Anelse.* Paa Thunersøen lærte Baggesen under sit Ophold i Schweitz ud paa Efteraaret for første Gang sin senere Hustru Sophie Haller at kende.

Side 51—100.

51, 9 f. n. *alle Øjeblikke:* Tyskhed: alle Augenblicke. — 3 f. n. *vaagner:* vaagne findes gentagne Gange brugt af Baggesen som transitivt Verbum i Stedet for vække. — **52**, 8. *Støttepladserne,* d. e. Pladserne med Statuer. — 9. *Kede.* Baggesen bruger jævnlig denne Form for Kedsomhed, dannet analogt efter led-Lede. — **54**, 3. *Ænigme:* Datidens brugelige Ord for Gaade. — 15. *hjemme sig:* finde et Hjem. Allerede A. Huitfeldt bruger Verbet at hjemme. — 4 f. n. *Reimarus.* Johan Albert Heinrich Reimarus (1729—1814), Søn af Forfatteren af Wolffenbüttler Fragmenterne, fra 1796 Professor ved Gymnasiet i Hamborg. — *Büsch:* Johan Georg Büsch (1728—1800), Direktør for det 1767 stiftede Handelsakademi i Hamborg. — 3 f. n. *Ebeling.* Christoph Daniel Ebeling (1741—1817), Meddirektør for Handelsakademiet og Professor i Historie og Græsk ved Gymnasiet. — *Madame Stark.* Skuespillerinden Johanne Christiane Starke, født Gebhardt. — *Schröder* se S. 64—71. — **55**, 4. *Klopstock.* Friedrich Gottlieb Klopstock, f. 1724, fik 1751 af den danske Stat (Partikulærkassen) tildelt en aarlig Pension af 400 Rdlr. (1766 forhøjet til 600 og 1789 til 800 Rdlr.) for at fuldende sin Messiade og kom kort efter til København, hvor han med Afbrydelser levede indtil Bernstorffs

Fald 1770. Han bosatte sig i Hamborg, hvor han døde 1803. — *Homo sum* etc. Det er et Menneske; alt menneskeligt ligger ham paa Hjertet (Baggesens Oversættelse i Fodnoten). Citat efter Terents' Heautontimorumenos I, 1. — 22. *Gimmerom.* En Leg, hvis Navn maaske er opstaaet af Der Fuchs *geht'rum*, Tampen gaar rundt (Danske Studier 1908, 58). — 8 f. n. *Forfatteren af Kommentaren* d. e. C. F. Cramer, se Indledningen. — **56**, 3. *Blust* = Bloster, Blomster, et. — 4 f. n. *skille* = skelne. — **57**, 11. *Aphelium* om en Planets eller Komets længste Afstand fra Solen, modsat Perihelium; her om Ellipsens Brændpunkter. — **58**, 9. *Ulejlighed,* her i den gamle Betydning Nød, Ulempe, se 245, 10. — 4 f. n. *Blik,* Flertal, der oftere findes hos Baggesen. — **59**, 5. *Markgreven.* Karl Frederik, Markgreve af Baden, udsatte ligesom Kong Frederik V. en Pension for Klopstock, jvfr. 275, 7 f. n. — **60**, 1. *Dr. Mumsen.* I Hamborg boede paa den Tid to Læger af Navnet M., Fætrene Didrik (1737—1806) og Jakob (1737—1819). Den sidste, kendt under Navnet „Onkel Toby" (efter Sternes Tristram Shandy), skattedes i Klopstocks, Voss', Claudius' og Brødrene Stolbergs Kreds som en original, kundskabsrig og elskværdig Mand. — 2. *Poppenbüttel.* Her boede Heinrich Christian Olde, Ejer af et Sølvraffinerings- og Kobberværk, som Staten købte 1786. Han drev en betydelig Handel paa Middelhavet, var meget kyndig i Finansvæsenet og havde i sine sidste Aar Forpagtningen af Speciesbanken i Altona. Den joviale Holstener, der var nøje knyttet til Klopstock og dennes Venner, ledsagede Baggesen paa hans første Rejse 1787 fra København til Trolleborg og overtog hans Pengesager paa hans første Udenlandsrejse, men døde til Baggesens store Bekymring faa Dage før dennes Ankomst til Pyrmont 1. Juli 1789. — 11 f. n. *Polskdansen* se S. 16, 4 f. n. — *Den falske Don Quixotte:* Gustav III. Christian VII. skal ved den svenske Konges Besøg i København have hilst denne med Ordene: Velkommen, Broder Don Quixote. — 9 f. n. *Herskerinden.* Kejserinde Katharina af Rusland. — 7 f. n. *Les Etats généraux.* Baggesen har oversat denne Ode, trykt i Labyrinten I, 141 f. — 3 f. n. *Rochefoucauld.* Louis Alexandre de la Rochefoucauld, Pair af Frankrig, Præsident for Videnskabernes Akademi, myrdet i Sept. 1792 paa Flugten fra Paris. Paa Vej til København 1790 blev R. i Hamborg bekendt med Klopstock, der har tilegnet ham Oden „Sie und nicht wir" og fejret hans Minde i Oderne „An La Rochefoucaulds Schatten" og „Die beiden Gräber." — **61**, 11. *Voltaires Henriade.* Denne af Baggesen beundrede Digtning udkom 1723. — **64**, 11. *Tankehorn,* se S. 60, 7. — 12. *Schröder.* Friedrich Ludvig Schrøder (1744—1816), fra Schwerin, en af Datidens mest fremragende Skuespillere, tillige Lystspilforfatter og Bearbejder og Oversætter af talrige fremmede Skuespil, stod 1771—98 i Spidsen for Theatret i Hamborg, som han hævede til stor Anseelse. Han var gift med Skuespillerinden Anna Christine

Hart fra St. Petersborg. — 7 f. n. *Stegmann.* Carl David Stegmann (1751—1826), Komponist, bl. a. af Goethes Erwin und Elmire. — **65**, 3. *Couleur de louer:* rettere de loup'er. I J. Ewalds „De brutale Klappere" og Wessels Fragment „Om en Jødepige" kaldes Borgerne saaledes efter deres musgraa Dragt (Couleur de loup, ulvegraa Farve); andetsteds musblakkede Karle. — *Lisetter:* Kælderpiger, ligesom Lisgen brugtes som Fællesnavn for løse Piger. — **67**, 19. *at se det til Enden.* Hertil føjer Baggesen Noten: „Af denne Aarsag kan det ingenlunde gøre Lykke paa vor københavnske Scene." Under Theaterchefen Grev F. Ahlefeldts Ledelse (1792) kom det først for Alvor paa Tale at bringe et Stykke af Shakespeare til Opførelse paa den danske Skueplads, og han valgte Kong Lear, som han lod Riber oversætte efter en engelsk Bearbejdelse. Planen naaede ikke længer end til Forberedelserne. — 20. *Garrick.* David Garrick (1716—79), den store engelske Skuespiller. — **69**, 17. *Beaumarchais.* Pierre Augustin Caron Beaumarchais (1732—99), Forfatter af Skuespillet Eugénie, et sentimentalt Stykke i Diderots Manér, Lystspillene Le Barbier de Séville (1775) og Le mariage de Figaro (1784), hvilket sidste særlig skaffede ham evropæisk Navnkundighed. — *Baronesse Krudener.* Barbara Juliane f. v. Vietinghof (1764—1824), gift med Baron Alexis v. Krüdener, russisk Gesandt i København 1786—89. I sine Breve omtaler hun Dilettantteatret i København som sin kæreste Adspredelse under sit Ophold her. Hun var Forfatterinde, men er dog især bekendt ved den Indflydelse hun 1813—14 udøvede paa Kejser Alexander. — 2 f. n. *ipse voluptas:* Arbejdet selv er Lyst (Baggesens Oversættelse). — **70**, 6 f. n. *pafiske Lunde.* I det gamle Pafos paa Cypern laa det berømte Afroditetempel, i hvilket den skumfødte Gudinde tog Bolig efter at være dykket op af Havet. — **72**, 17. *Deus immortalis* o. s. v. Horats Ars poetica, **464** ff., oversat af Baggesen under Teksten:

For Navn af Gud en Gang at vinde
Empedokles sprang kold i Ætnas Ild.

— **73**. *Gerstenberg.* Heinrich Vilhelm Gerstenberg, f. 1737 i Tønder, i dansk Tjeneste først Ritmester, siden Sekretær ved Gehejmekonferensen, Medlem af Kommercedeputationen og Sekretær i Rentekammeret, 1775 Resident i Lybek og 1785 Meddirektør ved Tallotteriet i Altona, død 1823. Hans Digte og Skuespil, som Baggesen nævner, er nu glemt, men hans Fortjeneste er det at have vakt Interessen for Nordens Sagaer og Shakespeare. Baggesens Karakteristik af ham falder godt i Traad med den, G. F. Schumacher har givet af ham i sine Genrebilder eines alten Schulmannes, 1841. — *Den følgende Morgen.* Baggesens Almanak for 1789 indeholder følgende Notits: 11. Juni spist hos Gerstenberg paa Slavenhof. — 2. *Hensler.* Philip Gabriel Hensler (1733—1805), fra 1789 Prof. med. i Kiel. Han behandlede J. H. E. Bernstorff under dennes sidste

Sygdom. — **74**, 6. *Minona.* Gerstenbergs Melodrama Minona oder die Angelsachsen udkom 1785 i Hamborg. — 18. *Ugolino* (1768) efter Motiver fra Dante, er den første tyske Tragedie efter shakespearesk Forbillede. — *kritiske Breve.* Briefe über die Merkwürdigkeiten der Litteratur udkom 1766—67. — 19. *Tändeleien* udkom 1759. — **76**, 14 f. n. *Christina.* Dronning Kristine af Sverig opholdt sig efter at have frasagt sig Tronen 1654, fjorten Dage i Hamborg paa Vejen til Rom, hvor hun døde 1689. — **77**, 10. *Abdera,* By i det gamle Thrakien. Indbyggerne var Oldtidens Molboere. — 13. *Kvækere.* Baggesen sammenblander Kvækerne med Mennoniterne, hvis Menighed havde sit Hovedsæde i Altona. — 13 f. n. *Pall-Mall.* Den o. 1707 af Hollænderen van der Smissen anlagte Hovedgade Palmaille i Altona. — **78**, 10 f. n. *Baumhaus,* ved Baumwall i Altona. Man plejede at føre fremmede op paa dette gamle, berømte Traktørsteds Galleri, for at de herfra kunde se ud over Havnen og Elben. — **80**, 6. *Maja* var Jupiters Elskerinde og Moder til Merkur. — **81**, 7, *General-ober-hof-hønse-husmesteren.* Sigter til en Anekdote, Cramer havde fortalt Baggesen om en Jægermester i Hannover, der beklagede sig over, at der fandtes saa lidt Vildt i hans Distrikt, hvorfor hans Venner gav ham Øgenavnet Overfiskerævfrøfuglejægermester. Hans undergivne tillagde ham i fuld Alvor Titlen. — **83**, 15. *Recensentere i Grønland.* Sigter vistnok til Jean Pauls første Skrift (1783) Grönländische Prozesse. I 2. Bd. II. klager en Recensent over de Forfattere, der enten recenserer deres Bøger selv eller kun kvitterer for Recensentens Arbejde med et Frieksemplar. — Baggesen bruger her den i Hverdagstale forekommende Flertalsform Recensentere, ligesom Studentere, Bekendtere o. s. v. — 6 f. n. *Parsow:* Spiseværten i Gæstgivergaarden Stadt Copenhagen i Hamborg var skattet af Klopstock og hans Venner. — **85**, 4. *Atropos,* den uafvendelige, en af Skæbnegudinderne. — 17. *Slottet i Wandsbeck.* Her boede Skatmester Greve H. C. Schimmelmanns Enke C. T. f. Friedeborn (1730—95), hos hvem Baggesen havde været i Besøg og der truffet hendes Datter Grevinde Julie Reventlow (Labyrinten I, 1792, 229). — **86**, 4. *Amtmandinde M.* Amtmand Müllers Hustru f. Braun, fra Hamborg. — 7. *die dowe Elbe.* dow, plattysk, betyder baade døv og tom; een doven Graben, en udtørret Grav. — **87**, 11 f. n. foran *nogenlunde ædru Forstand,* savner man et „nogen" eller „en". — **88**, 8. *denne Tids Pinagtigheder.* 1. Kor. 7, 26. — **89**, 1. *Fødefærd:* Udrustning, Forsyning af Madvarer. — 11. *Deukalion* blev ligesom Noah frelst fra den store Vandflod, ved hvilken Zevs havde besluttet at tilintetgøre Menneskeslægten. — 19. *Skuffen,* d. e. Skuffelse. — **91**, 6. *Schulzes Fader.* Komponisten Schulz' Daab er lige saa lidt som hans Søskendes indført i hans Fødeby Lyneborgs Kirkebøger, hvorfor man ikke kender Navnet paa hans Forældre. Man ved, at Faderen var Bager, men der levede 1739 to Bagere af Navnet Schultz i Byen, Kristian og

Nicolaus. Da Komponistens Søn er døbt Nicolaus, er det formodentlig den sidste, der er hans Fader. Moderen var hjemmefødt i Lüchow. — Sønnen Johan Abraham Peter Schulz (1747—1800) indkaldtes 1787 som kgl. Kapelmester til København. Af hans Kompositioner er de kendteste Høstgildet (1790), Tekst af Thaarup, Indtoget (P. A. Heiberg) og Peters Bryllup (Thaarup) 1793. S. skabte den danske Vise, Forløberen for den danske Romance, der udformedes af hans Elev Weyse. Han forlod 1795 af Helbredshensyn Danmark. — 14. *Einsiedlen.* Valfartsstedet Einsiedeln i Schweitz med dets vidundergørende Mariabillede; det besøges endnu aarlig af 150,000 Pilgrimme. — *Loretto.* I denne By ved Mellemitaliens Vestkyst gemmes Jomfru Marias Hus, der af Englene blev baaren dertil fra Nazareth. — *Jisje.* M. Claudius har skrevet en Afhandling „Von den Jammabos oder Bergpriestern in Japan“, hvori det hedder: Enhver god Japaneser maa i det mindste en Gang i sit Liv valfarte til Jisje, Hovedtemplet for deres største Gud, men sædvanligt gør han hvert Aar en Pilgrimsfærd dertil, og derfor er Vejen, navnlig i en bestemt Aarstid, fuld af Pilgrimme. — Ise eller Sheishiu er Navnet paa en Provins i Japan, i hvilken Byen Yamada ligger, hvor de berømte Solgudinden helligede Shintôtempler, findes. — *Ermenonville* se S. 25. — 1 f. n. *en Næse.* Shandys Bedstefader er af den Mening, at en lang Næse betyder Dygtighed hos Individet (Sterne, Tristram Shandy, III, 33). — **92**, 5 f. n. *hjemmeligt.* Dette Tillægsord er efter Baggesens egne Meddelelser først af ham indført i vort Sprog, dannet efter det schweitziske „heimeli“, — 4 f. n. *Edvard.* Den engelske Kronprætendent Charles Eduard Stuart (1720—88) boede som landflygtig 1756 i Basel og senere i Florenz. — **93**, 5 f. n. *Ørk.* Baggesen har næsten altid Formen Ørk, Flertal Ørke. — **94**, 5. *Skrivpapirssubskribent.* 1. Del af Labyrinten falbødes af Bogtrykkeren for 5 Mark trykt paa Trykpapir, 7 Mark paa Skrivpapir. — **97**, 12 f. n. *Freeport* er den brave engelske Købmand i Voltaires Sørgespil l'Écossaise (1760). — 8 f. n. *Hr. C.* Etienne Gaillard, Købmand i Lybek. — 4 f. n. *man bruger Leden:* man trænger til Vejledning. — **98**, 8 f. n. *Aristip.* Aristippos fra Kyrene, græsk Filosof fra det 4. Aarh. I sit Liv som i sin Lære hævdede han, at Lysten er det højeste Gode. Wielands Aristipp und einige seiner Zeitgenossen udkom først 1800, men Interessen for Filosoffen havde længe været ret fremtrædende i litterære Kredse. — **100**, 9. *Safran* var paa hin Tid et meget yndet Middel mod Besvimelse og Søsyge. — 8 f. n. *Sterne.* Tristram Shandys Fader siger ved Budskabet om sin anden Søns Død til sin Broder Toby: Naar vi er til, er Døden ikke der, og naar Døden er der, saa er vi ikke mere til (Sterne, Tristram Shandy I, 3). —

Side 101—150.

101, 1 f. n. *Meta,* en Spidsstøtte for Enden af en Rendebane, i figurlig Forstand Maal, Sigte. Maalet var Celle. — **102**, 9. *tre saa artige Damer:* Frederikke Brun, Amtmandinde Müller og Baggesens Søster Marie, se 107. — 18. *Divels Steinweg.* Divel eller Düvel, plattysk, for Djævel. — **103**, 18. *Anaxagoras,* græsk Filosof, Perikles' samtidige (død 428 f. Kr.). — 11 f. n. *Den anden efter Jupiter:* Horats' Epistler I, 1, 105: Sapiens uno minor est Jove, dives, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum, Praecipue sanus, nisi cum pituita molestast. — 1 f. n. *Vejrlys.* Her i Betydningen Lygtemand (St. Elmsild). Ordet findes hos Holberg og Ewald. Jvfr. 272, 3. — **105**, 4. *Hin Erobrer:* Alexander den store. — *harmer* af Hovedordet Harm i den ældre Betydning af Græmmelse, Sorg. — **107**, 1. *Schafsthal,* rigtig Schaafstall, Domæne i Sognet Hermannsburg. — **110**, 4. *Galathea,* Hyrdindenavn, her vel Fællesnavn i Betydningen Elskerinde (jvfr. Lisette). — 5. *Cypris.* Baggesens store Pietet mod Dronning Caroline Mathildes Minde forklares især ved, at Dronningen, da hun 1771 med Hoffet overnattede i Korsør og ved sin Venlighed mod Byens Indbyggere vandt alles Hjerter, blev den 7aarige Jens Baggesen var, løftede ham op til sig og kyssede ham. „Dette Kys," skriver han endnu i 1822, „afgjorde hele mit Livs følgende 50aarige Historie. Af dette Kys som Cypria Mater gav mig, fremspirede i strængeste Forstand min hele senere Skæbne". — 8 f. n. *Koncha:* Muslingeskallen, paa hvilken Afrodite ofte afbildes siddende eller staaende. — 3 f. n. *Slum.* Baggesen bruger oftere denne ældre Form for *Slummer,* jvfr. 137, 13. — **111**, 1. *Weber.* Bernhard Anselm Weber fra Mannheim (1766—1821), Komponist, bl. a. af den endnu almindelig benyttede Musik til Schillers „Wilhelm Tell", 1789 Musikdirektør ved det Grossmann'ske Orkester i Hannover. — 9 f. n. *Johanne Gray* besteg, tilskyndet af ærgerrige Slægtninge, Englands Trone i Juli 1553. Hun blev henrettet 1554. Baggesen havde vel nærmest faaet Sympathi for Jeanne Gray gennem Wielands Sørgespil Lady Johanna Gray, oder der Triumph der Religion. — 8 f. n. *Maria af Moulins.* Maria Felicia degli Orsini (des Ursins), f. i Rom 1600, gift m. Henri d. y. Hertug af Montmorency, der indlod sig i en Sammensværgelse mod Richelieu, men forraadtes af Gaston af Orleans, dømtes til Døden og henrettedes 1632. Som Enke trak hun sig tilbage til et Kloster i Byen Moulins (nu Hovedstad i Departementet Allier) og lod i det til denne Bys Lycée hørende Kapel oprejse et meget smukt og pragtfuldt, endnu eksisterende og berømt Monument. Sterne lader Yorick i Moulins træffe sammen med en yndefuld, sjælssyg ung Pige, der bærer Navnet Marie. Denne frit opfundne Skikkelse var ligefrem dyrket og æret af alle følsomme Sjæle i Tiden, man rejste Kenotafier til Ære for hende, og den virkelige Maria af

Moulins traadte ganske i Baggrunden. — **113**, 10. *besynderligen:* i Særdeleshed (i Ordets ældste Betydning). — 16. *Partier,* Selskaber. Partie fine kalder F. Brun det lille, udsøgte Selskab, der samledes daglig med hende i Pyrmont. — 17. *Knigge.* Adolf Friherre v. Knigge (1752—96), Forfatteren af den endnu kendte Bog, Ueber den Umgang mit Menschen, (1788), ivrig Frimurer og Illuminat. — **114**, 5. *Haydn.* Josef Haydn (1732—1809), den tyske Instrumentalmusiks Grundlægger. Hans berømteste Kompositioner er „Skabelsen“ og „Aarstiderne“. — 8. *Walter.* Thomas Christian Walter (1749—88), fra 1777 til sin Død først Guvernementssekretær, senest Finansraad og Medlem af Guvernementet i Trankebar. Han komponerede forskellige Syngespiltekster og var 1773—75 Directeur de théatre, d. v. s. musikalsk Instruktør ved det kgl. Theater. — *Prahl.* Bendix Djurhus Prahl, † 1814, fra 1791—1804 Tolder og Kontrollør i Trankebar, derefter Byskriver i Kristiania. — 17. *Jeg ved ej hvad.* Hentyder til Linjerne i Ovids Ex Ponto (I, 3, 35): Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit. — 4 f. n. *Sternes Bemærkning.* I Sternes Tristram Shandy (1. Bog 11. (9.) Kap.), fortæller Tristram, at han som Hovmester for den unge Neddy 1741 berejste Evropa og kom til Danmark, hvor en Person, der længe havde opholdt sig i Landet, bestyrkede hans Opfattelse, at Naturen hverken er meget ødsel eller meget kneben overfor Indbyggerne i Henseende til Aandsevner, saa at man her fandt faa Eksempler paa fremragende Genier, men mange med god Hverdagsforstand i alle Stænder. — **115**, 7 f. n. I Originaludgaven staar Aarstallet 1725 (Trykfejl), der gaar igen hos Cramer og i senere danske Udgaver. — **118**, 12. *Veritas in vino:* Sandheden er i Vinen, har jeg fundet som Overskrift over et Epigram i Zach. Lunds Poemata juvenilia 1634. — 18. Paa den nu nedrevne Abel Katrines Stiftelse i Dronningens Tværgade læstes den 1751 opsatte Indskrift: Forvar din Fod, naar du vil gaa til Guds Hus (Præd. 4,17). — 21. *Erindring,* her i Betydning: Velgaaende, jvfr. jeg har den Ære at erindre Deres Velgaaende (J. Ewald, Samtl. Skr. VIII, 83). — **119**, 5. *Tempe:* den for sin Skønhed navnkundige Dal i Thessalien mellem Olymp og Ossa. — **121**, 9. *Amtmandinden.* Amtmandinde Müller (S. 86) rejste ned til Pyrmont, især for at besøge sin Broder Lieut. Braun paa Georgsfæstningen. — **123**, 14. *skudre:* ryste sig (schaudern) oftere. — 15. *Marcard.* Heinrich Mathias Marcard (1747—1817), Livlæge hos Hertugen af Oldenborg, senere Badelæge og Direktør for Pyrmont Kuranstalt, Forf. af Beschreibung von Pyrmont 1784—85. — 18. *Den berygtede Löwenzahn.* Livlægen Zimmermann ivrede for Brugen af Løvetand som Lægemiddel og fik Frederik II. til at udstede en Forordning i saa Henseende, som stødte paa Modstand. — 22. *Spleen,* en særlig engelsk Form for Tungsind og Livslede, der blev Mode i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. „Den kan ikke helbredes ved Medicin,

men ved Poesi" (Tatter 1709). — 26. *Jessen.* Christian Jessen (1744—1812), Hofpræst hos Hertug Frederik Christian af Augustenborg, forberedte Prinsesse Caroline Amalie til Konfirmationen. — **124**, 6. *Dumhed* = Dumphed, Tunghed. — 22. *Olde* se S. 60. — 6 f. n. *M*** Grev Moltke, se Indledningen. — **125**, 6 f. n. Sterne fortæller i Tristram Shandy 7. Del, 31. Kap. en rørende Historie om Amandus, der blev fangen af Tyrkerne og slæbt til Kejseren af Marokkos Hof, hvor Prinsessen, der var forelsket i ham, holdt ham i Fangenskab paa Grund af hans trofaste Kærlighed til sin Ungdomselskede Amanda, som barfodet gennemstrejfede alle Evropas Byer, indtil hun endelig fandt ham udenfor Porten i Lyon; de elskende falder i hinandens Arme og dør af Glæde. — **126**, 6. *Frøken R***. Ifølge Baggesens Almanak for 1789 Frøken Frederikke v. Rumohr. — 7. H*: Lybek (Cramer). — 20. *beført.* beføre: angive, anklage. — 6 f. n. *Schimmelmann,* se S. 25. — *Reventlow.* Statsminister Greve C. D. F. Reventlow (1748—1827). — **128**, 5. *Jacobi.* Friedrich Heinrich Jacobi (1743—1819), Filosof og skønliteraer Forfatter. — *Möser.* Justus Möser (1720—94), Publicist og Historiker, Forfatter af Patriotische Phantasien (Osnabrück 1775—86), den største tyske Nationaløkonom i det 18. Aarh. Hans begavede Datter Fru Jenny Voigts har Fortjenester af Udgivelsen af Faderens Skrifter. — 7. *v. Düring.* Henriette Sophie v. Reden (1752—1819), var gift med Generallieutenant og Inspektør over Rytteriet i Hertugdømmerne E. F. C. v. Düring. — 8. *Fru v. Zimmermann.* Johan Georg v. Zimmermann (1728—95), en i sin Tid vidtberømt, meget selvfølende Læge og Forfatter af en Række filosofiske og lægevidenskabelige Skrifter, Livlæge hos Kongen af England i Hannover, behandlede Frederik II. af Preussen paa Dødslejet; han var gift i 2. Ægteskab med en Frøken v. Berger, en Slægtning af den af Baggesen besungne danske Livlæge J. J. v. Berger. — 10. *Frøken Ø.* v. Oertzen af den meklenborgske Adelsslægt. — 11. *Frøken P.* Ifølge Baggesens Almanak: den blege Frøken Petersen fra Hamborg; Cramer kalder hende Pfannenberg. — 8 f. n. Jacobis Skrifter — i den Orden, Baggesen nævner dem — er Ed. Alwills Briefsammlung (Stykker allerede udgivne 1775), 1792. — der Kunstgarten, ein philosophisches Gespräch (1779). — Woldemar (1777—79). — Etwas das Lessing gesagt hat (1782). — **129**, 2 f. n. *Hr. J.* Hans Navn var Jeffrys eller Jeffreys, naturlig Søn af den rige Hastings i London. — **132**, 12. *Faraohoffet.* Farao er et Lykkespil med to Kort. Det har faaet Navn efter en af Kortkongerne, der bar Navnet Farao. — **133**, 14. *bibringe.* I Originalen bidrage, vistnok Trykfejl. — 8 f. n. *Bekendtere,* en fra Almuesproget hentet Flertalsform. — 2. f. n. *Kotzebue.* Den overvættes frugtbare Skuespilforfatter August v. Kotzebue (1761—1819), den Gang Præsident for Guvernementsmagistraten i St. Peters-

ter af *et* maadeligt og adskillige slette Skuespil, af en yderst forulykket Rejse og af en Paskvil, som jeg ikke engang gider nævne. — *nogen Lygte spillet Maanens Rolle:* Hentydning til Shakespeares Skærsommernatsdrøm. — **134,** 4. *sur Mumlen,* saaledes ogsaa i 2. Udg. Cramer oversætter den ved saures in—den—Bart—Reden; maaske kun Trykfejl for surmulen. — 9. *samme Arkanum som Yoriks Betler.* I Sternes Sentimental journey, Afsnittet Paris, Den gode Gerning, indføres en Tigger, der gør en rig Høst ved at smigre alle Damer, han beder om Almisse. Han tiltaler dem bl. a. „min skønne, medlidende Dame". — 6 f. n. *Pütter.* Johan Stephan Pütter (1725—1827), Professor i Statsret i Göttingen. —4. f. n. *K*****.* Kotzebue. — **135,** 4. *Clarissa.* Heltinden i Richardsons Roman Clarissa, se S. 32. — L. 5. *Jomfru P.,* se S. 128. — 6. *Frøken Ø.* Oertzen, se S. 128. — 8. *Marcard,* se S. 123. — 15. *Herakliten,* en Tilhænger af den græske Filosof Herakleitos' Lære. *Demokriten,* en der hylder den ligeledes græske Filosof Demokritos. Endnu i det 18. Aarhundrede opfattede man, ganske uhjemlet, den sidste som en Vismand, der havde let af Verdens Daarskaber i Modsætning til Heraklit, der græd over dem. — **138,** 8. *Rakatone.* Raca er et hebraisk Skældsord, Døgenigt (Matth. 5,22). — **139,** 14. I Bayles Dictionnaire hedder det: On se sert encore du mot allemand, mal à propos sans doute, pour désigner un homme grossier, brutal, ivrogne. — **141,** 8. Den for sin Tapperhed berømte Feltmarskal Josias Rantzau, først i kejserlig, sidst i fransk Tjeneste, † 1650, gjaldt blandt Samtiden ret almindelig som Dronning Anna af Frankrigs Elsker og Ludvig XIV.s Fader. — 12 f. n. *Keruskaskov.* Interessen for Harzen, hvor Cheruskerne boede, og Hermans (Arminius) Sejre var bleven vakt gennem Klopstocks berømte Oder. F. L. Stolbergs naturbeskrivende Digt „Der Harz" begynder: Herzlich sei mir gegrüsst werthes Cheruskerland; i sidste Strofe kalder han Harzen for Cheruskia. — **142,** 2 f. n. *Sydling,* i nedsættende Betydning, en blødagtig Sydlænder. — **144,** 18. *Fuglefangeren i Slaraffenland* venter til de stegte Duer flyver ham ind i Munden. — 22. Holbergs Niels Klim ved Dorph, XI. Kap.: „Man har i fordums Tid fundet Mennesker i Skythien, som havde *et* Øje midt i Panden og kaldtes Arimasper ..." Musiklandet: Basfioler vare dette Lands Indbyggere. — 2 f. n. *en gøvlende Haand:* fremrakt hul Haand. — **145,** 14. *Hertzberg.* Ewald Friedrich Greve Hertzberg (1725—95), navnkundig preussisk Statsmand, bidrog 1788 til at tvinge Danmark til at standse Angrebet paa Sverrige. Advarselen om ikke at rejse for at se rare Manuskripter eller Hertzberg sigter til F. Sneedorffs kort før udgivne Rejsebreve. Beretningen om Sneedorffs Besøg hos H., til hvem han var anbefalet af Suhm, findes i hans Skrifter I, 95. — 18. *Rejs ikke som Mundungus.* I Afsnittet Calais i „Sentimental journey" fortæller Sterne om den lærde Smelfungus, der tiltraadte sin Rejse

med Spleen og Gulsot, og hver Genstand han kom forbi syntes ham farveløs eller vanskabt. — Den rige *Mundungus* gjorde en stor Rejse uden at kunne berette om en eneste ædelsindet Handling eller en fornøjelig Anekdot. Han rejste uden at se til højre eller til venstre, for at ikke Kærlighed eller Medlidenhed skulde bringe ham ud af Kursen. — 5 f. n. *Drakenberg.* Normanden Christian Jakobsen Drakenberg (1626—1772), bekendt paa Grund af den fabelagtig høje Alder han opnaaede. — **146**, 2. Det monstrøse Ord er dannet af det tyske alt, det hebraiske kol, det græske πας, det latinske cunctus og de franske Ord for alt og overalt. — **147**, 3. *videnda:* Seværdigheder. — 6. *nervus rerum,* Tingenes Nerve i Betydning af Penge henføres til Filosofen Bion. — 16. *Youngiader:* den engelske Digter Edward Youngs Digtning Night Thougths, udkommen 1742—45, hvis melankolsk-sentimentale Tendens — Natteklager — i høj Grad tiltalte Tiden. — *Nasoniader:* Ovids (hans fulde Navn var Publius Ovidius Naso) tungsindige, i Landflygtigheden skrevne Digtsamlinger Tristia og Epistolae ex Ponto. — 18. *Habakuk.* Baggesen bemærker hertil under Teksten: Den lunefulde La Fontaines Liv-Autor. Det er dog, som Cramer bemærker, Profeten Baruk, Jeremias' Discipel, ikke Habakuk, der særlig var yndet af den franske Fabeldigter. — 14 f. n. *Finansminister i Poppenbüttel:* H. C. Olde, om hvem se S. 60. — **148**, 4. *foldsætter:* anbringe i en Fold (Indhegning). — 7. *Slaa, pin mig.* Citat (unøjagtigt) af Baals Replik til Satan i Ewalds Adam og Eva, 3. Handling. — **149**, 3. *S*:* Seline, Fru Pram. — 11. *Hr. **:* daværende Justitsraad og Administrator ved det vestindiske Kompagni, senere Gehejmekonferensraad Constantin Brun (1746—1836) kom til Pyrmont fra St. Petersborg for at hente sin Hustru Frederikke Brun, født Münter, hjem. — 12. *M**:* Grev *Moltke.* — 22. S* *Spazier.* — **150**, 12. *cur ego.* Horats' De arte poetica 450 f.: cur ego amicum offendam in nugis, d. e. hvorfor skal jeg fornærme min Ven i Smaating, forandret af Baggesen til in pilis, med Hensyn til Haarene. — 22. *Fitz-Adam.* Fitz foran et engelsk Familjenavn betyder uægte Fødsel. — 5 f. n. Historien om *Viereck* har Baggesen hentet fra Chr. Ludw. Hakens Graue Mappe aus Ewald Rinks Verlassenschaft (1790—95).

Side 151—200.

151, 1. *Hr. Hvad.* Familjenavnet Wad. Den Gang levede Professor Gregers Wad, som Baggesen maaske har tænkt paa. — **152**, 6. *salva reverentia publicanorum:* med al Respekt for de Herrer Toldere (Baggesen). — 17. I Cervantes' Don Quixote 1. Del, 2. Kap. fortælles om Don Quixotes Ridt paa sin Rosinante over de gamle og bekendte Marker i Montiel. — **153**, 13. *Skimmer:* Glans (Schimmer), ogsaa 215, 3 f. n.;

at skimre 270, 8. — 8 f. n. *rusende* = beruset findes allerede i L. C. Ulfelds Jammersminde; ogsaa 224, 17. — **155**, 1. *Chodleros.* Pierre Ambroise François Choderlos de la Clos (død 1803), Forfatter af den meget udbredte slibrige Roman „Les liaisons dangereuses“. — 3. *Florencourt.* Charles Chassot de Florencourt (1757—90), Professor i Filosofien i Göttingen. — **156**, 1. *Spætte,* Plet, Stænk; se 290, 2 f. n. — 9 f. n. *Stendød:* en stendød Person. — **160**, 5 f. n. *sat.* Urigtige Participialformer som sat og lagt blev i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede ikke anset som Sprogfejl. — **161**, 16. *Dr. V.* Hans Navn var Vermehren. — **163**, 6. *Hviid* se Indledningen. I Udtog af en Dagbog 1777—80, 1787,[46] ytrer Hviid: „Den sidste halve Mil hertil fra en By, Wehnede kaldet, gik jeg til Fods, for ikke at blive antaget af de göttingske Burscher som en Fuchs, da jeg vidste med mig selv at have studeret 8 Aar ved Universitetet i København.“ — 9. *Fuchs-Skældning:* at blive skældt ud for Fuchs (Rus). — 14. *Ak! nu omhyller* — Horats Ode til Vergilius i Anledning af Vennen Quinctilius Varus' Død (O. I, XXIIII). Ergo Quintilium perpetuus sopor Urget? etc. — **164**, 8. *Færredsvogn* = Færdsvogn, Rejsevogn, en Vogn til Personkørsel. — 19. *Pulvis academicus,* akademisk Støv. — 10 f. n. *Hele Himmelens Aasyn:* Efter Virgils Æneide II, 250: Vertitur interea caelum et ruit Oceano nox, etc. — 7 f. n. *kolletert,* forsynet med Halsbind. — 4 f. n. *Saa nedspringer:* Æneiden IV, 152. Ecce feræ, saxi dejectæ vertice, capræ etc. — **165**, 4. *Agramantes Lejr.* I Ariostos Orlando furioso 1. Sang, fortælles om Kong Agramantes Felttog mod Kejser Carl den store og dennes Svigersøn Roland for at hævne sin Fader Trojan, der var falden for Rolands Sværd. — 5 f. n. *Pierider,* Muserne. — **167**, 1. *Bürger* se S. 170. — 5 f. n. *Oper:* Tyskhed. Her sigtes til Operaen Holger Danske, jvfr. 209, 251, 19. — **168**, 7. *Maximilian.* Kejser Maximilian I. overdrog 1516 Indkomsterne og Forvaltningen af Postvæsenet i det romerske Rige til Frantz af Taxis, i hvis Familie Privilegiet holdt sig gennem Aarhundreder, i Preussen til 1866. — 8 f. n. *Olde* se S. 60. — **170**, 5. *Kritik og Antikritik.* Johan Clemens Tode (1736—1806), Prof. i Lægevidenskaben ved Kbhvns. Universitet, men ogsaa kendt som Visedigter og Skuespilforfatter, udgav 1787—90 Ugeskriftet „Kritik og Antikritik“. En særlig Opgave havde Tidsskriftet under Rubriken Antikritik at gendrive ubillige Recensioner i „Lærde Efterretninger“ og andre Tidsskrifter af samme Retning. — 9. *Heyne.* Christian Gottlob Heyne (1729—1812), Professor i Oldtidsvidenskaben, berømt Filolog. — 10. *Bürger.* Gottfried August Bürger (1747—94), den bekendte tyske Romance- og Balladedigter, Udgiver af Göttinger Musenalmanach og Professor i Göttingen. — 12. *Heyne* var Inspektør ved Gymnasiet i Ilefeld. — 2 f. n. *Hoc est.* Horats' Satirer I, 4, 139 f. Det er en af mine mindste Synder (Baggesens Oversættelse). — **171**, 16. Prøver paa Bürgers Oversættelse

af Homer baade i Jamber og Hexametre i Klotz's Bibliothek, men han opgav at fortsætte, da Voss' Homeroversættelse begyndte at komme. — 6 f. n. Wielands Oberon er skreven i Ottaver. — **172**, 3. *Tullin*. Kristian Braunmann Tullin (1723—65), Forfatteren af „Majdagen". — 17. *Gleichenslottet* ved Göttingen staar ikke i Forbindelse med den i Thüringen hjemmehørende gamle Greveslægt Gleichen. Fortællingen om en Greve af Gleichen, der blev fangen i Palæstina, men befriedes af en ung Tyrkinde, som han med Pavens Tilladelse skal være bleven viet til, skønt hans Hustru hjemme endnu var i Live, er kun Fantasi. — **173**, 5 f. n. *ægtelig* = ægteskabelig (ehelich). — **174**, 15. *Georgia Augusta* er Navnet paa Universitetet i Göttingen, efter dets Grundlægger, Kong Georg II. — **175**, 13. *Folkehandelen*. De tyske Smaafyrster paa hin Tid skaffede sig Indtægter ved at sælge de vaabenføre Folk i deres Stater til fremmede krigsførende Magter. — 18. *Herkules* se S. 230. — **176**, 2. *Longins*, d. e. Lang-Göns, Landsby med Kirke 5 Fjerdingvej fra Giessen. — **177**, 8. *den eneste Figur:* den antisyllogistiske (Baggesens Note). — *Delfi:* Kend dig selv (Baggesens Note), jvfr. 178, 12, den græske Indskrift over Tempelporten. — 4 f. n. *Nyd dit Liv*. Efter Horats' Epistler I, 11: Tu quamcumque deus tibi fortunaverit horam Grata sume manu, nec dulcia differ in annum. *Den græske Antologi*. En i det 10. Aarhundrede opstaaet Samling af græske Smaadigte (Blomstersamling). — **178**, 10 f. n. *den Port af Papir der aabnes af Moriz*. Karl Philipp Moritz (1757—93), Prof. ved Kunstakademiet i Berlin, Goethes Omgangsven i Rom, udgav Magazin zur Erfahrungsseelenkunde I—X, Berlin 1783—95, en Samling af mindre Afhandlinger og Meddelelser, en rig Kilde til Belysning af Tidsstrømningen og Tidssmagen. — **180**, 11. *Pütter* se S. 134. P. var den største Autoritet paa den tyske fyrstelige Privatrets Omraade. — **181**, 11. *Ermenonville* jvfr. S. 25. — 20. *Skudring:* Rysten, Gysen (skudre se 123, 14). — **182**, 13. *Salinen:* Saltværket. — 16. *rusle*, rasle, risle. — **183**, 6. Fri Oversættelse af følgende Strofe af Bürgers Lenore:

„Ach! wolltest hundert Meilen noch
Mich heut in's Brautbett tragen?
Und horch! es brummt die Glocke noch,
Die elf schon angeschlagen." —
„Sieh hin, sieh her! der Mond scheint hell.
Wir und die Todten reiten schnell.
Ich bringe dich, zur Wette,
Noch heut in's Hochzeitbette."

10. *blikke:* skue, oftere hos Baggesen (Tyskhed: blicken). — 16. *Kun Mandfolk at kysse*. Baggesen citerer her sin 1784 udgivne Selskabssang

paa Kongens Fødselsdag: Lad Herman von Bremerne kives. Lægen, Digteren og Menneskevennen J. Cl. Tode siger i sin Afhandling „Noget om Kys“ : Mandfolkekys er mig allermest forhadte. — 20. *Kuntzen.* Frederik Ludvig Æmilius Kunzen (1761—1817), Komponist af Operaen Holger Danske (se Indledningen), afløste 1795 Schulz som Kapelmester. Han var en af Baggesens nærmeste Venner. — **184**, 4 f. n. *Burggrevling.* Baggesen danner eller benytter ofte af forskellige Hovedord Formindskelsesformer, tit i nedsættende Betydning efter tysk Forbillede (f. Eks. Dichterling), som Visling, Sydling, Kejserling (203, 8 f. n.). — **185**, 15. *Semiseculum,* et halvt Aarhundrede. I Noten citerer Baggesen det S. 274 anførte Sted af Horats: Mulier formosa etc. — 12 f. n. *Nærmest til Væg:* en yndet Børneleg. — 1 f. n. *det horatsiske Uhyre:* sigter til det nævnte Citat. — **186**, 4. *lisple,* lispeln, smaahviske. — 20. *Erycine* er et af Venus' Tilnavne. — 3 f. n. *Ninon.* Anne (Ninon) de Lenclos (1620—1705), bekendt for sin store Skønhed, som hun bevarede usædvanligt længe. — **187**, 1. *Kaveler = Calviller,* et Slags Æbler. — 9 f. n. *Axels Elskov.* Peder Harbo Frimanns Romance „Axel Tordsen og Skiøn Valborg“ (1775). — *Gundvers Rov.* Romancen „Liden Gunver“ i Ewalds Fiskerne til J. A. P. Schulz's 1789 udkomne Musik. — *Stærkodders Gravsang* af C. Prams Stærkodder, et Digt i femten Sange, 1785, 7. Sang. — **188**, 3. *Skald.* Denne Form for Skjald, efter Klopstocks Der Skalde findes ofte hos Baggesen før 1800. — **189**, 14. *Mirabeau.* Den berømte franske Politiker (1749—91) opholdt sig 1785 som hemmelig fransk Agent i Berlin, hvor han forstod at trænge sig frem ved Hoffet. 1788 udkom hans paa pikante Afsløringer rige Bog: De la monarchie prussienne sous Frédéric le grand, senere udgav han sine Beretninger fra Berlin under Titlen Histoire secrète de la cour de Berlin. — Baggesen tog i en Note til dette Sted sin Fordømmelsesdom over Mirabeau tilbage: Jeg kendte den Gang ikke mer af hin revolverende Forfatter end dette Formaningsbrev til Frederik Vilhelm ved hans Tronbestigelse, som alle Fyrster gjorde vel i at læse og atter læse — og de Lettres secrètes sur la cour de Berlin ... Jeg hørte ham endelig saa længe forbandes overalt og af alle, at jeg til sidst ret hjerteligen forbandede ham selv ... Mirabeaus Død greb B. stærkt og han skrev umiddelbart efter Digtet Mirabeaus Død (Poetiske Skrifter ved Arlaud, IV, 138 f.). — **190**, 8 f. n. *Nomarki.* Baggesen gengiver det græske Ord ved Lovregering. Ordet forekommer hos Herodot II, 177 og betyder her en Nomarks, Præfekts Embede eller Værdighed. — 3 f. n. *Necker.* Finansministeren Jaques Necker var bleven afskediget 12. Juli. Han sammenstilles med Henrik IV's dygtige Minister Maximilian de Béthune, Hertug af Sully. — **191**, 6 f. n. *Patmos,* Ø ved Lilleasiens Kyst, der i Oldtiden af Romerne benyttedes som Forvisningssted. I en Hule paa Øen skal Jo-

hannes Apostelen have skrevet sin Aabenbaring. — 4 f. n. Johannes Aabenbaring, 14 15, 19—20. — **193**, 2. *eventyrlig* i Betydningen eventyragtig. — **194**, 2. *Anseelse* = Udseende. 4. *Afhang*, Skrænt (Abhang). — 6. *Omegn*. Baggesen tilføjer i en Note til dette Ord: environs. Ordet er sikkert en Nydannelse af B. efter det tyske Umgegend. — 9. Mejeri. I Betydningen Avlsgaard (Meierhof). — **195**, 19. *Tomi*. Ovids Landsforvisningssted ved Sortehavskysten, hvor han ogsaa døde. — 7. f. n. Ubi bene, ibi patria. — **196**, 2. *Getere*. Dette Folkeslag boede ved Kysten af Sortehavet i Omegnen af Tomi. — 3. *fornufte*, dannet efter det tyske vernünfteln. — 13 f. n. *Husarstaturer*. Baggesen giver under Teksten følgende Anmærkning: Jøderne, i Følge deres usle Levemaade, tidlige Anstrengelse o. d. l. har i Almindelighed kun Husarmaal. — **199**, 9 f. n. *Mede* = Medestang.

Side 201—50.

201, 1 f. n. *Mendelsohn*. Populærfilosofen Moses Mendelssohn (1729—86); hans mest kendte og læste Skrift er „Phädon, oder über die Unsterblichkeit" (1767), blev 1779 oversat af P. A. Heiberg. — **203**, 8 f. n. *Kejserling*, tysk Formindskelsesform, se 184, 4 f. n. — 6 f. n. *Selskabet* i Betydningen Samfundet (die menschliche Gesellschaft). — **204**, 13 f. n. *kvæler*, i Betydningen piner (quälen). — **205**, 1. *Maximum insipientiae*: Toppunktet af Dumhed — *minimum sapientiae*: Lavmaalet af Forstand. — 8. *Huroner*, en for sin Grusomhed og Vildhed bekendt Indianerstamme i Canada. I Voltaires L'ingénu (1767) og Princesse de Babylone (1768) fremstilles Huronerne som en Folkestamme, der særlig udmærker sig ved Ædelmodighed og Kyskhed. — 8. *Peluaner*. Den engelske Kaptajn Wilsons Rejse til Pelew-Øerne (1783) oversat paa Tysk af Forster, paa dansk af Olufsen, i hvilken der fortælles om den ædle Økonge Abba Thulles Søn, den blide Yngling Prins Libu, der fulgte med Skibet tilbage til England og døde der, hørte til Datidens yndede Læsning. — 13. *besynderlig*, her som gentagne Gange paa samme Side i den gamle Betydning særlig. — **208**, 12 f. n. *Snutterbutshusen*. Fri Oversættelse af første Strofe af en tysk Vrøvlevise om Livet i en By, hvor alt gaar hulter til bulter. Visen udkom paa Tryk 1776. Goethes Moder citerer den 1805. I Büschings og Hagens Sammlung deutscher Volkslieder (1807) lyder Stedet saaledes:

So geht es in Schnützelputz Häusel,
Da singen und tanzen die Mäusel,
Und bellen die Schnecken im Häusel.

Ordet Schnudelbutz kan nærmest gengives ved Snotteper. — **209**, 7 f. n. Digtet „Harpeklang" blev skrevet 1787 for at anvendes i Syngespillet

„Arions Lyra", der først blev udgivet og opført 30 Aar senere under Navnet Trylleharpen (Poetiske Skrifter ved Arlaud IV, 87). — **210**, 10. *tredde,* Efterligning af Hverdagsudtale, forekommer jævnlig hos Baggesen (Arlaud I, 305). — **213**, 11. *Pyrene,* en af Danaiderne. Her: Damen fra Pyrenæerne. — 12. *Monsieur le Mari* hentyder til Sentimental journey Afsnittet Paris Monsieur le Mari. — 7 f. n. *gaa over Stav* d. e. over Stag. — **215**, 11. De første fire Strofer fri Oversættelse af det næstsidste Vers af Matthias Claudius' Rheinweinlied

Am Rhein, am Rhein, da wachsen unsre Reben,
Gesegnet sei der Rhein!
Da wachsen sie am Ufer hin und geben
Uns diesen Labewein.

216, 11. *Favorite,* Kurfyrstens Lystslot. — **217**, 13. *fortrolig,* hyggelig, i Betydningen af det tyske traulich, traut. — **218**, 6 f. n. *Muskelbaad.* Muskel = Musling (Muschel). — **219**, 7 f. n. *gamse,* snappe (om Heste: „gabe og puste over Foderet uden at æde"). — 6 f. n. *forfulner,* opraadner. — **221**, 10. *foredrog* i den gamle Betydning af at foretrække. — 11. *Pantaleon,* en af de 14 Nødhelgener, led Martyrdøden under Maximianus. Hans Navnedag er 27. Juli. — 14. Rousseaus andet Fornavn var Jacques. — 16. *fulde.* Den forældede Fortidsform er i Lighed med runde, svunde hyppig hos Baggesen. — 1 f. n. *Rosalie, Clara* og *Cecilia:* Navne paa Helgeninder. Med *Clelia* menes vistnok Heltinden i Wielands Klelia und Sinibald. — **222**, 8. *Gulistan,* Rosenhaven, berømt Værk af den persiske Digter Saadî, en Samling af Anekdoter og Smaafortællinger. — 14 f. n. *ringle,* klingre (Holberg, Jeppe paa Bjerget V, 4.) — 4 f. n. Lais. Af dette Navn levede næsten samtidig under den peloponnesiske Krigs Tid to bekendte Hetærer, den ene var Veninde med Diogenes, den yngste med Alkibiades. — **223**, 5 f. n. *gav sig i Enden ud,* jvfr. nedenfor S. 274. — **224**, 19. *Anton Wall,* Psevdonym for den tyske Forfatter Christian Leberecht Heyne (1751—1821). Strømpebaandsscenen findes i hans Bagatellen, Leipzig 1785, 144 ff. — **226**, 3. *Homogeneitét:* Ligeartethed, modsat Heterogeneitét. — **228**, 1. *Paa Bredden af Thunersøen* se S. 50. — 8. *Chodowiecki,* Daniel Nikolaus C. (1726—1801), fremragende Kobberstikker, særlig virksom som Illustrator, han har bl. a. stukket Kobberne til Ewalds Rolf Krage. — 9 f. n. *Kvindevold.* Nebulae malusque Jupiter urget (Horats' Ode til Aristius Fuscus, Oder I, XXII): Landet som Taage og trist Himmel tynger. I Originaludgaven af Labyrinten citerer Baggesen under Teksten: Malaque. Cramer bemærker hertil, at han ikke tør afgøre, om der foreligger en Trykfejl, eller Baggesen forsætlig har begaaet denne Fejl, fordi der i hans Oversættelse er Talen

om nordiske Kvinders Herskesyge. — 2 f. n. *Hjertets Forvildelser*. Titlen paa den mest kendte af Crébillon den yngres letfærdige Romaner er: Les égaremens du coeur et de l'esprit (Haag 1736). Jvfr. Afsnittet Kammerjomfruen, Paris, i Sternes Sentimental journey. — 230, 8. *Forster*. Johan Georg Adam Forster (1754—94) tog med Faderen Naturforskeren Joh. Reinhold F. Del i Cooks Verdensomsejling 1772—75, 1788 Bibliothekar og Geheimeraad hos Kurfyrsten af Mainz. — 9 f. n. *Non plus ultra*, her til og ikke videre; udledes af Job 38, 11. Det hellige romerske Riges Kejservaaben havde som Skjoldbærere Herkulesstøtterne, begge omvundne med et Baand, paa hvilket læstes Plus ultra. Jvfr. S. 175, 18. — 232, 5. *Necker* se S. 190. Kongens Broder Greven af Artois (Karl X) aabnede Emigrationen straks efter Stormen paa Bastillen. — 9. *Kornpugerne*. Joseph François Foulon, Generalintendant, og Berthier de Sauvigny, Intendant i Paris, havde gjort sig forhadt blandt Folket ved deres hensynsløse Optræden som Embedsmænd og det Had, hvormed de forfulgte Revolutionens Førere. De flygtede efter Stormen paa Bastillen, men blev paagreben henholdsvis ved Fontainebleau og i Compiègne. Foulon blev hængt paa Grevepladsen og hans afhuggede Hoved sat paa en Stage (23. Juli). Berthier blev lynchet af Folket, da han under Eskorte forlod Hôtel de ville. — 10. *Bailly*. Jean Sylvain Bailly (1736—93), den første Præsident for Nationalforsamlingen, stod i Revolutionens første Tid i Gunst hos Folket og blev to Dage efter Stormen paa Bastillen udnævnt til Maire i Paris. — *Lally Tollendal*. Trophime Gérard Greve Lally Tollendal, Medlem af Rigsstænderne 1789, gjorde Forsøg paa at mægle mellem Adel og Tredjestand, ivrede for Indførelsen af en konstitutionel Forfatning og Tokammersystemet. — *Lafayette*. Marie Joseph Paul Marquis de Lafayette (1757—1834), 1789 Medlem af Rigsstænderne, talte Tredjestands Sag og blev Dagen før Stormen paa Bastillen Vicepræsident i Nationalforsamlingen og Chef for den parisiske Nationalgarde. — *Pethion*. Pétion de Villeneuve (1756—94), 1789 Medlem af Rigsstænderne, hørte til Robespierres Parti, i Dec. 1790 Præsident for Nationalforsamlingen. — *Autun*. Charles Maurice Talleyrand-Perigord, Fyrste af Benevent (1754—1838), Biskop af Autun, talte 1789 ivrig Tredjestands Sag og vilde forene de tre Stænder. — 233, 8. Poetiske Skrifter ved Arlaud IV, 198. — 234, 13. *Gleim*. Johan Vilhelm Ludvig Gleim (1719—1803), „Vater Gleim“ eller „der Allerweltsfreund“, Forfatter af Selskabs- og Drikkeviser i den kælne Hyrdestil og de kraftige, patriotiske Kriegslieder eines deutschen Grenadiers (1758). Han levede den meste Tid i Halberstadt, hvor hans Hus, Haandskrift- og Portrætsamling endnu findes. — 15. *en af vore vittigste Skribentere*. J. C. Tode havde i en Recension i Maanedsskriftet „Iris“ for Dec. 1791 af Baggesens „Ungdomsarbejder“ i Anledning af en nedsættende Ytring heri om

Hovedstadens Præster bemærket: „Ja, da Hr. Professoren har skrevet dette 1791, saa maa man med Føje spørge: naar han en Gang vil ophøre at være ung.“ — 9 f. n. *Sjællandsfar,* se Holberg, Peder Paars, 1. Sang. — 4 f. n. *egethaarig,* oversat af Cramer ved eigenhaarig, ligesom man paa Tysk har Tillægsordet widerhaarig, à contrepoil. — **235**, 16. Erkebispen over Erkestiftet Mainz var den første af de tre gejstlige Kurfyrster i det hellige romerske Rige og tillige dettes Erkekansler. Erkedomstiftet styredes af 5 Prælater og 19 Kapitularherrer, hvilke sidste valgtes blandt Domicellarherrerne, der skulde være født i Rhinprovinsen og kunne opvise 16 adelige Aner. Kapitularerne og Domicellarerne lod sig ved visse gejstlige Embedsforretninger repræsentere af Vikarer (Vicellarer). De 22 Amter i Erkestiftet styredes af Amtmænd, hvis nærmeste underordnede var de saakaldte Amtskellere, der sammen med dem udøvede Justitsen. En Vicedom (Vicedominus) eller Vitztum var Stedfortræder for Erkebispen paa de Steder, hvor denne i tidligere Tider havde resideret. Til Staden Mainz udenbys Vicedomembede hørte den lille By Cassel ved Rhinen og Landsbyen Costheim. — 2 f. n. *Værdskyld:* Fortjeneste. — **236**, 4. *Palingenesi,* Genfødelse, i Naturvidenskaben især om Insekternes Forvandling. Her sigtes til Bonnets den Gang meget læste Bog Palingénésie philosophique (1770). — 11. *Metempsykose:* Sjælevandringen. — **237**, 1. *Og er det ikke smukt.* Citat efter Wessels Fortælling Gaffelen. — 10 f. n. *En knuget o. s. v. Dag.* Efter Lukas 6,38, en knuget, skuddet og overflødig Maade. — 9 f. n. Forster, se S. 230. — *Zöllner:* Johan Friedrich Zöllner (1753—1804), fra 1788 Provst i Berlin. — **238**, 4. *samkvemmelig* i Betydningen omgængelig (gesellig). — 7. *de Schulziske Almueviser.* Komponisten J. A. P. Schulz' Lieder im Volkston, blev udgivet 1792 af Rahbek i Udvalg med danske Tekster (se S. 91) 3 f. n. *Henriaden* se S. 61,12. — **239**, 9. *pute,* det latinske Adverbium, rent. J. Ewald kalder sin Rektor i Slesvig Domskole purus, putus (ren, ublandet) philologus. — 13. *Lessing* har i sin Dramaturgi fældet de haardeste Domme over Voltaire ikke alene som Digter, Dramatiker og Historiker men ogsaa som Menneske. — 14. Matthias Claudius' Epigram (Vergleichung) lyder:

Voltaire und *Shakespeare:* der eine
Ist, was der andre *scheint.*
Meister *Arouet* sagt: ich weine
Und Shakespeare weint.

240, 3. *Snilleværk:* Svenskhed, oversætter det franske Ouvrage d'esprit. — 9 f. n. *Klotho—Atropos—Lachesis:* Navnene paa de tre Parcer. — **241**, 3. *dernæst en.* I Originalteksten Trykfejl end. — 2 f. n. *medium*

tenuere beati: de lykkelige holder Middelvejen; allerede 1519 citeret i J. Paulis Schimpf und Ernst. — **242**, 6. *Nationalbruget*. Brug her i Betydningen Skik (Brauch). — 13 f. n. *Crome*. Prof. i Statsvidenskaberne i Giessen, Aug. Fr. Wilh. Crome (1753—1833), der spillede en Rolle i L. Börnes Ungdomsliv. — 12 f. n. *omladen,* travl, jvfr. 249, 2. — 6 f. n. *Tinnewald*. Hans rette Navn er Dünwald og han er antagelig identisk med den 1759 i Rigsfriherrestanden ophøjede kejserlige Rigskammerretsbisidder Ferdinand Heinrich v. Dünwald. Som Særling skildres han ogsaa i den anonymt udkomne Bog „Reise auf dem Rhein 1789". — **243**, 22. *van der Werff*. Adriaen v. der Werff (1759—1822), hvis slikkede, porcellænsagtige Billeder i høj Grad tiltalte Samtiden, se 264, 10. — *Ægipan*. Gedepan, Guden Pan som Gedernes Beskytter. I Følge Plinius er Ægipaner en Menneske- eller Abeart i Afrika. — 23. *Klave-Cymbal*. Clavicembalo, en af Forløberne for det moderne Klaver. — **244**, 1. *hyppede,* ophobede se 266, 14 f. n. — 6. *Eremitbolig,* i den sentimentale Tidsperiode almindelig i Tyskland i Haverne, i Høje eller under Jorden. De ofte kunstfærdigt med Voksmaske forsynede Eremit-Atrapper rejste sig ved en Mekanisme op fra Lejet, naar den intet anende besøgende traadte paa en Lem ved Indgangen. En saadan Eremitbolig med alt Tilbehør findes endnu med Mekanismen i Funktion paa Landgreve Carl af Hessens Sommerbolig i Louisenlunds Park ved Slesvig. — **245**, 13. *Vore Satyrskrivere*. Sigter til Rahbeks Drikkevise I Kejser Carl Magnus' Dage, til Dels Parodi paa Ariostos Roland. Ridder Astolph udsendes af Kejseren til Manden i Maanen, for at forhøre, hvad der er i Vejen med Rolands Hoved, der er blevet forstyrret af ulykkelig Kærlighed. Ankommen til Maanen ser han et Utal af Flasker paa Rad. Det hedder saa i Visen:

Og medens han studsende gaber —
„Jeg gemmer," tog Manden til Ord,
„Her al den Forstand som I taber.
„Derfor er mit Forraad saa stor."

— 15. *Sol-Ariost,* at forstaa: den Digter paa Solen, der med Ariosts poetiske Flugt vilde besynge sin Klode. — **246**, 14. *Melac*. Feltmarskal Greve Greve Mélac fik 1689 af Ludvig XIV. og dennes Krigsminister Louvois det Hverv at ødelægge Pfalz og fuldbyrdede det med barbarisk Grusomhed, idet han lod opbrænde Heidelberg, Mannheim og mange andre Stæder. — **247**, 6. *rosomt,* morsomt, Almuesprog, endnu brugeligt, forekommer f. Eks. hos Blicher. — 2 f. n. *Lynildens Søn*. Saaledes kalder Cervantes Karl V. — *Fremstand* = Fremstaaen. — **248**, 20. *Lorenzo Ansigt*. Lorenzo er den fromme, ædle Franziskaner i Sternes Sentimental journey. Han dyrkedes af Samtiden med Lidenskab. Digteren

G. Jacobi dannede et Lorenzobroderskab, der ogsaa omfattede Danske, man rejste Mindesmærker til hans Ære i offentlige og private Haver. — **249**, 13. *den berømte Statue-Sal.* Afstøbningssamlingen i Mannheim var af stor Betydning for Samtidens Kendskab til de antike Skulpturer. Goethe fremhæver i „Dichtung und Wahrheit" dens store Værdi, Schiller nævner (1785) den Dag han saa Samlingen som „den saligste" paa hele hans Rejse i Tyskland, „jeg har maaske set det højeste af Pragt og Rigdom." Til Gengæld overvurderer Baggesen Afstøbningssamlingen paa Charlottenborg, den var paa hin Tid meget faatallig og ubetydelig. — 6 f. n. *Slyde,* et Loft af Stænger (Stænge). — 2 f. n. *den hullede Elefant.* I Forstuen til Kunstkammeret over det gamle kgl. Bibliotek henstod forskellige, af Tidens Tand mere eller mindre medtagne, udstoppede Dyr. — **250**, 4. *Laokoon.* Denne Gruppe fandtes 1506 i Rom og var den Gang som nu opstillet i Vatikanet. — 7. *den farnesiske Herkules,* funden 1540 i Rom, tilhørte Familien Farnese, nu i Nationalmusæet i Neapel. — 8. *Kaunus og Byblis.* Byblis var Datter af Miletos og forelsket i sin Broder Kaunus; da denne flygtede, dræbte hun sig selv. — *Kastor og Pollux.* Hestebetvingernes Gruppe paa Monte Cavallo i Rom. — 9 f. n. *Verschaffelt.* Pierre Antoine Verschaffelt (1710—93), flamsk Billedhugger og Bygmester, udførte under sit Ophold i Rom 1740 Erkeenglen Mikaels Buste af Bronce paa Engelsborg, Direktør for Akademiet i Mannheim, hvor han byggede Tøjhuset og Højaltret i Hofkirken. — 2 f. n. *Crah.* Johan Lambert Krahe (1712—90) fra Düsseldorf, fra 1755 Direktør ved det nystiftede Akademi i Dysseldorf. I Jesuiterkirken i Mannheim findes 6 Alterbilleder af ham.

Side 251—300.

251, 1. *Iffland.* August Vilhelm Iffland (1759—1814), fremragende Skuespiller, Theaterdirektør og Skuespilforfatter, hvis Theaterstykker længe ved Siden af Kotzebues beherskede den tyske Scene („Die Jäger"). — 3. Iffland skulde have spillet Faderen i Gotters flove Sørgespil Marianne, men Forestillingen blev aflyst. — 9 f. n. *Madame Starck,* se S. 54 19. *Operen.* Hentydning til Striden om Holger Danske. — **252**, 6. *Schrøder* se S. 64 ff. — 12. *Mausolé.* Caroline Mathildes Grav i Slotskirken i Celle, se S. 110. — 15. *min Ungdoms Cypria.* Man har et Brev fra Iffland til hans Søster Louise Eisendecher, indeholdende stærke Følelsesudbrud af Beundring og Sværmeri for Dronning Caroline Mathildes Minde, han besøgte hendes Grav 1785, men det kan ikke oplyses, hvorledes han har gjort hendes Bekendtskab. — 16. *en Foreningspunkt.* Baggesen skriver, som Samtiden almindeligt, *en* Punkt, se 258, 6, 261, 12. — 13 f. n. *Urania,* egentlig den himmelske, Navnet paa en af de ni Muser bruges af Baggesen for at betegne den aandelige Kærlighed og

de ophøjede Følelsers Skytsgudinde. Urania er i dette Tilfælde Hertuginde Louise Augusta (1771—1843), Hertug Frederik Christian af Augustenborgs Gemalinde og Datter af Caroline Mathilde i dennes Ægteskab med Kong Christian VII. Hun plejede i hine Aar at besøge Theatret to Gange om Ugen. — **253**, 1 f. n. *solut Stil:* ubunden Stil, Prosa. — **254**, 6. *Guder, Mennesker og Recensenter* sigter til Horats' Ars poetica, v. 373: Mediocribus esse poetis Non honimes non di non concessere columnæ, d. e. Digteren er det forbudt at være middelmaadig saa vel af Guder og Mennesker som af Plakatsøjlerne (siden for Bogladerne). — **255**, 1. *tillyvet:* S. 236 tilløjet. — 12. Ved sin Optagelse i det franske Akademi hilstes Franklin af d'Alembert med Ordene: Eripuit coelo fulmen sceptrumque tyrannis. — **256**, 13. *et Bloster* = Blomster; et Hedeblomst, 211, 11; et Blust 56, L. 3. — 17. *Sten-Henriade,* se 61, 112. — 13 f. n. *Tom Jones.* Henry Fieldings Roman (1749). — *Gessner.* Salomon Gessners Idyller efter Theokrits Forbillede (Daphnis 1754) nød paa hin Tid evropæisk Ry. — 12 f. n. *Zadig.* Voltaires østerlandske Fortælling kendte Baggesen vel nærmest gennem J. Schelderup Sneedorffs Oversættelse. — *Agathon.* Wielands Geschichte des Agathon. — 11. f. n. *Landsbypræsten.* Oliver Goldsmiths The vicar of Wakefield. — 8 f. n. *Gangevogn.* Et Apparat med smaa Hjul under, som kan drejes til alle Sider, og hvori man tidligere almindeligt anbragte smaa Børn for at vænne dem til at gaa. — **258**, 5. *Abacus pythagoricus,* en pythagoræisk Tavle til geometriske Figurer. — 12 f. n. *Sproget:* Skriftsted (der Spruch). — **259**, 5. Grev J. L. Reventlow ophævede Fællesskabet paa Baroniet Brahetrolleborg. — **261**, 5. „Det er under haard Straf strengeligen forbuden, i Staden at bygge Huse af en vis Højde, i Betragtning af det kurfyrstelige Slot" (Baggesens Note). — 14. *sammenstue:* Hverdagsudtalen som sue for suge, knue for knuge. — **264**, 3. *Vernet.* Claude Joseph Vernet (1714—89), berømt Marinemaler. — 10. *Longinus.* Cassius Longinus, græsk Taler og Filosof fra det 3. Aarh. eft. Kr. Baggesens Kendskab til L. indskrænker sig vistnok til det i Sternes Tristram Shandy IV, 10 anførte Citat. — 15. *v. d. Werff* se S. 243. — **265**, 13. *Douw.* Gerhard Dou (1613—75), fra Leyden. — *Guido.* Guido Reni (1575—1642), den af Samtiden saa forgudede Kunstner, af den bolognesiske Skole. — *Teniers.* David Teniers d. y. (1610—90) fra Antwerpen. — 16. *Opera buffa.* Italienerne skelnede mellem Opera seria, den alvorlige, og Opera buffa, den grotesk komiske Opera. — 10 f. n. *Underhavet.* Hentyder til Wessels Drikkevise, hvori han siger om Hollænderne: Han, som bor lidt under Havet. — 18. *Paisiello.* Giovanni Paesiello (1741—1816), Operakomponist af den neapolitanske Skole, fra 1784 Hofkapelmester hos Kongen af Neapel. Flere af hans Operaer, særlig de komiske, havde paa hin Tid Verdensry. — 4 f. n. Brevet er rettet til Frederikke Brun. — **266**, 4.

Janus Bifrons. Janus (saaledes oversætter Baggesen sit Fornavn Jens paa Latin), den til Gudinden Vesta svarende Gud for Hjemmet, Freden o. s v, fremstillet med to Ansigter (Janustemplet i Rom). — 8. *Hekate,* den treformede Gudinde, saaledes kaldet, fordi hun dyrkedes sammen med Luna og Diana, fremstilledes som en kvindelig Skikkelse med tre Hoveder. — 10 f. n. *Evropa ... tabte en af sine Tøfler i Middelhavet.* En stærk Overdrivelse. Ved Jordskælvet 1783 ødelagdes største Delen af Messina og Reggio næsten fuldstændigt. — 7 f. n. *Nevtralitet.* Den danske Regerings Erklæring om, at den under den fortsatte Krig mellem Rusland og Sverige vilde forholde sig nevtral, udstedtes 9. Juli. — **267**, 8. *Mad. Beck.* Josephine Scheffer, „stor i Sangens Kunst“, ægtede 1788 den navnkundige Skuespiller Heinrich Beck (1760—1803) ved Nationaltheatret i Mannheim, personlig bekendt med Rahbek. Becks første Hustru var den berømte Skuespillerinde Caroline Ziegler. — 12. *Udgade:* Gade i Udkanten af en By. — 19. *Hogarth.* William Hogarth (1697—1764), engelsk Maler og Kobberstikker, især berømt ved sine kulturhistorisk værdifulde satiriske Fremstillinger af Samtidens Laster. Samlede og tegnede i formindsket Maalestok af E. Riepenhausen og ledsagede af Satirikeren G. C. Lichtenbergs Tekst (1796), der ogsaa er oversat paa Dansk, opnaaede de en stor Popularitet, der holdt sig langt ind i det 19. Aarh. — 11 f. n. *Oldener.* Olde(n), Trug til at salte Kød og Flæsk i, ofte dannet af en udhulet Træstamme i Form som de endnu brugelige Slagtertrug; de kunde endog være fire Alen lange. — 4 f. n. *kantrede* = kæntrede; endnu i Sømandssproget. — **268**, 1. *Pelzerne:* Pfalzerne. — 10. *Neckeren ... haft sin Snabel.* Sigter til Anekdoten om den kloge Elefant paa Ceylon, som, for at hævne sig paa en Skrædder, der drillede den, oversprøjtede ham med Vand, som den havde gemt i Snabelen. — 19. *Favoner:* Vestenvinde. — 8 f. n. *Strømpebaand:* Danserindernes Skørter skulde paa den danske Skueplads forskriftsmæssig naa indtil tre Haandsbred over Knæerne. — **269**, 16. *Neger:* ældre Flertalsform af et Neg, ogsaa S. 270. — **270**, 8. *skimre,* skinne, almindelig hos Baggesen (schimmern). — **274**, 7 f. n. *Sahl.* Laurits Sahl (1734—1805), fra 1781 Professor i Græsk, en flittig, men tarvelig begavet Mand, hvis Oversættelser af den klassiske Litteratur var berygtet for Smagløshed. — 6 f. n. Horats' Ars poetica, v. 4: Desinat in piscem mulier formosa superne. — **275**, 11. *Saspach.* Marskal Turenne faldt 1675, 27. Juli, ved Sassbach. — 7 f. n. *Karl Friedrich.* Karl Frederik Markgreve, senere Kurfyrste og endelig Storhertug af Baden (1728—1811), jvfr. S. 59. — *Reventlou,* se 259. — **278**, 11 f. n. Paa Udgivelsen af Voltaires Værker anvendte Skuespilforfatteren Beaumarchais (se S. 69) enorme Summer, han oprettede et særligt Trykkeri i dette Øjemed i Kehl, men Frugten af hans Bestræbelser blev kun en ret tarvelig Udgave. — **279**, 2. *Erwins Pyramide.*

Erwin med Tilnavnet von Steinbach begyndte ifølge den paa Hovedportalen tidligere anbragte Indskrift 1277 Bygningen af Kathedralen. Han skal være død 1318, men tre af hans Sønner fortsatte hans Værk. Datteren Sabina tilhører uden Tvivl kun Sagnet. — 6. *Bommen* = Bomben, Hverdagsudtale, se 286, 6 f. n. — **280**, 10 f. n. *Mirabile opus.* Vidunderlige Værk, sit Hoved skjuler den mellem Skyer. Pius II (d. 1464), Æneas Sylvius Piccolomini fra Pienza, en af de lærdeste Paver, skrev Kejser Frederik III's Liv, Bøhmens Historie og forfattede latinske Digte. — **282**, 8. *Orosmazdes:* Ahura Mazda er Hovedguden og Ahriman Djævelen i Persernes Religion i Oldtiden og Middelalderen, den saakaldte Ormuzd-Dyrkelse eller Zarathustrisme. — 13. I Originalen Altar (Tyskhed). — **283**, 8. *fantastisk,* i Orginalen Trykfejl plantastisk. — 7 f. n. *Vovsomhed* = Dristighed. — **285**, 11. I Originaludgaven fejlagtig Tegnsætning: i Himlen ved [læs véd] hvor mange Aarhundrede (denne Flertalsform i Orig.) — 14. *Fischart.* Johan Fischart (1550—93), tysk Satiriker, støttede sig i sine Værker til den franske Humorist François Rabelais' (1495—1553) Forbilleder. Baggesen sigter til et Træsnit, et Dyrebillede med Overskrift: „Im Münster zu Strassburg, gegen dem Predigstuel uber, neben dem Chor, vber dem Gang, da etliche Adeliche Schildt hangen, in Stein in ein Capitalsaal gehawen.“ Med 224 Vers af Fischart, stort Folio, bestaaende af to sammenklæbede Blade. — 19. *Tispe:* Hunhund. — 11 f. n. *Luther givet Tegningen.* Det maa erindres, at Strassburg endnu 1789 var halv protestantisk (den øvre Del). — **287**, 5. *Æselhovedet,* det Tværtræ, som bedækker den øverste Ende af Skibsmasten. — 2 f. n. *fandt til:* at finde til, mærke fornemme (det Slag fandt jeg intet til). — **289**, 8. f. n. *uden Stenbukkens Horn,* underforstaaet: til at hægte mig fast ved. — **290**, 11 f. n. *Broslider,* et vistnok af Baggesen dannet Ord for Lediggænger (tysk Pflastertreter, Steinwetzer). —2 f. n. *Skyspætte,* Spæt, Spætte, Plet, Stænk. — **294**, 19. *aut nulla ebrietas:* vær enten ikke fuld, eller saameget, at dine Sorger svinder. — **296**, 1. Baggesn citerer i en Note den engelske Tekst:

For twenty captains
All in a row!
Ladila etc.
This is Myladys birthday!
Come, let us keep a Holy-day
Let us be marry etc.

297, 4. *Slutningssang,* oprindelig skreven for Dreiers Klub. — **299**, 17. *Oprøret* i Strassburg begyndte 19. Juli med den festlige Illumination af Gæstgivergaarden „Rothes Haus“ som Følge af de fra Paris indløbne

Efterretninger om Bastillens Erobring. 21. Juli stormede Pøbelen Raadhuset, og Magistraten maatte flygte. Alt blev ødelagt og sønderslaaet. Raadhusarkivet kastedes paa Gaden, hvor det blev revet itu. En anden samtidig Beretning melder, at man vadede en Fods Højde i Papirer. Pøbelens Anfører, en nittenaarig Tømmermand fra Mainz (Baggesen har forstaaet det, som om han hed Zimmermann) blev efter at Prins Frederik af Hessen-Darmstadt i Spidsen for et tysk Regiment havde genoprettet Ordenen, hængt 23. Juli paa Torvet, som overbevist i Tyveri.

301, 12. *Uskyldighed o. s. v.* Sigter til Horats' Oder I, 22. Integer vitae scelerisque purus Non eget Mauris jaculis neque arcu. — 7 f. n. *Toxikodendron:* Gifttræ. — **302**, 19. *Vauban.* Sebastian le Pretre de Vauban (1633—1707), Marskal, Generalinspektør over alle Fæstninger, fremragende Fæstningskonstruktør. — 9 f. n. *Fesenheim,* rettere Fessenheim, Landsby, o. 2 Mil østlig for Nørdlingen. — **303**, 15 f. n. *Jurassus.* Hos Cæsar hedder Bjergkæden Jura, hos Strabo og hans Efterfølgere Jurassus. — **306**, 8. *Træd ind!* o. s. v. Oversættelse af en af Aulus Gellius opbevaret latinsk Form for en Udtalelse af Heraklit: Introite, nam et heic Dii sunt. — 10. *Tilbage* o. s. v. efter Virgils Æneide VI, 258: Procul o, procul este, profani.

REGISTER

I.

Omtalte Personer.

II.

Citerede Forfattere.

III.

Stednavne.

Hans Jørgensens Bogtrykkeri, København.

